

MONITOR MOSLIM DISCRIMI- NATIE

Derde rapportage

Met special: online beeldvorming over moslims en islam

Ineke van der Valk

Deel 1

Monitor Moslimdiscriminatie

Derde rapportage

Deel 2

Online beeldvorming over moslims en islam

Ineke van der Valk

Met medewerking van Petter Törnberg, Chalmers
University of Technology / Universiteit van Amsterdam

Dit onderzoek is tot stand gekomen met financiële bijdragen van de Open Society Foundations en stichting het Palet en met steun van het Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam en RADAR Rotterdam.

Deze publicatie kan worden gedownload op <http://imes.uva.nl/publications>

Copyright: Ineke van der Valk

Het copyright berust bij de auteur. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan mits daarbij de bron wordt vermeld.

Maart 2017

Deel 1. Monitor Moslimdiscriminatie

Derde rapportage (2014-2016).

INHOUDSOPGAVE DEEL 1.

Inleiding	7
1. Discriminatiegegevens	13
Antidiscriminatie bureaus	14
Politie	14
Meldpunten internetdiscriminatie	17
Maatschappelijke organisaties	19
Berichten in de media	20
Opvang van asielzoekers	23
Agressie tegen moskeeën	28
Rechtszaken	35
2. Moslimdiscriminatie en de politiek	39
De PVV	39
Andere politieke partijen	45
Lokale partijen	47
Extreemrechtse groepen	51
3. Het Tegengaan van islamofobie	61
Maatschappelijke organisaties	61
Politieke partijen	61
Overheid	62
Onderzoek	64
4. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen	71

Inleiding

Uitkomsten van onderzoek laten steeds opnieuw in vele varianten en toonaarden zien dat de islam en moslims in Nederland maar moeilijk geaccepteerd worden. Dat komt onder meer naar voren in de resultaten van onderzoek naar discriminatie-ervaringen van Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse jongeren en in de uitkomsten van onderzoek naar de mate van acceptatie van moslims. Veel jonge mensen van Turkse of Marokkaanse achtergrond hebben het gevoel niet bij de Nederlandse samenleving te horen. Ze voelen zich buitengesloten en afgewezen. Ze worden niet gezien als individuen, maar als Turken, Marokkanen of moslims d.w.z. als een afwijkende groep. Ze voelen zich anders behandeld op vele terreinen van het dagelijks leven. Ze voelen zich vertekend weergegeven in de pers. Veel jonge mannen hebben te maken met etnische profilering door de politie. Zij noemen het ongunstige klimaat ten opzichte van etnische minderheden als de voornaamste reden waarom ze zich steeds meer identificeren met hun gemeenschap van herkomst en met hun geloof.¹ Bij elkaar genomen geven de resultaten van de studie waarin dit naar voren komt een duidelijke indicatie dat ervaringen van discriminatie een rode draad vormen in het leven van deze jongeren. Eén zo'n vorm van discriminatie is islamofobie. Islamofobie manifesteert zich op verschillende terreinen en in veel sectoren van de samenleving, in ronduit gewelddadige praktijken en in gewone intermenselijke communicatie.

Een onderzoek onder een doorsnede van de Nederlandse bevolking toont aan dat de meeste jongeren en volwassenen (55%) van mening zijn dat de meeste moslims anderen respecteren.² Dit percentage wordt tweejaarlijks gemeten en is sinds 2004 gestaag toegenomen. Een kleiner percentage (44%) dat door de jaren heen meer constant is, is van mening dat 'de leefwijze van moslims en West Europeanen onvereenigbaar is.'³

Rond Prinsjesdag 2016 peilde I&O Research i.s.m. de Volkskrant de meningen van burgers rond diverse maatschappelijke kwesties⁴. Een van de opmerkelijke punten die uit dit onderzoek naar voren komt is dat één op de tien burgers voor een ongelijke behandeling, en daarmee voor discriminatie, is van moslims. 73% vindt dat moslims en andere etnische minderheden zich volledig moeten aanpassen aan de Nederlandse manier van leven, een toename van 6% t.o.v. 2010. Opmerkelijk hierbij is dat ook een meerderheid van de kiezers van linkse partijen (PvdA, D66, SP en GroenLinks) deze stelling onderschrijft. Slechts 55% is het oneens met de stelling dat alle moskeeën moeten worden gesloten. 21% staat hier neutraal tegenover terwijl 21% van de burgers alle moskeeën in Nederland wil sluiten. 48% wil een verbod op het dragen van hoofddoekjes voor vrouwen in overheidsfuncties en 85% wil een verbod op gezicht bedekkende kleding in deze functies.

Scheidslijnen

Veel burgers hebben in het afgelopen jaar een toename in verschillen ervaren, zo blijkt uit een onderzoek van IPSOS in het kader van Prinsjesdag 2016.⁵ Dit geldt vooral voor de scheidslijn

¹ W. Huijnk et al, *Werelden van verschil*, Den Haag: SCP December 2015.

² R. Bijl et al, *De Sociale staat van Nederland 2015*, Den Haag: SCP, December 2015, webversie, p.81.

³ Let op de aanname in de onderzoeksvraag dat moslims per definitie niet-westers zijn.

⁴ I&O Research, *Politieke peiling I&O Research* September 2016.

⁵ http://www.ipsos-nederland.nl/uploads/documenten/16065690_Ipsos_rap_v.1.0.pdf

moslims en niet moslims (73%), maar ook voor andere scheidslijnen als tussen wat tot voor kort autochtoon en allochtoon werd genoemd (70%) en tussen arm en rijk (71%). Waar een toename van scheidslijnen wordt geconstateerd wordt dit vrij algemeen als zorgelijk ervaren. Slechts 4-10% van de geënquêteerden constateerde weliswaar een toename van verschillen maar maakte zich hier geen zorgen over. Volgens zeven op de tien Nederlanders (69%) in dit onderzoek was er sprake van een toename van verschillen wat betreft de scheidslijn moslims en niet-moslims en maakten zij zich daarover zorgen. Voor twee op de drie burgers (64%) gold dit voor de scheidslijn autochtoon en allochtoon en eveneens voor het onderscheid tussen arm en rijk. Een stuk lager scoorden laag- en hoogopgeleid (41%) en jong en oud (39%) terwijl het verschil stad en platteland substantieel minder scoorde, namelijk 19%.

Het SCP constateert al langer dat de sociale afstand tussen hoger en lager opgeleide burgers toeneemt⁶ evenals de afstand tussen veel en weinig verdiener.⁷ Dit gegeven speelt al vroeg in het leven een rol. Kinderen van hoog- en laagopgeleide ouders hebben steeds minder gelijke kansen en komen elkaar steeds minder tegen. Er is sprake van een groeiende ruimtelijke segregatie en een dito sociale afstand. De toename van verschillen in afstand tussen hoog- en laagopgeleide burgers komt sociaal-cultureel en politiek tot uiting rond gevoelige onderwerpen zoals integratievraagstukken, de positie van migranten en vluchtelingen, de opvattingen over de EU en de rol en waardering van de politiek. Het heeft culturele en sociaal-politieke gevolgen in een conflict rond de omgang met etnische diversiteit in de samenleving en in tegenstellingen over de gewenste sociale orde.⁸ Vergroting van de sociale afstand tussen hoog- en laagopgeleiden versterkt de ervaren verschillen tussen autochtonen en allochtonen en moslims en niet-moslims. Lager opgeleiden beschikken gemiddeld over minder cultureel kapitaal om culturele uitingen te kunnen herkennen als sociaal geconstrueerde, en dus niet natuurlijk gegeven, gedragsrepertoires. Zij neigen meer naar een eenduidige, stabiele en rigide orde die wordt gekenmerkt door autoritarisme. Culturele diversiteit en complexiteit worden door hen eerder als een bedreiging ervaren.

Toch zijn de verschillen in Nederland minder groot dan in veel andere landen.⁹ Qua inkomensverschillen bevindt Nederland zich in Europa in een midden categorie, hoewel de kloof tussen de onderste en bovenste 10% toeneemt. Internationaal vergeleken is de vermogensongelijkheid in Nederland wel aan de hoge kant. Naast de inkomensverschillen zijn ook de sociale verschillen in Nederland minder groot dan in veel andere landen. Economische ongelijkheid heeft sociale en politieke gevolgen. Het beïnvloedt bijvoorbeeld de mate van vertrouwen. Zowel het sociale vertrouwen tussen burgers onderling als het politieke vertrouwen in (politieke) instituties, zoals de rechtsstaat en het parlement, zijn minder bij meer economische ongelijkheid.

Scheidslijnen zijn geen vaststaande onveranderlijke gegevens maar historisch en sociaal gegroeid. Sommige scheidslijnen vervagen of transformeren of worden op een bepaald

⁶ M. Bovens & P. Dekker & W. Tiemeijer (red), *Gescheiden werelden? Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, Den Haag: SCP/WRR 2014.

⁷ M.Kremer et al, *Hoe ongelijk is Nederland? Een Verkenning van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, Den Haag: WRR 2014.

⁸ W. de Koster & J. van der Waal, 'Botsende opvattingen over etnische diversiteit en sociale orde: hoe zijn verschillen tussen lager en hoger opgeleiden te verklaren', in: M. Bovens & P. Dekker & W. Tiemeijer (red), *Gescheiden werelden?*

⁹ M.Kremer et al, *Hoe ongelijk is Nederland?*

moment, afhankelijk van de maatschappelijke omstandigheden, als meer of minder relevant ervaren. De omvorming van scheidslijnen tussen sociale klassen naar scheidslijnen tussen verschillen in opleiding laat dit zien. Percepties spelen een rol. Scheidslijnen zijn voorwerp van betekenisgeving. Dat betekent dat scheidslijnen maatschappelijk geconstrueerd kunnen worden. Denk bijvoorbeeld aan de scheidslijnen tussen de verschillende geloofsrichtingen in het Nederland van de verzuiling. Ook tegenwoordig nog bestaan deze verschillen maar we geven ze nauwelijks meer betekenis. Er komen soms ook nieuwe scheidslijnen bij. Zo zijn de verschillen tussen moslims en niet-moslims sinds het begin van deze eeuw sterker geworden. De laatste IPSOS gegevens tonen aan hoe sterk deze scheidslijn wordt ervaren. Dit uit zich onder meer in vooroordelen, maar gaat ook samen met minder sociaal en politiek vertrouwen in (het beleid van) overheden en de EU, vooral waar het gaat om kwesties die raken aan diversiteit in de samenleving, zoals integratiebeleid, asielbeleid en immigratie.

Paradox

Scheidslijnen kunnen ook verhard en zo verworden tot een kloof. Minister Edith Schippers ging hierop in in de H.J. Schoo lezing 2016, getiteld *De paradox van de vrijheid*. Polarisation is niets nieuws, zo stelt zij. Het geeft wrijving maar dat hoeft niet erg te zijn als er maar sprake is van gesprek en ontmoeting. Zij waarschuwt vooral voor polarisation zonder ontmoeting: dat geeft geen wrijving maar een kloof en leidt tot gescheiden werelden. De paradox van haar lezing is dat zij in haar analyse van de wrijfpunten waar de huidige diverse samenleving mee worstelt, spreekt in termen van culturen, zelfs van 'botsende culturen', en van 'onze cultuur' die een stuk beter is 'dan alle andere die ik ken.' Zonder dit expliciet te benoemen is het duidelijk dat zij hier de westerse cultuur plaatst tegenover de islamitische cultuur alsof we te maken hebben met vastomlijnde, onveranderlijke, homogene entiteiten die geen interne verscheidenheid kennen en zich niet dynamisch ontwikkelen in onderlinge uitwisseling. Spreken in termen van een kloof suggereert dan onoverbrugbaarheid. Haar stelling over cultuur is in deze context bij wijze van spreken een vorm van cognitieve polarisation die de door haar gewenste ontmoeting eerder belemmert dan bevordert. Zo draagt zij zelf bij aan de constructie van een kloof. Zij vertolkt hier een nogal simplistische opvatting van cultuur. Deze benadering is al vele malen door wetenschappers en opiniemakers bekritiseerd sinds VVD-nestor Frits Bolkestein 25 jaar geleden dezelfde redenering volgde.

Gert-Jan Segers van de ChristenUnie gaat in zijn onlangs uitgekomen boek in op verschillende scheidslijnen, tussen jong en oud, ziek en gezond, arm en rijk en autochtoon en allochtoon en gelovigen en seculieren, hij spreekt zelfs over 'breuklijnen' en een 'verdeeld land'.¹⁰ Hij signaleert vervreemding en wanhoop waar mensen niet gezien worden, verlies van hoop op een beter levensperspectief en verlies van verbinding.

Waar in de huidige tijd sprake is van onbehagen in relatie tot verschillen en scheidslijnen in de samenleving gaat het al gauw om verschillen die te maken hebben met de waardering van (moslim)immigratie, de komst van vluchtelingen en toegenomen etnische diversiteit. Immigratie en integratie komen uit het laatste SCP Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2016/1 naar voren als de belangrijkste maatschappelijke items waar mensen zich zorgen over maken en die zij willen aandragen voor de politieke agenda.¹¹

¹⁰ Gert-Jan Segers, *Hoop voor een verdeeld land*, Amsterdam: Balans 2016.

¹¹ J. den Ridder & P. Dekker & P. van Houwelingen, *Continue Onderzoek Burgerperspectieven 2016/1*, Den Haag: SCP 2016.

Vicieuze cirkel

Het jaar 2015 was pas net begonnen toen een vicieuze cirkel van haat en geweld een nieuw dieptepunt bereikte. Terroristische aanvallen in Parijs markeerden het begin van dit jaar. Er werd een dodelijke aanslag gepleegd op medewerkers van het satirische tijdschrift *Charlie Hebdo*, gevolgd door aanslagen op politieagenten en een gijzeling in een Joodse supermarkt. In de nasleep van de aanslagen in Parijs, werden als reactie moskeeën aangevallen, niet alleen in Frankrijk maar ook in Nederland. Het gevolg hiervan was dat discriminatoire agressie en geweld tegen moslim en moskeeën, een *hot topic* was rond de jaarwisseling van 2014-5.¹² In het najaar van 2015 en in 2016 vonden opnieuw verschillende terroristische aanslagen plaats in de ons omringende landen, in België, in Frankrijk en in Duitsland. Deze gingen vaak gepaard met een vergelijkbare dynamiek waarbij gevoelens van woede en machteloosheid werden afgereageerd op moslims als groep. Andere kwesties die centraal stonden in het publieke debat in de periode van onderzoek en gerelateerd zijn aan islamofobie, zijn etnische profilering door de politie, discriminatie op de arbeidsmarkt, het bredere verschijnsel racisme, inclusief de Zwarte Piet-discussie en de komst van een groot aantal vluchtelingen vanaf de tweede helft van het jaar 2015. Al met al behoort islamofobie onder invloed van bovengeschetste ontwikkelingen sinds het begin van 2015 tot het lijstje van maatschappelijke vraagstukken dat hoog scoort op de agenda van het publieke debat.

Hier wordt kort ingegaan op drie centrale begrippen: racisme, islamofobie en discriminatie.¹³ Meer hierover in deel 2, hoofdstuk 2.

Wat is racisme?

Racisme wordt vaak gereduceerd tot een eigenschap van individuen of tot een aspect van intermenselijke verhoudingen. Het zou hen aanzetten tot een bewuste daad van discriminatie van andere individuen op grond van groepskenmerken. Racisme strekt echter verder dan het individu en de intermenselijke verhoudingen. Het gaat hier om een complex en veelzijdig maatschappelijk verschijnsel dat processen van maatschappelijke ongelijkheid en machtsverhoudingen vorm geeft. Dat doen seksisme in man-vrouwverhoudingen en discriminatie op grond van sociale klasse ook, maar bij racisme staan afkomst en cultuur centraal. Racisme heeft vele gezichten. In verschillende samenlevingen ziet het er anders uit. In de geschiedenis zag het er anders uit en toegepast op verschillende maatschappelijke groepen ziet het er anders uit. Vandaar dat ik het een complex en veelzijdig verschijnsel noem. Vandaar dat het wellicht beter is te spreken in meervoud: racismen in plaats van racisme. Het is onjuist om racisme alleen te verbinden aan huidskleur en andere biologische kenmerken zoals haar, ogen en dergelijke. Omdat veel ervaringen en kennis verloren zijn gegaan – er is bepaald sprake van achterstallige onderhoud – zijn we vergeten dat het in de geschiedenis bij toen heersende vormen van racisme ook niet alleen om huidskleur en andere biologische kenmerken ging. Altijd speelden er elementen mee die te maken hadden met cultuur zoals taal en religie. Tegenwoordig kan alleen al een accent en een niet inheems klinkende naam een proces van raciale discriminatie triggeren.

¹² Zie I. van der Valk, *Monitor Moslimdiscriminatie*, Amsterdam: IMES, Universiteit van Amsterdam 2015.

¹³ Zie voor een uitgebreide bespreking van de begrippen racisme, discriminatie en islamofobie, I. van der Valk, *Islamofobie en discriminatie*, Amsterdam: AUP 2012, p. 17-34 en I. van der Valk, *Monitor Moslimdiscriminatie*, Amsterdam: IMES, Universiteit van Amsterdam 2015, p. 8-16.

Racisme is een van de grote problemen waar niet alleen sommige groepen maar de mensheid als zodanig mee worstelt. Geen enkel individu, sociale groep of natie is daar in beginsel vrij van omdat de neiging tot discriminatie op grond van groepskenmerken met de evolutie is meegegeven. Daarom is kennis opdoen en inzicht krijgen in dit verschijnsel zo belangrijk. Dit gaat verder dan het kijken naar het ‘racisme in jezelf’ waar soms zoveel nadruk op wordt gelegd. Omdat het meer is dan een persoonlijke eigenschap of een aspect van intermenselijke verhoudingen is het ‘racisme in jezelf’ een weliswaar niet onbelangrijk maar toch een deelaspect dat mensen ook op een dwaalspoor kan brengen en kan afleiden van het grote maatschappelijke probleem van structurele ongelijkheid en marginalisering dat hier aan de orde is.

Wat is islamofobie?

Islamofobie is een historisch gegroeide ideologie en één van vele verschijningsvormen van racisme. In een islamofobe benadering wordt met beelden, teksten en gedragingen systematisch en consistent een negatieve betekenis gegeven aan ‘de islam’ en/of aan ‘moslims’. Zo worden houding en gedrag van mensen beïnvloed ten gunste van sociale uitsluiting van moslims en hun ongelijke behandeling, cultureel, sociaal, economisch en politiek. Moslims worden niet alleen gediscrimineerd op de (discriminatie)grond van religie, maar vaak ook op grond van hun (etnische) afkomst. Discriminatie op grond van de islamitische religie richt zich soms ook op niet-moslims die (ten onrechte) als moslim gezien worden op basis van uiterlijke kenmerken zoals naam, taalgebruik, fysiek voorkomen en kleding.

Wat is discriminatie?

Discriminatie heeft betrekking op elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur die ten doel heeft of ten gevolge heeft of kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden teniet worden gedaan of aangetast.

Doel en leeswijzer

Het onderhavige rapport bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over islamofobie als vorm van racisme en de uitingen daarvan in Nederland in 2014–2016.¹⁴ Het is opgesteld in de context van het project Monitor Islamofobie. De gegevens van deel 1 zijn verzameld door middel van literatuuronderzoek en raadpleging van openbare bronnen. Inhoudelijk sluit het rapport aan bij het vorige rapport Monitor Moslim Discriminatie (UvA 2015). Het tweede deel van dit rapport ‘*Online beeldvorming over moslims en islam*’ is een verslag van kwantitatief en kwalitatief empirisch onderzoek en gaat over de manier waarop er op de weblogs GeenStijl en Powned wordt gesproken over moslims en islam. De delen kunnen afzonderlijk van elkaar worden gelezen. Veel van de in deel I bijeengebrachte gegevens zijn al eerder elders gepubliceerd en besproken. Dat is onvermijdelijk voor een

¹⁴ Voor 2016 is het aantal gegevens nog beperkt omdat veel (meld)organisaties pas halverwege 2017 verslag uitbrengen van de door hen verzamelde gegevens over 2016.

rapport dat meerdere jaren bestrijkt. Als overzicht blijft het echter een zinvolle exercitie. Samen met eerdere rapportages wordt zo longitudinaal inzicht gegeven in de ontwikkelingen rond islamofobie/ moslimdiscriminatie, inclusief de initiatieven en maatregelen om dit tegen te gaan. Discriminatie is bij wet verboden maar het tegengaan ervan kan niet bij wet alleen. Allerhande beleidsmaatregelen, maatschappelijke initiatieven en educatie zijn hierbij onmisbaar. Informatievoorziening is hiervoor nodig. Dit rapport heeft als doel data die in brede zin met islamofobie te maken hebben te inventariseren en van enige duiding te voorzien met het oog op gebruik ervan door personen en organisaties die zich in het middenveld, in beleid en politiek inzetten om discriminatie tegen te gaan en daarbij behoefte hebben aan waarheidsgetrouwe informatie. In het eerste hoofdstuk worden de data over meldingen van discriminatie besproken van de antidiscriminatie voorzieningen, politie en maatschappelijke organisaties. Daarnaast wordt een overzicht gegeven van incidenten waarover in de media werd bericht. Aparte overzichten worden gegeven van incidenten rond de opvang van asielzoekers en van agressie tegen moskeeën. Tenslotte wordt een overzicht gegeven van rechtszaken over moslimdiscriminatie die in de periode 2014-16 plaatsvonden. Hoofdstuk twee gaat over moslimdiscriminatie in de politiek. De anti-moslim/anti-islam houding van de PVV wordt besproken maar ook die van een aantal andere partijen waaronder lokale partijen die meededen aan de gemeenteraadsverkiezingen in 2014. Het hoofdstuk eindigt met een paragraaf over de ontwikkelingen op de extreemrechtse flank van de politiek. Er wordt een overzicht gegeven van extreemrechtse groepen die zich in de onderzoeksperiode actief inzetten om moslims te discrimineren. In hoofdstuk drie staat centraal wat er in de onderzoeksperiode gedaan werd om islamofobie tegen te gaan, door maatschappelijke organisaties, de overheid en politieke partijen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan onderzoek over dit onderwerp. Een leeswijzer m.b.t. deel 2 is opgenomen aan het eind van de inleiding bij dit deel (zie p. 80).

1. Discriminatiegegevens

De gegevens van dit hoofdstuk geven een indicatie van de mate waarin moslimdiscriminatie in de onderzochte periode voorkwam en van de omvang, aard en ontwikkeling ervan zowel offline als online. Achtereenvolgens worden de data besproken die bij de antidiscriminatie voorzieningen, politie en maatschappelijke organisaties werden gemeld. Daarnaast wordt een overzicht gegevens van incidenten waarover in de media werd bericht. Aparte overzichten worden gegevens van incidenten rond de opvang van asielzoekers en van agressie tegen moskeeën. Tenslotte wordt een overzicht gegeven van rechtszaken over moslimdiscriminatie die in de periode 2014-16 plaatsvonden.

Het is lastig om de precieze stand van zaken over moslimdiscriminatie weer te geven. Instituties, organisaties en academici zijn afhankelijk van signalering en meldingen van slachtoffers of ze moeten daarnaast zelf empirisch onderzoek doen. Er wordt maar een klein percentage discriminatie ervaringen gemeld bij de politie of anti-discriminatievoorzieningen. Naar schatting gebeurt dit bij één op de acht discriminatie-ervaringen.¹⁵ En dan nog kunnen politie en het Openbaar Ministerie (OM) het aantal aangiften van discriminatie niet goed bijbenen. Slechts een kwart van de discriminatie aangiften bij de politie (gemiddeld 416 per jaar sinds 2005) wordt door het OM behandeld waarbij de criteria vervolgbaarheid, ernst van de aanklacht en de mate waarin sprake is van maatschappelijke onrust een rol spelen om aangiften al of niet in behandeling te nemen. Ondanks het gegeven dat de ervaring van discriminatie veel groter is dan de politiecijfers en de gevallen die bij het OM terecht komen laten zien, is premier Rutte niet van plan meer geld uit te trekken om achterstanden weg te werken, zo liet hij in een persconferentie op 23 september 2016 weten.

Ijsberg

Binnen de moslimgemeenschap zijn velen terughoudend om te melden. Een vaak waargenomen reactie is dat men liever niet de aandacht op zich vestigen. Dit kan versterkt worden door vooroordelen bij de politie.¹⁶ Om meer zicht te krijgen op de achtergronden hiervan initieerde de Nationale Politie een onderzoek naar factoren die voor moslims belemmerend werken om aangifte bij de politie te doen van discriminatie ervaringen.¹⁷ De belangrijkste belemmeringen zijn de volgende: de verwachting is dat melden niets oplevert, o.a. omdat de ervaring moeilijk te bewijzen is, de politie aangifte doen ontmoedigt en slachtoffers al zelf op andere manieren interveniëren. Bovendien kost het tijd. Daarnaast ervaren slachtoffers het als pijnlijk om weer met de ervaring te worden geconfronteerd; men wil men soms de zaken niet escaleren en vertrouwt de politie niet (niet neutraal/discrimineert zelf) of wil men zich op zijn minst niet kwetsbaar tegenover deze instantie opstellen; soms is men bang voor negatieve gevolgen zoals ontslag en registratie van gegevens over de klager. De belemmeringen bleken overigens niet specifiek te zijn voor moslims maar overeen te komen met belemmeringen die worden ervaren door andere groepen. Het rapport biedt een reeks van aanbevelingen

¹⁵ I. Andriessen & H. Fernee & K. Wittebrood, *Ervaren discriminatie in Nederland*, Den Haag: SCP 2014. Dit cijfer geldt voor discriminatie op alle gronden.

¹⁶ Deze komen ook tot uiting in het verschijnsel etnisch profileren. Zie Amnesty International, *Gelijkheid onder druk: de impact van etnisch profileren*, 2013; S.Cankaya, *De controle van marsmannetjes en ander schorriemorrie, Het beslissingsproces tijdens proactief politiewerk*, Academie Politie Amsterdam-Amstelland 2012.

¹⁷ A. Ens, *Discriminatie melden bij de politie?*, Den Haag: Nationale Politie 2016.

om tot een betere melding te komen van ervaringen met discriminatie. Intussen worden bij de politie stappen ondernomen om deze aanbevelingen op te volgen. Het is dus belangrijk om niet enkel te focussen op cijfers en statistieken van gemelde discriminatie ervaringen. De ijsberg blijft voornamelijk voor 7/8 buiten het zicht. De gegevens over 2016 van de antidiscriminatie voorzieningen zijn nog niet bekend.

Antidiscriminatie bureaus

Sinds 2009 is elke gemeente in Nederland verplicht haar burgers een voorziening tegen discriminatie te bieden. In 2014 registreerden de antidiscriminatie voorzieningen 5152¹⁸ meldingen van discriminatie op dertien verschillende gronden en in 2015 werden 4561 meldingen geregistreerd. De meeste meldingen betroffen de grond ras/afkomst en waren gerelateerd aan discriminatie op de arbeidsmarkt. Klachten in relatie met religie hebben vooral betrekking op de islamitische religie. Zij gaan niet alleen over religieuze praktijken maar ook over de symbolen die aan de religie gerelateerd zijn zoals het dragen van hoofddoeken. In Amsterdam en Den Haag waren de scores op het gebied van moslimdiscriminatie relatief het hoogst naar rato van het aantal inwoners. In 2014 kreeg het antidiscriminatie bureau van Amsterdam en omstreken 42 klachten over discriminatie op grond van de islamitische religie en in 2015 40. In 2014 hadden alle klachten betrekking op vrouwen. Den Haag telde in 2015 46 voorvallen (de politie telde in het Haagse in 2015 80 voorvallen).¹⁹ In 2014 registreerden de regionale antidiscriminatie voorzieningen bij elkaar 165 (3%) meldingen van discriminatie tegen moslims. Vergeleken met 2014 is er in 2015 sprake van een stijging van 45%. In 2015 kwamen er 240 klachten binnen op grond van de godsdienst islam. Dat was 5% van alle discriminatieklachten.²⁰

Politie

Tot 2015 werd jaarlijks in opdracht van de politie een rapport gepubliceerd met data over discriminatie.²¹ Dit rapport bood een overzicht van discriminatie gegevens op grond van o.a. ras, religie, levensfilosofie, gender, seksuele geaardheid en handicap. Het verslag over 2014 toonde verschillende belangrijke verbeteringen vergeleken met de periode van 2010 tot 2013.²² In 2014 is de nationale politie o.m. na kritiek²³ op de kwaliteit en vergelijkbaarheid van de gegevens een traject ingegaan om discriminatie beter op te sporen en te registreren. Het traject richt zich op het eenduidig verzamelen van gegevens, kennisopbouw en de ontwikkeling

¹⁸ Dat aantal is exclusief de vele aangiften tegen Geert Wilders n.a.v. zijn 'minder, minder' uitspraak.

¹⁹ S. van Bon & I. Mink, *Discriminatiecijfers in 2015*, Art.1 i.o.v. de Nationale Politie, september 2016, p. 4. [Discriminatiecijfers%20in%202015.%20Politie%20en%20antidiscriminatie%20voorzieningen%20en%20andere%20organisaties.pdf](#)

²⁰ W. Dinsbach, e.a. *Kerncijfers 2015, landelijk overzicht van klachten en meldingen over discriminatie, geregistreerd bij de antidiscriminatievoorzieningen*, LVtD, Leeuwarden/Amsterdam, 21 maart 2016, p.12.

²¹ Tot 2015 werden deze rapporten POLDIS genoemd, een afkorting voor politie en discriminatie. Per 2015 is het LEDC dat opdracht gaf tot deze rapportages opgeheven. Per 2015 vindt rapportage in samenwerking met ADV's plaats.

²² B. Tierolf, e.a. *Discriminatiecijfers politie 2014*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2015; voor eerdere verslagen zie: B. Tierolf, e.a. *POLDIS-rapportage 2013, met themanummer moslimdiscriminatie*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2014; B. Tierolf & N. Hermens, *Tweede rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland*, Rapportage incidenten, aangiftes, verdachten en afhandeling 2012. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2013.

²³ Zie I. van der Valk, *Monitor Moslimdiscriminatie*, IMES, Universiteit van Amsterdam, p. 54-60.

van samenwerking met antidiscriminatie voorzieningen. Het registratiesysteem is veranderd, waardoor het meer uniform en kwalitatief beter is geworden. De kritiek had o.a. betrekking op het verhullen van de mate en het bereik van islamofobe discriminatie. Het meest opvallende voorbeeld hiervan was dat hakenkruisen bijna standaard werden geregistreerd als antisemitisme terwijl deze regelmatig ook gebruikt worden bij uitingen van islamofobie of andere vormen van discriminatie. Opvallend is dat de scherpe daling van het aantal gevallen van antisemitisme dat deze verbeterde registratie opleverde nergens is gesignaleerd of becommentarieerd. Nog in december 2015 constateren onderzoekers van het WODC zonder verder commentaar of toelichting 'dat antisemitisme desondanks sterk is vertegenwoordigd in de politiestatistieken is vooral vanwege de vele hakenkruisincidenten.'²⁴ Graffiti met hakenkruisen worden sinds 2014 in de politierapportage verdeeld in vijf verschillende categorieën: niet gericht en gericht op vier verschillende discriminatiegronden, namelijk 'ras', antisemitisme, homofobie en moslimdiscriminatie. In 2014 ging het om de volgende percentages: 'ras' 70%, antisemitisme 15%, homofobie 10% en moslimdiscriminatie 5%. Naast andere veranderingen sinds 2014 is het van belang dat moslimdiscriminatie nu geïntegreerd is in het registratiesysteem van de politie als een aparte categorie van discriminatie. Moslimdiscriminatie kan ook in de uitvoerende politiepraktijk apart worden aangevinkt op de registratieformulieren die in het dagelijkse werk worden gebruikt als discriminatie aan de orde is.²⁵

Er waren nog meer zaken die afgelopen jaren zorgden voor onduidelijkheid en verwarring. Moslimdiscriminatie werd gedurende enkele jaren niet geregistreerd als discriminatie op grond van 'geloof' maar als 'levensfilosofie.' In de rapportages van de politie werd antisemitisch vervangen door 'joods als ras' en 'joods als religie'. Op deze beide punten zijn eveneens met ingang van 2014 veranderingen doorgevoerd. Als resultaat van deze veranderingen zijn de gegevens in het verslag over 2014 meer accuraat. Tegen moslims gerichte discriminatie wordt niet langer gezien als discriminatie op grond van 'levensfilosofie' maar geregistreerd voor wat het is 'discriminatie van moslims'. Als gevolg daarvan liep de categorie 'levensfilosofie' terug van 440 gevallen in 2011 naar 4 (sic) gevallen in 2014. De categorie antisemitisme is na enkele jaren afwezigheid terecht weer terug in het politieregistratiesysteem. Mijn eerdere analyse dat plotselinge zeer hoge aantallen bij antisemitisme zoals 859 gevallen in 2012 waarschijnlijk meer te maken hadden met het registratiesysteem dan met een werkelijke toename lijkt hiermee bevestigd: in 2014 werden 358 gevallen van antisemitisme geregistreerd, 500 minder dan in 2012!²⁶ 76 van deze incidenten waren 'gericht'. Op een totaal van 5721 gerapporteerde gevallen van discriminatie in 2014 waren er 279 (5%) op grond van religie waarvan 206 (4%) gericht op moslims, een duidelijke toename vergeleken met 2013 toen er 150 werden geregistreerd. Al met al waren de belangrijkste discriminatiegronden 'ras' (inclusief etnische origine zoals Marokkaans zijn): 2987 en seksuele geaardheid: 1403.

Weerspiegeling

Het wordt wel vaker gezegd: de politie weerspiegelt de samenleving. Dat geldt ook voor het gegeven dat discriminatie en antidiscriminatie beide voorkomen als het om de houding van individuele politiemensen gaat. Zo schreef een politieagent in januari 2016 op zijn

²⁴ P. Kruize & P. Gruter *Discriminatie van aangifte tot vervolging, de gang van discriminatie door de strafrechtketen*, Den Haag: WODC december 2015.

²⁵ Dit geldt ook voor antisemitisme en homofobie.

²⁶ I. van der Valk, *Monitor Moslimdiscriminatie*, p. 54-60. Opmerkelijk is dat deze vermindering onopgemerkt bleef in de politiek en de media.

Facebook-account: ‘Ik ben helemaal klaar met die kankerislamieten. Ik hoop dat ze zeer snel een langzame pijnlijke dood sterven. Oftewel dood aan de islam!’²⁷ Dit wijst op de noodzaak van inbedding van antidiscriminatie en diversiteit in beleid. Anti-discriminatie kan niet worden overgelaten aan de individuele inzet van het politiepersoneel. Op 4 april 2015 schreef G. Bouwman, toenmalig hoofd van de nationale politie, op een interne blog dat moslim politieagenten uitgescholden worden door collega’s: ‘Een gif dringt onze organisatie binnen, het gif van uitsluiting’ Hij veroordeelde politie willekeur op straat waar moslims onevenredig vaak aangehouden, gefouilleerd en als terroristen behandeld worden. Volgens P. Mutsaers, onderzoeker van de Universiteit van Tilburg, hebben ontbureaucratisering en nadruk op individuele autonomie de politie kwetsbaarder gemaakt voor verschillende vormen van discriminatie, die niet tegengegaan kunnen worden door de gebruikelijke psychologische bewustwordingstraining.²⁸ De politie in Tilburg is begonnen met een pilot om deze ontwikkeling tegen te gaan. Er worden registratieformulieren gebruikt waarbij de politieagenten de etniciteit van de persoon die ze aanhouden moeten registreren alsmede de reden van aanhouding. In Amsterdam drongen politieke partijen aan op een nationaal diversiteitsbeleid om discriminatie bij en door de politie tegen te gaan. In 2010, toen de stad nog over het wervingsbeleid ging, had een op de drie nieuwe politieagenten een allochtone achtergrond. Dit aantal daalde naar 1 op 20 voor 2014 toen na een reorganisatie de werving in handen was gekomen van de nationale politie. Naar aanleiding van het overlijden van de Arubaan Mitch Henriquez bij zijn arrestatie door de politie op 27 juni 2015, bevestigde de burgemeester van Den Haag, Van Aartsen, in een debat in de gemeenteraad dat er sprake is van etnische profilering door de politie. Hij stelde een lange lijst maatregelen voor om discriminatie door de politie tegen te gaan. Naast het aanhalen van contact en versterken van de samenwerking met antidiscriminatie organisaties, stelde hij voor om initiatieven te steunen van sociale organisaties die gemeenschapsbanden willen versterken, in het bijzonder in achterstandsbuurten.

Beleidsnota

Half september 2016 lanceerde de Nationale Politie een nieuw visie- en beleidsnota ‘De kracht van Verschil’, gericht op meer diversiteit en het aanpakken van discriminatie. De politie wil, aldus deze nota, meer verbinding zoeken met de samenleving, een inclusieve werkcultuur realiseren, de aanpak van discriminatie verbeteren en een divers personeelsbestand realiseren.

Per 2015 is nog een verandering doorgevoerd in de politierapportages. Voor het eerst worden de politiegegevens gerapporteerd door Art.1 in het kader van een gezamenlijke rapportage van politie en antidiscriminatiebureaus aangevuld met gegevens van de internet meldpunten MDI en MIND en het College voor de Rechten van de Mens. Dit kan worden beschouwd als een positieve ontwikkeling richting harmonisatie. Dit soort gezamenlijke rapportages vinden ook plaats in regionale samenwerkingsverbanden tussen politie en adv’s.

De kloof tussen het aantal aangiften en meldingen van discriminatie en de cijfers over ervaren discriminatie die worden gerapporteerd door onderzoekers is nog altijd groot. De laatste discriminatiecijfers over 2015 uit dit gemeenschappelijke rapport laten echter een groei zien van met name moslimdiscriminatie.²⁹ Zowel het aantal aangiften/meldingen van

²⁷ De politieorganisatie heeft zich hiervan gedistantieerd en de zaak is voorgelegd aan het OM.

²⁸ P. Mutsaers, ‘Ethnic profiling as a Societal Institution in the Netherlands’, in: *Anthropoliteia*, April 2015.

²⁹ S. van Bon & I. Mink, *Discriminatiecijfers in 2015*, Art.1 i.o.v. de Nationale Politie, september 2016. Discriminatiecijfers%20in%202015.%20Politie%20en%20antidiscriminatie%20voorzieningen%20en%20andere%20

discriminatie op basis van het islamitisch geloof bij de politie als het aantal meldingen over deze vorm van discriminatie dat internet meldorganisaties ontvingen, verdubbelde in 2015 ten opzichte van 2014. De politie ontving in 2014 206 en in 2015 439 (9%) aangiften/meldingen van moslimdiscriminatie.

Tabel 1.1. **Moslimdiscriminatie 2014 -2015**

	2014	2015
	Aantal klachten	
Politie	206	439
ADV's	165	240
Totaal	371	679

Bron: Van Bon & Mink 2016.

Meldpunten internetdiscriminatie

De politiek levert een belangrijke bijdrage aan de vorming van de publieke opinie. Deze rol heeft zij in de afgelopen jaren echter steeds meer moeten afstaan aan spelers op het internet, websites, blogs en fora en vooral aan social media waarvan Facebook, Twitter en YouTube wel de belangrijkste zijn. Het gebruik van internet verandert voortdurend: van een middel om informatie te vinden is het steeds interactiever geworden. Het is vooral een plek geworden om in contact te komen met gelijkgestemden, met alle zogenaamde echoput effecten van dien. Websites en fora buiten dit vakkundig uit. In deze media staan regelmatig moslimvijandige berichten. In deel 2 van dit rapport wordt hier verder op ingegaan. Deze paragraaf beperkt zich tot data van de internet meldpunten. Data over online discriminatie worden geregistreerd door de meldpunten MDI en MIND. MIND werd in 2013 door de overheid in het leven groepen en ontving in de eerste twee jaar van haar bestaan nog weinig klachten. Hier kwam echter verandering in na een Facebook campagne en een antidiscriminatie campagne van de overheid. In 2014 ontving MIND 305 klachten waarvan er ongeveer 20 (7%) betrekking hadden op moslimdiscriminatie. In 2015 nam het aantal klachten substantieel toe: 652 klachten, waarvan 145 (22%) over moslimdiscriminatie.

De jaarlijkse MDI verslagen die sinds 2003 worden gepubliceerd, geven een overzicht van discriminatie op gronden die strafbaar zijn zoals ras, religie, levensfilosofie, gender, seksuele geaardheid en handicap.³⁰ In 2014 ontving het MDI 1179 meldingen over 1117 unieke uitingen. 493 hiervan waren strafbaar en 90% hiervan werd verwijderd na een interventie van MDI. De meeste meldingen van discriminatie in 2014 gingen over sociale media, zoals Twitter, Facebook en YouTube (597), meer dan over weblogs, websites en discussie fora.

organisaties.pdf

³⁰ Stichting Magenta, afdeling MDI, *Jaarverslag 2014*, Amsterdam 2015.

De vier belangrijkste categorieën van discriminatie in 2014 waren in volgorde van grootte antisemitisme, anti-zwart racisme, moslimdiscriminatie en discriminatie van Marokkanen. In 2015 was moslimdiscriminatie de grootste categorie gevolgd door anti-zwart racisme, overige afkomst/nationaliteit (w.o. van vluchtelingen) en antisemitisme (zie tabel 1.2.). In 2014 ontving MDI klachten over 1117 uitingen, waarvan 219 (20%) over moslimdiscriminatie. In 2015 ontving MDI klachten over 1007 uitingen, waarvan 330 (33%) over moslimdiscriminatie. Zowel voor MDI als voor MIND geldt dat de meerderheid van de klachten werden gemeld in de context van het publieke debat over vluchtelingen en van terroristische aanslagen die in Europa het betreffende jaar plaats vonden. Na de terroristische aanslag op de redactie van Charlie Hebdo op 6 januari 2015, kwamen al direct 103 meldingen van discriminerende uitingen tegen moslims op internet bij de MDI binnen, waarvan 46 als strafbaar werden beschouwd. Dit is bijna een derde van het aantal klachten over moslimdiscriminatie in heel 2015.

Tabel 1.2. **Vijf belangrijkste categorieën van internet discriminatie**

Categorie	2014 Aantal klachten	2015
Antisemitisme	328	142
Anti-zwart racisme	255	220
Discriminatie van moslims	219	330
Discriminatie van Marokkanen	103	90
Overig afkomst of nationaliteit	93	198

Bron: MDI, Jaarverslagen 2014 en 2015

Een voorbeeld van moslimdiscriminatie uit een internet discussie over de plannen in Gouda om drie bestaande moskeeën te vervangen door één grote op een voormalig kazerneterrein: 'Geweldig, laat het gebouwd worden. Makkelijk doelwit om af te branden wanneer het vol is met die stinkende mensen', 'meteen een bom opgooien', 'platbranden als het vol is'.³¹ Het MDI onderzoekt het (il)legale karakter van de uitingen en verzoekt de eigenaar van de website het statement te verwijderen als het illegaal is. In de meeste gevallen is de eigenaar bereid dit te doen en wordt het verwijderd. In 2014 waren 118 van de 219 uitingen tegen moslims strafbaar. Van de 103 gericht tegen Marokkanen waren er 41 strafbaar en van de 41 tegen Turken, waren dit er 23. In 2015 waren 176 van de 330 uitingen tegen moslims strafbaar, 36 van de 90 tegen Marokkanen en 7 van de 22 tegen Turken.

³¹ Ibid.

Tabel 1.3. **Gemelde discriminerende uitingen op internet en strafbaarheid**

	2014 Meldingen	2014 Strafbaar	2015 Meldingen	2015 Strafbaar
Moslims	219	118	330	176
Marokkanen	103	41	90	36
Turken	41	23	22	7

Bron: MDI, Jaarverslagen 2014 en 2015

Sommige strafbare gevallen werden aangegeven bij de politie, voornamelijk moslimvijandige teksten die gepubliceerd werden op GeenStijl.nl, Dutch.faithfreedom.org, misdefinitie.nl en Eunmask.wordpress.com. Een voorbeeld van Dutch Faith Freedom, geciteerd in het jaarverslag van het MDI: 'Red een schaap. Lynch een moslim! Omdat we van lammetjes houden!'

Tabel 1.4. **Overzicht online en offline meldingen van moslimdiscriminatie**

	2014	2015
Antidiscriminatie voorzieningen	165	240
CSO Meld Islamofobie!	-	158
Politie	206	439
Internet meldpunten MDI/MIND	239	472
Totaal	610	1309

Op moslimdiscriminatie via internet wordt in deel 2 van dit rapport uitgebreider ingegaan.

Maatschappelijke Organisaties (MO)

Burgers en MO's hebben zelf hotlines en meldsites ontwikkeld, waar slachtoffers melding kunnen doen buiten het officiële antidiscriminatie systeem. In de winter van 2015, na de aanslag op *Charlie Hebdo*, richtte een kleine groep academici en professionals de Facebook en internet hotline 'Meld islamofobie!' op. In Rotterdam heeft SPIOR een Meldpunt ingericht. Hieronder worden de eerste rapportage van 'Meld islamofobie!' besproken en een onderzoeksverslag van de Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond (SPIOR).

Meld islamofobie!

Het meldpunt *Meld islamofobie!* ontving over 2015 in totaal 158 geverifieerde klachten over discriminatoire agressie tegen moslims.³² De meeste meldingen komen uit de provincie Zuid-Holland (44%) gevolgd door Noord-Holland (13%). 15% van de gemelde incidenten vond plaats in Rotterdam, 10% in Amsterdam en 8% in Den Haag. 62% vond plaats in januari 2015. 91% van de slachtoffers waren vrouwen. Zij waren duidelijk zichtbaar moslim omdat zij een hoofddoek droegen. In enkele gevallen hadden ze gezicht bedekkende kleding zoals een nikab of een khimaar. 82% van de daders waren (vooral blanke) mannen; 20% van de meldingen ging over fysiek geweld, waarvan de helft over mishandeling. De gevallen van verbaal misbruik (46%) verwezen niet altijd uitdrukkelijk naar moslim zijn en/of islam maar dit werd door de slachtoffers wel zo ervaren. Het waren vaak uitingen waarin etnische discriminatie en moslimdiscriminatie verweven waren. ‘Meld islamofobie!’ telt ook islamofobe protestacties mee. In 20 gevallen (13%) ging het om islamofobe protesten demonstraties en andere protestacties, vooral van rechtsextremistische groeperingen. 17 incidenten hadden een moskee als doelwit. De meeste persoonsgerichte incidenten vonden overdag plaats in het openbaar zoals op straat, in supermarkten, in het openbaar vervoer en bij benzinepompen; ook het onderwijs wordt vaak genoemd; 55% van de slachtoffers was niet in gezelschap van anderen; 58% van de slachtoffers heeft hiervan geen aangifte gedaan bij de politie.

Ook de gegevens van dit Facebook Meldpunt laten een duidelijke relatie zien met contextgebeurtenissen. Het aantal meldingen was hoog in januari 2015, na de aanslagen op Charlie Hebdo en na de aanslagen in Parijs in november 2015.

SPIOR

Terwijl politie en Antidiscriminatiebureau Radar in Rotterdam ieder 40 meldingen ontvingen van moslimdiscriminatie over de periode waarnaar SPIOR onderzoek deed (2015 en eerste kwartaal 2016), bedroeg het aantal gevallen van moslimdiscriminatie in Rotterdam dat SPIOR op het spoor kwam 174.³³ De kloof tussen aantallen meldingen bij een passieve opstelling en het werkelijke aantal ervaren gevallen van moslimdiscriminatie, waarop veelvuldig wordt gewezen is hiermee opnieuw geïllustreerd. Wat zijn de kenmerken van deze gevallen van moslimdiscriminatie? 72% van de melders is vrouw. (Vermeende) daders zijn in 61% van de gevallen man. 84% van de melders is herkenbaar als moslim, vooral door kleding. 42% van de incidenten vindt plaats in het publieke domein, waaronder vooral op straat, 24% op school en 13% op het werk. Bij 25% van de meldingen zijn de daders bekend en gaat het om een terugkerend verschijnsel. In 28 gevallen gaat het om moskeeën en andere islamitische instellingen en voorzieningen. 52% van de meldingen betreft vijandige bejegening, 22% ongelijke behandeling en 14% bedreiging en fysiek geweld.

Berichten in de media

Van het grote aantal mediaberichten over onderwerpen rond de multiculturele samenleving en interetnische relaties in 2014-15, gaat slechts een minderheid over discriminatie van moslims.³⁴ Voor zover van belang voor dit rapport worden deze hier besproken. De bron

³² https://www.meldislamofobie.org/wp-content/uploads/2016/04/Meld_Islamofobie_jaarrapport_2015_definitief.pdf

³³ <http://www.spior.nl/wp-content/uploads/2016/05/Rapport-Islamofobie-in-Zicht.pdf>

³⁴ De berichtgeving in 2016 werd niet systematisch onderzocht.

van informatie in deze paragraaf is een dagelijkse verzameling van krantenknipsels uit tijdschriften en lokale en nationale kranten alsmede digitaal nieuws van radio en televisie programma's over deze onderwerpen. Bij elkaar genomen zijn honderden artikelen onder de loep genomen. Het grote aantal artikelen over incidenten en gebeurtenissen waar de PVV bij betrokken is en over discriminatoire agressie tegen moskeeën wordt niet in deze paragraaf besproken. Zij komen apart aan de orde, net als de vele incidenten gerelateerd aan de opvang van asielzoekers; sommige gebeurtenissen werden al in het vorige Monitorrapport besproken.

De incidenten die in 2014-2015 in de media werden gemeld bestonden uit: verbaal geweld en bedreigingen, fysieke agressie, racistische graffiti, haat berichten in brieven/tweets, brandstichting, vandalisme, uitsluiting op het werk en in het openbaar vervoer en diverse andere.

Tabel 1.5 **Anti-moslim incidenten vermeld in de pers (2014-5)**

	2014	2015
Fysieke agressie	1	5
Graffiti	4	5
Verbaal misbruik/bedreiging	4	6
Haat berichten (brieven/tweets)	2	4
Brandstichting	2	-
Vandalisme	2	-
Uitsluiting	1	2
Diverse incidenten	5	2
Totaal	21	24

Hieronder volgen van elk jaar tien voorbeelden van incidenten die in de media besproken werden:

2014

13 JANUARI, DEN HAAG: een jonge moslimvrouw wordt in een warenhuis door personeel lastig gevallen. Zij heeft een insuline injectie nodig maar wordt beschuldigd van drugsgebruik. De politie accepteert de interpretatie van de situatie van het bedrijf en arresteert haar. Later biedt het winkelcentrum excuses aan.

JANUARI, ZWIJNDRECHT: een kandidaat van een moslimpartij ontvangt doodsbedreigingen op zijn Twitter account. Hij en de partij besluiten af te zien van deelname aan de verkiezingen.

27 JANUARI, ZEIST: brandstichting in een islamitische slagerij.

7 FEBRUARI, ROOSENDAAL: een uitzendbureau weigert een jonge moslimvrouw aan te nemen vanwege haar hoofddoek.

7 FEBRUARI, AMSTERDAM: een Marokkaans Nederlandse jongerenorganisatie ontvangt een dreigbrief: 'Het is over en uit, stelletje varkens dat zijn jullie', 'de Nederlanders haten jullie tot op het bot' en 'stelletje profiteurs', 'Kut Marokkanen'.

11 FEBRUARI, DEN HAAG: de manager van een school in Den Haag die een aparte les voor hindoestaanse leerlingen aanbood wilde niet hetzelfde doen voor moslimleerlingen. 'Dat heeft te maken met de tolerante houding van hindoestanen ten opzichte van andere religies' zei hij 'Dat hebben moslims niet.'

11 APRIL, EINDHOVEN: twee jonge mannen trekken de nikaab van een vrouw af en slaan haar.

APRIL, DEN HAAG: de buurt Duindorp, nieuwe inwoners met een migratieachtergrond worden systematisch lastig gevallen met bekladding van hun huis met racistische graffiti en hakenkruisen. Ook worden er stenen of eieren door het raam gegooid. Soms worden varkenskoppen aan de voorgevel opgehangen.

23 AUGUSTUS, LIENDEN: Stenen door de ramen, een kogel in de brievenbus en hakenkruisen op het huis van een gezin dat is bekeerd tot de islam.

21 SEPTEMBER, EDE: bekladding 'Allah is gay' op een islamitische basisschool.

2015

16 JANUARI, AMSTERDAM, CS: een man scheldt twee moslima's uit een bekogeld hen met een blikje bier.

19 JANUARI, DEN HAAG: een moslim gezin ontvangt een brief met doodsbedreigingen aan alle moslims: 'De PVV zal winnen, Nederland zal weer een land zijn met trots en eer (...)' zo eindigt de brief.

28 JANUARI, DEN HAAG (SCHILDERSWIJK): verscheidene huishoudens ontvangen haatbrieven met de I van islam als een opgeheven middelvinger op de ene kant en 'wij zijn hier in Nederland' aan de andere kant.

7 MAART, AMSTERDAM: een man scheldt moslimvrouwen op de straat uit met 'vieze moslim, rot op naar je eigen land!'

22 MEI, HEERLEN: op een muur is een afbeelding van een moslimvrouw met een riem met kogels om haar lijf en een bloedend hart geschilderd.

25 MEI, ENSCHEDE: de eigenaar van een apotheek neemt stelling tegen discriminatie. Vier vrouwen die een hoofddoek dragen en in zijn apotheek werken worden vaak uitgescholden met uitingen als 'Fucking hoofddoek' en 'ga terug naar je eigen land'. De eigenaar heeft dit gemeld aan de politie en heeft een bericht opgehangen bij de ingang waarin hij het opneemt voor de vrouwen.

25 JUNI, OOSTERHOUT: een buschauffeur weigert een vrouw die een boerka draagt.

1 JULI, STEENBERGEN: racistische graffiti geschilderd op de muren van een aantal gebouwen, huizen en een kerk: 'stb AntiMuslim' is een van de graffiti.

17 NOVEMBER, HOOGEZAND: een 28 jaar oude man wordt gearresteerd vanwege bedreigingen jegens moslims op zijn Facebook pagina.

20 NOVEMBER, AMSTERDAM: bekladding op een muur van het CS 'dood aan islam'.

Opvang van asielzoekers

Op 16 september 2015 riep Wilders bij de algemene beschouwingen over de jaarlijkse begroting op tot verzet tegen de komst van vluchtelingen ('tegen de islamitische asiel tsunami'). Op 24 september twitterde hij: 'Geen azc! Geen azc!#kom in verzet.' Sindsdien heeft over een langere periode een groot aantal discriminatoire acties tegen asielzoekers plaatsgevonden.³⁵ Wilders gaf een dagelijks Twitter bericht uit #verzet. Gebouwen, voornamelijk asielzoekerscentra maar ook gemeentehuizen, werden beklad met racistische graffiti – waaronder hakenkruisen - of beschadigd; asielzoekerscentra, woningen en auto's werden in brand gestoken; lokale autoriteiten, burgemeesters, raadsleden en politici geïntimideerd en/of bedreigd; lokale vergaderingen verstoord door roepende en schreeuwende mensen; soms werd geweld gebruikt om informatie bijeenkomsten te verstoren. Extreemrechtse groeperingen gingen naar informatiebijeenkomsten en verstoorde deze. Legitieme angsten en zorgen van de lokale bevolking werden door deze groepen uitgebuit en misbruikt. Maar er werden ook lokale actiecomités gevormd en Facebook pagina's gelanceerd. In kringen van de PVV werd de groep *AZC-Alert* opgericht. Deze groep is nauw verbonden met de PVV en adviseert en ondersteunt plaatselijke groepen bij protestacties tegen de komst en opvang van vluchtelingen. In verschillende regio's riep de PVV op tot manifestaties en demonstraties (Haarlem, 25 september), om lokale overheden onder druk te zetten om de opvang van vluchtelingen niet te faciliteren (provincies Zeeland en Limburg), vaak met het argument van een gebrek aan voorzieningen voor lokale inwoners, vooral huisvesting. Wilders bezocht verschillende gemeentes waar veel protest was zoals Almere op 3 oktober en Steenbergen op 12 oktober. In Almere stelde de PVV voor vluchtelingen te verbieden na het donker naar buiten te gaan. De Facebook pagina Steun de PVV verspreidde een lied op de melodie van een populair liefdeslied: 'Kom in Nederland wonen. Wij zullen veranderen. Lang leve de islam. Zo vreedzaam en gedwee. Omdat wij verkrachting en geweld tolereren, geven mensen gul, want dat is hun verteld.'

Inventarisatie

De volgende inventarisatie van incidenten - samengesteld op basis van mediaberichten - die plaats vonden na half september is niet uitputtend, maar geeft een indicatie. Acties en oproepen refereerden soms wel maar niet altijd expliciet aan de islamitische achtergrond van de asielzoekers. Zij waren voornamelijk gericht tegen Syrische vluchtelingen.

³⁵ Soortgelijke incidenten vonden eerder wel plaats maar op een veel geringere schaal. Op 16 april bijvoorbeeld vierde de Facebook pagina Nederlandmijnvaderland de verdrinking van 400 vluchtelingen in de Middellandse zee, zie www.retecool.com

19 SEPTEMBER, AALBURG: een brief aan de burgemeester waarin bedreigd wordt dat de raadzaal in brand gestoken zal worden als vluchtelingen in de gemeente worden toegelaten.

24 SEPTEMBER, BOELENSLAAN: toekomstig asielzoekerscentrum beklad met hakenkruisen.

24 SEPTEMBER, WEZEP: graffiti op een kerk met daarop een gele ster en 'Geen AZC'.

24-26 SEPTEMBER, EINDHOVEN: graffiti op flats met verschillende teksten zoals 'eigen volk eerst', 'stop asiel tsunami', 'White Power' en 'stem PVV', 'Auslander Raus'.

24 SEPTEMBER, STEIN: leden van de gemeenteraad die voor het toelaten van asielzoekers zijn worden bedreigd.

26 SEPTEMBER, ACHTKARPELEN: hakenkruis op schoolgebouw.

26 SEPTEMBER, LIESHOUT: hakenkruis op een kerk.

26 SEPTEMBER, DEVENTER: graffiti op een huis van een Syrisch gezin 'eigen volk eerst'.

26 SEPTEMBER, MONTFOORT: spandoeken op vier verschillende plaatsen met 'eigen volk eerst' en 'stop islam.'

26 SEPTEMBER, GELDROP: GRAFFITI: 'F*ck Allah' en 'F*ck Asiel.'

27 SEPTEMBER, WOERDEN: graffiti op het station 'rot op naar je eigen land' en 'vluchtelingen, nee.'

29 SEPTEMBER, GORINCHEM: toekomstig asielzoekerscentrum bedreigd met brandstichting. Facebook: 'Die smerige beesten willen wij niet in Gorcum (..) het gaat niet gebeuren of de brandweer moet er gaan staan dag en nacht.'

30 SEPTEMBER, VIJFHUIZEN: spandoek bij een asielzoekerscentrum 'ga naar huis, Holland is niet jullie land.'

4 OKTOBER, DEEST: twee huizen beklad met hakenkruisen 'geen jihad in onze straten.'

4 OKTOBER, BRUNSSUM: hakenkruis, SS symbolen en 'eigen volk eerst' op toekomstige asielzoekerscentra.

5 OKTOBER, THOLEN: hakenkruisen, 'White Power' en 'geen vluchtelingen' op verschillende gebouwen.

6 OKTOBER, VOORST: graffiti bij asielzoekerscentrum.

7 OKTOBER, PURMEREND: rechtsextremistische stickers geplakt op het huis van iemand die asielzoekers verwelkomt.

7 OKTOBER, ENSCHEDE: gemeenteraadsliden bedreigd vanwege het plannen van een asielzoekerscentrum.

8 OKTOBER: Oud Beijerland, verspreiding van een nep-brief waarin mensen wordt gevraagd hun huizen beschikbaar te stellen voor de opvang van asielzoekers.

9 OKTOBER, WEZEP: burgemeester bedreigd.

9 OKTOBER, WOERDEN: een opvangcentrum voor 150 asielzoekers, mannen, vrouwen en kinderen, wordt aangevallen met brandbommen en eieren door 20 gemaskerde jonge mannen (18-35 jaar) uit verschillende omliggende dorpen. Het is een georganiseerde actie die voorbereid is door Whatsapp oproepen als: 'dood aan moslims', 'Op weg soldaat, het is oorlog' en 'We gaan sowieso ons gezicht laten zien, zodat die tyfusapen weten dat wij het zijn die hun kapot gaan maken.' Daders worden gearresteerd. Acht mannen worden op 11 februari 2016 door de rechtbank veroordeeld wegens openlijk geweld en bedreiging tot 120 uur dienstverlening. Ze moeten ook 2000 euro compensatie betalen aan een beveiligingsman. Zeven mannen worden veroordeeld tot 40 uur dienstverlening. De anderen worden vrijgesproken.

9 OKTOBER, HARMELEN: spandoeken 'sluit de grenzen' en 'eigen volk eerst.'

10 OKTOBER, ROTTERDAM: de politie arresteert na ongeregelheden leden van de extreemrechtse groep Identitair Verzet bij een asielzoekerscentrum.

11 OKTOBER, OSS: graffiti op een huis dat bestemd is voor vluchtelingen.

13 OKTOBER, HENDRIK IDO AMBACHT: graffiti 'eigen volk eerst' en 'laat ze doodgaan.'

13 oktober, Rijswijk: dreigbrieven aan een raadslid die de opvang van asielzoekers ondersteunt.

15 OKTOBER, ROTTERDAM-BEVERWAARD: na een informatie bijeenkomst gooien tientallen relschoppers stenen en vuurwerk naar de politie. Politie auto's worden beschadigd en drie mensen gearresteerd.

17 OKTOBER, STEENBERGEN: huis vernield van een inwoner die de opvang van asielzoekers ondersteunt.

27 OKTOBER, OOSTKNOLLENDAM: de auto van een linkse politicus in brand gestoken.

31 OKTOBER, OSS: spandoek 'geen jihad in onze straat.'

3 NOVEMBER, OISTERWIJK: vier jongeren vallen asielzoekers lastig.

6 NOVEMBER, ANNA PAULOWNA: brandbom naar drie jonge vluchtelingen gegooid.

9 NOVEMBER, NUNSPEET: graffiti en vernieling van asielzoekerscentrum.

9 NOVEMBER, STEENBERGEN: huis van een asielzoekersgezin vernield.

11 NOVEMBER, STEENBERGEN: doodsbedreiging aan het gezin van een gemeenteraadslid.

15 NOVEMBER, STEENBERGEN: huizen van immigranten en asielzoekers worden vernield.

25 NOVEMBER, ENSCHEDE: 14 varkenskoppen worden achtergelaten op de plek van een toekomstig asielzoekerscentrum. De politie noemt het 'milieucriminaliteit'.

5 DECEMBER, LOSSER: een container wordt in brand gestoken; in de achtergelaten dreigbrief staat dat als asielzoekers hier opgevangen worden er nog meer brandstichting zal komen.

16 DECEMBER, GELDERMALSEN: de burgemeester en gemeenteraadsleden worden bedreigd. Een raadsvergadering over de komst van een groot azc in Geldermalsen wordt ernstig verstoord. Betogers proberen het raadhuis binnen te dringen en bekogelen het pand met vuurwerk, stenen en blikjes. Ze vernielen hekken rond het gemeentehuis en gooien met vuurwerk. Mobiele Eenheid en demonstranten raken slaags. De gemeenteraad stemt uiteindelijk tegen de opvang van asielzoekers. Een half jaar later worden vijf mannen veroordeeld voor openlijke geweldpleging (zie rechtszaken, p. 31-33).

17 DECEMBER, PANNERDEN: het huis van een asielzoekersgezin uit Somalië in dit kleine dorp wordt geraakt door een vuurwerkbom die de carport en het raam kapot maakt. Er wordt een pamflet achtergelaten: 'Wit is beter, eigen volk eerst!!! Buitenlanders moeten hier weg!!, dit is pas het begin'. Onder de tekst staat een foto van Geert Wilders die zijn vinger heft. Politici vragen Wilders zich van deze actie te distantieren. Vanuit zijn vakantieoord tweet hij: 'politici en pers, krijg de rambam'; 'Neem zelf afstand van jullie lafheid en het verraad van Nederland aan de islam'.

Tabel 1.6. Incidenten rond de opvang van asielzoekers in 2015

Graffiti	19
Bedreigingen (brieven/tweets)	8
Brandbommen en brandstichting (bedreiging)	7
Huizen en centra vernield	5
Verschillende incidenten (varkenskoppen/nep-brieven)	5
Totaal	44

In 2016 lopen de vaak gewelddadige acties nog een tijdje door.

18 JANUARI HEESCH: demonstratie tegen azc loopt uit de hand: ME veegt plein schoon na vuurwerkbekogeling. Het gemeentehuis wordt door actievoerders belaagd.

21 JANUARI HEESCH: kogelbrief bezorgd bij gemeente in verband met mogelijke komst asielzoekers in.

25 JANUARI, AALBURG: de politie ontvangt een dreigbrief. Raadsleden in Sliedrecht en Hilversum worden eveneens bedreigd.

FEBRUARI, 2016, HEESCH: er worden twee dode varkens gevonden op de plek waar een asielzoekerscentrum is gepland, aan een ketting aan een boom en op het dak van een transformatorhuisje. Een week later bestormen boze actievoerders het gemeentehuis, waar een commissievergadering plaats vindt. Actievoerders gooien met vuurwerk, stenen, houtblokken en eieren naar politie en Mobiele Eenheid.

16 FEBRUARI, WESTLAND: bij de gemeente worden de ruiten ingegooid.

21 FEBRUARI, LUNTEREN: gemeente Ede: zijn op de plek waar mogelijk een asielzoekerscentrum komt, twee dode varkens achtergelaten.

14 MAART, GOEREE-OVERFLAKKEE: de gemeente doet aangifte van racisme na de bekladding van twee bushokjes met teksten als 'White Power' en 'Nee AZC' en een hakenkruis. De gemeente heeft plannen voor een asielzoekerscentrum.

14 MAART, HUISSEN: onbekenden bekladden een aan Syrische vluchtelingen toegewezen woning in Huissen met leuzen: 'Go home' en 'Not welcome'.

17 MAART, VEENENDAAL: verwensingen en bedreigingen op onder andere Facebook wegens een dansfeest met vluchtelingen. Medewerkers van de organiserende stichting ontvangen bedreigingen.

20 MAART, HAARLEM: brandstichting in een beoogde voorziening voor asielopvang.

29 MEI, MAASTRICHT: brandstichting met molotovcocktails bij een toekomstig azc.

Toch veranderde de situatie rond de rebellie tegen de opvang van vluchtelingen sterk in de loop van 2016. Dit komt niet alleen door een vermindering van de instroom van asielzoekers waardoor een aantal plannen voor de bouw van azc's niet doorging, maar ook doordat beleidsmakers en politici beter hebben leren omgaan met de emoties en protesten. Soms gebeurde dit door het treffen van betrekkelijk eenvoudige maatregelen zoals het besloten maken van informatiebijeenkomsten waar slechts direct omwonenden toegang krijgen en niet extremistische groepen van buiten. Beleidsmakers kozen een meer realistische benadering door op bijeenkomsten de nadruk te leggen op informatie óver in plaats van inspraak ín de beslissing of er asielzoekers in de gemeente zouden worden opgevangen. Meepraten kon vooral over hóe dat zou gaan gebeuren. Soms bezocht de politie relschoppers en mensen die op internet opruiende teksten plaatsten aan huis om hen ertoe te bewegen bij hun reacties binnen democratisch bepaalde grenzen te blijven.

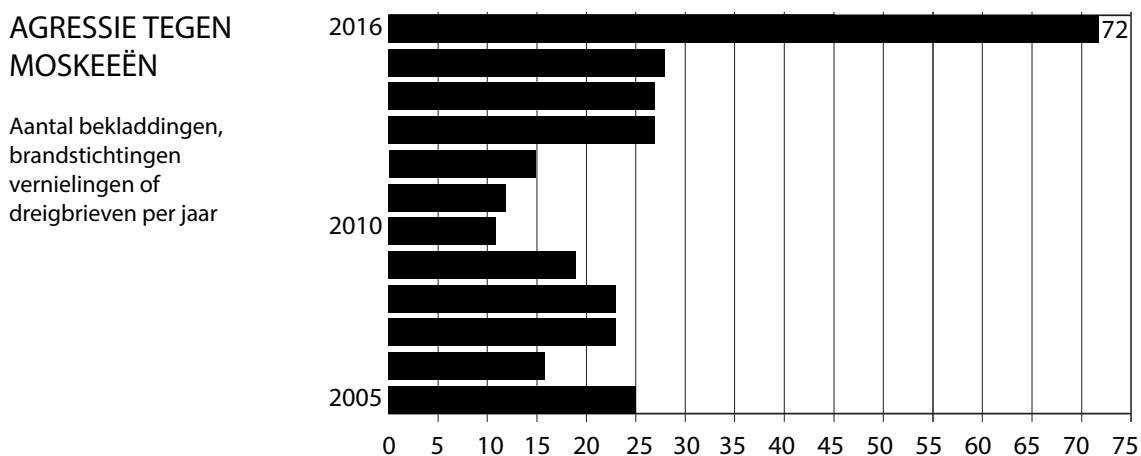
Ook blijkt de praktijk veel minder erg dan veel burgers aanvankelijk dachten. Buurtbewoners leerden de vluchtelingen kennen, tegenstanders veranderden soms in bondgenoten. Er ontstonden her en der bemoedigende initiatieven die verbinding tot stand brachten en leidden tot een toename van sociale cohesie. Dat was bijvoorbeeld het goede nieuws uit Zaandam. Daar werden vanaf september 2015 vijfhonderd vluchtelingen ondergebracht in

een tentenkamp.³⁶ Door een initiatief vanuit een nabijgelegen kerk is aanvankelijke scepsis, soms regelrecht verzet, getransformeerd tot een positieve dynamiek tussen vluchtelingen en de lokale bevolking. Er zijn leuke, interessante en zinvolle contacten ontstaan. Door de geboden mogelijkheden om elkaar te ontmoeten kregen mensen de gelegenheid om hun vooroordelen aan de realiteit te testen en kennelijk bleken deze daar niet tegen bestand. Het COA heeft in het najaar van 2016 een bestand van 60.000 vrijwilligers die in allerlei gemeenten bijdragen om de opvang van vluchtelingen tot een positieve ervaring te maken.

De komst van grote groepen vluchtelingen vanaf de tweede helft van 2015 heeft niet alleen aanleiding gegeven tot protesten van buurtbewoners in dorpen en wijken waar gemeenten plannen maakten voor de vestiging van azc's, ook extreemrechtse groepen hebben dit aangegrepen om actie te voeren, zich te profileren in het openbaar en hun agendapunten bij het publiek voor het voetlicht te brengen. Niet alleen al langer bestaande extreemrechtse groepen en organisaties zoals de Nederlandse Volks Unie (NVU) en Voorpost en jongere groepen zoals Identitair Verzet en Pegida roerden zich. Er ontstonden daarnaast in het najaar van 2015 en voorjaar 2016 vanuit de anti-azc protesten verschillende nieuwe groepen zoals Demonstranten tegen Gemeenten (DTG), Dutch Self Defense Army (DSDA) en Soldiers of Odin (SoO). (Zie voor een verder bespreking van deze groepen p. 51 ev.)

Agressie tegen moskeeën

Eerder onderzoek naar discriminerende incidenten tegen moskeeën liet zien dat hun aantal in 2005-2010 varieerde tussen elf en vijftientig per jaar.³⁷ In 2005 (deels vanwege de nasleep van de moord op filmmaker van Gogh), 2007 en 2008 waren de meeste incidenten. Daarna nam hun aantal af. De afnemende trend zette zich voort in 2011 en 2012 maar dit veranderde in 2013-2014. In 2013 en 2014 waren er in totaal 55 incidenten bij 39 moskeeën. De waarden voor 2015 en 2016 liggen opnieuw hoger, namelijk 28 en 72 (tabel 1.7 en 1.8). Deze cijfers laten zien dat het aantal incidenten sinds 2011 voortdurend is gegroeid, vooral in 2016.

³⁶ J. Velthuys, 'Met mij haat het hoed', Asielzoekers in Zaandam, in: *De Groene* 22-9-2016

³⁷ I. van der Valk, *Islamofobie en Discriminatie*, p. 75-85; I. van der Valk, *Monitor Moslimdiscriminatie*, 2015, p. 68-87.

De toename is gerelateerd aan contextuele gebeurtenissen. Dit was zichtbaar in reactie op de Golfoorlog in 1992, in reactie op 9/11 in 2001 en in reactie op de moord op van Gogh in 2004. De hoge waarden van de afgelopen jaren zijn vooral een reactie op de opkomst van islamitisch terrorisme en met name IS. Daarnaast lijkt de algemene verharding van het opinie klimaat over moslims/islam een weerslag te hebben op het aantal incidenten. Incidenten van agressie tegen moskeeën lijken de spreekwoordelijke top van de ijsberg te zijn.

Plannen voor nieuwe moskeeën ter vervanging van oudere gebouwen leiden steeds vaker tot protest en verzetsacties van zowel mensen uit de buurt als anderen. Besturen van moskeeën ontmoeten steeds meer tegenwerking, waarbij bureaucratische procedures tal van mogelijkheden bieden hun bouwprojecten te traineren. Angst voor lokaal verzet zorgt ervoor dat ambtenaren en lokale autoriteiten projecten van moskee organisaties zeer kritisch beoordelen. Lokale volksvertegenwoordigers worden onder druk gezet - en soms zelfs anoniem bedreigd - om tegen plannen voor nieuwe moskeeën of de financiering ervan te stemmen. Sommige politieke actoren, de PVV in het bijzonder, proberen de zorgen van de lokale bevolking te gebruiken om hen te mobiliseren voor eigen politieke anti-islam doeleinden. De PVV krijgt steeds meer extreme groepen aan zijn kant, zoals Pegida, Identitair Verzet en Voorpost. Initiatieven om een nieuw gebedshuis te bouwen, maken moskeeën meer zichtbaar en daarmee kwetsbaarder als doelwit. Hoewel een directe causale relatie moeilijk te bewijzen is, kunnen het verzet tegen de hervestiging van moskeeën in nieuwe gebouwen en de aanmoediging hiervan door o.a. de PVV via de site MoskNee deze kwetsbaarheid verder vergroten. Soms lijken mensen zich onvoldoende te realiseren dat zij bij anti-moslim-acties het gevaar lopen de wet te overtreden.

2015

Op oudejaarsavond 2014/15 werden in Zweden drie moskeeën in brand gestoken. In Nederland werd vervolgens opgeroepen het Zweedse voorbeeld te volgen. De Facebook pagina's 'Steun de PVV' en 'MoskNee' riepen op tot brandstichting in Nederlandse moskeeën, een flagrante wetsovertreding. Hoewel dit soort oproepen ook al eerder op Facebook verschenen, trokken zij dit keer veel meer de aandacht van de nationale media en politici. Nationale en internationale media, radio, televisie en schrijvende pers publiceerden bevindingen van onderzoek over discriminerende agressie tegen moslims en moskeeën. Moslimorganisaties dienden aanklachten in en vroegen in een brief aan de regering om meer steun en betere veiligheidsmaatregelen. In samenspraak met hen kondigde de regering aan de registratie van discriminatie van moslims te verbeteren.

Met name de ontwikkelingen rond nieuwe moskeegebouwen in Gouda en Leiden trokken begin 2015 nationale aandacht van politiek en media en zijn goede voorbeelden van de groeiende spanningen rondom moskeeën en de hierboven beschreven opeenvolging van gebeurtenissen. In Gouda werkten drie lokale moskeeën samen in een project om één grote moskee te bouwen ter vervanging van de drie bestaande moskeeën. De geplande ruimte zou aanvankelijk voor 1500 gelovigen zijn, later onder druk van protestacties voor 900. In 2015 werd de zaak in plaats van lokaal nationaal: het werd zelfs besproken in de Tweede Kamer en verscheen als voorpagina nieuws in de landelijke media.

'Megamoskee'

Het project werd al snel omschreven als 'megamoskee', eerst door de anti-islam beweging en later door de mainstream pers en politici, aanvankelijk tussen aanhalingstekens maar snel zonder. De lokale bevolking gaf aan te vrezen dat de moskee radicale moslims aan zou trekken, vooral omdat het gebouw een voormalige legerkazerne is – hetgeen extremisme zou aantrekken -, dat de waarde van hun huizen zou dalen en dat ze overlast zouden ondervinden van het aantal geparkeerde auto's. Een reeks gebeurtenissen volgde: acties en initiatieven van lokale actiegroepen, uitbuiting van sociale spanningen door rechtsextremistische groeperingen en individuen, haatdragende taal op sociale media en dergelijke. De groep Identitair Verzet hing een spandoek op het gebouw. Lokale politici ontvingen in totaal meer dan honderd intimiderende bedreigingen via email zoals 'als je voor de megamoskee stemt weten we je te vinden.' Sommigen kregen stickers op hun brievenbus. Een lokale politicus met een moslim achtergrond werd doelwit op de sociale media. Hij kreeg daar te horen 'Tyfus varken. Fuck moslim. Salafistische hond. Verrader van de natie.' In een parlementair debat over de nieuwe moskee in Gouda op 12 juni 2015 stelde de PVV in samenwerking met de Groep Bontes & Van Klaveren een verbod op nieuwe moskeeën voor (no.92-34000-VI). Een tweede motie van alleen de PVV (no. 93-34000-VI) stelde de sluiting van alle bestaande moskeeën voor.³⁸ Geen van de andere partijen steunde deze voorstellen.

Uiteindelijk besloot de gemeenteraad van Gouda met een kleine meerderheid van stemmen het terrein van de legerkazerne niet te kopen en dus niet een deel daarvan aan de moskeeën door te verkopen. Zes maanden later werd het gebouw een asielzoekerscentrum. De moskeeën zoeken naar een alternatief.

Eerder dat jaar, in februari 2015, haalde Identitair Verzet de voorpagina's met een campagne tegen de vestiging van een nieuwe moskee in Leiden. De moskee in aanbouw werd een tijdje bezet door deze groep die vlaggen ophing met de slogan 'Stop islam.' Naast een lokaal initiatief van bezorgde burgers en de populistische partij Leefbaar Leiden, speelde de groep een sleutelrol in het verzet tegen de moskee. Extreemrechtse en populistische actoren werkten samen in online en offline initiatieven waar ze *front stage* de angst van mensen tegen radicalisering en extremisme uitbuiten om hen *back stage* tegen moslims te mobiliseren. Na de bezetting in februari werd de moskee in de herfst van dat jaar twee keer beschoten en beschadigd. Inwoners klaagden dat zij buiten spel werden gezet. Hun gematigde stemmen werden niet gehoord. Veel van hen verwelkomen de moskee en hebben er geen bezwaren tegen.³⁹

In totaal vonden in 2015 28 incidenten plaats bij moskeeën. (zie tabel 1.7). In de eerste vijf weken na de aanslagen op Charlie Hebdo werden incidenten gemeld in Vlaardingen (8 januari) en Schiedam waar verbommen op moskeeën waren gegooid, in Enschede was een moskee beklad met verf en graffiti terwijl in Almelo (31 januari) twee ramen van de moskee werden ingegooid. In Rotterdam werd een haatbrief met doodsbedreigingen naar een moskee gestuurd, terwijl twee andere bekogeld werden met glas en verf. In Den Haag ontving een Marokkaanse moskee verschillende haatbrieven en deze werd getroffen door een verbom. Een andere Marokkaanse moskee in Den Haag werd op 17 januari geraakt door een stinkbom. Op 19 januari werd in Rotterdam een Turkse moskee bedreigd met een handgeschreven brief

³⁸ <http://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/detail?id=2015D22503&did=2015D22503>

³⁹ Mondelinge mededeling van de politie Leiden.

waarin een doodsbedreiging aan moslims stond als deze niet tijdig het land zouden verlaten: *'het is payday!!!'*. Moslims werden kakkerlakken genoemd. Andere daden van agressie tegen moskeeën in 2015 zijn de volgende:

26 APRIL, BREDA: bekladding met hakenkruisen bij de moskee ingang.
 23 JUNI, ROERMOND: moskee bedreigd met een aanslag.
 27 JUNI, PURMEREND: ramen beklad met anti-islamleuzen.
 23 SEPTEMBER, ZWOLLE: steen door de ruiten van voordeur moskee..
 25 SEPTEMBER, LEIDEN: ruiten van een moskee ingegooid.
 29 SEPTEMBER, DELFT: bekladding van de moskee.
 11 NOVEMBER, ASSEN: baksteen door de ruiten van de jongerenruimte van de moskee.
 13 NOVEMBER, BERGEN OP ZOOM: steen door een ruit van de moskee gegooid.
 14 NOVEMBER, ROOSENDAAL: poging tot brandstichting in de moskee.
 25 NOVEMBER, LEERDAM: een fles sterke drank wordt naar de moskee gegooid.
 19 DECEMBER, DORDRECHT: demonstratie Identitair Verzet op het dak van een moskee. Dertien mensen worden gearresteerd. Spandoeken met 'Stop islam' en 'Minder, minder.'

Tabel 1.7. **Agressie tegen moskeeën in 2015**

	Aantal	Gemeente
Brandstichting	1	Roosendaal
Graffiti	2	Bergen op Zoom, Breda
Vandalisme	15	Den Haag, Almelo, Enschede, Vlaardingen, Schiedam, Hilversum, Breda, Purmerend, Zwolle, Rotterdam, Assen, Bergen op Zoom, Leiden(2), Delft
Persoonlijke bedreiging	-	Den Haag
Bedreigingen	4	Roermond, R'dam (2), Den Haag
Bezetting	3	Dordrecht, Leiden
Varkens achterlaten	-	
Overig	3	Gouda, Den Haag, Leerdam
Totaal	28	

2016

In de eerste twee maanden alleen al werden er enkele tientallen dreigbrieven geregistreerd. Op 25 februari ontving een groot aantal moskeeën, o.a. meerdere in Den Haag, Leiden en Nijmegen (2), Arnhem, Maastricht, Sittard, Breda, Tilburg en Delft een pamflet met de

afbeelding van het symbool van de Nazi partij NSDAP, een adelaar op een hakenkruis, en de tekst: 'aan alle islamitische gebedshuizen, binnenkort hoog bezoek!! Varkens.' Onder de afbeelding stond de tekst 'anti islam' en 'islam is valse en duivelse religie'. Er werden bij de politie 39 aangiften gedaan, maar mogelijk ontvingen nog meer moskeeën dit pamflet. Rotterdam en omgeving springen er in 2016 uit. In Den Haag waren meerdere incidenten. Dit is opvallend voor de grote steden, omdat uit eerder onderzoek voor deze monitor juist bleek dat in de vier grote steden moskeeën minder vaak doelwit waren.

Figuur 1.1. Dreigbrief aan moskeeën (februari 2016)

Vlak na de verspreiding van deze haatbrieven vond op 28 februari in Enschede een (poging tot) brandstichting plaats. Er werd een molotovcocktail naar de moskee gegooid waar op dat moment zo'n dertig mensen verbleven, waaronder vrouwen en kinderen. De moskeegangers slaagden erin het vuur te doven. Er werden vijf mannen aangehouden. Het OM merkte deze poging tot brandstichting bij een moskee waar mensen op dat moment aan het bidden waren, aan als een aanslag met terroristisch oogmerk. Vier daders zijn midden dertig en de vijfde is midden twintig. Allen hielden honden, vooral pitbulls. De pitbull staat ook in het logo van de organisatie waarbij zij zich aansloten: Demonstranten tegen Gemeenten (voorheen Dolphia Tegen Gemeente). DTG werd vanuit Enschede opgericht en richtte zich op actie tegen de vestiging van azc's. De besloten Facebookgroep zou 5000 leden tellen.⁴⁰ Voor de aanslag wisselden de verdachten WhatsApp boodschappen uit met extreemrechtse uitlatingen zoals 'vluchtelingen naar Auschwitz!'. Vlak voor de aanslag stapten de verdachten over naar de Dutch Self Defense Army, een groep die veel openlijker geweldsacties wil (zie p.58) en voor wie de strijd tegen de islam actiepunt nummer één is. Op 27 oktober werden de verdachten door de rechtbank Overijssel veroordeeld tot een celstraf van 4 jaar. Vier van hen kregen daarvan één jaar voorwaardelijk en één twee jaar voorwaardelijk omdat hij spijt had betuigd. Ook de rechtbank oordeelde dat de daders een terroristisch oogmerk hadden.

⁴⁰ 'Bier en een brandbom', NRC 11 juli 2016.

Andere daden van agressie tegen moskeeën in 2016 waren:

6 JANUARI, GORINCHEM: steen beschadigt ruit van de voordeur.

25 JANUARI, MIJDRECHT: varkenskop achtergelaten.

JANUARI: De Faried-Ul-Islam in Amsterdam Nieuw-West telefonisch lastiggevallen: 'U heeft varkenskoppen besteld en die worden morgen afgeleverd bij de moskee.'

1 FEBRUARI, NIJKERK: varkensoor aan hek moskee.

11 FEBRUARI, ALMELO: per post koranpagina's met verbrande zijanten ontvangen.

12 FEBRUARI, ROTTERDAM HOOGVLIET: bekladding 'Geen moskee' op muur moskee.

14 FEBRUARI, DRUNEN: per post koranpagina's met verbrande zijanten ontvangen.

16 FEBRUARI: wijkgebouw in Hoogvliet beklad met 'Geen moskee.'

18 FEBRUARI, ALKMAAR: busje van Masjied Bouw, een bedrijf dat zich bezig houdt met de bouw van een moskee 's nacht in brand gestoken.

15 MAART, LANSINGERLAND: varkenskop aangetroffen bij de moskee.

16 MAART, Rotterdam, eerste van een serie van 5 gevallen van anti-islam graffiti op de moskee (andere op 12 april, 4, 22 en 27 juli).

25 AUGUSTUS, MAASSLUIS: vernieling bij de moskee.

17 SEPTEMBER, MEDEMBLIK: van een nieuwe moskee in aanbouw worden ruiten ingegooid en hekwerken vernield.

19 SEPTEMBER, ZAANDAM: de moskee ontvangt een dreigbrief; autobanden worden lek geprikt.

19 SEPTEMBER, ZWIJNDRECHT: vernielingen aan de moskee.

22 OKTOBER, DONGEN: graffiti op muur van de moskee.

1 NOVEMBER, Alblasterdam, Almelo, Groningen, Doesburg, Maassluis, IJmuiden ontvangen brief met anti-moslim en anti-Erdogan uitspraken.

28 DECEMBER, CULEMBORG: de gebouwen van een voormalig zwembad branden uit. Het gebouw werd in de zomer van 2016 opgekocht door de plaatselijke islamitische vereniging met de bedoeling het om te bouwen tot een moskee. De zaak is bij de politie in onderzoek. Ook een aantal auto's branden in dezelfde nacht uit. Het is (nog) niet duidelijk of er een relatie is tussen de verschillende gebeurtenissen. Filmbeelden van de brand werden al direct na het gebeuren wereldwijd gedeeld, o.a. via Facebook, regelmatig voorzien van opruiende commentaren en aanmoedigingen om elders hetzelfde te doen. Een bericht over de vele keren (700.000) dat de foto van de brand werd gedeeld in de krant De Gelderlander ontlokte ene Loetje het volgende commentaar "Voor mij mogen alle moskees afbranden in ons land nou ja ons land?! Geloven doen ze thuis maar met de gordijnen dicht of in hun eigen land!"⁴¹ Het is overigens opvallend dat er over jaren heen vaak rond de jaarwisseling sprake is van brandstichting of vuurwerk incidenten bij moskeeën.

Van een ander karakter maar te opmerkelijk om hier achterwege te laten is de actie vanuit een kazerne in Roosendaal tegen de nabij gelegen moskee.

19 SEPTEMBER: de moskee in Roosendaal ontvangt een brief van een advocaat die namens 15 leden van het Corps Commandotroepen uit een nabij gelegen kazerne eisen dat een eind wordt gemaakt aan een wekelijkse luide oproep tot gebed. Ook beklagen zij zich dat het kazerneterrein vanaf de moskee bespioneerd kan worden. Defensie laat weten niet op de hoogte te zijn en in een reportage van Nieuwsuur⁴² wordt iedere grond onder de klachten weggehaald: de oproep tot gebed heeft al vier maanden niet geklonken volgens het moskeebestuur, het raam in de minaret dat uitzicht zou bieden op de kazerne is geblinderd en bovendien is de minaret voor niemand toegankelijk. Buurtbewoners herkennen zich absoluut niet in de naar voren gebrachte klachten.

⁴¹ 'Moslimhaat door beelden moskeebrand Culemborg (video)', De Gelderlander 10 januari 2017.

⁴² <http://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2133283-moskee-roosendaal-verontwaardigd-over-brief-commando-s.html?title=moskee-roosendaal-verontwaardigd-over-brief-commando-s>

Tabel 1.8. **Agressie tegen moskeeën in 2016**

	Aantal	Gemeente
Brandstichting	3	Enschede, Alkmaar, Culemborg
Graffiti	7	Rotterdam (6), Dongen
Vandalisme/ vernieling	6	Gorinchem, Medemblik, Maassluis, Zaandam, Zwijndrecht, Rotterdam
Bedreiging per brief of via internet	43	a.o. Nijmegen (2), Arnhem, Den Haag, Maastricht, Sittard, Breda, Tilburg, Delft, Leiden, R'dam, A'dam, Almelo, Drunen, Zaandam
Diversen	10	Alblasserdam, Almelo, Alkmaar, Zaandam, Drunen, Arnhem, Doesburg, Maassluis, Groningen, IJmuiden
Varkensresten achtergelaten	3	Mijdrecht, Lansingerland, Nijkerk
Totaal	72	

Zondebok

Op 29 en 30 september stonden de daders terecht die begin dit jaar een molotovcocktail gooiden naar een moskee in Enschede. Hoewel er eerder pogingen tot brandstichting met molotovcocktails bij moskeeën hebben plaats gevonden, was dit de eerste keer dat dit werd getypeerd als een terroristische aanslag. De rechter besteedde deze dagen dan ook het in bijzonder aandacht aan de motieven van de daders.

In onderzoek naar motieven voor haatmisdrijven tegen minderheden worden verschillende motieven onderscheiden. Hoogerwerf die in 2011 het boek *Haat tegen Minderheden* publiceerde, noemt een streven naar sensatie of spanning, verdediging tegen vermeende indringers, een gevoel een missie te hebben om de wereld te bevrijden, en haat of vergelding voor een daad begaan tegen de eigen groep. Psychische achtergronden van dit soort misdrijven liggen vaak in een gevoel van teleurstelling of frustratie, rancune of ressentiment wegens (vermeend) onrecht, een gevoel van miskennis, het gevoel zelf persoonlijk te worden bedreigd en stress. Deze stress kan weer worden veroorzaakt door sociale spanningen die samenhangen met schokkende gebeurtenissen of als negatief gewaardeerde maatschappelijke ontwikkelingen. Het emotionele en het sociale beïnvloeden elkaar in wisselwerking. Evenals vooroordelen en de haat zelf, kan sociale stress doelbewust worden aangewakkerd door personen en organisaties die daar belang bij hebben, zoals bepaalde politici.

Bij dit aanwakkeren van sociale stress, vooroordelen en haat tegenover de gestigmatiseerde groep spelen verschillende mechanismen een rol. Een daarvan is het zoeken van een zondebok voor alles wat mis is in een samenleving. Het ritueel van de zondebok is een oud joods gebruik. Twee geitenbokken werden naar de tempel gebracht. Bij wijze van

boetedoening voor de zonden van de gemeenschap werd de ene bok geofferd. De priester legde vervolgens zijn hand op de kop van de andere bok. Daarmee werd deze beladen met de zonden van de gemeenschap. Vervolgens werd deze bok de stad uit gejaagd en daar mee de zonden begaan door de gemeenschap. De gemeenschap bleef 'schoon' achter. In een racistisch wereldbeeld fungeren etnische minderheden vaak als zondebok. Karen Armstrong, een vooraanstaand deskundige op het gebied van wereldreligies betoogt in haar boek *In naam van God, religie en geweld* dat de moderne samenleving van het geloof als zodanig een zondebok heeft gemaakt. Wat de islam betreft zou ze daar wel eens gelijk in kunnen hebben.

Daarnaast moet worden gewezen op de rol van het gebruik van samenzweringstheorieën. Ook speelt mythevorming een belangrijke rol. Mythen zijn voorstellingen of beelden die niet op feiten gebaseerd zijn. Aan gebeurtenissen en handelingen wordt een bijzondere betekenis wordt gegeven. Het gaat er meer om iets te *geloven* in plaats van te weten op basis van feiten. Zo'n mythe is bijvoorbeeld dat moslims erop uit zijn de wereldheerschappij te veroveren. Zo kunnen mensen die daarvoor vatbaar zijn, worden meegenomen in een sociaal-politiek proces waarin haat en uitsluiting door het inzetten van verschillende instrumenten geleidelijk verder worden opgevoerd. Hierbij speelt de taal een belangrijke rol. Taal in een cultuur van haat is net als de praktijk meer extreem, en vaak meer generaliserend en meer simplistisch. De taal heeft tot doel te denigreren, te krenken en te beledigen.

Vier van de vijf daders van de aanslag in Enschede beriepen zich tijdens het proces op hun zwijgrecht. Het is dus moeilijk om achter hun motieven te komen. We weten wel dat zij een radicaliseringsproces doormaakten. Ze waren betrokken bij protesten tegen de komst van een asielzoekerscentrum in Enschede, sloten zich aan bij de actiegroep Demonstranten tegen Gemeenten (DTG) en later bij de Dutch Self Defense Army. Na afloop van de aanslag hieven zij het glas, kennelijk om de spanning van het avontuur weg te drinken. De vijfde verdachte liet wel van zich horen. Hij probeerde zijn deelname te minimaliseren en te bagatelliseren. Deze reactie zien we vaker als het tot vervolging en rechtsgang komt van daders van discriminatie. Hij verwees naar zijn angst voor de islam en vluchtelingen en zou geïnspireerd zijn om aan deze aanslag deel te nemen door de gebeurtenissen in Keulen waar op Oudejaarsnacht massa-aanrandingen plaats vonden. Als een echte zondebok moest de moskee hiervoor de prijs betalen.

Rechtszaken

Dit overzicht van rechtszaken uit de periode 2014 – 2016 is gebaseerd op gegevens uit de media en de site www.uitspraken.rechtspraak.nl. waar een selectie van uitspraken online te raadplegen is. Het sluit niet uit dat er meer rechtszaken zijn geweest en dat was in de onderzoeksperiode zeker het geval, m.n. wat betreft de veroordeling van mensen die geweld hebben gebruikt bij de protesten tegen de opvang van vluchtelingen.

2014

14 JULI: in hoger beroep wordt een 40-jarige man door de Amsterdamse rechtbank veroordeeld tot een taakstraf van vijftig uur wegens het in mei 2010 aanbrengen van discriminerende leuzen tegen Turken en moslims in een flatgebouw in Zaandam waar hij kranten bezorgde.

17 SEPTEMBER: een 60-jarige bewoner van Duindorp, in Den Haag, is door de rechtbank in Den Haag veroordeeld tot een taakstraf van 30 uur, wegens denigrerende en beledigende uitlatingen. Hij had zich voor de camera van TV West beledigend uitgelaten over bewoners in zijn wijk. De man gaf in april van dit jaar voor TV West zijn mening over het ingooien van ramen bij mensen met een donkere huidskleur. 'Ik juich het toe', zei hij. 'Als er zo'n klapperaap komt wel. Komt er een blanke, dan doe ik niks. Maar zodra er een boerka komt met een kameel. Gooi in! Wegwezen! Opruimen!'

2015

Een 42-jarige man wordt door de rechtbank in Utrecht veroordeeld tot 240 uur maatschappelijke dienstverlening voor het beledigen en bedreigen van de moslimgemeenschap op grond van geloof en ras. Hij krijgt tevens verplichte behandeling bij een psychiatrische instelling. Vlak na de terroristische aanslag op Charlie Hebdo in Parijs stuurde hij brieven aan vijf moskeeën in Utrecht met beledigingen en doodsbedreigingen. Ook dreigde hij met brandstichting en voegde stukjes varkensvlees bij de brieven.

8 OKTOBER: acht personen krijgen een boete van 350 tot 450 euro wegens opruimen en aanzetten tot geweld tegen moslims en moskeebezoekers. Zij deden een oproep tot brandstichting in Nederlandse moskeeën na soortgelijke gebeurtenissen in Zweden op oudejaarsavond 2015. Eén persoon weigert de boete te betalen maar wordt hier alsnog toe veroordeeld door de rechter in juni 2016.

14 OKTOBER: zes personen (waarvan een minderjarige) uit Zaandam worden vervolgd door de politierechter voor het plaatsen van de volgende tekst op Facebook: 'Iedereen die betrokken is bij de bouw van een moskee en een islamitisch centrum in de buurt Saendelft in Assendelft, zou vergast moeten worden.'

2016

31 MAART: een 59-jarige ex-militair uit Groningen krijgt van de politierechter voor opruiming een voorwaardelijke werkstraf van tachtig uur voor het plaatsen van de volgende tekst op zijn Facebookpagina: 'Voor elk onschuldig slachtoffer twintig moslims gevangen nemen en kennis laten maken met de MG 42 en 10.000 kogels.'

26 MEI: het College voor de Rechten van de Mens is van oordeel dat de rechtbank Rotterdam ongeoorloofd onderscheid heeft gemaakt door een sollicitante voor de functie van buitengriffier af te wijzen vanwege haar hoofddoek. De rechtbank wilde de vrouw niet inzetten als buitengriffier omdat zij in de rechtszaal zou optreden en haar hoofddoek daarbij niet af wilde doen. Binnen de rechterlijke organisatie geldt de afspraak dat rechters en griffiers in de rechtszaal en tijdens de behandeling van rechtszaken op geen enkele wijze door hun kleding blijk geven van hun levensovertuiging.⁴³ In reactie hierop oordeelt de Raad voor de

⁴³ <https://www.mensenrechten.nl/publicaties/oordelen/2016-45>

Rechtspraak het volgende. De Rechtspraak beschermt de burger (ook) tegen discriminatie en betreurt dan ook dat het naleven van de wettelijke kledingvoorschriften en het strikt naleven van de onpartijdigheid door het College toch als ongeoorloofd onderscheid wordt beschouwd. Het College erkent weliswaar het belang van de onpartijdigheid van de Rechtspraak, maar meent dat het voor het vertrouwen van de burger in de onpartijdigheid van de rechter niet nodig is dat ook de griffier zich onthoudt van het dragen van tekenen van de religieuze overtuiging. Die opvatting deelt de Rechtspraak niet. Het werk van de griffier is zeer sterk verweven met dat van de rechter. De wetgever heeft terecht bij het togabesluit geen onderscheid gemaakt tussen rechter en griffier. Aan de volstrekte neutraliteit van rechtspraak kan geen concessie worden gedaan. De stelling van het College dat door het kledingvoorschrift bevolkingsgroepen op voorhand worden uitgesloten van werken bij de Rechtspraak, wordt door de Rechtspraak niet herkend. Er werken binnen de Rechtspraak rechters en griffiers van alle religieuze gezindten en met allerlei verschillende levensovertuigingen en opvattingen. Zij hebben gemeen dat zij ter zitting door de neutrale toga laten blijken dat die opvattingen voor hun werk niet relevant zijn.

11 FEBRUARI: acht deelnemers (m) aan een actie tegen een azc in Woerden worden door de rechtbank veroordeeld voor openlijk geweld en bedreiging tot 120 uur dienstverlening. Ze moeten ook 2000 euro compensatie betalen aan een beveiligingsman. Zeven mannen worden veroordeeld tot 40 uur dienstverlening. De anderen worden vrijgesproken.

13 JUNI: vijf mannen worden veroordeeld voor openlijke geweldpleging bij het verstoren van de raadsvergadering in Geldermalsen over de opvang van asielzoekers in december 2015. Drie personen (22, 29 en 53 jaar oud) krijgen 6 maanden cel, waarvan 2 voorwaardelijk. Eén persoon (20 j.) krijgt 2 maanden celstraf waarvan 1 voorwaardelijk. Eén persoon krijgt een werkstraf van 100 uur. Van deze groep moeten 2 personen bovendien een schadevergoeding betalen aan politiemensen van 450 euro.

22 JUNI: een 62 jarige man uit Horst krijgt van de politierechter opnieuw een boete voor een haatzaaiende opmerking op Facebook. Hij schreef onder een artikel over het gooien van een brandbom naar een moskee: "Moeten ze hier ook doen." De man had eerder al van justitie een boete van 450 euro gekregen voor zijn opmerking, maar die weigerde hij te betalen. Daarom moest hij opnieuw voor de politierechter verschijnen. Op deze zitting herhaalt hij dat hij het prima zou vinden als er in Nederland een moskee zou worden aangevallen.

22 JULI: de rechtbank Noord-Holland veroordeelt een man tot een voorwaardelijke geldboete wegens uitlatingen op Facebook die beledigend zijn voor moslims wegens hun godsdienst. De rechtbank acht de uitingen zeer kwetsend voor moslims en niet passend in een samenleving waar iedereen zich veilig moet kunnen voelen en in vrijheid van burgerrechten moet kunnen genieten. Dit tekent volgens de rechtbank de noodzaak van het bestrijden van discriminatie op basis van godsdienst. 'De uitingen van verdachte dragen daarentegen bij aan een klimaat waarin de kans op een discriminerende en gewelddadige bejegening van moslims groter wordt' aldus de rechter.

12 OKTOBER: een woordvoeder van Pegida Nederland wordt door de rechtbank Midden-Nederland veroordeeld tot 800 Euro boete waarvan 400 voorwaardelijk. De rechtbank oordeelt dat de persoon in kwestie zich in het openbaar schuldig heeft gemaakt aan belediging, het aanzetten tot haat tegen en de discriminatie van moslims. Zij deed dit tijdens een toespraak na afloop van een Pegida-demonstratie in in het najaar van 2015 in Utrecht. Het feit dat

zij dit in het openbaar deed – de uitspraak werd na afloop herhaald op Facebook – acht de rechtbank strafverzwarend. Omdat zij nog steeds toespraken houdt wordt een voorwaardelijke straf passend gevonden.

27 OKTOBER: de daders van het gooien van molotovcocktails naar de moskee in Enschede op 28 februari 2016 worden door de rechtbank Overijssel veroordeeld tot een celstraf van 4 jaar. Vier van hen krijgen daarvan één jaar voorwaardelijk en één twee jaar voorwaardelijk omdat hij spijt heeft betuigd. De rechtbank oordeelt dat de daders een terroristisch oogmerk hadden met hun daad.

9 DECEMBER: de rechtbank Amsterdam veroordeelt Geert Wilders wegens groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie wegens zijn ‘minder, minder’ uitspraak op de avond van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2014 (zie volgend hoofdstuk).

9 DECEMBER: de politierechter veroordeelt een 72- jarige vrouw die in maart 2016 in Zutphen bij een meisje haar hoofddoek probeerde af te trekken tot 500 euro boete, waarvan 200 voorwaardelijk, en een schadevergoeding van 350 euro. De vrouw legde verband tussen de hoofddoek en terreur aanslagen en IS. De rechter oordeelt dat dit beledigend is – het incident vond enkele dagen na de aanslag in Brussel plaats – omdat de meeste moslims terrorisme veroordelen en zij ook tot de slachtoffers van aanslagen behoren.

2. Moslimdiscriminatie en de politiek

Dit hoofdstuk bespreekt de anti-moslim oriëntatie van de PVV. Ook enkele andere partijen en lokale partijen die meededen aan de gemeenteraadsverkiezingen in 2014 komen aan de orde. Er is aandacht voor de verkiezingsprogramma's in de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen 2017. Het hoofdstuk eindigt met een paragraaf over de ontwikkelingen op de extreemrechtse flank van de politiek en geeft een overzicht van extreemrechtse groepen die zich in de onderzochte periode actief inzetten om moslims te discrimineren.

De PVV

Nadat de vorige regering door toedoen van Wilders ten val was gekomen legde de PVV zich vanuit de oppositiebanken bij uitstek toe op islam/moslimvijandige beweringen. Deze uitingen en de kenmerken van het taalgebruik van Wilders zijn in verschillende publicaties besproken.⁴⁴ Zijn opmerkingen over de islam waren het onderwerp van strafprocedures in 2010-2011 waarbij onderzocht werd of hij zich beledigend had uitgelaten over moslims als een groep vanwege hun religie (Art.137c wetboek van strafrecht) of dat hij had aangezet tot discriminatie en haat (Art.137d wetboek van strafrecht/ Art. 90) jegens moslims op grond van hun religie of beide. Hoewel de rechtbank oordeelde dat sommige van zijn opmerkingen discriminerend van aard waren, of kwetsend en beledigend, en dat er één zelfs opruiend was, op de grens van wat wettelijk geoorloofd is, werd Wilders vrijgesproken in het licht van de algehele context van zijn argumenten en de bredere maatschappelijke context, het harde debat over de multiculturele samenleving in Nederland, en de vrijheid van meningsuiting die aan politici wordt gegeven. Een andere factor in de vrijspraak was dat veel uitlatingen in kwestie meer over de religie op zich gingen dan over de gelovigen. Het hof oordeelde ook dat de mate waarin uitspraken toegestaan zijn, groter is naarmate de felheid van het openbare debat toeneemt. Dergelijke beweringen zijn alleen ongeoorloofd als deze een bedreiging vormen voor de openbare orde.⁴⁵ De tegenstanders, inclusief migrantenorganisaties, tekenden hoger beroep aan bij de Hoge Raad en Europese instanties. Dit beroep is nog steeds in behandeling.

'Minder, minder'

Half maart 2014 vroeg Wilders in Den Haag op een verkiezingsbijeenkomst aan zijn aanhangers of zij meer of minder Marokkanen in de stad wilden. Die riepen toen 'minder, minder, minder' en Wilders antwoordde 'Daar zullen we voor zorgen'. Het gevolg hiervan was een verlies van 5-7 zetels voor de PVV (van 27 naar 20-22) en een afwijzing van zijn optreden door bijna drie kwart van de Nederlandse bevolking. Binnen de PVV reageerde een kwart van zijn aanhangers hierop negatief en veel PVV vertegenwoordigers in overheidsorganen zoals provinciale staten en gemeenteraden, en het nationale en Europese parlement, verlieten de partij. De regering en politieke partijen in alle politieke gremia verklaarden dat ze weigerden met de PVV samen te werken zolang Wilders zijn standpunt niet introk. Bijna 6.500 mensen deden aangifte van discriminatie bij de politie. Bij de adv's kwamen 4.562 klachten binnen.

⁴⁴ J. Kuitenbrouwer, *De woorden van Wilders & hoe ze werken*, Amsterdam: De Bezige Bij 2010; C. Willemsen (Ed.), *Dossier Wilders: uitspraken van de meest besproken Nederlandse politicus van deze eeuw*, Schelluinen: House of Knowledge 2010; M. Fennema, *Geert Wilders: tovenaarsleerling*, Amsterdam: Bert Bakker 2010.

⁴⁵ Rechtbank Amsterdam, 23 juni 2011, LJN BQ9001.

Half december 2015 verklaarde de openbare aanklager een nieuwe rechtszaak tegen Wilders te beginnen, nu n.a.v. zijn oproep tot 'minder Marokkanen.' Wilders werd vervolgd voor belediging op grond van ras en voor het aanzetten tot haat en discriminatie tegen een groep mensen. De kans dat hij dit keer veroordeeld zou worden, werd door velen groter geacht dan bij de vorige rechtszaak, met name vanwege het veranderde karakter van zijn discriminerende uitspraken. Hoewel een nieuwe rechtszaak zeker sociale nadelen met zich mee bracht, stond het belang ervan volgens Prakken, één van de advocaten in de eerdere rechtszaak, buiten kijf vanwege de grote negatieve consequenties van de eerdere uitspraak voor de rechtsstaat.⁴⁶ Daarnaast speelde een uitspraak van de Hoge Raad een belangrijke rol in deze prognose. Op 16 november 2015 oordeelde deze dat duidelijke grenzen gesteld moeten worden aan uitspraken van politici in het openbare debat. Het Hof verklaarde onder andere: 'Bij de beoordeling van de vraag of een uitlating onnodig grievend is, dient, indien het gaat om een uitlating door een politicus in het kader van het publiek debat - het politieke debat daaronder begrepen - onder ogen te worden gezien enerzijds het belang dat de betreffende politicus daadwerkelijk in staat moet zijn zaken van algemeen belang aan de orde te stellen ook als zijn uitlatingen kunnen kwetsen, choqueren of verontrusten, maar anderzijds ook de verantwoordelijkheid die de politicus in het politieke/maatschappelijke debat draagt te voorkomen dat hij uitlatingen verspreidt die strijdig zijn met de wet en met de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat. Daarbij gaat het niet uitsluitend om uitlatingen die aanzetten tot haat of geweld of discriminatie maar ook om uitlatingen die aanzetten tot onverdraagzaamheid.'⁴⁷

Vonnis

Op 9 december 2016 volgde de uitspraak in het proces tegen Wilders vanwege zijn 'minder, minder'-uitlatingen en oproep. Hij werd door de rechtbank Amsterdam schuldig bevonden aan groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie. Er werd geen straf opgelegd omdat de rechtbank de veroordeling als zodanig al straf genoeg vond voor een politicus die daartoe democratisch gekozen, mede een wetgevende taak heeft. Ofschoon hier geen sprake is van een veroordeling inzake discriminatie op basis van godsdienst is dit een belangrijke mijlpaal in de strijd tegen racisme in het algemeen en ook tegen islamofobie in het bijzonder. Immers in veel gevallen lopen de gronden etniciteit en godsdienstdiscriminatie door elkaar en komen samen voor. Bovendien zijn Marokkanen één van de grootste groepen moslims in Nederland.

Al jaren is Wilders aanvoerder in een campagne die met behulp van een samenzweringsideologie moslims apart probeert te zetten en tot tweederangsburgers wil maken. De rechter heeft nu duidelijke grenzen aangegeven waar de vrijheid van meningsuiting ophoudt en sprake is van discriminatie, ook voor politici. Of wellicht juist voor politici die immers een speciale verantwoordelijkheid hebben als het gaat om het respecteren van de regels, richtlijnen en wetten van de rechtsstaat. De rechtbank heeft grondig onderzoek gedaan naar de feiten en omstandigheden rond de 'minder, minder'-oproep en vastgesteld dat het hier om een goed voorbereide georganiseerde campagne ging, met inbegrip van de reacties van de toehoorders die wel zestien keer 'minder, minder' riepen, daartoe aangespoord door verschillende personen die zich met opzet onder het publiek hadden begeven.

⁴⁶ T. Prakken, *Grondbrechten op de helling, de rol van het Wildersproces in de afbraak van de rechtsstaat*, Amsterdam: Atlas Contact 2012.

⁴⁷ <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:HR:2014:3583>

In zijn eerste reactie op de uitspraak liet Wilders zijn gebrek aan respect zien voor de rechters en het constitutioneel systeem met zijn scheiding van machten. Hij maakte duidelijk dat de uitspraak hem niet zou verhinderen zijn woorden te herhalen en noemde de rechters ‘onprofessioneel’ en ‘onbetrouwbaar’ en stelde dat zij de PVV haten. In een videoboodschap stelde hij dat de vrijheid van meningsuiting van miljoenen mensen hiermee was geschonden en noemde hij Nederland een ziek land. ‘Ik ben sterker dan u en ik zal nooit zwijgen’ aldus Wilders. De rechters noemden zijn uitspraken onwaardig voor een politicus. Politici zijn in het kader van de scheiding der machten terughoudend met het geven van commentaar zolang zaken nog onder de rechter zijn hetgeen door de instelling van een Hoger Beroep ook nu nog steeds voor deze Wilderszaak geldt. De aanvallen van Wilders op de onafhankelijkheid van de rechters en op de rechtsstaat waren voor Gert-Jan Segers van de ChristenUnie gezien de bijzondere verantwoordelijkheid van politici voor de verdediging van de rechtsstaat echter wel aanleiding tot een scherpe veroordeling van dit aspect van het optreden van de PVV-politicus. ‘In dit licht is de vraag die op 15 maart voorligt glashelder: willen we meer of minder beschaving?’ zo vroeg hij retorisch in een opiniebijdrage in de NRC.⁴⁸

Antimoslim acties

Keer op keer laat onderzoek zien dat bijna de helft van de Nederlandse bevolking een negatieve houding heeft ten opzichte van moslims. Wilders en zijn PVV blijven niet alleen op een discursief niveau deze gevoelens politiek mobiliseren maar transformeren deze steeds meer in buitenparlementaire acties zoals bijvoorbeeld tegen moskeeën als het meest uitgesproken symbool van de islamitische religie in Nederland. De PVV voert sinds 2013 actie tegen moskeeën vanuit de website *MoskNee* die oproept tot verzet tegen nieuwe geplande en bestaande moskeeën. Daarnaast probeert de PVV langs parlementaire weg een verbod op buitenlandse financiering van moskeeën en op het bouwen van nieuwe moskeeën te realiseren maar ook op hoofddoeken, op de Koran en op de Azaan, de luide oproep tot gebed vanaf de minaret. Op 26 november 2014 riep de PVV in de Kamer zelfs op tot een geheel verbod van moskeeën. Op lokaal en provinciaal niveau voeren PVV politici en sympathisanten actie tegen moskeeën, waarbij ze soms om sluiting vragen, zoals in Geleen in juli 2015, en in Almere, of het verbod van de Azaan in Oldenzaal, mei 2015, in Den Haag, Schilderswijk, in Enschede, november 2015 en in Groningen, mei 2015. Maar de anti-moslimacties van de PVV blijven niet beperkt tot moskeeën.

De PVV wil moslims ook belemmeren functies te vervullen op het gebied van veiligheid. Op 18 december 2015 stelde de PVV voor moslims niet toe te staan in de veiligheidszone van Schiphol airport te werken. In april 2015 verzocht de PVV de regering om geen mensen met een islamitische achtergrond bij het leger in dienst te nemen. Bij de Algemene Beschouwingen van 2015 in de Tweede Kamer hield Wilders een pleidooi voor een anti-sharia verklaring. Alle moslims zouden zich tegen de strenge islamitische wetgeving moeten uitspreken of anders het land uit moeten.

Buitenland

Ook in deze onderzoeksperiode verspreidde Wilders zijn haatdragende anti-moslim discours in het buitenland. Hij hield o.m. een toespraak bij een Pegida manifestatie op 13 april 2015 in Dresden Duitsland en werd in het voorjaar van 2015 uitgenodigd in Garland

⁴⁸ Gert-Jan Segers in NRC 14 december 2016.

Texas ter gelegenheid van een tentoonstelling over anti-islam cartoons. Een belangrijke financieringsbron bevindt zich eveneens in het buitenland. In de afgelopen jaren ontving de PVV grote bijdragen van het David Horowitz Freedom Center, dat zich toelegt op de strijd tegen de islam/moslims. Op 17 juni 2015 slaagden de Europese extreemrechtse/ anti-islam partijen PVV, het Franse Front National (FN), de Oostenrijkse Freiheitliche Partei Österreichs (FPÖ), het Belgische Vlaams Belang (VB) en de Italiaanse Lega Nord erin in het Europese Parlement een eigen fractie te vormen, de *Europe of Nations and Freedom Group* genaamd. Dit betekent meer financiële steun, meer spreektijd en dus meer invloed. Tot dan toe hadden zij 37 zetels in het Europese Parlement, maar te weinig partijen om een fractie op te richten. Door aansluiting van het Poolse KNP, Congres Nieuw Rechts, en een voormalige parlementslid van de Britse UKIP kon het voor een aparte fractie vereiste aantal zetels worden gehaald.

Niet alleen op Europees niveau wordt steeds meer samengewerkt met personen die een extreemrechtse achtergrond hebben, dat gebeurt ook direct of indirect in Nederland, o.a. bij de samenstelling van de kandidatenlijst voor de verkiezingen van 2017.⁴⁹

Geert Wilders, de rechtsstaat en het misbruik van vrouwen

In reactie op aanrandingen en berovingen in Keulen in de nacht van Oud naar Nieuw spreekt Wilders op 18 januari 2016 in een videoboodschap over een 'seksuele jihad' en een 'verkrachtingsepidemie'. 'Wat de PVV betreft is het duidelijk: onze grenzen moeten dicht voor alle asielzoekers en alle immigranten uit islamitische landen. Maar zolang dat niet gebeurt, zolang de islamitische testosteronbommen als een zwaard van Damocles boven de Nederlandse vrouwen hangen, stel ik voor dat we mannelijke asielzoekers opsluiten in de azc's', aldus Wilders. Op 23 januari 2016 deelde Wilders in Spijkenisse busjes met moeilijk verwijderbare verfspray uit aan vrouwen om zich te verdedigen tegen asielzoekers.

Het is een moeilijk te verteren vorm van onrecht: hele groepen mensen collectief bestraffen omdat iemand uit hun midden, een verzets- of misdaad heeft begaan. Dat deed zich bijvoorbeeld voor in het Gelderse dorp Putten in de Tweede Wereldoorlog waar ruim honderd woningen werden afgebrand, zeven mensen werden doodgeschoten en honderden mannen uit het dorp werden afgevoerd naar Duitse concentratiekampen. Dat was een represaillemaatregel van de nazi's voor een aanslag op officieren van de Wehrmacht waarbij één van hen omkwam. Het Israëliëse regime blaast met enige regelmaat huizen op van families van Palestijnen die zijn veroordeeld of beschuldigd van terrorisme. In de Eerste Wereldoorlog werden alle inwoners van hele Belgische dorpen door de Duitsers geëxecuteerd wegens de verzetsdaden van enkelen. Het zijn slechts enkele voorbeelden van collectieve straffen maar het komt veel vaker voor en niet alleen in oorlogstijd.

Het principe van individuele strafrechtelijke verantwoordelijkheid werd al ingevoerd in 1899. Het verbod op collectief straffen werd nadien aangescherpt en verder verfijnd onder internationaal humanitair recht (Geneve, 1929, 1949, 1977) als reactie op de genoemde misstanden tijdens de Eerste Wereldoorlog. Het is sindsdien een algemeen rechtsbeginsel

⁴⁹ <http://kafka.nl/grootste-pvv-donateur-ondersteuner-centrumdemocraten/>

dat een straf individueel moet zijn en moet worden opgelegd aan een persoon die het misdrijf heeft gepleegd. Wie collectieve straffen oplegt, uitvoert of bepleit plaatst zichzelf buiten de rechtsstaat.

Dat deed Wilders met zijn pleidooi om alle vluchtelingen te bestraffen wegens de aanrandingen tijdens oudejaarsnacht in Keulen en andere Duitse steden waar vluchtelingen bij betrokken waren - in welke mate zal wel nooit definitief worden vastgesteld. Met kracht van zijn immer hyperbolisch taalgebruik ('seksuele jihad', 'verkrachtingsepidemie', 'testosteronbommen') pleitte Wilders ervoor om alle mannelijke asielzoekers op te sluiten in asielzoekerscentra.

Over de gebeurtenissen in Keulen is veel te zeggen en gezegd. Het voert in dit kader te ver om op alle aspecten in te gaan. Toch is het goed hier enkele zaken te benadrukken. Het geweld tegen vrouwen en seksuele minderheden neemt wereldwijd toe, in vele landen en in velerlei culturele contexten. Dit verschijnsel is, al evenzeer wereldwijd, onderbelicht, onder-gerapporteerd en er wordt veel te weinig tegen gedaan. Seksueel geweld is in zijn algemeenheid niet specifiek cultuurgebonden en ook niet klasse gebonden, hoewel in nadere analyse wel degelijk specifieke cultuur- en klasse gebonden aspecten een rol spelen. Seksueel geweld en genderongelijkheid komen in variaties en gradaties in alle samenlevingen voor. In daderschap zit wel een ander belangrijk gemeenschappelijk element: enige uitzonderingen daargelaten zijn het mannen die zich schuldig maken aan seksueel geweld. Naar aanleiding van de aanrandingen in Keulen eenzijdig wijzen naar 'de islam' als oorzaak van een 'verkrachtingsepidemie' geeft blijk van overdrijving en selectieve waarneming en versterkt de voedingsbodem voor islamofobie en moslimdiscriminatie. Het percentage vrouwen dat in Nederland met seksueel geweld 'van eigen bodem' – vaak van familie, vrienden en bekenden - te maken heeft gehad is schrikbarend hoog. Dat zal in Duitsland niet veel anders zijn.

De vrijheid van vrouwen in de Nederlandse samenleving is veel geroemd. De culturele bewegingsvrijheid is zeker vergelijkenderwijs redelijk gegarandeerd maar politiek en economisch is de positie van vrouwen anno 2016 in de Nederlandse samenleving verre van gelijk aan die van de man. Daarvan zijn gegevens te over maar het wordt maar al te vaak veronachtzaamd of over het hoofd gezien. Het zijn nog steeds als vanouds klasse, etnische herkomst en sekse waarlangs machtsverhoudingen georganiseerd worden. Ook in Nederland en desnoods met behulp van (seksueel) geweld.

Iemand die uit vanuit Marokko of Algerije meelift met de vluchtelingenstroom richting West-Europa om zich hier te buiten te gaan aan kleine of grote vormen van criminaliteit - een deel van de daders in Keulen kwam uit deze landen - is geen vluchteling of asielzoeker maar een kleine of grote crimineel en moet als zodanig worden behandeld. Tenslotte, degenen die de aanrandingen tijdens de oudejaarsnacht in Keulen aangrijpen om hun eigen racisme te verhullen en/of te legitimeren door eenzijdig te wijzen naar moslims en vluchtelingen, geven er blijk van de kwestie te willen politiseren voor eigen agenda's en maken aldus op eigen wijze secundair misbruik van vrouwen. 'Keulen' zou de opmaat moeten zijn van erkenning van de werkelijke omvang en reikwijdte van seksueel geweld en genderongelijkheid en van maatregelen om daar daadwerkelijk iets aan te doen.

De PVV voert waar mogelijk, en met alle beschikbare legale middelen, campagne tegen de islam/moslims door haatdragende retoriek in toespraken in de lokale en nationale politiek, op websites, in Kamervragen en moties en op wijdverspreide stickers en pamfletten. De islamiseringsideologie wordt daarbij regelmatig tot in het absurde doorgevoerd. In 2016 werd een nieuw doelwit in het strijdperk gebracht: de commercie. Commerciële motieven worden genegeerd en miskend ten gunste van motieven ontleend aan de theorie van zelf-islamisering en multiculti. Als de Hema Paaseieren omdoopt tot verstoppeitjes wordt dat geframed als een teken van zelf-islamisering. Zo ook het gebruik van feeststol in plaats van kerststol. Een variatie hierop deed zich voor rond de kerst. Dit keer vooral opgepakt door Forum voor Democratie (FvD) met nieuwe en oude media en zelfs de premier in het kielzog. Toen de publieke omroep en de Nederlandse ambassade in Duitsland hun relaties Prettige Feestdagen wensten werd dat geïnterpreteerd als knieval voor de islam. FvD: ‘onze cultuur ligt onder vuur en onze oikofobe zelfhatende elites werken enthousiast mee aan de afbraak en uitholling ervan.’⁵⁰ Zelfs premier Rutte reageerde – vermoedelijk uit electorale motieven - met de volgende woorden: ‘Zo doen wij dat niet. Fijne Kerstdagen en gelukkig Nieuwjaar.’ Deze ontwikkelingen zijn niet los te zien van de Zwarte Piet discussie. Ook daar worden veranderingen geframed als knieval voor multiculti en te vergaande concessies aan culturen die van buitenaf ons onze cultuur willen afpakken gevolgd door een premier die zich weinig veranderingsgezind toont.

Verkiezingsprogramma

Het PVV programma voor deze Tweede Kamer verkiezingen beslaat slechts één A-4. De maatregelen tegen moslims en immigratie vormen de hoofdmoot. ‘De-islamisering van Nederland is hierbij het belangrijkste motto en streven’. De PVV wil de grenzen sluiten voor asielzoekers en immigranten uit islamitische landen. Daarnaast wil deze partij de tijdelijke verblijfsvergunningen van asielzoekers intrekken en azc’s sluiten. Deze maatregelen zijn strijdig met het internationale en Europese recht en het discriminatieverbod.⁵¹ Ook wil men alle moskeeën en islamitische scholen sluiten, de koran verbieden en radicale moslims preventief opsluiten. Hier treedt strijdigheid op met de vrijheid van onderwijs, de vrijheid van godsdienst, de vrijheid van meningsuiting en het recht op een behoorlijk proces en het non-discriminatiebeginsel.⁵² Het moet vrouwen in publieke functies verboden worden om een hoofddoek te dragen en ook andere islamitische uitingen die in strijd zijn met de openbare orde zouden moeten worden verboden. Het blijft overigens onduidelijk op welke uitingen de PVV hier doelt. Hier zijn de vrijheid van godsdienst en het non-discriminatiebeginsel in het geding.⁵³

Ondanks toenemende samenwerking met Europees extreemrechts, ondanks de verschillende rechtszaken en het politieke isolement in Den Haag, ondanks de anti rechtsstatelijkheid en het discriminerende karakter van veel punten uit het verkiezingsprogramma en het vertrek van veel PVV politici uit verschillende functies en schandalen rond andere blijft de electorale steun voor de PVV, afgezien van tijdelijke inzinkingen, onverminderd groot. Verschillende

⁵⁰ Forum voor Democratie, <https://forumvoordemocratie.nl/actueel/kerstmis>, ingezien op 29 december 2016.

⁵¹ Zie het oordeel van de Commissie Rechtstatelijkheid in verkiezingsprogramma’s in: *De rechtsstaat, een quick scan, de partijprogramma’s voor de verkiezingen 2017 rechtsstatelijk?*, Den Haag 2017.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid.

opiniepeilingen die in de afgelopen jaren werden gedaan geven aan dat als op dat moment verkiezingen plaats zouden vinden, de PVV de grootste partij in Nederland zou zijn. Vermoedelijk staat dit niet los van de vele media aandacht die Wilders met zijn optreden genereert. Zo toonde een analyse van 1537 televisie talkshows door Onderzoeksbureau LIS in oktober 2015 aan dat Wilders de meest besproken persoon was in deze talkshows.

Andere politieke partijen

De PVV is echter niet de enige die initiatieven neemt die kunnen worden opgevat als anti-moslims/islam.

In september 2015 diende de Partij voor de Dieren (PvD) een wetsvoorstel in tegen rituele slachting.⁵⁴ Een eerder wetsvoorstel was in 2012 door de Senaat afgewezen.

Op 27 november 2015 werd het wetsvoorstel 'gedeeltelijk verbod op gezicht bedekkende kleding' bij het parlement ingediend. Hoewel de wet doelt op niet-religieuze gezichtsbedekking, bestaat de verdenking dat het in de eerste plaats op de boerka en de nikaab gericht was. Eerdere voorstellen, die (mede) een verbod op deze islamitische kleding behelsden, werden gedaan in 2006, 2008, 2009 en 2011/12 en werden op verschillende manieren gemotiveerd: (1) een algemeen verbod van de boerka, die onverenigbaar zou zijn met fundamentele westerse waarden; (2) een algemeen verbod op gezicht bedekkende kleding vanuit veiligheidsoverwegingen; (3) een verbod op gezicht bedekkende kleding in het onderwijs vanuit het perspectief van de kwaliteit van het onderwijs; (4) een algemeen verbod van gezicht bedekkende kleding om de sociale orde te beschermen. Het huidige voorstel (5) wil gezicht bedekkende kleding verbieden in beperkte publieke domeinen, onderwijs en gezondheidszorg, overheidsinstellingen en openbaar vervoer. Op overtreding komt een boete van 405 euro. De Raad van State adviseerde 15 juli negatief (WO4.15.0170/I) met de volgende argumenten: de regering heeft geen bewijs gegeven van de noodzaak en het nut van een dergelijke wet;⁵⁵ het karakter en de strekking van sociale problemen met gezicht bedekkende kleding zijn niet evident en niet afdoende uitgelegd en geanalyseerd; bovendien wordt geschat dat slechts 200 tot 400 vrouwen de boerka dragen. De Raad heeft dus serieuze twijfels of er wel een probleem bestaat. Daarnaast benadrukte de Raad dat genoemde instituties geen wettelijk verbod nodig hebben, daar zij hun eigen regels op mogen leggen. Bovendien en nog belangrijker is de Raad van mening dat dit verbod een inbreuk is op de vrijheid van godsdienst die gegarandeerd wordt door de European Convention on Human Rights (EHCR).

Op initiatief van een werkgroep *Handen af van mijn Nikaab* hebben vijftig islamitische organisaties een brief naar beide Kamers gestuurd om te protesteren tegen dit wetsvoorstel. Zij vragen het wetsontwerp af te wijzen en vatten de gevolgen ervan als volgt samen:

Beperking van de vrijheid van meningsuiting en van religie;

Beperking van de vrijheid om kleding naar keus te dragen;

Het creëert angst in de samenleving;

⁵⁴ <https://www.partijvoordedieren.nl/kamerinitiatieven/initiatiefwet-onverdoofd-ritueel-slachten>.

⁵⁵ https://www.raadvanstate.nl/adviezen/samenvattingen/tekst-samenvatting.html?id=353&print=1&summary_only&print=1.

Onderdrukking en uitsluiting van Nederlandse burgers;
 Het maakt onafhankelijke vrouwen afhankelijk;
 Isoleren van burgers die zich anders kleden;
 Belemmering van ontwikkeling in het onderwijs;
 Polarisatie;

Op 29 november 2016 stemde een meerderheid van de Tweede Kamer in met een verbod op het dragen van boerka's, nikaabs, bivakmutsen en integraalhelmen in het onderwijs, openbaar vervoer, ziekenhuizen en overheidsgebouwen. Alleen GroenLinks, D66 en DENK waren tegen. De boete bij overtreding bedraagt maximaal 405 euro.

In november 2015 vroegen de Kamerleden Marcouch (PvdA) en Tellegen (VVD) de regering in een motie de mogelijkheden van een verbod op Salafistische organisaties te onderzoeken. Deze motie werd aangenomen.

Op 15 december 2016 werd het wetsvoorstel van VNL (Voor Nederland), een afsplitsing van de PVV, over wijzigingen in het strafrecht in de Tweede Kamer behandeld. Het voorstel van VNL was om de artikelen over groepsbelediging (137c) en over het aanzetten tot haat en discriminatie (137d) te schrappen met als doel om hiermee de vrijheid van meningsuiting te verruimen. Een overgrote meerderheid keerde zich tegen het wetsvoorstel omdat zij dit beschouwen als een onaanvaardbare afzwakking van de antidiscriminatie wetgeving. De VVD stemde wel in met de afschaffing van het artikel over groepsbelediging.

Verkiezingsprogramma's

De SGP kondigde op 15 november 2016 aan een eind te willen maken aan de Azaan, de luide oproep tot gebed die vanaf de minaret wordt gedaan. Door deze toe te staan werkt de overheid mee aan de islamisering van de publieke ruimte, zo vindt deze partij. De oproepen zouden zorgen voor onbehagen en protest, o.a. door de associatie met terrorisme.⁵⁶ De SGP verwacht van gemeenten terughoudendheid bij de bouw van moskeeën en minaretten en vindt dat de overheid oog moet hebben voor het onderscheid tussen godsdiensten, waarbij christenen een voorkeurspositie dienen te hebben, zo wordt in het concept verkiezingsprogramma benadrukt. Men wil alleen ruimte bieden voor de erkenning van christelijke feestdagen en niet van islamitische. In de Grondwet zou moeten worden verwezen naar christelijke waarden. Deze programmapunten van de SGP zijn strijdig met de rechtsstaat, met name wat betreft het non-discriminatiebeginsel en de vrijheid van godsdienst.⁵⁷

De partij keert zich nadrukkelijk tegen antisemitisme maar zwijgt als het over moslimdiscriminatie gaat. De aanvang van een paragraaf in het verkiezingsprogramma over de islam waarin deze verschillende maatregelen worden aangekondigd, zet een duidelijk vijandige toon neer: 'Binnen de islam blijken haat en geweld welig te tieren.'⁵⁸

Uit het rapport van de Commissie Rechtstatelijkheid in verkiezingsprogramma's, ingesteld door de Orde van Advocaten, waarnaar al eerder is verwezen, komt naar voren dat vergeleken

⁵⁶ Nog geen tien moskeeën maken wekelijks gebruik van de mogelijkheid tot versterkte oproep.

⁵⁷ Zie het oordeel van de Commissie Rechtstatelijkheid in verkiezingsprogramma's in: *De rechtsstaat, een quick scan, de partijprogramma's voor de verkiezingen 2017 rechtstatelijk?*.

⁵⁸ Verkiezingsprogramma SGP, p. 43. <https://tweedekamer.sgp.nl/standpunten/verkiezingsprogramma>

met de vorige verkiezingen aanzienlijk meer partijen programmapunten hebben opgenomen die afdoen aan de rechtsstaat dan wel daarmee zonder meer tegenstrijdig zijn.⁵⁹ Een aantal daarvan betreffen het non-discriminatiebeginsel of de vrijheid van godsdienst, al of niet specifiek voor moslims, en zijn daarmee voor deze Monitorrapportage van belang. De Commissie lichtte de (concept)programma's door van 13 van de 28 partijen die aan de verkiezingen meedoen. Deze 13 partijen zaten in december 2016 met twee of meer zetels in de Kamer. De programma's van de volgende partijen werden onderzocht: VVD, VNL, SP, SGP, PVV, PvdD, PvdA, D66, DENK, ChristenUnie, CDA, 50PLUS.

Voor dit rapport zijn behalve de programmapunten van de PVV en de SGP die hiervoor al aan de orde kwamen, de volgende maatregelen van de volgende partijen van belang:

Het CDA wil een verbod op financiering van moskeeën en islamitische organisaties door buitenlandse overheden. Ook VNL wil een verbod op buitenlandse financiering van moskeeën. Het betreft hier directe discriminatie omdat deze verboden geen andere geloofsrichtingen treffen. DENK wil een register invoeren voor burgers die aantoonbare discriminerende uitingen doen. Niet aangegeven wordt wat 'aantoonbaar' inhoudt en of er sprake is van een rechterlijke toets. VNL wil politiemedewerkers niet belasten met richtlijnen voor etnisch profileren. Ook wil VNL een puntenpaspoort voor mensen met een dubbele nationaliteit teneinde de mogelijkheid in te bouwen de Nederlandse nationaliteit te verliezen.

Enkele partijen willen bovendien tornen aan bepalingen van het internationaal en Europees over de opname van vluchtelingen. Dit geldt voor 50PLUS, VNL, VVD en het CDA dat de bescherming van asielzoekers van het Vluchtelingenverdrag en het Europees recht wil vervangen door een ontheemdenstatus met tijdelijk verblijfsrecht.

In het spanningsveld tussen veiligheidsmaatregelen en geloofsvrijheid stellen meerdere partijen in hun verkiezingsprogramma's diverse maatregelen voor tegen haatpredikers (VVD, CDA, CU, SGP, SP), buitenlandse beïnvloeding en financiering van religieuze instellingen (D66, VVD, SGP, CDA, VNL, CU, SP) en samenwerking met radicale religieuze (salafistische) organisaties (VVD, D66, SP). Het zal van de nadere uitwerking en zorgvuldigheid in de uitvoering afhangen of deze maatregelen niet in botsing komen met de principes van de rechtsstaat zoals het non-discriminatiebeginsel. Niet altijd wordt duidelijk gemaakt of fundamentele rechten worden beschermd en of de rechterlijke macht een rol wordt toegekend.

Lokale partijen

Er is al een aantal jaren een verschuiving gaande van klassiek rechtsextremisme naar anti-moslimverzet zoals ik al liet zien in de publicatie *Islamofobie en discriminatie* van 2012. Het blijkt ook uit de groei van de PVV en aanverwante partijen en de inmenging van extreemrechtse activisten in PVV-gelederen en activiteiten. Bij de volgende gemeenteraadsverkiezingen die in 2018 worden gehouden wil de PVV vaker op lokaal niveau meedoen. In de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 deed de PVV alleen in Almere en Den Haag mee. In andere gemeenten kwam het niet zelden voor dat PVV-getrouwen in PVV-gelieerde plaatselijke partijen aan de verkiezingen deelnamen, soms samen met bekende figuren uit de

⁵⁹ Commissie Rechtstatelijkheid in verkiezingsprogramma's, *De rechtsstaat, een quick scan, de partijprogramma's voor de verkiezingen 2017 rechtstatelijk?*

extreemrechtse hoek. Hieronder volgt een opsomming van lokale partijen en de twee PVV afdelingen met vermelding van hun anti-islam/moslimstandpunten.⁶⁰

Artikel 50 werd opgericht in 2012 door een ex-PVV-er die in 2011 uit die partij stapte vanwege zijn alcoholmisbruik. In januari 2015 ging art 50 op in **VNL**, een initiatief van ex-PVV-ers. In verschillende gemeentes deed de partij mee aan de gemeenteraadsverkiezingen. In de lokale afdelingen van deze partij zitten veel mensen die PVV-lid zijn of zijn geweest. Een van de programmapunten is het weren van hoofddoekjes uit overheidsgebouwen. Alleen in Weesp behaalde de partij een zetel. Dit succes werd toegeschreven aan het feit dat de partij beloofde een referendum uit te schrijven over de komst van een moskee in het dorp. Het betreffende raadslid deed diverse keren zeer negatieve uitspraken over moslims. De lokale afdeling van de partij ging na de aankondiging van de fusie van Artikel 50 met VNL in 2015 apart verder onder de naam Duurzame StadsBelangen. Artikel 50 deed ook mee in de Friese gemeente Dongeradeel. De partij wil er religieuze symbolen uit overheidsruimtes gaan weren. In Neerijnen in de Betuwe wil men dat eveneens.

De Nieuwe Volks Partij Nederland (NVPN) wil een asielzoekers- en immigratiestop en keert zich tegen de islam. Op de site is een oproep tot aansluiting bij de partij geplaatst van een voormalig onderwijzer die in Lisse eerder werd ontslagen vanwege zijn discriminerende uitlatingen jegens moslims. ‘Ons land islamiseert met rasse schreden’, zo staat op de site te lezen.

PVV Almere

Punt 6 van het partijprogramma ‘Stad van de vrijheid’ van de PVV in Almere luidt: minder islam in Almere. De plannen worden in vijf regels en hyperbolische terminologie kort ingeleid: de islamisering in Almere zou voortwoekeren, Almere zou de snelst islamiserende stad van Nederland zijn en moskeeën en islamitische gebedshuizen zouden als paddenstoelen uit de grond schieten. Het resultaat van dit alles zou een on-Nederlands straatbeeld zijn. De voorgestelde maatregelen luiden als volgt: er komt geen enkele moskee meer bij in Almere, strikte controle op naleving van wettelijke voorschriften in en rond moskeeën, bij overtreding een boete, bij herhaling sluiting, geen uitbreiding islamitische begraafplaatsen, geen dieronvriendelijk hallal voedsel in scholen en geen positieve discriminatie. De PVV Almere verwerfde bij de verkiezingen 9 (van 39) zetels in de gemeenteraad.

Leefbaar Leiden (sinds 2000) heeft nauwe banden met de PVV, waarin diverse kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen van 2014 voorheen een functie hadden. Leefbaar Leiden voerde eind 2014 een campagne tegen de komst van een nieuwe moskee, samen met Identitair Verzet en Pro Patria.

PVV Den Haag

Het verkiezingsprogramma ‘Duidelijke taal’ van de PVV Den Haag stelt het in een voorwoord ‘Aan de Hagenaar, Hagenees en Scheveninger’ als volgt: ‘Wij zetten ons in voor minder islam en meer veiligheid’ waarbij de suggestie is dat beide duidelijk zijn gekoppeld. Vervolgens wordt het minder islam als eerste programmapunt uitgewerkt in de paragraaf

⁶⁰ Bronnen voor de informatie in deze paragraaf zijn de websites van betrokken partijen, mediaberichten en het onderzoek van onderzoeksgroep KAFKA naar de deelname van extreemrechtse lokale partijen aan de verkiezingen van 2014, zie www.kafka.nl

‘Uw vrijheid: minder islam’. Ook hier hyperbolisch taalgebruik over de rappe islamisering van Den Haag: ‘moskeeën, hoofdoekjes, minaretten domineren in steeds meer wijken het straatbeeld’. Het programma kent 12 punten, en gaat deels niet zozeer over islam maar over achterstandsbestrijding. De volgende maatregelen impliceren deels een beperking aan de uitoefening van de vrijheid van godsdienst: verbod op het oproepen tot gebed, geen moskee er meer bij, sluiten illegale gebedsruimten en moskeeën waar een haatimam predikt, stoppen islampromotie door de gemeente en subsidie aan islamitische stichtingen, een verbod op het dragen van boerka’s en geen hoofdoekjes in publieke functies. De PVV verwierf bij de verkiezingen van 2014 6 (van 45) zetels in de gemeenteraad. In februari 2016 deelde een Haags PVV-raadslid via Twitter en Facebook een haatfilmje over de islam. Ze vindt dat ‘de islam mag worden weggevaagd.’ Te zien zijn beelden van onthoofdingen door IS en van geslachte beesten in een poel van bloed. E.e.a. wordt muzikaal begeleid naar het beroemde nummer van John Lennon: ‘Imagine there’s no islam’. In het laatste deel wordt over de islam gezegd: ‘send it back to hell’, gevolgd door een foto van een ontplofte atoombom.

Twee partijen die zich het meest uitgesproken oriënteren op de PVV zijn de Almeloze partij PVA en de Utrechtse PVU. Zij hanteren net als de PVV een logo met een vliegende vogel.

Partij Vrij Utrecht

In haar verkiezingsprogramma neemt de PVU stelling tegen de islam en immigratie en houdt een pleidooi voor het ‘kiezen voor onze cultuur’. De partij waarschuwt ervoor dat geprobeerd wordt Nederland ‘in de afgrond te werpen van een multiculturele heilstaat’. ‘Voor de PVU is de islam ‘een politieke ideologie; een totalitaire leer gericht op dominantie, geweld en onderdrukking. Gericht ook op de invoering van een stelsel van wetten, de sharia’. Via ‘buitengewoon luidruchtige minaretten’ zou de islam letterlijk bezig zijn zeggenschap te verwerven over ‘ons territorium’ zoals bijvoorbeeld in de Utrechtse Lombok met zijn nieuwe Turkse moskee. Als oplossingen draagt de PVU onder meer aan: Geen islamitisch maar uitsluitend Nederlands onderwijs, moskeeën sluiten waar geweld wordt gepropageerd en minaretten vervangen door geluidsarme mobiel-oproepen. Boerkadraagsters zouden geen uitkering moeten krijgen. Ook wil de partij een verbod op ritueel slachten.

Partij Vrij Almelo

In Almelo deed de Partij Vrij Almelo (PVA) mee met de laatste gemeenteraadsverkiezingen. De partij is nauw gelieerd aan de PVV en in het bestuur zit een aantal mensen die eerder verbonden waren aan andere rechts(extreme) partijen als de Centrum Democraten (CD) de Lijst Pim Fortuyn (LPF) en Trost op Nederland (TON). De partij keert zich tegen niet-confessionele partijen die ‘hun ideeën aan de samenleving gaan opleggen’(…) ‘alleen voor moslims, als nieuwkomers een bron van onrust en verwarring, worden uitzonderingen gemaakt. Als het moet, willen progressieve bestuurders in moskeeën in naam van tolerantie en pacificatie nog wel gaan theedrinken. Wat ze dan weer op hoon uit de hoek van (liberale) islamcritici komt te staan.’⁶¹

IJmond

Eind jaren negentig figureerden vier kandidaten uit de regio IJmond op de lijst van de CentrumDemocraten. Een aantal leidende figuren in de neonazistische beweging Blood &

⁶¹ Verkiezingsprogramma Partij Vrij Almelo 2014-2018.

Honour was afkomstig uit deze gemeente en vaak al veel langer actief in het extreemrechtse circuit, m.n. in de CD en de NNP. In de gemeente Velsen deed een afdeling van Forza! mee aan de gemeenteraadsverkiezingen 2014. Forza! is een fortuynistische partij uit de Haarlemmermeer die steeds meer afdelingen krijgt in de regio. Men verzet zich o.a. tegen de komst van moskeeën. In Forza! is o.m. Monica Nunes actief die in 2012 uit de PVV werd gezet wegens haar racistische uitlatingen op het forum van het neonazistische Stormfront.

Groningen De Libertarische Partij deed mee in de stad Groningen. Volgens de lijsttrekker gedragen moslims zich als ‘bezitters’ en niet als gasten. ‘Overall waar ze komen’ laten ze ‘een spoor van dood en vernietiging achter.’

Gelderse CentrumDemocraten De kandidaat voor deze partij zat in de jaren negentig enige tijd in de raad voor de landelijke CD. De GCD laat zich op een alarmistische toon uit over de toekomst van Nederland (‘wil de laatste Nederlander het licht uit doen’ en ‘de ondergang van Gelders Nederland’). Men publiceert hetzerige teksten op spotprenten over moslims, allochtonen en vluchtelingen zoals: ‘Tegeltjeswijsheid: Als de Moslim nabij is... is de Buurt naar de Klote..’, ‘Mensen die in de jaren veertig ons land uit wilden leveren aan de nazi’s behoren tot dezelfde soort die dat nu met de islam willen doen’. ‘Als wij de islam niet stoppen, stopt hij ons...’ Bij een afbeelding van twee vrouwen in een boerka: ‘Vuilnisman: mogen deze zakken ook mee?’ Geheel in de traditie van de CD uit eerdere jaren is de richtlijn ‘Eigen volk eerst’. Vluchtelingen worden beschouwd als een vijfde colonne: ‘ze komen om hier te zijn, te blijven.. en zich te vermenigvuldigen.’ ‘Het moslim zijn heeft invloed op het karakter van onze samenleving. Onze cultuur wordt ermee geconfronteerd. De weg-met-ons-mentaliteit van de linkse politieke, journalistieke en (semi)wetenschappelijke elite versterken dit proces. (..) Degenen die zich niet tegen de islam en moslims keren zijn NSB-ers die uit gemeenteraden, provinciale staten en eerste en tweede Kamers verdreven moeten worden. Het is het bekende stramien dat we ook terugzien op reaguurders teksten op islamofobe blogs en extreemrechtse sites: Migranten en vluchtelingen stromen toe om hier te profiteren, zij kosten alleen maar geld, brengen jihadistische ideologieën en een extremistische godsdienst mee die cultuur en bestaan van Nederland bedreigen. Zij worden hierbij gesteund door de linkse weg-met-ons elite.’⁶²

Partij voor Leefbaarheid en Democratie

In Roermond deed de nieuwe Partij voor Leefbaarheid en Democratie (PvLD) in 2014 voor het eerst mee de gemeenteraadsverkiezingen. De woordvoerder werd in 2011 Statenlid voor de PVV in Limburg maar moest na een jaar het veld ruimen vanwege zijn haatdragende uitspraken over een Turkse PvdA’er, de latere oprichter van DENK.

Partij Veilig Maastricht

De Partij Veilig Maastricht afficheert zich onder de noemers veilig, sociaal, leefbaar, democratisch, geïntegreerd, sportief, bereikbaar en financieel gezond. Kennelijk vindt deze partij dat de islam en integratie onverenigbaar zijn want onder de noemer ‘geïntegreerd’ valt het aandachtspunt ‘geen uitbreiding van het aantal moskeeën en minaretten’ en het punt ‘geen opvang van uitgeprocedeerde asielzoekers.’⁶³

⁶² Gelderscentrumdemocraten.nl

⁶³ partijveiligmaastricht.nl

Extreemrechtse groepen

De komst van grote groepen vluchtelingen in de tweede helft van 2015 heeft niet alleen aanleiding gegeven tot protesten van buurtbewoners in dorpen en wijken waar gemeenten plannen maakten voor de vestiging van azc's, ook extreemrechtse groepen hebben dit aangegrepen om actie te voeren, zich te profileren in het openbaar en hun agendapunten bij het publiek voor het voetlicht te brengen. Niet alleen al langer bestaande extreemrechtse groepen en organisaties zoals de NVU en Voorpost en jongere groepen zoals Identitair Verzet en Pegida roerden zich. Er ontstonden daarnaast in het najaar van 2015 en het voorjaar van 2016 vanuit de anti-azc protesten verschillende nieuwe groepen zoals Demonstranten tegen Gemeenten (DTG), Dutch Self Defense Army (DSDA) en Soldiers of Odin (SoO).

Alvorens in te gaan op de afzonderlijke groepen ga ik eerst meer algemeen in op rechtsextremisme. Rechtsextremisme is een verzamelbegrip voor politieke opvattingen aan de uiterste rechterkant van het gangbare politieke links-rechts spectrum en voor de organisaties die deze opvattingen aanhangen en uitdragen. Onder wetenschappers die zich bezig houden met het bestuderen van extreemrechts en de politieke opvattingen die deze stroming uitdraagt, treffen we een globale overeenstemming aan dat het bij deze opvattingen, afgezien van verschillen in gradaties en accenten, in ieder geval gaat om de volgende gemeenschappelijke ideologische kenmerken.⁶⁴

-Een directe of indirecte weerstand tegen de erkenning van het principe van fundamentele gelijkheid van mensen zoals neergelegd in mensenrechtenverdragen. Een positieve oriëntatie op het 'eigene' gaat samen met een negatieve oriëntatie op wat als 'vreemd' of 'anders' wordt gezien: nationalisme, etnocentrisme en racisme zijn sterk ontwikkeld.

-Een directe of indirecte weerstand tegen het heersende politieke systeem van de parlementaire democratie en de constitutionele rechtsstaat. Tegenwoordig gaat het steeds meer niet om de instituties als zodanig maar om het feitelijke functioneren van regering, politieke partijen en andere instellingen zoals de rechterlijke macht. Dit wordt vaak gekoppeld aan een populistische claim zelf het 'gewone volk' te vertegenwoordigen.

-De neiging een sterk hiërarchische organisatievorm te gebruiken die wordt gedomineerd door een autoritaire leider.

⁶⁴ Zie voor dit debat in de internationale wetenschappelijke literatuur onder meer: U. Backes & P. Moreau, *Die extreme Rechte in Deutschland : Geschichte - gegenwärtige Gefahren - Ursachen - Gegenmassnahmen*. München: Akademie-Verlag 1994; H-G Betz, 'The growing threat of the radical right', in: P. Merkl & L. Weinberg (eds), *Right-wing extremism in the twenty-first century*. London/Portland: Frank Cass 2003, p. 74-93; R. Eatwell, 'Ten theories of the extreme right', in: P. Merkl & L. Weinberg (eds), *Right-wing extremism in the twenty-first century*, p. 47-74; P. Hainsworth, *The politics of the extreme right: from the margins to the mainstream*. London: Pinter 2000; C. Husbands, 'How to tame the dragon, or what goes around comes around: a critical review of some major contemporary attempts to account for extreme-right racist politics in Eastern Europe', in: M. Schain, A. Zolberg & P. Hossay (eds), *Shadows over Europe : the development and impact of the extreme right in Western Europe*. New York: Palgrave Macmillan 2002, p. 38-59; P. Ignazi, 'The extreme right: defining the object and assessing the causes', in: M. Schain, A. Zolberg & P. Hossay (eds), *Shadows over Europe*, p. 23-37; H-G. Jaschke, *Rechtsextremismus und Fremdenfeindlichkeit: Begriffe - Positionen - Praxisfelder*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag 2001; W. Kowalsky & W. Schroeder (eds) *Rechtsextremismus: Einführung und Forschungsbilanz*. Opladen: Westdeutscher Verlag 1994; A. Pfahl-Traugher, *Volkes Stimme? Rechtspopulismus in Europa*, Bonn: Dietz 1994; A. Pfahl-Traugher, *Rechtsextremismus: eine kritische Bestandsaufnahme nach der Wiedervereinigung*. Bonn: Bouvier 1995 (2., erw. Aufl.).

Van Donselaar heeft gewezen op niet-ideologische aspecten die van belang zijn voor de identificatie van groepen en organisaties als extreemrechts.⁶⁵ Hij noemt hier de indicatoren sociale genealogie: extreemrechtse groepen ontstaan meestal niet zomaar maar komen voort uit eerdere initiatieven. Daarnaast wijst hij op de magneetfunctie: de aantrekkingskracht die een groep uitoefent op personen die al bekend zijn wegens hun extreemrechtse sympathieën. Ook acht hij van groot belang dat extreemrechtse groeperingen veelal worden geconfronteerd met een aanpassingsdilemma waardoor verschillen ontstaan tussen frontstage en backstage functioneren - naar buiten toe laat men vaak een ander gezicht zien dan intern. Voor de naoorlogse periode wordt wat organisatieverbanden betreft wel een onderscheid gemaakt tussen de klassieke, vaak neonazistische partijen en groeperingen en de postindustriële formaties die zich vanaf het begin van de jaren tachtig van de vorige eeuw ontwikkelden. De laatste uitte zich in het algemeen gematigder dan de eerste en keren zich niet *princiepelijk* tegen de democratische rechtsorde. Zij maken meestal zelfs deel uit van het systeem. Tegelijkertijd proberen zij dit systeem van zijn legitimiteit te ontdoen in de ogen van de bevolking. Daarnaast zijn meer actiegroep-achtige straatformaties actief die vooral bestaan uit jongeren. Het betreft bij extreemrechts zeker geen eenduidig, helder afgebakend en theoretisch gefundeerd en gesloten wereldbeeld maar er komen variaties, accenten en gradaties voor. Het gaat om een dynamisch verschijnsel waarvan de concrete invulling verandert naar tijd en plaatselijke omstandigheden. Naast een partijpolitieke oriëntatie kan het evenzeer gaan om een diffuse mentaliteit, zoals we die kunnen aantreffen bij ongeorganiseerde jongeren, en om betekenisconstructies die zijn ingegeven door alledaagse ervaringen van gewone burgers.

Ook in Nederland is veel discussie geweest in de wereld van wetenschappers en andere deskundigen over definitie en afbakening van extreemrechts en welke formaties onder deze karakterisering zouden moeten vallen. Om onderscheid te maken tussen verschillende groepen is in deze discussie wel rechtsradicalisme onderscheiden van rechtsextremisme.⁶⁶ De AIVD maakt een onderscheid tussen extreemrechts en rechtsextremistisch waarbij de doorslaggevende criteria zijn of doelen antidemocratisch zijn en middelen ondemocratisch.⁶⁷ Extreemrechtse organisaties opereren op de rand van de democratische rechtsorde maar blijven binnen de grenzen van de wet. Rechtsextremistische organisaties overschrijden deze grenzen, bijvoorbeeld door het gebruik van geweld en intimidatie of door het verspreiden van haat als middel in te zetten.

Extreemrechts is in Nederland van oudsher niet erg sterk. Een voorzichtige schatting sprak voor de periode 2010-2013 van 100-150 actieve leden van extreemrechtse groepen.⁶⁸ Er is daarnaast een kring van sympathisanten om deze groepen heen. De belangrijkste groepen waren per 2013 Blood & Honour, Voorpost, Identitair Verzet, NVU (Nederlandse Volks Unie) en Zwart Front. Sinds de opkomst en bloei van de PVV proberen extreemrechtse groepen vaak aansluiting te vinden bij deze beweging. De AIVD signaleerde vanaf 2013 een verschuiving van 'klassiek' rechtsextremisme naar anti-islami(s)tisch verzet, gepaard met

⁶⁵ J. van Donselaar, *Fout na de oorlog: fascistische en racistische organisaties in Nederland 1950-1990*, Amsterdam: Bert Bakker 1991, p.16 e.v.

⁶⁶ H. Moors e.a., *Polarisatie en radicalisering in Nederland: een verkenning van de stand van zaken in 2009*, Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies 2009, p. 78-89; <http://www.iva.nl/uploads/documents/166.pdf>.

⁶⁷ General Intelligence and Security Service, *Right-wing extremism and the extreme right in the Netherlands*, 2011 p. 5.

⁶⁸ B. Tierolf et al., *Derde rapportage racisme, antisemitisme, en extreemrechts geweld in Nederland*, incidenten, aangiftes, verdachten en afhandeling 2013, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut 2014.

groeïende actiebereidheid in kringen van Identitair Verzet en Pro Patria.⁶⁹ Zo'n verschuiving is in de afgelopen jaren inderdaad volop gaande geweest. Toch leidde dit lange tijd tot niet tot bijstelling van het dreigingsbeeld dat de autoriteiten hanteerden waar het gaat om rechtsextremisme en discriminatoir geweld tegen moskeeën en objecten en betrokkenen bij de vluchtelingenproblematiek.

Actieprogramma's tegen polarisatie en radicalisering richtten vrijwel uitsluitend aandacht op islamistisch extremisme.⁷⁰ Het jaarverslag 2015 van de AIVD legde meer accent op acties tegen extreemrechts uit kringen van antifascismegroepen dan op dreiging die uitgaat van extreemrechts activisme. Het klassieke rechtsextremisme zou zo goed als verdwenen zijn om plaats te maken voor nationalistische groepen die in de visie van de AIVD 'in principe vreedzaam ageren tegen de in hun ogen toenemende rol van de islam en de stroom van migranten naar Nederland.'⁷¹ Mede in het licht van latere gebeurtenissen en veroordelingen lijkt deze analyse nogal bezijden de waarheid. Pas in 2016 werd het dreigingsbeeld vanuit het NCTV bijgesteld en worden bedreigingen, intimiderende acties en geweldsincidenten rond de maatschappelijke discussie over asielzoekers, migranten en islam en de kwetsbaarheid daarin van allerlei betrokkenen evenals van opvangcentra en moskeeën expliciet vermeld in een overheidsrapport.⁷² Het Jaarverslag van de AIVD over 2016 is nog niet verschenen.

Eind december 2014 werd Pegida-Nederland⁷³ opgericht als Facebook en Twitterinitiatief. De actiegroep Pro Patria (die later weer werd ontbonden) haalde vooral het nieuws toen zij in augustus 2014 een demonstratie ('Mars voor de Vrijheid') hield in de Schilderswijk waarbij onder meer de anti-islam leuze 'Geen jihad in onze straat' werd geroepen. Met de demonstratie tegen asielzoekers begin oktober 2015 gaf Pegida-Nederland offline activisme een eerste impuls. Meer Pegida-demonstraties volgden in de maanden daarop.

Uit de marge

Extreemrechts kwam vanaf medio 2015 in reactie op de toevloed van vluchtelingen uit de politieke marges tevoorschijn en heeft sindsdien een duidelijke groei laten zien. Zowel Voorpost als NVU en Identitair Verzet manifesteerden zich op gemeentelijke informatie- en inspraakbijeenkomsten over de (voorgenomen) vestiging van een azc of tijdelijke opvangvoorziening voor vluchtelingen en kwamen soms zelfs in de media aan het woord. Ditzelfde gebeurde in enkele gemeenten als Purmerend en Nijmegen. Aanhangers werden gemobiliseerd om op bijeenkomsten over opvangvoorzieningen luidruchtig hun verzet tegen de komst van vluchtelingen kenbaar te maken. Niet zelden werd dit protest kracht bijgezet met moslimvijandige uitingen. Mensen die vluchtelingen welkom heetten werd de mond gesnoerd en zij waren soms mikpunt van fysiek geweld.

⁶⁹ AIVD Jaarverslag 2013, 2014.

⁷⁰ Zie bijvoorbeeld Ministerie van BZK, *Actieplan Polariseratie & Radicalisering, 2007-2011*; *ibid. Actieprogramma Integrale Aanpak Jihadisme*, 2014.

⁷¹ AIVD, Jaarverslag 2015, Den Haag: AIVD, p. 27. **Zie:** https://www.nctv.nl/binaries/samenvatting-dtn-41_tcm31-32602.pdf

⁷² NCTV, Samenvatting Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland 41, maart 2016 **Zie:** https://www.nctv.nl/binaries/samenvatting-dtn-41_tcm31-32602.pdf

⁷³ Naar het van oorsprong Duitse initiatief: Patriotische Europeanen tegen de Islamisering van het Avondland.

Naast deze groepen voerde de PVV het verzet tegen vluchtelingen aan en werden er diverse PVV gelieerde initiatieven in het leven geroepen zoals Azc-Alert. Er ontstonden in het najaar van 2015 en voorjaar 2016 vanuit de anti-azc protesten verschillende nieuwe groepen zoals Demonstranten tegen Gemeenten (DTG), Dutch Self Defense Army (DSDA) en Soldiers of Odin (SoO). Er was sprake van een snelle groei van het aantal extreemrechtse activiteiten en activisten in de tweede helft van 2015 en in 2016. Sommige groepen zoals de NVU wisten zelfs de mainstream media tot spreekbuis te maken. Opvallend is dat nieuwe groepen zich steeds vaker modelleren naar voorbeelden in andere Europese landen en daarbij ook dezelfde naam gaan voeren. Dit geldt niet voor DTG. DTG ontstond als het buurtinitiatief Dolphia tegen Gemeente in Enschede en wijzigde later zijn naam.⁷⁴ Een recente schatting laat een ruime verdubbeling zien van het aantal extreemrechtse activisten naar 245 in 2015.⁷⁵

Hieronder worden de belangrijkste extreemrechtse en anti-islamgroepen die zich manifesteerden in acties tegen de opvang van vluchtelingen besproken.

Nederlandse Volks Unie

De NVU bestaat sinds 1971. Men noemt zich volksnationalistisch maar de NVU is nog steeds primair neonazistisch en gericht op de vestiging van een eenpartijstaat naar voorbeeld van de nationaalsocialistische NSDAP.⁷⁶ De partij heeft met succes campagne gevoerd om te kunnen demonstreren nadat dit lange tijd was verboden. Sindsdien manifesteert de organisatie zich vooral in demonstraties waar andere groepen zich bij aansluiten. Al enkele jaren keert de NVU zich nadrukkelijker tegen de islam. Het gaat de NVU daarbij niet om aantasting van de godsdienstvrijheid voor speciaal moslims. Men wil alle migranten, moslim of geen moslim, weren. Het verzet van de NVU betreft gebedshuizen van etnische minderheden in het algemeen, moslim of geen moslim, en ook van synagogen. De NVU mengde zich in protesten tegen opvang van asielzoekers, vooral in de regio Arnhem waar de groep zijn thuisbasis heeft m.n. in Arnhem, Rheden, Lunteren, maar ook Oosthuizen, Hulst, Utrecht en Purmerend. In Arnhem hield de NVU op 25 januari een demonstratie tegen de vestiging van een azc. In Purmerend ageerde een lokale afdeling al eerder tegen het initiatief voor een islamitische basisschool. In Amsterdam werd op 28 maart 2016 gedemonstreerd bij de Stopera tegen 'links-fascisme en links geweld'.

Voorpost

De extreemrechtse Voorpost is van oorsprong Vlaams. Sinds de jaren zeventig is ook een Nederlandse afdeling actief. Ideologisch verschilt Voorpost aanmerkelijk van nazistische organisaties. Voorpost is nationalistisch en plaatst zich in de Dietse extreemrechtse traditie en in die van het Vlaamse solidarisme. Het solidarisme is een antidemocratische politieke stroming, die in de jaren dertig van de twintigste eeuw ontstond en zich oriënteerde op het fascisme van Mussolini. De organisatie streeft naar hereniging van Nederland en Vlaanderen. Voorpost staat formeel voor geweldloze acties hoewel leden soms bij geweld betrokken waren. Men probeert vooral jongeren met extreemrechtse sympathieën te organiseren door aan te sluiten bij actuele onderwerpen van het maatschappelijk debat. Men richt zich tegen de

⁷⁴ Dolphia is een wijk in Enschede.

⁷⁵ B. Tierolf, M. van Kapel & N. Hermens, *Vijfde rapportage racisme, antisemitisme en extreemrechts geweld in Nederland*, Utrecht: Verwey Jonker Instituut 2016, p.49.

⁷⁶ General Intelligence and Security Service, *Right-wing extremism and the extreme right in the Netherlands*, p. 8.

islam, tegen drugsgebruik en tegen pedofilie. Ook linkse organisaties en partijen moeten het vaak ontgelden. Hoewel Voorpost zich al eerder met stickeracties richtte tegen moskeeën, is deze actiegroep zich in de afgelopen jaren sterker gaan profileren op het thema anti-islam. Voorpost mengde zich op kleine schaal in de protesten tegen vluchtelingenopvang in Zuid Holland en verleende steun aan acties van Pegida – vermoedelijk mede wegens gebrek aan eigen slagkracht.

Identitair Verzet

Identitair Verzet bestaat sinds 2012. De oorsprong van de beweging ligt in Frankrijk waar het al een jaar of tien bestaat, maar intussen hebben zich in veel Europese landen kleine bewegingen aangesloten. De nadruk ligt op trots op de eigen afkomst, de eigen identiteit en het eigen erfgoed. Een filmpje op de homepage ter introductie van de groep spreekt van ‘een oorlogsverklaring van de identitaire generatie’ die slachtoffer zouden zijn van ‘mei 68’, van de pleitbezorgers van de multiculti. Men spreekt van een etnische breuklijn en is tegen opgelegde vermenging: ‘wij hebben voorouders, wortels en dus toekomst’ en ‘wij keren ons tegen het anti-blanke racisme en de explosie van de multiculturele samenleving’. De groep weet vooral al langer bekende extreemrechtse activisten te werven. Internationaal gebruikt men op het internet, in publicaties en op vlaggen een geel symbool tegen een zwarte achtergrond, ontleend aan de schilden van Spartaanse krijgers die in de oudheid streden tegen de Perzen. Identitair Verzet liet vooral van zich horen door de bezetting van een moskee in aanbouw in Leiden (2015), een moskee in Dordrecht (2015) en in februari 2016 de voormalige kazerne in Gouda waar eerst een moskee en later een azc gepland werd. Identitair Verzet wil opkomen voor het Nederlandse volk dat ‘ten prooi valt aan omgekeerde discriminatie’.

De groep keert zich tegen de multiculturele samenleving die een ‘explosieve smeltkroes’ wordt genoemd, tegen islamisering, immigratie, de politieke elite en de EU. De islam wordt aangewezen als een belangrijke factor dat de multiculturele samenleving tot een breekpunt heeft gebracht. Men legt een expliciete link met de geschiedenis van de islam die in de zeventiende eeuw oprukte tot aan de poorten van Wenen. Onder het kopje islamisering wordt op de site van Identitair Verzet ingegaan op deze historische dreiging die wordt doorgetrokken naar het heden: ‘Het islamitisch imperialisme vormt heden een bedreiging voor Europa binnen onze eigen grenzen.’ Ook ‘Nederlandse collaborateurs’, waaronder de overheid wordt verweten aan deze dreiging bij te dragen. Het logo van de groep is de Griekse omega, laatste letter van het Griekse alfabet dat gezien wordt als symbool van weerstand.⁷⁷

Op 12 januari 2016 voerde Identitair Verzet actie bij het voormalige ROC in Leiderdorp uit protest tegen de plannen om in het gebouw 360 vluchtelingen onderdak te bieden.

Pegida Nederland

Vanaf oktober 2014 manifesteert de anti-islam beweging Pegida zich eerst in Duitsland, allereerst in Dresden en vervolgens in diverse andere steden. De beweging richt zich tegen wat zij ‘de islamisering van het Avondland’ noemt. Lange tijd werd er wekelijks op maandagavond gedemonstreerd waarbij duizenden mensen meeliepen. Tegendemonstraties brachten al gauw nog meer mensen op de been en politici waaronder Angela Merkel riepen op deze beweging

⁷⁷ http://www.idverzet.org/over_idverzet/ (geraadpleegd 8-7-2016).

niet te volgen omdat deze uit is op het zaaien van haat. In Nederland manifesteerde Pegida zich aanvankelijk vanaf januari 2015 vooral op Facebook. Vanaf het najaar 2015 werden verschillende demonstraties georganiseerd in o.m. Utrecht, Rotterdam, Amsterdam, Den Haag en Breda. Sinds enige tijd demonstreert de groep met 20 tot 30 activisten maandelijks in Den Haag, o.a. ‘tegen de islamisering, bezuinigingen, invasie van vluchtelingen, en uit de EU!! In totaal vonden in een jaar tijd een tiental Pegida demonstraties plaats. Regelmatig waren er ook tegendemonstraties.⁷⁸

Pegida Nederland benadrukt de joods-christelijke traditie als basis voor Nederlandse waarden en normen en wil ‘vrij van elke ideologie’ de problemen van onze tijd aanpakken. Wat zijn deze problemen in de ogen van Pegida NL? Op de website van de beweging worden de volgende aandachtspunten benoemd: verarming van de midden- en lagere klasse, criminaliteit en onveiligheid, parallelle samenlevingen en wereldwijde conflicten. Om hier iets tegen te doen worden twaalf maatregelen aangekondigd. De meeste ervan richten zich tegen migranten, vluchtelingen en moslims maar er zijn ook meer algemene maatregelen zoals meer blauwe op straat, hervorming van gezinsbeleid en onderwijs, invoering van bindende referenda en afwijzing van vrijhandelsakkoorden. De eerste maatregel die wordt genoemd is een meer algemene oproep tot bescherming, behoud en een respectvolle omgang met onze cultuur en taal, en een halt aan politiek en religieus fanatisme, radicalisme, de islamisering en voor behoud van seksuele zelfbeschikking. ‘Tegen islamisering’ betekent voor Pegida: sluiting van islamitische scholen, geen nieuwe moskeeën erbij, sluiting van moskeeën waar haatimams prediken, geen immigratie uit islamitische landen, verbod op ritueel slachten. Dit is niet de enige maatregel die ook de Joodse religie zal treffen. Dat geldt ook voor het verbod op religieuze uitingen in overheidsgebouwen. De boerka moet uit de openbaarheid worden geweerd. Maatregelen rond integratie zijn een verbod op dubbele nationaliteit, een decentrale opvang van vluchtelingen. Tenslotte wil men hulp aan illegalen strafbaar stellen.⁷⁹ Pegida heeft steeds het geweldloze karakter van de groep benadrukt en zich gedistantieerd van meer geweldsgerichte extreemrechtse anti-vluchtelingen groepen. Een voorman die ook de contacten onderhoudt met Pegida Duitsland werd echter gesignaleerd bij een bezoek aan een gemaskerde militie die in het grensgebied tussen Bulgarije en Turkije jacht maakte op vluchtelingen.

Op 5 oktober 2015 vond een Pegida demonstratie plaats in Utrecht. In een toespraak stelde de woordvoeder o.m. ‘een andere reden om moslims te verachten en te haten is hun krankzinnige ideologie. Want het is nooit de religie van de vrede’. Het OM besloot tot vervolging. Op 8 november 2015 werd opnieuw gedemonstreerd in Utrecht. Er werden vlaggen megedragen uit Hongarije, Polen, Vlaanderen en Duitsland; er waren supporters van FC Utrecht. Op een spandoek stond een afbeelding van de cartoon met de tulbandbom van Westergaard. Er waren spandoeken met de volgende teksten: ‘islamisering is EU-thanasie’ en ‘Koran is vergif’. Spreekster Chohan sprak aan het einde van de bijeenkomst: ‘De massieve inteelt in de islamitische cultuur brengt vrijwel onomkeerbare schade aan de moslims, met inbegrip van grote schade aan de intelligentie en geestelijke gezondheid van moslims’ en ‘Mohamed had een vrouw van zes jaar en consumeerde het huwelijk toen zij negen was (..) een andere

⁷⁸ *Demonstratievrijheid in gevaar?* www.vpro.nl/Argos (4 februari) Over de gang van zaken en vrijheid van meningsuiting tijdens Pegida demonstraties en tegendemonstraties.

⁷⁹ <http://Pegidanederland.com/over-ons/default.html> / (geraadpleegd 21 juli 2016).

reden om moslims te verachten en te haten om hun krankzinnige ideologie, want het is nooit een religie van vrede', 'er is maar één partij die de problemen benoemt en dat is de PVV'; 'de-islamisering is de oplossing.' Op 12 oktober 2016 volgde een veroordeling van de woordvoerder vanwege haar discriminerende uitspraken (zie rechtspraak p. 37)

Hier een korte opsomming van een aantal andere Pegida activiteiten in 2015-16.

19 DECEMBER 2015: Pegida demonstratie in Rotterdam met een toespraak van de Belgische politicus van het Vlaams Blok, Filip de Winter, die de Koran 'een vrijbrief om ongelovigen te doden' noemt.

6 FEBRUARI 2016: Pegida demonstratie in meerdere steden in Europa, waaronder in Dresden, Kopenhagen, Warschau, Praag, Calais en Amsterdam tegen de komst van migranten en vluchtelingen uit het Midden-Oosten en Afrika en tegen de islamisering van Europa.

21 FEBRUARI 2016: Pegida roept op om varkensmutsen bij burgemeester Van der Laan op de stoep te deponeren.

21 FEBRUARI 2016: Demonstratie in Ede tegen het plan van de gemeente voor één of meerdere azc's. Er zijn demonstranten van actiegroep DTG en Pegida, sommigen getooid met een varkensmuts. Ook in Utrecht vond een demonstratie plaats.

8 MAART 2016 NIJMEGEN: Pegida deelt op internationale vrouwendag flyers uit waarop een hooggehakte vrouwenvoet koranverzen vertrapt.

Andere Pegida demonstraties vinden plaats in Apeldoorn (17 januari) in Breda (18 juni 2016) in Den Haag (10 april 2016).

Demonstranten tegen Gemeenten

DTG stond oorspronkelijk voor Dolphia Tegen Gemeente. Dolphia is een wijk in Enschede waar een azc gepland was. De PVV-gelieerde groep Azc-Alert in Enschede organiseerde eind oktober 2015 een protestdemonstratie waar verschillende sprekers optraden uit de extreemrechtse en anti-islambeweging. Onder de deelnemers en sprekers waren een aantal extreemrechts georiënteerde personen die vervolgens DTG hebben opgericht. Al snel na deze demonstratie veranderde DTG zijn naam in Demonstranten tegen Gemeenten en breidde de groep zijn werkterrein uit naar allerlei gemeenten waar azc's gepland werden. Men ging actieve samenwerking aan met neonazistische groepen en personen, waaronder de NVU en Pegida. Aanhangers van DTG reisden door heel Nederland om tijdens lokale demonstraties hun steun te betuigen. Zo was DTG aanwezig bij een Pegida-demonstratie in Amsterdam en bij anti azc-demonstraties in Cuijk, Beerta, Oude Pekela en Apeldoorn. Voor een demo op 20 februari in Ede werd er op de Facebookpagina herhaaldelijk opgeroepen tot geweld, met name gericht tegen mensen die zich uitspreken vóór vluchtelingen. Op de Facebookpagina van DTG Nederland staan behalve gewelddadige uitspraken ("Gewoon kapot schieten die handel") ook expliciet racistische teksten ("schapenneukers") en wordt Anders Breivik verheerlijkt.⁸⁰

⁸⁰ Bron: Edestad.nl, 16 februari 2016.

De activisten waren gekleed in zwarte polo's met de letters DTG op de borst, in het rood voor de oprichters, in het wit voor leden van de achterban, met op de achterkant een pitbull. Deze komt ook terug in het logo samen met de kleuren van de Nederlandse vlag. De groep organiseerde zelf drie anti-azc demonstraties, o.a. half februari 2016 in Enschede waarbij diverse personen werden gearresteerd, o.a. wegens het meevoeren van een afbeelding van een hakenkruis. Na interne onenigheid hief DTG zichzelf in maart 2016 op waarna een aantal activisten doorgingen onder de naam Nederlands Verbond.⁸¹ Ondertussen waren enkele leden vertrokken naar de groep Dutch Self Defense Army (DSDA) en betrokken bij een aanslag op een moskee in Enschede (zie p.32)

Dutch Self Defense Army

DSDA is in januari 2016 opgericht en richt zich volgens de eigen website op de "immigrantenproblematiek".⁸² DSDA heeft de structuur van een motorclub: in verschillende provincies zijn afdelingen met aan het hoofd een captain. Men zegt voor het behoud van de Nederlandse cultuur te zijn 'met onze normen en waarden'. Nederland moet weer worden teruggegeven aan de Nederlanders, aldus de site van de DSDA. Men verklaart zich 'tegen de islamisering van Nederland en de rest van Europa' en spreekt geregeld steun uit voor Geert Wilders.

Van de 22 actiepunten die op de site worden opgesomd hebben er 13 betrekking op migranten, vluchtelingen, illegalen en moslims. Bijeen genomen komen deze actiepunten neer op: grenzen dicht, een ongelijke rechtspositie voor migranten en geen specifieke voorzieningen voor moslims zoals slachthuizen, moskeeen ed. De groep kiest een actief militante positie en legt er de nadruk op zich metterdaad te zullen verdedigen. Via het beoefenen van vechtsporten bereid men zich hierop voor. In de reglementen voor nieuwe leden vermeldt de organisatie welke voorwerpen legaal als wapen te gebruiken zijn, zoals een gummiknuppel, handboeien en lichte steek- en slagwapens. Het gebruikte beeldmateriaal in logo's, flyers ed heeft de kleuren van de Nederlandse vlag en/of oranje en een afbeelding van een adelaar die zijn klauwen gebruikt. Op 23 april 2016 voerde de groep actie voor het sluiten van de grenzen te beginnen bij de grens met Duitsland. De flyer: 'Ieder voor zich DSDA voor allen!', 'Voor behoud van de Nederlandse cultuur met ONZE normen en waarden', 'Wie had dat gedacht: van een islamiet in je straat naar een Islamitische Staat.' Er is ook een poster met een foto van Geert Wilders: 'DSDA steunt de PVV.'

In maart 2016 worden enkele leden bij een Pegida-demonstratie gearresteerd wegens het bezit van wapens. DSDA staakt de activiteiten nadat bekend is geworden dat de daders van de aanslag op een moskee in Enschede na eerst actief te zijn geweest in DTG zijn overgestapt naar DSDA.

Soldiers of Odin

Soldiers of Odin (S.O.O.) werd opgericht in Finland in reactie op de komst van grote aantallen vluchtelingen en vond begin 2016 in Nederland navolging. Op de Facebookpagina van S.O.O. is d.d. 21 juli het volgende te lezen: 'Wij de leden van Soldiers of Odin zijn het gemanipuleer van het Nederlandse kabinet en de Europese Unie Zat. Overall in Europa steken steeds meer verhalen de kop op, over misdragingen door (voornamelijk) Arabische

⁸¹ Zie voor meer informatie over DTG <http://kafka.nl/demonstranten-tegen-gemeenten-dtg/> (geraadpleegd 8 juli 2016).

⁸² <http://www.dsda.nu/index.html> (geraadpleegd 8 juli 2016)

immigranten. Roofovervallen, winkeldiefstallen, mishandelingen en drugshandel, worden bijna dagelijkse kost. Maar waar voor ons echter de absolute grens ligt, bij onze vrouwen, onze ouderen en onze kinderen. Daar heb je namelijk simpelweg van af te blijven.’ Onder de deelnemers zijn personen die zich eerder verenigden in groepen als Combat 18, Blood and Honour, Voorpost en Identitair Verzet. Soldiers of Odin haalde de landelijke pers toen zij in Winschoten voor burgerwacht speelden en een (in elkaar geslagen) man aan de politie overdroegen die zich volgens de groep zou hebben misdragen tegenover een vrouw.

Kameraadschap Noord-Nederland

KNNL (‘nationaal gezinde mensen met een socialistisch hart in Noord-Nederland’) is in 2015 opgericht uit onvrede, vooral over het asielbeleid. De groep komt voort uit de neonazistische groepering Blood & Honour. Kameraadschap Noord-Nederland tracht met demonstraties tegen de opvang van asielzoekers xenofobie en nationalisme in Nederland aan te wakkeren. In juni 2016 steunde de KNNL een Facebookactie tegen een opvangcentrum voor vluchtelingen in Veendam, in januari 2016 demonstreerden leden in Beerta op de plek voor een noodopvang voor vluchtelingen en in december 2015 was er een actie bij het azc in Oude Pekela.

3. Het tegengaan van islamofobie

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal wat er in de onderzoeksperiode door maatschappelijke organisaties, de overheid en politieke partijen gedaan werd om islamofobie tegen te gaan. Daarnaast wordt aandacht besteed aan onderzoek naar islamofobie in deze periode.

Maatschappelijke organisaties

Maatschappelijke organisaties hebben om islamofobie tegen te gaan meldpunten en meldsites ontwikkeld waar slachtoffers buiten het officiële systeem van antidiscriminatie bureaus en de politie om hun melding kunnen doen. Organisaties die klachten verzamelen zijn het Facebook initiatief Meld islamofobie!, het in Amsterdam gevestigde Collectief Tegen Islamofobie en Discriminatie (CTID), SPIOR, een platform organisatie van islamitische organisaties en moskeeën in Rotterdam; de moslim vrouwenorganisatie Al Nisa en Turks Forum. Andere organisaties die zich inzetten tegen islamofobie zijn het landelijke Contact Orgaan Moslims en Overheid (CMO), EMCEMO en de Raad van Marokkaanse Moskeeën Nederland (RMNN). EMCEMO en CTID organiseerden diverse conferenties en expertmeetings over islamofobie. In samenwerking met de politie Amsterdam en het Meldpunt Discriminatie regio Amsterdam (MDRA) werd een campagne gevoerd om de meldingsbereidheid te vergroten. Op Europees niveau werd een netwerk gevormd waaraan deze organisaties deelnemen. De weblog Republiek Allochtonie en polderislam.nl zijn een belangrijke bron voor informatie over moslims en daarmee ook over islamofobie in Nederland.⁸³ Al Nisa maakte in 2015 een documentaire over islamofobie waarmee de teller van documentaires over islamofobie op twee staat.⁸⁴

Onderzoek en initiatieven vanuit maatschappelijke organisaties hebben gezamenlijk aantoonbaar bijgedragen aan praktische en politieke beleidswijzigingen: islamofobie staat op de agenda bij de media, in de politiek en in het maatschappelijk middenveld; de politie heeft een aantal belangrijke veranderingen doorgevoerd in het systeem van categorisering en registratie. Steeds meer gemeenten besluiten tot beleidsontwikkeling om moslimdiscriminatie tegen te gaan. Het Ministerie van Sociale Zaken financierde verschillende onderzoeksprojecten over dit thema. Het College voor de Rechten van de Mens besteedde voor het eerst afzonderlijk aandacht aan islamofobie en de toename van moslim-discriminatie in haar jaarrapportage over 2014.

Politieke partijen

In de (concept) verkiezingsprogramma's voor de Tweede Kamerverkiezingen gaan verschillende partijen in op vormen van discriminatie en verbeteringen die zij voor de bestrijding ervan voorstaan.⁸⁵ De politieke partijen PvdA, D66, ChristenUnie en DENK vragen met zoveel woorden aandacht voor moslimdiscriminatie/islamofobie. PvdA en DENK

⁸³ www.republiekallochtonie.nl; www.polderislam.nl

⁸⁴ <http://alnisa.nl/?p=807> In maart 2014 zond de Moslim Omroep een documentaire uit met de titel 'Is Nederland islamofob?'

⁸⁵ Zie voor een overzicht van programmapunten van politieke partijen op het gebied van discriminatie en gerelateerde gebieden: E.Butter, *Verkiezingsprogramma's over immigratie, integratie, discriminatie en tegengaan van radicalisering*, Utrecht: KIS 2016.

bepreiten meer politie inzet op de bestrijding van discriminatie. De PvdA wil het melden van discriminatie-ervaringen vergemakkelijken, o.a. door online melden mogelijk te maken. Als uitgaansgelegenheden discrimineren wil de PvdA dit aanpakken door de exploitatievergunning in te trekken. PvdA, SP, D66, GroenLinks en DENK komen met diverse voorstellen om discriminatie op de arbeidsmarkt te bestrijden. De voorstellen variëren van een betere uitrusting van de arbeidsinspectie tot de invoering van meer neutrale sollicitatieprocedures, *naming & shaming*, het uitsluiten bij aanbestedingen van bedrijven die discrimineren en het tegengaan van discriminatie bij het vinden van stages. Dezelfde partijen aangevuld met de ChristenUnie willen met diverse maatregelen, variërend van diversiteitsbeleid, scholingsmaatregelen en de invoering van stopformulieren, etnisch profileren bij de politie tegengaan. DENK heeft voorts een aantal vergaande antidiscriminatie maatregelen in zijn programma opgenomen: een educatieve maatregel discriminatie op te leggen aan personen die zijn veroordeeld wegens discriminatie en een specifieke taakstraf voor mensen die discrimineren: zij moeten verplicht contact maken met leden van de gediscrimineerde groep, een register van plegers van discriminatie om te voorkomen dat zij in dienst treden bij de overheid (zie p.47; dit voorstel is niet doordacht op rechtstatelijkheid⁸⁶) en een apart Meldpunt etnisch profileren. Ook wil men dat de overheid een Actieplan Integrale Aanpak Extreemrechts Geweld ontwikkelt en onafhankelijk onderzoek laat doen naar institutionele vormen van discriminatie, waaronder etnisch profileren door de politie. De VVD tenslotte wil discriminatiebestrijding verbeteren door betere handhaving en door in te zetten op voorlichting en onderwijs. De nieuw opgerichte partij Art. 1 heeft gelijke behandeling en antiracisme tot speerpunt van beleid gemaakt en doet mee aan de Kamerverkiezingen van 2017. Er is nog geen programma gepubliceerd.

Overheid

Na een lange periode van stilzwijgen rond dit onderwerp tijdens het vorige kabinet Rutte (2010-2012) waarbij de PVV gedoogpartner was, heeft het VVD en PvdA-kabinet (2013-2017) herhaaldelijk zorgen uitgesproken over de toename van intolerantie, discriminatie en racisme en initiatieven genomen voor beleidsontwikkeling om dit tegen te gaan. De kritiek van internationale organisaties speelde hierbij ongetwijfeld een rol. Het ontbreken van beleid was aanleiding voor negatieve aandacht van internationale organisaties zoals de ECRI, de Commissie tegen Racisme en Intolerantie van de Raad van Europa, dat een kritisch rapport produceerde over de situatie met betrekking tot racisme en antiracisme in Nederland.⁸⁷ Ook de *Working Group of Experts on People of African Descent* van de Mensenrechten Commissie van de Verenigde Staten Nederland bracht in deze periode een kritisch verslag uit over discriminatie in Nederland.⁸⁸ ECRI, heeft in de zomer van 2016 laten weten dat Nederland in haar ogen de aanbevelingen van deze Commissie onvoldoende heeft opgevolgd.⁸⁹

⁸⁶ Zie het oordeel van de Commissie Rechtstatelijkheid in verkiezingsprogramma's in: *De rechtsstaat, een quick scan, de partijprogramma's voor de verkiezingen 2017 rechtstatelijk?*

⁸⁷ www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/.../NLD-CbC-IV-2013-039-NLD.pdf. Zie voor de reactie van de regering <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/08/19/kabinetsreactie-ecri-rapport-kabinetsreactie.html>

⁸⁸ [Http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14840&LangID=E](http://www.ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=14840&LangID=E)

⁸⁹ <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Netherlands/NLD-IFU-IV-2016-024-ENG.pdf>
Zie voor het rapport www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/.../NLD-CbC-IV-2013-039-NLD.pdf. Zie voor de reactie van de regering op het rapport <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/08/19/kabinetsreactie-ecri-rapport-kabinetsreactie.html>

De ECRI constateert onder meer de afwezigheid in Nederland van een effectieve structurele benadering ter bestrijding van racisme en rassendiscriminatie. Er wordt weliswaar iets gedaan aan discriminatie op de arbeidsmarkt maar aandacht voor antidiscriminatiebeleid op andere maatschappelijke terreinen ontbreekt. Het bestaande actieprogramma tegen discriminatie van de overheid dat bijna ten einde loopt, is in de ogen van de commissie te algemeen. Het richt zich wel tegen discriminatie maar maakt daarbij te weinig onderscheid in deelproblemen en groepen. Verder vindt ECRI dat het beleid teveel wordt overgelaten aan gemeenten die vaak de nodige expertise ontberen. Met andere woorden een structureel landelijk beleid dat niet alleen aandacht heeft voor discriminatie in het algemeen maar ook voor de specifieke vormen daarvan zoals die door verschillende groepen worden ervaren, ontbreekt nog teveel. Antisemitisme bijvoorbeeld kent nu eenmaal in al zijn facetten, aspecten en achtergronden weliswaar overeenkomsten met discriminatie van bijvoorbeeld moslims maar ook veel verschillen.

Naast maatschappelijke druk heeft deze internationale aandacht ertoe bijgedragen dat de overheid een former standpunt innam tegen racisme, discriminatie en islamofobie en meer inzet op de ontwikkeling van beleid om dit tegen te gaan. In de lente van 2015 werd een eerste stap in deze richting gezet met de aangekondigde herziening van het 'Actie Programma tegen Discriminatie.' In het jaarlijkse beleidsverslag over discriminatie uitte het kabinet zorg over de toenemende intolerantie. Zij noemde het choquerend te zien hoe mensen zich uitten op sociale media en aanzetten tot haat, discriminatie en geweld. Het is onacceptabel dat synagogen en moskeeën in Nederland geconfronteerd worden met uitwassen zoals graffiti, brandstichting en vandalisme, aldus het actieprogramma. De overheid wil discriminatie substantieel terugdringen en tolerantie bevorderen. Verschillende ministeries namen in 2015 ook meer initiatieven inzake islamofobie: verbetering van de registratieprocedures van de politie, expert meetings, beleidsstukken, (principe steun aan) veiligheidsmaatregelen voor moskeeën en andere islamitische instituties, vervolgonderzoek naar discriminatoire praktijken tegen moskeeën en onderzoek naar factoren die antisemitische en islamvijandige reacties onder jongeren aanwakkeren. Het tegengaan van arbeidsmarktdiscriminatie vormt een belangrijk aandachtspunt voor het antidiscriminatiebeleid. De aangekondigde maatregelen op dit terrein bestaan uit publicaties van resultaten van controles in bedrijven ('*naming and shaming*') en het beëindigen of niet aangaan van contracten met bedrijven die discrimineren. In het onderwijs worden programma's voor burgereducatie ontwikkeld en het antipesten beleid wordt versterkt.

Streep door discriminatie

Verwijzend naar artikel I van de grondwet lanceerde de minister van Binnenlandse Zaken op 2 september 2015 een web campagne tegen discriminatie, waarin BN-ers het woord discriminatie door strepen. De bevolking wordt aangemoedigd dit ook te doen op de website discriminatie.nl.

Aandachtspunten van het Nationaal Actie Programma tegen Discriminatie 2016 zijn preventie gericht op de bevordering van een inclusieve samenleving – met aandacht voor inclusief beleid binnen de overheid en het bedrijfsleven-, versterking van de infrastructuur van antidiscriminatie voorzieningen, versterking van lokaal beleid en ondersteuning door middel van kennis en onderzoek.⁹⁰ Moslimdiscriminatie is één van de gronden waarop het antidiscriminatiebeleid zich richt. Specifieke aandachtspunten met betrekking tot deze discriminatiegrond zijn de verbetering van kennis en inzicht, het bevorderen van de meldingsbereidheid onder

⁹⁰ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/01/22/kamerbrief-nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie> <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/01/22/nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie>.

slachtoffers en de versterking van een lokale aanpak. De overheid laat onderzoek doen naar triggerfactoren onder jongeren voor moslimdiscriminatie. In dit onderzoek wordt gekeken naar de contexten waarin vooroordelen zich kunnen ontwikkelen en naar de invloed van belangrijke actoren in media en politiek op de publieke meningsvorming. Onderzoek naar effectieve interventies op het gebied van anti-discriminatie is ondergebracht bij het Kennis Instituut Integratie en Samenleving (KIS) dat intussen hiervan verslag heeft uitgebracht. Het gaat hierbij om interventies gericht op bewustwording over en bestrijding van vooroordelen en discriminatie via trainingen, dialoog en debat. In mei 2016 lanceerde het ministerie van Sociale Zaken een campagne tegen discriminatie op de arbeidsmarkt. Frans Timmerman is weliswaar geen minister meer maar toch is het volgende initiatief het vermelden waard. Na een Europese conferentie over islamofobie in oktober 2015 kondigde Frans Timmerman, intussen commissaris bij de EU, de benoeming aan van twee coördinatoren om antisemitisme en moslimhaat tegen te gaan.

Onderzoek

Er is een positieve trend zichtbaar wat betreft de informatievoorziening over moslimdiscriminatie en islamofobie. Opvallend hierbij is dat initiatieven vooral zijn genomen in het middenveld en niet in de academische wereld. Allereerst is deze vorm van discriminatie meer zichtbaar gemaakt in de rapportages van de instanties die zich al langer bezighouden met het verstrekken van cijfermatige overzichten van meldingen van discriminatie, zoals de politie en de regionale Anti Discriminatie Bureaus. Daarnaast hebben maatschappelijke organisaties vanuit de moslim gemeenschap eigen meldpunten ingericht van waaruit zij periodiek rapporteren. *Republiek Allochtonie* en *Polderislam.nl* verschaffen periodiek online informatie. A. Meulenbelt besteedde in haar boek *Een kwart over Gaza* mede aandacht aan islamofobie.⁹¹ Tenslotte wordt er geleidelijk aan ook meer gericht verdiepend onderzoek gedaan op dit gebied. In de periode van deze monitor gaat het om de volgende onderzoeksprojecten.

Het European Network Against Racism (ENAR) deed in meerdere landen waaronder Nederland onderzoek naar de ervaringen van vrouwen met islamofobie, met name op het gebied van arbeid, racist discourse and racistisch geweld.⁹²

SPIOR probeert met het project 'Islamofobie in zicht' onderrapportage tegen te gaan. In mei 2016 werd een verslag uitgebracht over de situatie rond moslimdiscriminatie in Rotterdam.⁹³

Het Bureau Discriminatiezaken Zaanstreek Waterland deed hetzelfde voor deze regio in Noord-Holland.⁹⁴ Behalve op de cijfers en informatie uit interviews met moslims in de regio wordt in het rapport van Bureau Discriminatiezaken ingegaan op uitingen in het onderwijs, op de arbeidsmarkt, op internet en in de politiek – o.a. van een plaatselijke afdeling van de NVU.

Voorjaar 2016 verscheen in het kader van het Monitor Islamofobie project een verslag van verdiepend onderzoek naar factoren van risico- en bescherming voor incidenten bij moskeeën.⁹⁵ Arnoud Ens deed voor de Nationale Politie onderzoek naar factoren die

⁹¹ A. Meulenbelt, *Een kwart over Gaza*, Amsterdam: Uitgeverij Jurgen Maas 2015.

⁹² Zie het volledige Europese rapport: http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/20095_forgottenwomenpublication_v5_1_.pdf zie voor het hoofdstuk over Nederland: http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/forgotten_women_report_netherlands_-_final.pdf

⁹³ <http://www.spior.nl/wp-content/uploads/2016/05/Rapport-Islamofobie-in-Zicht.pdf>

⁹⁴ <http://bureaudiscriminatiezaken.nl/wp-content/uploads/2016/03/rapportislamofobie2016.pdf>

⁹⁵ <http://imes.uva.nl/news/news/news/content/folder/2016/april/persbericht-risico-en-bescherming-moskeeen.html>

voor moslims belemmerend werken om aangifte bij de politie te doen van discriminatie ervaringen.⁹⁶ Ewoud Butter maakte voor het Kennisplatform Integratie en Samenleving de *Fact check Neemt moslimhaat toe in Nederland*.⁹⁷

Arbeidsmarkt onderzoek

Een groot percentage van de meldingen die binnen komen bij de antidiscriminatie voorzieningen betreffen discriminatie op de arbeidsmarkt. Ondanks een geleidelijke verbetering in de loop van de jaren, blijft de positie op de arbeidsmarkt van burgers met een migratie achtergrond duidelijk slechter dan die van hun medeburgers. Onderzoek heeft herhaaldelijk aangetoond dat leden van minderheidsgroepen systematisch achterblijven zowel bij het betreden van de arbeidsmarkt en als in termen van arbeidsparticipatie. De werkloosheid in deze groep is vergeleken bij de rest van de Nederlandse bevolking relatief hoog, met name tijdens dieptepunten van de economische conjunctuur. De oorzaken zijn deels objectief: minderheden werken in kwetsbare sectoren; ze hebben vaak tijdelijke contracten en doen zwaar werk in slechte omstandigheden. Daarnaast zijn niet objectieve factoren, zoals discriminatie, hiervan deels de oorzaak. In een onderzoek van 1990 lieten Bovenkerk et al. al zien dat op de Nederlandse arbeidsmarkt wordt gediscrimineerd.⁹⁸ Sindsdien zijn verschillende pogingen gedaan om de situatie te veranderen.

Vanaf 2005 namen overheid en sociale partners maatregelen om de participatie op de arbeidsmarkt door mensen met een migratieachtergrond te stimuleren en discriminatie te bestrijden. Sindsdien is hun arbeidsmarktpositie systematisch gemonitord.⁹⁹ Deze studies tonen steeds weer aan dat er sprake is van discriminatie. Ook in 2014-16 besteedden diverse onderzoeken aandacht aan discriminatie op de arbeidsmarkt. Een onderzoek in Den Haag toonde aan dat mensen van Marokkaanse of Surinaamse Hindoestaanse achtergrond minder kans hebben om een baan te krijgen dan autochtone Nederlanders met gelijke kwalificaties. Laatstgenoemden hadden 34% kans uitgenodigd te worden voor een sollicitatiegesprek terwijl het voor Marokkaanse Nederlanders 19% was en 23% voor Hindoestaanse Nederlanders.¹⁰⁰ Studenten met een migratieachtergrond moeten vaker solliciteren om een stageplaats te vinden en ontvangen er minder vergoeding voor. Veel vrouwelijke studenten wordt een stage geweigerd vanwege het dragen van een hoofddoek.¹⁰¹ Een verkennend onderzoek onder professionals en studenten in het mbo laat eveneens zien dat discriminatie van niet-westerse studenten vaker voorkomt, vooral bij meisjes die een hoofddoek dragen

⁹⁶ A. Ens, 2016, *Discriminatie melden bij de politie?*

⁹⁷ <http://www.republiekallochtonie.nl/factcheck-neemt-moslimhaat-toe-in-nederland>

⁹⁸ F. Bovenkerk, M. Gras & D. Ramsoedh, *Discrimination against migrant workers and ethnic minorities in access to employment in the Netherlands*, Geneva: International Labour Organization 1995.

⁹⁹ Zie bijvoorbeeld E. Nievers & I. Andriessen (Eds), *Discriminatiemonitor niet-westerse migranten op de arbeidsmarkt 2010*, Den Haag: SCP 2010.

¹⁰⁰ I. Andriessen, *Op afkomst afgewezen. Onderzoek naar discriminatie op de Haagse arbeidsmarkt*, Den Haag, SCP, 2015.

¹⁰¹ Human Rights Institute, *Year report 2014*.

en bij jongeren waarvan op grond van vooroordelen wordt verondersteld dat zij ‘risicovol’ zijn. Dit betreft vooral jongens met een Marokkaanse achtergrond.¹⁰² Een studie van de Universiteit van Utrecht toont aan dat wervingsprocedures aanzienlijke etnische verschillen als uitkomst hebben en dat deze al naar voren komen in de eerste fase van het selectieproces.¹⁰³ Sollicitanten met een Nederlandse naam hebben 60% meer kans op een positieve reactie dan sollicitanten met een Arabische naam. Cv’s van sollicitanten met een Arabische naam worden minder vaak opgevraagd, onafhankelijk van hun opleiding, gender, leeftijd, regio of sector. Utrecht en Den Haag zijn pilot project begonnen met anonieme sollicitaties. Het European Network Against Racism (ENAR) deed in meerdere landen waaronder Nederland onderzoek naar de ervaringen van moslim vrouwen met islamofobie, o.a. op het gebied van arbeid.¹⁰⁴

Hoe staat het er meer in het algemeen voor in de academische wereld wat betreft onderzoek op het gebied van islamofobie/moslimdiscriminatie? Is er door de toenemende politieke en media aandacht voor dit onderwerp ook meer aandacht voor dit onderwerp in de academische wereld?¹⁰⁵

In het kader van het NWO programma *Religie en Samenleving* loopt onder leiding van Y. Jansen en T. Sunier aan de UvA/VU een project *Islam en Jodendom in publiek debat en moderne politieke theorie*.¹⁰⁶ Dit project onderzoekt de beeldvorming over moslims en joden en welke rol argumenten uit het Verlichtingsdenken over de relatie religie en politiek daarbij een rol spelen. Hierbij komt de relatie tussen religiekritiek en discriminatie aan de orde. Eveneens in het kader van dit NWO-programma doen A. Moors, M. de Koning en F. Outmany (UvA) onderzoek naar de rol van moslimactivisten in het islamdebat sinds 1989, met speciale aandacht voor gender en social media. Aandacht voor islamofobie maakt hiervan deel uit. Martijn de Koning publiceert over het onderwerp islamofobie ook op zijn blog religionresearch.org.

¹⁰² E. Klooster, S. Kocak & M. Day, *MBO en de stagemarkt, wat is de rol van discriminatie*, Utrecht: Verwey Jonker Instituut 2016. <https://www.kis.nl/sites/default/files/bestanden/Publicaties/mbo-stagemarkt-rol-van-discriminatie.pdf>

¹⁰³ L. Blommaert, M. Coenders & F. van Tubergen, Discrimination of Arabic-named applicants in the Netherlands: An internet-based field experiment examining different phases in online recruitment procedures. *Social Forces*, 92 (3), (pp. 957-982), 2014.

¹⁰⁴ Zie het volledige Europese rapport: http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/20095_forgottenwomenpublication_v5_1_.pdf zie voor het hoofdstuk over Nederland: http://www.enar-eu.org/IMG/pdf/forgotten_women_report_netherlands_-_final.pdf

¹⁰⁵ Zie voor eerder onderzoek op dit gebied I. van der Valk *Islamofobie en Discriminatie*, Amsterdam, AUP, 2012 – ook vertaald in Engels, Duits, Frans en Italiaans; I. van der Valk, *Dutch Islamophobia*, LIT Verlag, 2015; F. Bovenkerk, ‘Islamofobie’; J. van Donselaar, ‘Inzake islamofobie’, in: C. Brants & S. van der Poel (red.), *Diverse kwesties: liber amicorum prof. dr. Frank Bovenkerk*, Den Haag: Boom Juridische Uitgevers 2009, p.13-26; H. Dekker, J. van der Noll & T. Capelos, *Islamofobie onder jongeren en de achtergronden daarvan*, Leiden: Universiteit Leiden, Departement Politieke Wetenschap 2007; B.A.M. van Stokkom, ‘Negatieve beeldvorming over moslims: intolerantie of cultuurconflict?’, in: *Justitiële Verkenningen*, 33 (2007) 1, p. 50-69; P. Rodrigues, ‘De meervoudigheid van moslimdiscriminatie’, in: A. Böcker e.a. (red.), *Migratierecht en rechtssociologie, gebundeld in Kees’ studies = Migration law and sociology of law: collected essays in honour of Kees Groenendijk*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2008, p. 479-486; W. Dinsbach & G. Walz, ‘Discriminatie op grond van het islamitisch geloof’, in: I. Boog et al (eds), *Monitor Rassendiscriminatie*, Art. 1, 2009, p.185-205.

¹⁰⁶ www.nwo.nl/onderzoeksprojecten

L. van Liere publiceerde het artikel *Teasing Islam: Islam as the other Side of 'Tolerance' in Contemporary Dutch Politics*.¹⁰⁷ Het onderzoek van S. Vellinga aan de VU concentreert zich op de relatie tussen antisemitisme and islamofobie.¹⁰⁸ Verschillende academici die onderzoek doen naar de PVV en rechtspopulisme kijken ook naar de discriminerende dimensies van het discours van deze partij over moslims and islam, bijvoorbeeld J.J. de Ruiters (Universiteit van Tilburg), S. Schaap (Delft Universiteit) en K. Vossen (Universiteit van Nijmegen).¹⁰⁹

Aandacht mager

Toch is de aandacht voor specifiek onderzoek naar moslimdiscriminatie en andere vormen van etnische discriminatie vanuit de meer gevestigde onderzoekswereld nog steeds relatief uiterst mager. Kijken we vergelijkenderwijs naar de projecten die in recente jaren werden gedaan door het WODC, het wetenschappelijk onderzoeksinstituut van het Ministerie van Veiligheid en Justitie, bijvoorbeeld op het gebied van onderzoek naar radicalisering. Dit ging vooral over islamistische radicalisering terwijl er voor extreemrechtse radicalisering – waarin moslimhaat een belangrijke factor is - weinig aandacht was. Een themanummer van het WODC blad *Justitiële Verkenningen*, jaargang 42, 2016 'Radicalisering en terrorisme' gaat vrijwel uitsluitend in op jihadistische radicalisering en de achtergronden en deelaspecten ervan.¹¹⁰ Aan de VU is i.s.m. het WODC een onderzoek gedaan naar de wisselwerking en mogelijke confrontaties tussen extreemrechts en jihadisme. Een publicatie verscheen in juni 2016. Helaas ging het alleen over diverse Europese buurlanden en bleef de situatie in Nederland buiten beschouwing. Ook loopt aan de VU i.s.m. het WODC een onderzoek naar de effectiviteit van *counter narratives*. Onder de zoekterm extremisme/radicalisering treffen we verder een studie aan naar de weerbaarheid van de Nederlandse bevolking tegen extremistische boodschappen, uitgevoerd door VU, UvA en Forum (2015). Maar ook hier wordt alleen ingegaan op islamistisch extremisme.

Een iets algemenere benadering biedt het rapport *Systeemhaat onder jongeren* uit 2012 van A. Meershoek & P. de Vries, Universiteit Twente/WODC. Het is een snelle verkenning van het verschijnsel systeemhaat die werd gedaan na de rechtsextremistische aanslagen door Anders Breivik in Noorwegen.¹¹¹ Als het gaat om rassendiscriminatie (zoektitel) treffen we bij het WODC vooral publicaties uit de jaren negentig van de vorige eeuw!

Islamofobie binnen racisme onderzoek

In deze passage verken ik hoe Nederlandse wetenschappers die zich met de studie van racisme bezig houden islamofobie analyseren. Hoe analyseren zij islamofobie? Leggen zij een verband met racisme of antisemitisme? Twee boeken die in 2014 verschenen over racisme worden nader bekeken, *Dutch Racism* van P. Essed & I. Hoving, (eds) en *Blackness in Europe* van D. Hondius.

¹⁰⁷ L. van Liere, Teasing 'Islam: 'Islam' as the Other Side of 'Tolerance' in Contemporary Dutch Politics: Journal of Contemporary Religion, vol 29, no 2, pp.187-202.

¹⁰⁸ Het overzicht is vermoedelijk niet volledig.

¹⁰⁹ Ibid.

¹¹⁰ <https://www.wodc.nl/publicaties/justitiële-verkenningen/index.aspx>

¹¹¹ <https://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/systeemhaat-onder-jongeren.aspx>

Dutch Racism

De bundel *Dutch Racism*¹¹² is een verzameling artikelen van een interdisciplinaire groep van onderzoekers die schrijven over een variëteit aan onderwerpen zoals de koloniale geschiedenis, eigentijdse romans, regeringsbeleid, het publieke debat, interactie op het werk, antisemitisme en antiracisme acties. Op de cover staat bij een aanbeveling: ‘Contrary to common sense beliefs it appears that the old-fashioned biological notions of ‘race’ never disappeared. At the same time the Netherlands echoes, if not leads, a wider European trend, where offensive statements about Muslims are an everyday phenomenon’ (mijn vertaling: In tegenstelling tot wat vaak wordt gedacht wordt duidelijk dat de ouderwetse biologische opvatting van ‘ras’ nooit verdwenen is. Tegelijkertijd klinkt in Nederland een bredere Europese trend door – of liever Nederland voert deze aan – waarin beledigende stellingen over moslims een alledaags verschijnsel zijn).

Desondanks en hoewel er her en der kort naar moslimdiscriminatie wordt verwezen gaan slechts twee van de twintig artikelen over dit verschijnsel, namelijk De Leeuw & Van Wichelen and Aouragh.¹¹³ Aouragh bespreekt de ontwikkelingen in het publieke debat (2002-2008) na 11/09 en de moord op Van Gogh. Ze geeft een interessant persoonlijk verslag van haar observaties, zorgen en dilemma’s rond islamofobie en het verzet ertegen, met inbegrip van de antiracisembeweging waaraan zij zelf deel nam. De Leeuw & Van Wichelen¹¹⁴ wijzen naar de obsessieve instrumentalisering van religie in de Nederlandse culturalistische benadering¹¹⁵ van immigratie. Als voorbeeld dienen de inburgeringsprogramma’s. Het eigen gewelddadige koloniale en slavernij verleden blijven onbesproken en buiten schot evenals de gangbare praktijken waarbij vrouwen en homo’s worden buitengesloten, zo signaleren zij. Geen van beide artikelen bediscussieert het verschijnsel islamofobie op een meer theoretisch niveau of maakt een vergelijking met andere vormen van racisme.

Blackness in Europe

In deze goed gedocumenteerde studie met de titel *Blackness in Western Europe, Racial Patterns of Paternalism and Exclusion* beschrijft en analyseert historica D. Hondius de historische invloed van ras en racisme in interraciale interacties met inbegrip van slavernij en kolonialisme en eigentijdse vormen van racisme en de ontkenning ervan. Zij wijst op diverse vormen van (inter) raciale attitudes. Vooral uitsluiting en paternalisme zijn in haar analyse historisch het meest invloedrijk geweest in interraciale verhoudingen. De auteur stelt dat na 9/11 in Nederland anti-moslimsentimenten begonnen te wedijveren met vormen van anti-zwart racisme en zelfs dominanter werden (p.11) Ze noemt dit in navolging van Albert Memmi, een racisme onderzoeker uit de jaren vijftig/zestig, een wipeffect, als de een omhoog gaat, gaat de ander naar beneden (p.288). Dit leidt er echter niet toe dat zij islamofobie in meer detail analyseert. Zij verbindt het daarnaast uitsluitend met de effecten van de terroristische aanslagen in de beginjaren van deze eeuw die een groei van angst en vrees lieten zien. Ofschoon haar studie

¹¹² P. Essed & I. Hoving (eds), *Dutch Racism*, Rodopi, 2014; D. Hondius, *Blackness in Western Europe, Racial Patterns of Paternalism and Exclusion*, Amsterdam: Transaction Publishers 2014.

¹¹³ M. Aouragh, ‘Refusing to be Silenced: Resisting Islamophobia’ in: P. Essed, & I. Hoving (eds), *Dutch Racism*, p. 355-375.

¹¹⁴ M. de Leeuw & S. van Wichelen ‘Institutionalizing the Muslim Other: Naar Nederland and the Violence of Culturalism’, in: P. Essed, & I. Hoving (eds), *Dutch Racism*: 337-355.

¹¹⁵ Culturalisme wordt opgevat als een vorm van racisme.

in menig opzicht zeer waardevol is, ontbreken definities van centrale begrippen als ras en racisme en daarmee kunnen ook relaties en overeenkomsten tussen verschillende vormen van racisme, zoals islamofobie en anti-zwart racisme onvoldoende geëxploreerd worden.

Ofschoon beide studies het vraagstuk islamofobie aanstippen en in enige mate behandelen blijft de analyse zeer beperkt. Het relatieve gebrek aan onderzoeksbelangstelling voor islamofobie als een vorm van racisme is niet verrassend gezien het feit dat niet alleen islamofobie maar racisme in het algemeen meestal ontkend wordt, niet alleen in de politiek en de maatschappij maar ook in de academische wereld. Academics die dit als specialisatie kiezen worden vaak gemarginaliseerd en hun werk wordt belachelijk gemaakt door columnisten en internet bloggers. De Australische associate professor in sociologie Ellie Vasta beschrijft haar ervaringen met de vijandige attitudes van Nederlandse (m) academics waar zij de omstandigheden van etnische minderheden in Nederland analyseert en de sterke invloed daarop van institutionele discriminatie en een cultuur van racisme: 'het werd me duidelijk dat veel Nederlandse academics niet geloven dat institutioneel discriminatie in Nederland bestaat – of dat racisme als zodanig bestaat.'¹¹⁶ Het is dan ook niet toevallig dat veel auteurs van de bundel *Dutch Racism* in het buitenland zijn gestationeerd of voor zichzelf werken. Weinig of geen vita's van de auteurs van deze bundel noemen racisme als hun eerste studie object. Deze belangstelling ligt vaak verscholen in meer algemene bewoordingen als belangstelling voor diversiteit, emancipatie en migratie.¹¹⁷

De wijd verbreide ontkenning van racisme in de Nederlandse samenleving is de rode draad in de bundel *Dutch Racism*, en terecht. Deze algemene ontkenning impliceert onder meer dat er nauwelijks wetenschappers zijn in Nederland die zich specialiseren in racisme studies. Naast de auteurs van de hier besproken boeken moet zeker A. Mçharek genoemd worden (Universiteit van Amsterdam) wiens onderzoeksbelangstelling uitgaat naar ras in relatie tot genetica en forensisch onderzoek.¹¹⁸ Zij is ook de organiserende kracht achter het seminar programma 'Ir/relevance of race in Science and Society'. In deze serie wordt de relevantie, cq irrelevantie van ras bediscussieerd als een object en concept in onderzoek om te komen tot een manier van spreken over dit onderwerp zonder dat verschillen genaturaliseerd worden. De serie geeft ruimte aan verschillende versies van het ras begrip zoals die voorkomen in de Europese context. Geëxploreerd wordt wanneer en hoe bevolkingsgroepen, religies en culturen genaturaliseerd en geracialiseerd worden.

Marginaal

Uitstekende wetenschappers die zich in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw specialiseerden in de studie van racisme en gerelateerde uitsluitingsmechanismen, zoals een aantal wetenschappers die verbonden waren aan het *Centre for Race and Ethnic studies* aan de Universiteit van Amsterdam, zochten ofwel hun heil in het buitenland om hun toewijding aan dit onderwerp te kunnen voortzetten ofwel ze integreerden hun belangstelling in een meer algemene focus op uitsluitingsmechanismen of ze volstonden in een marginaal bestaan. Met

¹¹⁶ E. Vasta 'The politics of Avoidance - the Netherlands in perspective' in: P. Essed, & I. Hoving (eds), *Dutch Racism*, p. 387-397.

¹¹⁷ Dit geldt ook voor H. Ghorashi (VU, Amsterdam) en G. Wekker (Universiteit van Utrecht).

¹¹⁸ Zie bijvoorbeeld A. Mçharek, 'DNA onderzoek en racialisering, van individuele verdachte tot verdachte populatie', in M. Davidovic & A. Terlouw, *Onderzoek naar processen van in- en uitsluiting*, Amsterdam: AUP 2014.

als gevolg dat maar weinig wetenschappers in Nederland, voor zover mij bekend, historische vormen van racisme weten te verbinden met een uitleg van anti-Moslim attitudes en ideologie op een meer theoretisch niveau.¹¹⁹

Tot slot, zowel racisme in het algemeen als islamofobie in het bijzonder zijn in academisch onderzoek tot heden als omstreden sociale verschijnselen onderbelicht gebleven. Dit heeft tot gevolg gehad dat weinig academici zich in islamofobie specialiseren, en slechts enkele in racisme studies. Ofschoon zij steeds vaker naar islamofobie verwijzen ontbreekt tot op heden een meer uitgewerkte analyse en een theoretische benadering.

¹¹⁹ Maar zie voor een update recent werk van Martijn de Koning; zie voor de veranderende belangstelling voor racisme de media aandacht die in 2016 uitging naar het laatste boek van Gloria Wekker, *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*, Durham & London: Duke University Press, 2016.

4. Samenvatting, conclusies en aanbevelingen

In deel 1 van dit rapport heb ik de stand van zaken weergegeven met betrekking tot islamofobie in Nederland in de periode 2014-16. Islamofobie en met name discriminatoire agressie tegen moskeeën was in deze periode opnieuw actueel. Rond de jaarwisseling 2014-15 werd op sociale media diverse malen opgeroepen tot brandstichting bij moskeeën. Een groot aantal moskeeën ontving in het voorjaar van 2016 dreigbrieven met nazistische symbolen. In Enschede vond begin 2016 een aanslag met molotovcocktails plaats op een moskee. Voor het eerst werd een dergelijke aanslag door een rechter aangemerkt als een daad met terroristisch oogmerk en de daders werden in het najaar veroordeeld tot een lange gevangenisstraf. In de tweede helft van het jaar 2015 en het voorjaar van 2016 leidde de komst van grote aantallen vluchtelingen tot veel weerstand en protestacties.

Dit rapport geeft een overzicht van klachten van moslimdiscriminatie die bij de verschillende meldpunten, antidiscriminatiebureaus, politie en internet meldpunten binnen kwamen. Afzonderlijk worden gegevens over incidenten van agressie tegen moskeeën bijgehouden. Deze waren hoger dan ooit, sinds gegevens hierover worden bijgehouden door deze Monitor en Republiek Allochtonië: 28 in 2015 en 72 in 2016.

Antidiscriminatiebureaus ontvingen in 2014 in totaal 165 klachten van discriminatie op basis van de godsdienst islam en in 2015 240, een stijging van 45%. Politie en meldpunten internetdiscriminatie kregen te maken met een verdubbeling van het aantal meldingen. Bij de politie werden in 2014 279 gevallen van discriminatie op basis van geloof gemeld, waarvan 206 op basis van islam. Het aantal meldingen en aangiften van antimoslim incidenten bij de politie verdubbelde in 2015 naar 439. In 2014 werden bij de internet meldpunten 239 klachten genoteerd over moslimdiscriminatie en 472 in 2015, eveneens een verdubbeling.

Het probleem van islamofobie en discriminatie op basis van (al of niet vermeend) moslim-zijn werd in de afgelopen jaren als zo groot ervaren dat maatschappelijke organisaties in 2014/2015 in aanvulling op de bestaande meldorganisaties eigen meldpunten in het leven hebben geroepen. Na de aanval op Charlie Hebdo begin januari 2015 werd het Facebook meldpunt 'Meld Islamofobie!' gelanceerd waar in 2015 158 klachten binnen kwamen. Meldorganisaties signaleren allen een piek in klachten, aangiften en meldingen van discriminatie van moslims na islamistisch terroristische aanslagen in West-Europese landen zoals in Parijs. Eenzelfde patroon is zichtbaar voor de daden van agressie tegen moskeeën. Ook waren pieken te zien in relatie tot het debat rond de vluchtelingencrisis, vooral wat betreft internetdiscriminatie.

De politie en antidiscriminatie organisaties hebben in de afgelopen periode een grote stap vooruit gezet in de richting van een meer uniform en kwalitatief betere registratie en gemeenschappelijke rapportage. Het blijft echter van belang niet alleen maar de blik te richten op cijfers en statistieken van gemelde gevallen van discriminatie maar ook andere gegevens hierbij te betrekken zoals gegevens uit kwalitatief onderzoek naar ervaringen van discriminatie omdat er nog steeds een kloof is tussen de ervaren discriminatie aan de ene kant en het aantal klachten en meldingen bij de meldorganisaties aan de andere kant.

Van alle artikelen in de Nederlandse geschreven pers over de multiculturele samenleving en interetnische relaties ging in 2014 en 2015 slechts een klein deel over discriminatie van moslims (afgezien van artikelen over de agressie bij moskeeën, de PVV en de vluchtelingencrisis). In het

najaar van 2015 en de winter 2016 was er in de media veel aandacht voor incidenten rond de opvang van vluchtelingen, waarbij vaak expliciet werd verwezen naar hun moslim achtergrond.

Er vonden in de onderzochte periode in vergelijking met voorgaande jaren relatief veel rechtszittingen plaats waarin mensen werden veroordeeld wegens discriminatie op basis van de godsdienst islam.

Naast de continuïteit van moslimvijandige discoursen en praktijken, heeft een aantal belangrijke veranderingen plaats gevonden met betrekking tot de PVV, de partij die islamofobie politiek organiseert. Na oproepen tot verbod op het dragen van een hoofddoek, op de Koran, op de luide oproep tot gebed (azaan), op buitenlandse financiering van moskeeën en op de bouw van nieuwe moskeeën riep de PVV in de Tweede Kamer zelfs op tot een algemeen verbod van moskeeën. De PVV richtte zich in de onderzochte periode steeds meer op mobilisatie voor sociale actie in gemeentes en buurten, niet alleen tegen moskeeën maar ook tegen asielzoekerscentra. Vaak gebeurde dit zij aan zij met meer radicale buitenparlementaire extreemrechtse groeperingen.

Op Europees niveau ging de PVV een samenwerkingsverband aan met traditionele extreemrechtse politieke partijen in een gezamenlijk fractie in het Europese parlement. Wilders en de PVV raken echter steeds meer geïsoleerd binnen het Nederlandse politieke systeem vooral sinds de 'minder Marokkanen'- oproep van Wilders. De rechtbank van Amsterdam heeft Wilders op 9 december veroordeeld wegens groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie vanwege deze uitspraak op de avond van de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen in maart 2014. Daarmee heeft de rechtbank een duidelijke grens getrokken tussen de vrijheid van meningsuiting en het recht om te worden gevrijwaard van discriminatie. Tegelijkertijd schuiven verschillende mainstream partijen inhoudelijk steeds meer op richting de PVV. In dit verband is het zorgwekkend dat veel partijen programmapunten in hun verkiezingsprogramma's hebben opgenomen die strijdig zijn aan dan wel zich slecht verhouden met belangrijke beginselen van de rechtsstaat.

Verschillende opiniepeilingen in 2014-2016 lieten de PVV zien als de grootste partij als er op dat moment verkiezingen hadden plaats gevonden.

Extreemrechtse groepen maakten door hun anti-moslims en anti-vluchtelingen acties in deze periode een duidelijke groei door.

De overheid is geleidelijk steeds actiever op gaan treden tegen moslimdiscriminatie en discriminatie in het algemeen. In jaarlijkse discriminatiebrieven uitte de regering bezorgdheid over de groeiende intolerantie en kondigde beleidsmaatregelen aan om discriminatie op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en op andere terreinen tegen te gaan. Het kabinet heeft in deze periode meer ingezet op concrete beleidsmaatregelen om tolerantie te bevorderen en discriminatie gebaseerd op huidskleur, afkomst en religie tegen te gaan.

Verschillende politieke partijen stellen in hun verkiezingsprogramma's maatregelen voor om discriminatie tegen te gaan.

Steeds meer stakeholders hebben in de context van een bredere sociale strijd tegen discriminatie op verschillende gronden, hun krachten gebundeld om islamofobie als een specifieke vorm

van racisme tegen te gaan. Maatschappelijke organisaties hebben meldpunten ingesteld, waar slachtoffers melding kunnen doen. Andere organisaties voeren campagne tegen islamofobie, doen onderzoek en presenteren gegevens en informatie over islamofobie in Nederland. Het project Monitor Islamofobie heeft tot nu toe in samenwerking met andere actoren naast gegevens over en inzicht in het fenomeen ook praktische en beleidseffecten opgeleverd. Deze nieuwe infrastructuur heeft versterking nodig om duurzamer te worden.

Er is in de afgelopen periode meer onderzoek gedaan naar moslimdiscriminatie, met name geïnitieerd vanuit het middenveld, hoewel dit vergelijkenderwijs achterblijft, bijvoorbeeld als we kijken naar aandacht voor antimuslim radicalisering vergeleken met islamistische radicalisering. Ook racisme-onderzoekers gaven tot op heden maar mondjesmaat aandacht aan islamofobie. Vanuit de wetenschap en de overheid zou hier nog meer op ingezet kunnen worden. Racisme-onderzoekers zouden islamofobie als eigentijdse vorm van racisme meer aandacht kunnen geven.

Overheden en het maatschappelijk middenveld dienen discriminatoire agressie en geweld tegen moslims te zien voor wat het is: gevallen van inbreuk op het recht op vrijheid van religie en de principes van gelijkheid en antidiscriminatie. Voor het behoud en herstel van vertrouwen van moslim en migrantengemeenschappen in de Nederlandse samenleving is het belangrijk dat de autoriteiten dit in het openbaar benadrukken.

Autoriteiten dienen adequaat te reageren bij discriminatoire agressie tegen de moslimgemeenschap:

- Steun initiatieven van moslimgemeenschappen om te komen tot meer adequate systemen van melding, in samenwerking met de bestaande algemene meldorganisaties en een verhoging van meldingspercentages.
- Serieuze en respectvolle behandeling van mensen die klachten indienen en discriminatie melden op het politiebureau.
- Verbetering van vervolgingsprocedures.
- Verbetering van de communicatie met de moslimgemeenschap. Waar zij mikpunt zijn van discriminatoire agressie verdienen zij steun. Dat geldt ook bij het ontwikkelen van lange termijn preventiebeleid gericht op bewustwording en dialoog.

Politieke partijen en vertegenwoordigers van verschillende instituties van de rechtsstaat dienen hun stem te verheffen tegen populistische en discriminatoire slogans van politieke actoren. De betrokken autoriteiten zouden stelling moeten nemen wanneer haatmisdrijven en discriminatie worden aangewakkerd door propaganda in de media en politiek. Politici dienen te functioneren als rolmodel; zij dienen normen en waarden die gerelateerd zijn aan democratische principes te benadrukken en deze voorrang te geven boven technocratische procedures.

De moslimgemeenschap zelf kan een belangrijke rol spelen. Zij kunnen participeren in dialoog en ontmoeting, in sociale bewegingen, partijen en vakbonden. Zij kunnen streven naar een beter begrip van de samenleving waarin ze wonen, en kennis opdoen over (het tegengaan van) racisme en discriminatie. Moslimorganisaties zouden er goed aan doen hun samenwerking te versterken om beter om te kunnen gaan met de problemen van discriminatie en om de achterban te overtuigen dat aangifte van discriminatie noodzakelijk is om door te dringen tot de politieke agenda's en het antidiscriminatiebeleid te kunnen beïnvloeden. Zij kunnen tevens intensiever deelnemen aan het openbare leven en debat. Hierbij zijn het aangaan van dialoog en ontmoeting belangrijke activiteiten.

Monitor Moslim Discriminatie

Derde rapportage

Deel 2

Online beeldvorming over moslims en islam

Ineke van der Valk

Met medewerking van **Petter Törnberg, Chalmers
University of Technology / Universiteit van Amsterdam**

Inhoudsopgave

Inleiding	79
1. Online beeldvorming en moslimdiscriminatie: onderzoek	81
2. Historisch-theoretisch kader en methoden van onderzoek	85
3. De weblogs, auteurs, posters en hun bijdragen	95
4. Moslims/islam-bijdragen in discursieve context	103
5. Topic analyse	113
De belangrijkste discussiethema's	117
6. Dominante frames	139
Culturele dreiging	139
Politieke dreiging	149
Object van haat	158
7. <i>Weggejorist</i>, zelfreinigend vermogen	165
8. Posts over discriminatie, extreemrechts en anti-islamgroepen	173
9. Ter afsluiting: samenvatting en conclusies	179
Bijlage afkortingen	187
Over de auteur	188

Inleiding

Er wordt over opkomst en bloei van het internet wel gesproken in termen van een revolutionaire verandering. Veel aspecten van het leven zijn sinds halverwege de jaren negentig in toenemende mate inderdaad aan een grondige verandering onderhevig geweest door de technologische ontwikkelingen. Vooral de toegankelijkheid van informatie is gigantisch toegenomen evenals de mogelijkheden om hier in het openbaar op te reageren en eigen interpretaties naar voren te brengen. Met als gevolg dat traditionele autoriteiten, personen, instituten en media aan gezag hebben ingeboet, ja zelfs dat feiten aan gezag hebben ingeboet en het niet zelden moeten afleggen tegen meningen. Een van de onderwerpen die op de digitale media veel aandacht krijgt is het debat over moslims/islam.¹ Volgens een studie uit 2014 verricht in opdracht van de EO zijn televisie (71%) en sociale media (21%) de belangrijkste informatiebronnen over de islam.² Het blijft echter niet bij informatie, discussie en het uitwisselen van meningen, internet is in de loop der tijd een belangrijk medium geworden als het gaat om het verspreiden van anti-moslim propaganda en discriminerende uitingen.³

Tot voor kort werd er niet veel aan gedaan om de verspreiding van online discriminerende teksten - islamofob of anderszins - tegen te gaan. Dit is langzamerhand aan het veranderen. In december 2014 besloot het Openbaar ministerie (OM) de mensen te vervolgen die hadden opgeroepen om naar het voorbeeld van Zweden ook in Nederland moskeeën in de brand te steken. In de Voortgangsbrief Discriminatie bij de jaarlijkse rapportage over het antidiscriminatiebeleid sprak het kabinet zijn bezorgdheid uit over de toename van onverdraagzaamheid en noemde de manier waarop mensen zich uitlaten op sociale media en oproepen tot haat, discriminatie en geweld schokkend.⁴ In juni 2015 vorderde het OM in Amsterdam naar aanleiding van aangiftes gegevens van posters op GeenStijl. Deze weigerde echter mee te werken waarop het OM zich tot de eigenaar, de Telegraaf Media Groep, richtte. Het OM wist zich hierbij ongetwijfeld gesteund door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

In juni 2015 besloot dit Hof dat nieuwssites aansprakelijk zijn voor onrechtmatige lezersreacties. In dezelfde periode richtte Europol een speciaal team in om IS-propaganda op sociale media te bestrijden. In mei 2016 kwamen de EU landen overeen om verspreiding van online hate speech tegen te gaan.⁵ Er werd een gedragscode opgesteld met Facebook, Microsoft, Twitter en YouTube waarin deze bedrijven zich committeerden om opruiende haatberichten binnen een etmaal te verwijderen. Facebook was in januari 2016 Europa breed al een eigen programma gestart waarbij steun verleend wordt aan ngo's om racistische uitingen te verwijderen. Overigens bleek in december 2016 uit onderzoek van de Europese Commissie dat dat slechts in 40 % van de gevallen daadwerkelijk gebeurt.

¹ In tabellen wordt voor moslims/islam de afkorting MI gebruikt.

² EO, *Nederland en de Islam: onbegrepen en moeizaam*, 20 november 2014. Veel Nederlanders, christenen en niet-christenen, hebben een negatieve houding tegenover moslims, zo blijkt uit dit rapport. Ruim de helft geeft aan sinds de zomer van 2014, de opkomst van IS, negatiever te zijn gaan denken over de islam. Een ruime meerderheid van 80% van de mensen heeft geen of nauwelijks contact met moslims. Terwijl 79% zich nooit persoonlijk bedreigd voelt is dat voor 18% af en toe wel zo, 2% regelmatig en 1% vaak. Christenen kenmerken zich wel door meer openheid om moslims te leren kennen.

³ Branderhorst 2008; Van der Valk 2012, p. 35-51.

⁴ Rijksoverheid, *Kamerbrief Nationaal Actieprogramma tegen discriminatie*, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2016/01/22/kamerbrief-nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie>; & *Nationaal Actieprogramma tegen discriminatie*, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2016/01/22/nationaal-actieprogramma-tegen-discriminatie>.

⁵ http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1937_en.htm

Ook in de samenleving worden steeds meer initiatieven ontwikkeld om online discriminatie en hate crime tegen te gaan. Een mooi voorbeeld van tegenactie vanuit de samenleving is de campagne *'they can't'*. De deelnemers aan deze campagne klagen de blogs, sites en sociale media aan die weigeren verantwoordelijkheid te nemen voor de antisemitische content die hun gebruikers naar voren brengen zoals op YouTube en Facebook. Zij werken via *crowd-reporting* van klachten over discriminatoire teksten. Dit heeft er toe geleid dat veel content van het web is verwijderd en blogs zijn opgedoekt. Sociale netwerksites zijn steeds actiever met het zelf verwijderen of blokkeren van online communities. Zij doen dit zonder veel tekst en uitleg maar het heeft naar vermoeden te maken met de mate waarin discriminerende uitlatingen voorkomen. Gebruikers kunnen melding maken van ongepaste uitingen. In de eerste helft van juli 2016 werden vier nationalistische online communities door Facebook offline gehaald: *Steun de PVV, Liefde voor Holland, Ik doe GEEN aangifte* (samen 200.000 likes) en als laatste in juli *NederlandmijnVaderland* (252.000 likes), een nationalistische Facebook pagina die zich richt tegen vluchtelingen, immigratie en de EU en veel nostalgische berichten plaatst die verwijzen naar het Nederland dat ooit was met afbeeldingen van molens, tulpen, klompen ed. Vaak proberen de beheerders na verwijdering nieuwe pagina's met andere namen te starten. De blokkade wegens discriminerende uitingen van *NederlandmijnVaderland* werd na enkele dagen weer ongedaan gemaakt.

In Nederland werden vooral in het najaar 2015, toen er steeds meer on- en offline geagiteerd werd tegen asielzoekers, diverse communities opgericht die zich juist keren tegen de haatuitingen op internet⁶: *Voor een Nederland zonder haat en leugens, Nederland Tolerant, de Positiefgroep*, en de *Humor tegen Haat-community*. Men houdt zich bezig met o.m. het verzamelen van negatieve posts, het checken van beelden en het melden bij de meldinstanties.

Leeswijzer

Als eerste wordt ingegaan op eerder onderzoek op het gebied van beeldvorming en discriminatie op het internet. Dan wordt aandacht besteed aan de historisch-theoretische benadering en de gebruikte onderzoeksmethoden. Vervolgens wordt veelal kwantitatieve informatie gegeven over de onderzochte weblogs, *GeenStijl* en *PowNed*, de auteurs, de posters en hun bijdragen. Vervolgens worden bijdragen over moslims en islam in een context geplaatst van enkele andere onderwerpen die eveneens veelvuldig onderwerp van debat zijn. Vanaf hoofdstuk 5 wordt de topic analyse ingezet waarbij de aandacht uitgaat naar de meest voorkomende onderwerpen die op beide weblogs worden besproken als het om moslims en islam gaat. Het volgende hoofdstuk onderzoekt vanuit welke interpretatiekaders of frames deze worden gepresenteerd. Hierbij wordt in detail bekeken welke termen veel gehanteerd worden. Door moderators verwijderde bijdragen zijn het onderwerp van hoofdstuk 7. Vervolgens wordt bekeken hoe posters over discriminatie issues spreken en hoe zij zich verhouden tot extreemrechts en anti-islamgroepen. Het geheel wordt afgesloten met een samenvatting en conclusies.

Hoewel veel strafbare, discriminerende content door de moderators al of niet op verzoek is verwijderd zijn veel uitingen die door lezers als aanstootgevend kunnen worden ervaren, blijven staan. Hiervan worden in het verslag voorbeelden gegeven. Herhalingen van deze uitingen zijn daarbij onvermijdelijk.

⁶ Zie: 'Bliezen ze zichzelf maar op', NRC 21 januari 2016.

1. Online beeldvorming en moslimdiscriminatie: onderzoek

Er is in Nederland nog betrekkelijk weinig onderzoek gedaan naar online beeldvorming over moslims/islam en online discriminatie, met name van moslims. Dit geldt ook voor de social media. We kunnen in het algemeen wel stellen dat de omvang van het onderzoek naar nieuwe en sociale media in schril contrast staat met, misschien wel omgekeerd evenredig is aan de overweldigende productie van teksten door die media.

Meldinstanties MDI (sinds 1998) en MIND (sinds 2013) maken kwantitatieve overzichten op basis van het aantal klachten dat bij hen wordt ingediend. De gegevens vanaf 2003, tevens het jaar van oprichting van GeenStijl, zijn in onderstaande tabel opgenomen. In totaal kwamen in de periode 2003-2015 4111 meldingen van discriminatie van moslims bij de meldinstanties binnen. De meldingen fluctueren grofweg tussen de 200 en 400 per jaar. Met name de periode 2004-2008 geeft hoge waarden te zien. Het jaar 2009 laat een sterke daling zien waarna sprake is van een fluctuatie met als laagste waarden de jaren 2012-14. Mogelijk zijn plotselinge dalingen het resultaat van inspanningen in eerdere jaren waardoor er strakker gemodereerd is en uitingen al verwijderd waren voordat het tot melden kwam.⁷ Anderzijds is het uiteraard mogelijk dat na 2008 niet het voorkomen van discriminerende uitlatingen afnam maar alleen de melding ervan. Meldingsmoeheid kan hieraan ten grondslag liggen: men verwacht geen positieve resultaten van melden.⁸ Ook vindt onder invloed van de grote toename van anti-islam uitingen in het openbare leven gewinning plaats. In 2015 was sprake van een sterke stijging, zelfs een verdubbeling, van het aantal klachten.

Een deel van de gemelde internet uitingen is strafbaar en wordt - vaak na een verzoek van de meldorganisaties - verwijderd. Zo nodig wordt aangifte gedaan. Het MDI dat de ontwikkelingen al jaren volgt, heeft in de loop van de tijd een aantal trends gesignaleerd: de verharding van de toon van discriminerende uitlatingen, de aanwas van anti-islamitische sites en fora en de verschuiving van meldingen over uitingen op sites naar sociale media zoals discussieforums, YouTube en Twitter.

Tabel 1.1. **Meldingen over online discriminatie tegen moslims (2003-2015)**

Jaar	MDI	MIND
2003	231	
2004	409	
2005	371	
2006	473	
2007	365	
2008	346	
2009	182	
2010	276	
2011	319	
2012	196	
2013	222	10
2014	219	20
2015	330	142
Totaal	3.939	172

⁷ J. van der Krogt & A. Evenhuis, *Moderatiebeleid van interactieve websites*, Amsterdam: Stichting Magenta, Meldpunt Discriminatie Internet 2010, <<http://www.meldpunt.nl/publicaties/onderzoek-moderatiebeleid-interactieve-websites>>. Vanaf 2006 besloot het OM strafbare uitingen op het internet strenger te vervolgen.

⁸ Zie p.17-18 in deel 1 van dit rapport.

MDI deed in 2014 een kleine deelstudie naar uitingen op Twitter naar aanleiding van de ‘minder, minder’-uitspraak van Geert Wilders. Branderhorst 2008 onderzocht extreemrechtse anti-islamitische, nationalistische en nazistische/antisemitische webmedia. Van der Valk 2012 identificeerde de belangrijkste thema's die in een geselecteerd aantal anti-islam websites aan de orde kwamen: het totalitaire karakter van de islam als politieke ideologie, het concept Eurabië, islamisering, massa-immigratie, de rol van links en de elites en de onderdrukking van vrouwen. Robin Effing (Universiteit Twente) ontwikkelde de *Social Indicator*, een instrument dat iemands social media-invloed meet. Uit een meting onder een aantal Nederlandse politici bleek dat de invloed van Geert Wilders het grootst is.

Volgens een onderzoek van de Britse think tank *Demos* werden er in de periode maart - juli 2016 215.247 Engelstalige tweets gestuurd met een naar alle waarschijnlijkheid anti-islam, beledigende of hatelijke inhoud. Vooral in juli piekten de cijfers. Zoals al langer bekend is pieken deze uitingen vooral naar aanleiding van offline gebeurtenissen die (terecht of niet) geassocieerd worden met de islam. In juli waren dat de aanslag in Nice waarbij een man inreed op mensen bij de viering van *14 juillet*, de moord op een katholieke priester, eveneens in Frankrijk, en een zelfmoordaanslag in Bagdad waarbij 300 doden vielen. Deze aanslagen werden alle door IS opgeëist. Een piek was er ook na een schietpartij in Dallas waarbij vijf politie agenten werden gedood. De dader was geen moslim en de aanslag werd ook niet opgeëist door IS. Ook na de coup poging in Turkije was er zo'n twitter piek. De meeste van deze tweets konden worden gelokaliseerd in de UK, terwijl er ook concentraties waren in Nederland, Frankrijk en Duitsland.⁹ In het kader van een onderzoek naar de wisselwerking tussen anti-islam bewegingen en de radicale islam in verschillende Europese landen deden Klandermans et al vergelijkende netwerkanalyses van Facebook en Twitter.¹⁰ Op Europees niveau worden door de EU vanuit de programma's *Rights, equality and citizenship* en *Fundamental rights and citizenship* verschillende projecten gesubsidieerd die zich bezighouden met de bestrijding van online hate speech.

Terwijl dit onderzoeksterrein in Nederland nog nauwelijks ontwikkeld is, trok de Nederlandstalige vertaling van *Dark Net* van de Britse onderzoeker Jamie Bartlett in december 2015 veel aandacht, o.a. tijdens een presentatie in het Amsterdamse debatcentrum de Balie en in de pers.¹¹ Het boek gaat volgens de cover, vooral over de 'digitale onderwereld van hackers, seks, bitcoins en wapens'. Dit zijn niet direct onderwerpen waar deze studie zich mee bezig houdt, hoewel één hoofdstuk uit *Dark Net* wel degelijk voor dit project interessant is. Het gaat over de English Defence League, een extreemrechtse organisatie die zich niet onbetuigd laat als het gaat om anti-moslim uitingen.¹² Jamie Bartlett laat duidelijk zien hoe internet zowel kwaadwillenden ten dienste staat die uit zijn op exploitatie, onderdrukking en vrijheidsbeneming, als ook degenen die juist mensenrechten willen bevorderen, evenals eerlijke handel en het streven naar vrijheid en een menswaardig en censuurvrij bestaan voor iedereen. In die zin vergaat het Internet niet anders dan andere innovatieve communicatiemiddelen in vroegere tijden, toen sommigen de boekdrukkunst, het stripverhaal en de televisie verheerlijkten en anderen deze nieuwe communicatiemiddelen ervan verdachten

⁹ <http://www.bbc.com/news/world-europe-37098643>

¹⁰ B. Klandermans & J. van Stekelenburg e.a., *Bedreigde identiteiten: de wisselwerking tussen anti-islam bewegingen en de radicale islam*, Amsterdam: VU 2016.

¹¹ J. Bartlett, *Dark Net*, London: Maven Publishing, 2015.

¹² Idem, *The lone Wolf*, p.60-82.

uitsluitend te leiden tot geestelijke verarming en degeneratie van intellectuele talenten, of erger. Voor Jamie Bartlett is technologie in het algemeen en zijn object van studie, het Dark Net, in het bijzonder een wereld van zowel macht als van vrijheid. Deze wereld stimuleert zowel onze destructieve als onze creatieve kant, de macht om anderen te onderdrukken en te onderwerpen, om hen tot een minderwaardig soort mensen te degraderen, én de mogelijkheid om de vrijheid van meningsuiting te beoefenen, creativiteit te ontplooien, relevante informatie te verzamelen en ideeën te ontwikkelen.¹³

Een interessant onderzoekgericht project is het ‘Dangerous Speech Project’ van Susan Benesch.¹⁴ In dit project wordt geprobeerd hate speech, en het bredere verschijnsel dat door haar *dangerous speech* wordt genoemd, uitdrukkelijk tegen te gaan omdat het wordt gezien als een mogelijke voorloper van geweldsprojecten tegen bevolkingsgroepen waaronder genocide.

¹³ Idem, 245-6.

¹⁴ Voor meer informatie over dit project www.voicesthatpoison.org

2. Historisch-theoretisch kader en methoden van onderzoek

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het historisch theoretisch kader, de gebruikte kwantitatieve en kwalitatieve methoden van onderzoek, het corpus, de onderzoeksvragen en de gevolgde werkwijze.

De onstuimige groei van het internet vanaf de jaren negentig bracht veel verandering teweeg en bood ook de wereld van de wetenschap nieuwe perspectieven. Steeds meer wetenschappelijke, historische en media-archieven werden gedigitaliseerd. Daarmee zijn de mogelijkheden voor het kwantitatief analyseren van grote databestanden exponentieel gegroeid. Dit biedt ongekeende mogelijkheden voor tekst analytici en sociale en politieke wetenschappers.¹⁵ Intussen zijn hiervoor een keur aan computergestuurde programma's ontwikkeld, vooral op initiatief van computer-wetenschappers maar ook wel door linguïsten. Toch blijft het nodig om aanvullend ook met andere ogen (methoden) te kijken naar de data. De kwantitatieve benaderingen kunnen weliswaar allerlei patronen en frequenties vaststellen maar om daar betekenis aan te geven is een meer kwalitatieve inbreng noodzakelijk. Ook voor nadere analyse van de invloed van de context op de tekst is een andere benadering vereist omdat Big Data programma's hier geen licht op kunnen werpen. In dit onderzoek wordt gebruik gemaakt van een combinatie van de kwantitatieve benadering *Topic Modelling* uit het programma *Big Text Tool (BTT)* en de meer kwalitatieve aanpak uit de onderzoekstraditie van de Kritische Discours Analyse (*Critical Discourse Analysis, CDA*).

Historisch kader

In deze paragraaf geef ik eerst een indruk hoe er in Nederland in het verleden tegen moslims en de islam is aangekeken. Hiervoor bespreek ik het onderzoek naar de geschiedenis van deze beeldvorming over de afgelopen 150 jaar van Poorthuis & Salemink.¹⁶ In het onderhavige onderzoek zal worden gekeken in hoeverre de narratieven die Poorthuis & Salemink identificeerden terugkomen in de discussies over moslims/islam op de weblogs die in dit onderzoek centraal staan.

Historische beeldvorming over moslims/islam

Deze geschiedenis vertoont continuïteit maar ook breukvlakken, transformatie, hergebruik en vernieuwing van beelden. Oude beelden vormen als het ware een mentaal archief en worden in latere periodes gerecycled. De auteurs bekijken in hun studie de beeldvorming bij diverse groepen binnen de Nederlandse samenleving: katholieken, protestanten, liberalen en socialisten. Daarnaast belichten zij de beelden van de islam in kunst en cultuur en in islamstudies. Eén van hun bevindingen is dat de dynamiek van de beeldvorming in de kerkelijke wereld fundamenteel verschillend is van die in het seculiere, sociale domein.

Tot de Tweede Wereldoorlog ziet men de islam vooral als een gevaar voor het christendom en voor de maatschappij. Dit beeld is gebaseerd op herinneringen die terug gaan tot de kruistochten en de militaire confrontaties met de Turken in de zeventiende eeuw. Tegelijkertijd

¹⁵ C. Bail, 'The cultural environment: measuring culture with big data', *Theory and society*, vol 43, 2014, p. 465-482.

¹⁶ M. Poorthuis & T. Salemink, *Van Harem tot Fitna, beeldvorming van de islam in Nederland 1848-2010*. Nijmegen: Valkhof Pers, 2011. Deze studie van Poorthuis & Salemink werd ook besproken in het vorige Monitorrapport van 2015.

symboliseert de islam ook een verre exotische wereld: de Oriënt, ‘een oase van niet vervulde verlangens’.¹⁷ Dit beeld is gebaseerd op positieve stereotypen. De beeldvorming over de islam functioneerde als een instrument waarmee de visie op de wereld van de westerse waarnemers werd aangescherpt. In het sociale domein was het beeld van de islam vooral verbonden met de koloniale politiek in Nederlands Indië. De Nederlandse koloniale politiek kende twee kanten: onderdrukking van islamitische krachten als een politieke factor aan de ene kant en ruimte voor de islam als godsdienst aan de andere kant.

De kerken zagen de islam als een valse, heidense, ‘natuurlijke’ religie en schonken vooral aandacht aan de bekering van moslims. Zij deden dit niet alleen om zieltjes te winnen maar vooral ook om vrouwen te redden uit een minderwaardige sociale en huwelijkse status. Vanaf de jaren dertig echter ontwikkelde zich een meer positieve visie gepaard aan een kritische blik op het kolonialisme en op de westerse ideologie van vooruitgang en hiërarchische ordening van samenlevingen.

De periode vanaf 1945 tot aan de jaren zestig was een interim periode waarin de beelden over de islam werden beïnvloed door de dekolonisatie, de vestiging van de staat Israël, de Koude Oorlog en de ontwikkelingssamenwerking. Er werd steeds meer nadruk gelegd op de gelijkheid van culturen. Oudere beelden werden hergebruikt en aangepast aan de nieuwe omstandigheden. De islam werd nog steeds wel gezien als iets van ver weg, een godsdienst die los stond van de Nederlandse omstandigheden en verhoudingen. In de kerken ondergingen de beelden intussen een fundamentele verandering. Allereerst begonnen de katholieken de overeenkomsten met de islam te benadrukken. Zij ontwikkelden een theologie van ontmoeting en dialoog in plaats van hiërarchie en uitsluiting. Later volgden ook de protestanten die meer moeite hadden om hun exclusieve visie op het christendom als uitverkoren religie los te laten.¹⁸ In de wetenschap kreeg de studie van de klassieke Arabische teksten steeds minder aandacht ten gunste van de studie van eigentijdse samenlevingen, vanuit een antropologisch en sociologisch perspectief.

De komst van de gastarbeiders markeerde het begin van een nieuw tijdperk. De kerken maakten definitief een keuze voor dialoog, benadrukten oecumenische tradities en bevorderden een rol voor de islam in het openbare leven. Uitzondering hierop waren de orthodoxe protestanten die de islam nog steeds als een heidense religie bleven beschouwen. In de politiek lanceerden christendemocraten het idee van een islamitische zuil, die op gelijke voet zou moeten staan met de verschillende christelijke en seculiere zuilen binnen de Nederlandse sociale ordening. Zo’n zuil zou moeten dienen als een instrument bij de emancipatie van de moslims zoals dat eerder in de geschiedenis ook had gefunctioneerd voor de katholieken. Islam wetenschappers gingen de islam bestuderen als een levende religie en cultuur binnen hun eigen samenlevingen in plaats van als een ver-weg-godsdienst.

¹⁷ Ibid., p. 580.

¹⁸ ‘Nederland en de Islam: onbegrepen en moeizaam’ een studie van de EO (2014) naar eigentijdse attitudes van o.m. christenen tegenover de islam en moslims laat zien dat kerkgaande protestanten uitgesproken negatiever zijn over de islam dan kerkgaande katholieken en niet-kerkelijke geloofsgenoten. Kerkgaande katholieken hebben vaker persoonlijk contact met moslims dan kerkgaande protestanten.

Vanaf de jaren negentig was er steeds meer sprake van negatieve beeldvorming onder invloed van de Rushdie-affaire, 11/09 en de moord op van Gogh. Dit veranderende sociale klimaat beïnvloedde vermoedelijk ook de kerken waar steeds meer afstand werd genomen van het dialoog model en steeds meer opnieuw de uniciteit en het speciale karakter van het christendom werden benadrukt. 11/09 werd er vaker gezien als een teken van een eindstrijd, de Apocalyps, een visie die we ook tegenkomen in het rechts-populistische gedachtegoed van de PVV.

Het actuele debat: patronen van recycling

De onderzoekers maken een onderscheid tussen vier patronen van recycling in het actuele debat over de islam waar oude beelden zich vermengen met nieuwe. Hierdoor ontstaat een mengvorm waarin de geschiedenis niet alleen de functie van legitimatie vervult maar ook gezag verleent aan nieuwe gezichtspunten.

Deze vier patronen, of eerder narratieven zijn de volgende: de islam binnen de grenzen van Europa, de islam als exotisch oriëntalisme, het debat over de oorspronkelijk bronnen van de Europese cultuur en de islam als een lagere religie.

1. Het eerste discours gaat over de invasie van de islam binnen de grenzen van Europa. Deze invasie vindt niet gewapenderhand plaats zoals eertijds toen de moslims 'voor de poorten van Wenen' stonden maar, zo redeneert men, met de middelen van 'de immigratie en de baarmoeder'. In deze visie zijn de moslims een vijfde kolonne die Europa wil overheersen. Men wil de kans hierop vergroten door getalsmatige toename via migratie en hoge geboortecijfers.
2. De meer positieve maar stereotiepe beelden van het exotisch oriëntalisme is het tweede discours. Dit verhaal wordt in het huidige debat en zeker in de visuele vormen daarvan steeds meer opzij gedrukt door meer agressieve benaderingen.
3. De theorie van de drie bronnen van de Europese beschaving, het christendom, het humanisme en het judaïsme is het derde discours. Hoewel de islamitische wereld lange tijd schatbewaarder is geweest van de klassieke erfenis wordt de islam hier buitengesloten. Deze visie kwam vanaf het einde van de jaren tachtig tot ontwikkeling en werkte als een sterk argument voor uitsluiting van de islam die, zo was de redenering, geen periode van Verlichting heeft gekend met de daarbij horende nadruk op vrijheidsrechten.
4. De visie op de islam als een lager staande religie is het vierde narratief. Deze visie heeft in de afgelopen periode in de kerken terrein gewonnen, vooral in de protestantse kerk. Het betekent een terugkeer naar en recycling van een hiërarchische visie op religies, vooral waar allianties worden aangegaan met niet-religieuze, populistische en extreme visies op de islam.

Relatief nieuwe beelden van de islam, positief en negatief, worden samengesteld uit de oecumenische gedachte gebaseerd op wederzijds begrip en dialoog tussen de 'religies van het boek', de wereldwijde religieuze dekolonisatie van het christendom, het seculiere concept van een multiculturele samenleving, het pleidooi voor een islamitische zuil in de politiek en tenslotte het politieke anti-islamisme in de populistische politiek. Het politieke anti-islamisme¹⁹ komt, nog steeds volgens de onderzoekers, in verschillende varianten voor in het populistische milieu, maar ook in linkse kringen en in rechts-liberale, christelijk orthodoxe en neoconservatieve milieus.

¹⁹ De auteurs geven aan deze verwarrende term de voorkeur boven islamofobie. De term is verwarrend omdat islamisme de term is die wordt gebruikt voor de extreme ideologie waarin terroristen met een moslim achtergrond hun inspiratie vinden.

Theoretisch kader en centrale begrippen

Het begrip racisme²⁰

Racisme wordt vaak gereduceerd tot een eigenschap van individuen of tot een aspect van intermenselijke verhoudingen. Het zou mensen aanzetten tot een bewuste daad van discriminatie van anderen op grond van etnisch/ raciale groepskenmerken. Racisme strekt echter verder dan het individu en de intermenselijke verhoudingen. Het gaat hier om een complex en veelzijdig maatschappelijk verschijnsel dat processen van maatschappelijke ongelijkheid en machtsverhoudingen vorm geeft. Dat doen seksisme in man-vrouwverhoudingen en discriminatie op grond van sociale klasse ook, maar bij racisme staan afkomst en cultuur centraal. Racisme is tegelijkertijd een ideologie en een dimensie van de instrumenten en maatschappelijke praktijken die aan de ideologie uitdrukking geven. Racisme heeft vele gezichten. In verschillende samenlevingen ziet het er anders uit. In de geschiedenis zag het er anders uit en toegepast op verschillende maatschappelijke groepen ziet het er anders uit. Vandaar dat ik het een complex en veelzijdig verschijnsel noem. Vandaar dat het wellicht beter is te spreken in meervoud: racismen in plaats van racisme. Moderne vormen van xenofobie, antisemitisme en islamofobie zijn verschillende verschijningsvormen van racisme als ideologie van uitsluiting, verschillende loten van eenzelfde stam. Het is onjuist om racisme alleen te verbinden aan huidskleur en andere biologische kenmerken zoals haar, ogen en dergelijke. Omdat veel ervaringen en kennis verloren zijn gegaan – er is bepaald sprake van achterstallige onderhoud – zijn we vergeten dat het in de geschiedenis bij toen heersende vormen van racisme ook niet alleen om huidskleur en andere biologische kenmerken ging. Altijd speelden er elementen mee die te maken hadden met cultuur zoals taal en religie. Tegenwoordig kan alleen al een accent en een niet ‘Hollands’ klinkende naam een proces van raciale discriminatie triggeren. Racisme wordt in de wetenschap primair gezien als een historisch maatschappelijk bepaalde ideologie die met behulp van stigmatiseringsprocessen – waarin stereotypen en vooroordelen een rol vervullen – de basis legt voor discriminerende gedragingen en praktijken van zowel individuen in alledaagse interacties als maatschappelijke instituties.²¹

Racisme is een van de grote problemen waar niet alleen sommige groepen maar de mensheid als zodanig mee worstelt. Geen enkel individu, sociale groep of natie is daar in beginsel vrij van omdat de neiging tot discriminatie op grond van groepskenmerken met de evolutie is meegegeven. Daarom is kennis opdoen en inzicht krijgen in dit verschijnsel zo belangrijk.

Het begrip islamofobie

Islamofobie is één van vele verschijningsvormen van racisme, een historisch gegroeide ideologie. In een islamofobe benadering wordt met beelden, teksten en gedragingen systematisch en consistent een negatieve betekenis gegeven aan ‘de islam’ en/of aan ‘moslims’. Zo worden houding en gedrag van mensen beïnvloed ten gunste van sociale uitsluiting van moslims en hun ongelijke behandeling, cultureel, sociaal, economisch en politiek. Moslims worden niet

²⁰ Omdat het de bedoeling is dat deel 1 en deel 2 van dit rapport afzonderlijk van elkaar kunnen worden gelezen komen theoretische concepten in beide delen aan de orde.

²¹ R. Miles, *Racism, London: Routledge 1989*; S. Hall, ‘Race, articulation and societies structured in dominance’, in: *Sociological theories: race and colonialism*, Paris: UNESCO 1980; I. Hannaford, *Race: the history of an idea in the West*; D. Goldberg, *Racist culture: philosophy and the politics of meaning*. Voor een bespreking zie: I. van der Valk, ‘Racism, a Complex Human Rights Issue’, in: B. Weston & A. Gear (eds.) *Human Rights in the World Community: Issues and Action*, University of Pennsylvania Press 2016.

alleen gediscrimineerd op de (discriminatie)grond van religie, maar vaak ook op grond van hun (etnische) afkomst. Discriminatie op grond van de islamitische religie richt zich soms ook op niet-moslims die (ten onrechte) als moslim gezien worden op basis van uiterlijke kenmerken zoals naam, taalgebruik, fysiek voorkomen en kleding.²²

Het begrip discriminatie

Bij discriminatie gaat het om gedragsaspecten. Discriminatie heeft betrekking op elke vorm van onderscheid, uitsluiting, beperking of voorkeur die ten doel heeft of ten gevolge heeft of kan hebben dat de erkenning, het genot of de uitoefening op voet van gelijkheid van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden teniet worden gedaan of aangetast.²³ Discriminatie kan verschillende groepen treffen. Erkende gronden zijn godsdienst of levensovertuiging, ras, geslacht, seksuele voorkeur, politieke gezindheid en leeftijd. Discriminatie is wettelijk verboden. Het gelijkheidsbeginsel is vervat in artikel 1 van de Grondwet en behoort tot de pijlers van de rechtsstaat.

Hoe werkt racisme?

Om te begrijpen hoe racisme werkt is het nodig om zicht te krijgen op verschillende deelprocessen en onderliggende attitudes. Wat hebben de verschillende vormen van racisme met elkaar gemeen? Het gaat steeds om een ideologie die erop gericht is om *outgroups* van etnische anderen op basis van fysieke en/of culturele kenmerken te *stigmatiseren*, te *marginaliseren*, te *inferioriseren*, te *depersonaliseren* en uiteindelijk te *ontmenselijken*. Dit gebeurt om hen in verschillende gradaties te kunnen domineren en uitsluiten van materiële en/of immateriële goederen. Tegenover de inferioriteit van de ‘ander’ staat de centrale, fundamentele overtuiging van de superioriteit van de eigen groep, natie of cultuur. Deze *ideologie van inferioriteit/superioriteit* is gericht op de (re) productie en bevestiging van ongelijke machtsverhoudingen, op het bevestigen van de dominantie van de meerderheidsgroep. Op socio-cognitief en discursief niveau is *groeps polarisatie* een belangrijke dimensie in dit proces. Allereerst worden individuele mensen op een bepaald aspect van hun identiteit – het behoren tot een minderheidsgroep op basis van kleur, etnische afkomst, cultuur of geloof – tot een *homogene groep* gemaakt over wie *generaliserend* wordt gesproken. De minderheidsgroep zou op belangrijke kenmerken wezenlijk verschillen van de meerderheidsgroep. Hun unieke persoonlijkheid die is samengesteld uit meerdere identiteiten – m/v, nationaliteit van herkomst, professie, seksuele geaardheid, leeftijd, politieke visie – verdwijnt uit beeld ten gunste van een groepsbeeld. Getracht wordt de als essentieel en bepalend beschouwde verschillen een *schijn van natuurlijkheid en onveranderlijkheid* mee te geven.²⁴ Bij discriminatie op basis van religie wordt aan (vermeende) verschillen eerder dan natuurlijkheid een schijn van *wetmatigheid* meegegeven. Hierbij wordt vaak verwezen naar (vermeende) inhoud van religieuze voorschriften en teksten uit voor de gelovigen heilige boeken zoals de Koran of de Thora. Dit wordt ook wel *textual slavery* genoemd. In dit proces van het benadrukken van het ‘verschil’ en het ‘anders zijn’, spelen visuele *markeerpunten of symbolen* een belangrijke rol.

²² Zie voor een verdere uitwerking I. van der Valk, *Islamofobie en Discriminatie*, AUP, 2012, p. 17-36.

²³ Zie voor een uitgebreide bespreking van de begrippen racisme, discriminatie en islamofobie, I. van der Valk, *Islamofobie en discriminatie*, Amsterdam University Press 2012.

²⁴ Zie voor de historische achtergronden van de naturalismetheorie: C. Guillaumin, *Racism, sexism, power and ideology*, London: Routledge 1995 p. 61-98.

Deze kunnen fysiek of materieel zijn maar ook discursief, tekstueel. Om van elk een voorbeeld te noemen: huidskleur functioneert als fysiek markeerpunt, een hoofddoek als materieel symbool en ‘islamisering’ en ‘haatpaleizen’ zijn discursieve markeerpunten. De volgende stap betreft de *negatieve waardering*. De symbolen raken steeds meer emotioneel beladen en de betreffende groep krijgt in toenemende mate allerlei negatieve eigenschappen toegeschreven: de leden worden voorwerp van een sociaalpsychologisch proces van *stigmatisering*.²⁵ De signalering van verschil en de afwaardering van ‘anderen’ omdat zij afwijkend zijn, plus de veronderstelling van dreiging die van hen zou uitgaan, staan bij stigmatisering centraal. In dit proces wordt ‘de ander’ getransformeerd tot een stereotiep, karikaturaal groepsmens. Hij/zij wordt steeds meer gedepersonaliseerd en ontmenselijkt. Neuberg e.a. die een studie schreven over stigmatisering, wijzen er op dat deze neiging tot stigmatisering universeel is en is gegrond in evolutionaire regels die wezenlijk zijn voor het functioneren van groepen.²⁶ Stigmatisering komt voor waar deze basisprincipes van effectief functioneren van een groep vermeend dan wel daadwerkelijk geschonden worden. Deze evolutionaire regels zijn gebaseerd op de principes van wederkerigheid, vertrouwen, gemeenschappelijke waarden en van zorg om het welzijn van de *ingroup*. Het principe van wederkerigheid houdt in dat mensen niet meer mogen krijgen dan zij zelf aan sociale goederen geven. Het principe van vertrouwen houdt in dat mensen elkaar niet mogen bedriegen en verraden. Volgens het principe van de gemeenschappelijke waarden worden mensen geacht deze te respecteren en te ondersteunen en niet te ondermijnen. Ten slotte behoort men het algemeen welzijn te bevorderen. Het sociaalpsychologische proces van stigmatisering vergemakkelijkt maatschappelijke praktijken van uitsluiting, benadeling en ongelijke behandeling. In de analyse kijk ik terug naar deze kenmerken van racisme en het proces van stigmatisering.

Critical Discourse Analysis

De CDA methodologie is ingebed in een multidisciplinair theoretisch kader dat betrekking heeft op discours, sociale cognities (meningen, waarden, kennis, ideologieën), interactie en communicatie en sociale structuren en relaties. Dit kader is ontwikkeld in een internationale traditie van kritisch tekstwetenschappelijk onderzoek.²⁷ Kritische Discours Analyse richt zich van oudsher vooral op de reguliere media en de politiek.

Discours wordt opgevat als een machtig sociaal mechanisme in de huidige moderne postindustriële communicatie- en informatiemaatschappij. Sociale controle, sociale dominantie, sociale exclusie en sociale verandering worden geïmplementeerd (en bekritiseerd) in en door discourses die in het Nederlands ook wel vertogen worden genoemd. Discours is een centraal element in de reproductie van de samenleving en tegelijkertijd is het zelf een sociale praktijk. Sociale processen laten hun sporen achter in geschreven en gesproken teksten die geuit worden op alle niveaus van de samenleving. Denk aan dagelijkse interacties tussen personen maar ook aan invloedrijke vormen van communicatie tussen instituties. Discours speelt een cruciale rol in de productie, legitimatie en reproductie van ongelijke sociale relaties en van sociale uitsluiting. Discours-analyse verbindt dan ook de microdimensies van tekst en gesprek met de structuren en strategieën van cognities en communicatie en beide met

²⁵ T.F. Heatherton & R.E. Kleck & M.R. Hebl & J.G. Hull (eds.), *The social psychology of stigma*, New York/London: The Guilford Press 2000.

²⁶ S.L. Neuberg, & D.M. Smith & D. Asher ‘Why people stigmatize: toward a biocultural framework’, in: Heatherton e.a. (eds.), *The social psychology of stigma*, p. 31-62.

²⁷ Zie o.m. de verschillende studies van de wetenschappers die CDA tot ontwikkeling brachten: T. Van Dijk, N. Fairclough, R. Wodak en T. van Leeuwen.

de macrodimensies van de maatschappij. Discours-analyse analyseert tekst en gesprek op verschillende linguïstieke niveaus. Topicale analyse, semantiek, strategieën en structuren van argumentatie, lexicale stijl en retorische figuren zijn slechts enkele van de belangrijkste niveaus van analyse. Deze tekstuele analyse wordt gekoppeld aan een analyse van het discours in termen van sociale actie en interactie van de taalgebruikers. Dit wordt vervolgens verbonden met een analyse van de betrokken sociale cognities (ideologie, kennis ed) en met een analyse van de sociale context, met inbegrip van de microdimensies van de sociale situatie waarin het discours wordt geproduceerd en de macrodimensies van sociale groepen en instituties. In deze studie worden in het bijzonder enige globale strategieën en lokale tekstkenmerken onderzocht die relevant zijn voor de studie van etnische ongelijkheid en uitsluiting en kenmerkend voor taalgebruik over moslims.

Big Text Tool

Voor de kwantitatieve analyse wordt in dit onderzoek gebruik gemaakt van het speciaal voor dit doel door Petter Törnberg aan Chalmers University, Zweden ontwikkelde computerprogramma *Big Text Tool (BTT)*.²⁸ Dit is een computergestuurde benadering dat gebruik maakt van de functie *topic modelling* waarmee bepaalde patronen kunnen worden geïdentificeerd in een grote hoeveelheid ongestructureerde tekstgegevens. *Topic modelling* is een relatief nieuw statistisch model dat is ontwikkeld in de computerwetenschappen. De kracht ervan ligt in het feit dat er grote databestanden mee kunnen worden geanalyseerd. Met *Topic modelling* worden patronen objectief vastgesteld waarna een meer kwalitatieve benadering en de inzichten en analyses van de onderzoeker nodig zijn om een betekenisvolle analyse te kunnen produceren. Er kunnen met de BTT technologie ook meer patronen zichtbaar worden gemaakt omdat niet alle patronen in kleine hoeveelheden tekst zichtbaar zijn. *Topic modelling* kan daarnaast meer licht werpen op sleutelactoren en netwerken en verbindingen laten zien tussen verschillende fora of weblogs. Het gebruikte programma BTT heeft de volgende mogelijkheden. Het laat de meest voorkomende topics zien waarbinnen een bepaald onderwerp van onderzoek, in dit geval moslims/islam, besproken wordt. Het aantal thema's kan naar wens worden ingesteld. Voor dit onderzoek is gewerkt met 10 tot 15 thema's. Per thema wordt een rij sleutelwoorden gegeven die veel voorkomen binnen het thema. De tekstpassages waarin deze sleutelwoorden oplichten kunnen terzijde in het programma nader bekeken worden, bijvoorbeeld om er voorbeelden uit te selecteren of voor een goede beschrijving van de discussie die er gevoerd wordt rond dat topic en de manier waarop moslims/islam erin voorkomen. Om dit te kunnen doen worden eerst de data door het programma opgeschoond, d.w.z. dat allerlei stopwoorden die niet betekenisvol zijn voor de analyse worden verwijderd. Denk hierbij bijvoorbeeld aan lidwoorden, voegwoorden ed.

Een andere belangrijke functie in het programma is dat er kan worden gezocht op sleutelwoorden waarbij zichtbaar wordt hoe vaak het woord in een geselecteerd corpus voorkomt en in welke directe context. D.w.z. dat er steeds een passage zichtbaar wordt waar het woord voorkomt. Ook kan gekeken worden naar samengestelde woorden en woordcombinaties (collocaties) en hoe vaak deze voorkomen. Het programma kent ook de mogelijkheid om grafieken te

²⁸ P. Törnberg, *Worse than Complex*. Doctoral dissertation, Chalmers University of Technology, 2017. gedownload van <https://goo.gl/AWVgP0>. P. Törnberg leverde daarnaast een belangrijke bijdrage aan de kwantitatieve analyse.

produceren zodat uitkomsten visueel gemaakt kunnen worden. Al deze genoemde functies zijn in dit onderzoek toegepast.²⁹ Vervolgens kan er uitgaande van de vastgestelde basispatronen met behulp van een kwalitatieve tekst analytische benadering een betekenisvolle analyse worden gemaakt. Uiteraard zijn ook deskundige sociaal wetenschappelijke inzichten op het specifieke onderzoeksterrein - in dit geval islamofobie/ moslimdiscriminatie - onmisbaar, onder meer om de relatie tussen de tekst en de sociale context te duiden. Een combinatie van dit kwantitatieve programma met een meer kwalitatieve benadering biedt veel voordelen. Een aantal bezwaren dat in het verleden tegen CDA werd ingebracht wordt hiermee ondervangen. Dat geldt voor het bezwaar dat soms door sceptici wordt aangevoerd van een gebrek aan representativiteit van discours analyse. Een ander bezwaar dat regelmatig opduikt is de kleine hoeveelheid tekst die met CDA kan worden geanalyseerd omdat het handmatig gebeurt en er vaak gedetailleerd op tekstkenmerken wordt ingegaan. Ook het soms gehanteerde verwijt dat de onderzoeker zoekt naar eerder vastgestelde of hypothetische patronen om al vaststaande argumenten te illustreren, wordt hiermee ondervangen.

Corpus

In dit onderzoek staan de weblogs van GeenStijl en PowNed centraal. Om verschillende redenen zijn andere blogs/nieuwsfora buiten beschouwing gelaten. Allereerst is het in het kader van het beperkte onderzoeksproject ondoenlijk alle relevante blogs/nieuwsfora te betrekken. Ze hebben ook niet allemaal een duurzaam bestaan, sommige verdwijnen en er komen nieuwe bij. Afbakening en inperking was nodig. Sociale media zoals Twitter en Facebook waar ook veel islamofobe uitingen worden gedaan, waren minder geschikt om te onderzoeken. Twitter wordt niet gearchiveerd en veel materiaal op Facebook is niet vrij toegankelijk. GeenStijl (GS) en PowNed (PN) zijn relatief bekende, invloedrijke nieuwe media die zich inmiddels behoorlijk hebben weten te vestigen en vaak van zich laten horen. Er worden veel posts geplaatst en deze worden vaak bekeken. Dit maakt het o.m. mogelijk ontwikkelingen door de tijd heen te bekijken. PowNed heeft zich als omroepvereniging een positieve verworven te midden van de mainstream. Daarnaast komen ze zelf regelmatig in het nieuws. Bij het meldpunt MDI komen regelmatig klachten binnen over GeenStijl wegens de plaatsing door 'reaguurders' van haatdragende, discriminerende content, o.m. maar niet alleen ten aanzien van moslims. Hier komt bij dat toepassing op bestanden van enige omvang nodig is om het ontwikkelde kwantitatieve onderzoeksprogramma *Big Text Tool* goed tot zijn recht te laten komen. Het is vrijwel ondoenlijk om een dergelijke studie op een andere meer traditionele, handmatige wijze te verrichten. Overigens staat niets in de weg om ook andere blogs/nieuwsfora na dit eerste experimentele onderzoek onderwerp van een vervolgproject te maken waarbij het interessant zal zijn een vergelijking te maken met de nu onderzochte blogs.

De data van PowNed die voor dit onderzoek zijn gebruikt betreffen de periode van 10 juli 2013 tot 12 november 2015. De data van GeenStijl betreffen de periode van 5 mei 2003 tot 12 november 2015. De data zijn onderverdeeld in de artikelen en comments (ook wel posts genoemd). Bij GeenStijl is daarnaast een categorie '2 jaar' voor zowel artikelen als comments ingevoerd. Deze categorie bestrijkt eveneens de periode 5 mei 2013-12 november 2015. Zo kan een betere vergelijking worden gemaakt met PowNed dat een veel korter bestaan kent.

²⁹ Zie voor verdere toelichting op het BTT programma: A. Törnberg & P. Törnberg 'Combining CDA and topic modelling: Analyzing discursive connections between Islamophobia and anti-feminism on an online forum', *Discourse and Society* 27, 401-422, 2016.

Onderzoeksvragen

In dit onderzoek wordt nagegaan hoe er op de beide weblogs over moslims/islam wordt gesproken, om vervolgens meer in detail in te zoomen op waar deze uitingen denigrerend, beledigend en discriminerend zijn.

De centrale onderzoeksvraag is: hoe wordt er op GeenStijl en PowNed geschreven over moslims en islam?

De deelvragen zijn de volgende:

Hoe vaak wordt er daar geschreven over moslims/islam?

Hoe presenteren auteurs en posters zich? Hoe vaak leveren zij bijdragen?

Is er overlap tussen posters op GeenStijl en PowNed?

In welke thematisch kaders wordt over moslims/islam wordt geschreven?

Welke begrippen komen veel voor?

Welke frames komen veel voor?

Hoe vaak zijn bijdragen door de moderatoren verwijderd?

Waar zijn bijdragen beledigend en/of discriminerend?

Is er sprake van continuïteit tussen narratieven die in de geschiedenis werden gebezigd over moslims/islam en het vertoog op de beide weblogs?

Procedure

Allereerst zijn vooral kwantitatieve gegevens verzameld over auteurs, posters en hun bijdragen, waaronder de bijdragen over moslims/islam. Van deze bijdragen over moslims/islam is een topic-analyse gemaakt om te zien binnen welke topics en verbonden onderwerpen er over moslims/islam wordt gesproken. Vervolgens werden bijbehorende originele bijdragen bestudeerd. Zo werd een goede indruk gekregen van de gehanteerde frames, gebruikte stijl, terminologie ed. Van hieruit en op basis van bestaande kennis van het corpus werd een lijst opgesteld van lexicale items die veel voorkomen als het om moslims/islam gaat. Deze zijn ingevoerd voor het bekijken van frequenties en collocaties. Bekeken werd welke frames (achterliggende interpretatiekaders/ invalshoeken) veel voorkomen als er over moslims/islam wordt gesproken. Frames maken het mogelijk betekenis te geven aan de sociale werkelijkheid, dit sociaal te delen en zo voor langere tijd een interpretatiekader rond bepaalde onderwerpen te vestigen. Frames zijn behulpzaam bij het definiëren van de situatie, het bepalen van verantwoordelijkheden, het duiden van oorzaken en het vinden van oplossingen. In een laatste fase is speciale aandacht uitgegaan naar uitingen die bijdragen aan negatieve beeldvorming en discriminerend van aard zijn. Het doel van de kwantitatieve inhoudsanalyse was om een algemeen overzicht te krijgen van alle data, de artikelen en posts die over moslims/islam geplaatst zijn in de onderzoeksperiode, vanaf het begin van hun bestaan tot 12 november 2015.³⁰

De uitkomsten van de inhoudsanalyse werden daarnaast gebruikt als een eerste oriëntatie voor de kwalitatieve analyse. Dit onderdeel van de analyse zoomt met name meer in detail in op inhoud die denigrerend, beledigend, kleinerend en/of discriminerend van aard is ten aanzien van moslims en in incidentele gevallen wellicht strafbaar. Hier wordt een kwalitatieve taalkundige tekstanalytische benadering van posts en artikelen gecombineerd met de meer

³⁰ Dat dit precies een dag voor een serie terroristische aanslagen in Parijs was, is toevallig.

kwantitatieve. Er is bijvoorbeeld gekeken naar woordgebruik, neologismen en metaforen. Eventuele etymologische of historische, context gebonden herkomst van gebruikte concepten wordt geanalyseerd. Welke woorden worden gebruikt? hoe vaak? Daarnaast is gekeken naar verschillende semantische strategieën zoals vormen van (de)legitimatatie en vormen van zelf- en andere presentatie. De kwantitatieve en kwalitatieve analyse zijn overigens niet altijd te scheiden, het gaat meer om een accentverschil. Bij de bespreking van de onderzoeksuitkomsten worden vanaf hoofdstuk 5 beide in samenhang bekeken.

In het BTT programma wordt in de verschillende functies anders met de data omgegaan. Dit betekent o.m. dat er kleine afwijkingen zijn in kwantitatieve uitkomsten. Bijvoorbeeld: de 'snel zoeken' functie telt het aantal documenten dat het gezochte sleutelwoord bevat in de originele posts. De functie 'statistieken' maakt gebruik van een extern systeem om het totaal van een bepaald sleutelwoord te genereren uit bewerkt materiaal. De verschillen zijn echter niet heel groot. Ook komt het voor dat sommige gegevens niet meetelden door schrijffouten van de auteurs. Waar duidelijk verschillende schrijfwijzen werden gehanteerd zijn deze apart opgezocht. Denk bijvoorbeeld aan *vijfde colonne* en *5^e kolonne* en de variaties daarop. Soms kon dit worden ondervangen door in het zoekwoord een letter weg te laten, bijvoorbeeld *..olonne*. De citaten zijn letterlijk overgenomen, inclusief allerlei gemaakt taalfouten.

3. De weblogs, auteurs, posters en hun bijdragen

In dit hoofdstuk wordt beknopt informatie gegeven over de weblogs GeenStijl en PowNed. Ook wordt ingegaan op de auteurs en posters die bijdragen leveren op beide weblogs en wordt vooral kwantitatieve informatie gegeven over hun bijdragen.

De reacties op artikelen worden aangeduid met comments, posts of gewoon reacties. Als over artikelen en comments samen wordt gesproken, wordt de term bijdrage gebruikt. Degenen die reacties plaatsen worden posters of zoals gebruikelijk in het internet jargon reaguurders genoemd.

GeenStijl

De weblog werd in april 2003 opgericht en is volgens eigen berichten goed voor zo'n 230.000 dagelijkse bezoekers. Al bij de oprichting was het uitdrukkelijk de bedoeling om een politiek incorrect blog te zijn. Hij staat dan ook bekend om zijn provocerende toon. De Telegraaf Media Groep (TMG) is er sinds 2006 voor 40% en sinds 2008 volledig eigenaar van. Binnen TMG ressorteert de weblog onder News Media van TMG Digital. Newsmedia geeft ook andere websites uit. TMG karakteriseert dit weblog en zijn bezoekers als volgt: 'GeenStijl wisselt nieuwsfeiten, schandelijke onthullingen, en journalistiek onderzoek af met luchtige onderwerpen en gestoorde onzin. De bezoekers zijn creatief, recht-voor-zijn-raap en extreem kritisch op de media en de wereld on hen heen.'³¹ De primaire doelgroep zijn, aldus de TMG site 25-49 jarigen. Uit de nadere precisering van deze doelgroep: 80% man, 20% vrouw kunnen we afleiden dat de bezoekersverhouding 80% man en 20% vrouw is. Ongetwijfeld berust deze scheve verdeling op waarheid voor wat betreft de bezoekers van de weblog maar opmerkelijk is wel dat de TMG-groep dit gegeven kennelijk kritiekloos accepteert en transformeert tot een streven.

Volgens de STIR (Stichting Internet Reclame) bestaat de populatie bezoekers voor 70% uit mannen, jong en hoog opgeleid waarvan driekwart tussen de 25 en 35 jaar oud is. GeenStijl heeft volgens opgave van TMG twee miljoen unieke bezoekers per maand, 130.00 fans op Facebook en 72.000 volgers op Twitter. Andere schattingen vallen lager uit maar hoe het ook zij, GeenStijl behoort tot de populairste weblogs in het land. De weblog wordt algemeen gekarakteriseerd als rechts tot populistisch rechts en is veelvuldig in het nieuws geweest vanwege zijn provocerende aanpak.³² In 2015 nam GeenStijl onder het motto GeenPeil het initiatief voor een referendum over het Associatieverdrag tussen de Europese Unie en Oekraïne. GeenStijl publiceerde ook verschillende boeken en nam het initiatief tot de oprichting van TV-zender PowNed.

Redactionele artikelen behandelen in het algemeen actuele onderwerpen. Wikipedia noemt de volgende onderwerpen die continue de aandacht hebben:

- (excessen in) gedrag huidige generatiejongeren;
- Politiek extremisme;
- Religieus extremisme;
- Het (vermeend) 'slappe' optreden van overheden;
- Het (vermeend) falen van politici;
- Pedofilie;

³¹ <https://www.tmg.nl/nl/GeenStijl>

³² Zie wikipedia voor een overzicht.

- Bepaalde instanties/bedrijven en bewegingen;
- Rellen en schandalen en het verdoezelen ervan;
- De (oude) media en de representanten ervan;
- Ontsnapte TBS-ers
- Onbeschoft gedrag, vooral tegen zwakkeren in de samenleving;

PowNed

De omroepvereniging PowNed (sinds januari 2009) komt voort uit de weblog GeenStijl. In november 2009 verkreeg zij de status van aspirant-omroep en vanaf september 2010 werd begonnen met de TV en radio-uitzendingen. De volledige naam luidt: Publieke Omroep Weldenkend Nederland En Dergelijke. In tegenstelling tot GeenStijl dat een commercieel initiatief is wordt PowNed mede gefinancierd uit publieke middelen. Op 1 juli 2014 had de vereniging volgens opgave van het jaarverslag 2015 51.609 leden. Tussen 6 september 2010 en 5 december 2014 had zij op werkdagen een kwartier televisie zendtijd. Erna zendt PowNed wekelijks op donderdagavond een talkshow uit van 45 minuten. Zij heeft voorts uitzendingen op de radio. Zij profileert zich als spreekbuis van de netwerkgeneratie die op het gebied van media en communicatie niet consumeert maar participeert via de nieuwe media.³³ Deze generatie staat volgens haar voor een hiërarchieloze wereld die draait om het ‘feelgood-gevoel’. Men moet vooral zichzelf kunnen zijn.

PowNed zet zich sterk af tegen de zgn. babyboomgeneratie die niet geïnteresseerd zou zijn in een debat met de volgende generatie (‘zij hebben immers de macht’). De verschillen tussen de generaties zouden naast geconstateerde machtsverschillen vooral neerkomen op het (on)vermogen (van de ouderen) tot multitasking. Terwijl de netwerkgeneratie vooral leeft in een klank- en beeldcultuur zouden de babyboomers vooral leven in een tekstcultuur. Slogans waarmee PowNed zich afficheert zijn ‘Rauw, provocerend, intelligent, dwars en ongecensureerd’. Leidraad bij de oprichting was ‘voor en door de reaguurders’: daaruit blijkt haar democratisch gehalte. In februari 2016 kondigde PowNed aan te willen stoppen met TV-programma’s en op termijn alleen nog te willen uitzenden via het internet. De achterliggende reden is dat de kijkcijfers die variëren tussen de 130.000 en 200.000 tegenvallen. PowNed schat het online bereik veel groter maar precieze cijfers hierover ontbreken. Op de website van PowNed wordt veel meer beeldmateriaal getoond dan op GeenStijl.

Om de reikwijdte van een forum of weblog te kunnen inschatten, is het van belang rekening te houden met het algemene gegeven dat een groot percentage bezoekers inactief is. Een kleine kern van auteurs en posters plaatst over het algemeen de meeste artikelen en de meeste posts. Om hier voor de onderzochte weblogs inzicht in te krijgen zijn hieronder kwantitatieve gegevens opgenomen over de auteurs van artikelen en over degenen die reacties plaatsen, de posters. Ook de overlap in auteurs en posters tussen beide weblogs wordt bekeken en hoe er met usernames wordt omgegaan.

³³ PowNed Beleidsplan

De auteurs van redactionele artikelen

De meeste auteurs van artikelen op GeenStijl publiceren onder hun eigen naam. Sommige geven een bijdrage onder een pseudoniem of zij gebruiken alleen hun voornaam. Op PowNed wordt standaard de achternaam en de eerste letter van de voornaam gebruikt.

GeenStijl

Aantal artikel auteurs:	66
Aantal artikel auteurs die één of meerdere keren moslims/islam noemen:	39

PowNed

Aantal auteurs van artikelen:	45
Aantal artikel auteurs die één of meerdere keren moslims/islam noemen:	45

Van tien auteurs zijn op GeenStijl per persoon meer dan 1000 artikelen geplaatst (1167 oplopend tot 6524). De username Pritt Stift staat met 6524 bijdragen aan kop. Van 19 auteurs zijn op PowNed meer dan 1000 artikelen geplaatst (1110 oplopend tot 4996). D. Frankenhuis staat met 4996 bijdragen aan kop. Opmerkelijk is dat alle auteurs van PowNed minstens één keer ingaan op islam/moslim terwijl dit bij GeenStijl in iets meer dan de helft van de artikelen het geval is.

Wat de auteurs van artikelen betreft is er geen zichtbare overlap. Er zijn in ieder geval geen identieke namen van auteurs die op beide blogs voorkomen. Uiteraard kan niet worden uitgesloten dat achter twee verschillende usernames één persoon schuilgaat.

De posters

Posters gebruiken op GeenStijl zelden of welhaast nooit hun eigen naam. Er wordt een bonte verzameling aan schuilnamen gebruikt. Velen hebben weinig betekenis of zijn uit het dagelijks leven gegrepen, zoals 'de honden blaffen' en 'duimdrop'. Een aantal categorieën valt op. Zo zijn er enkele namen van politici of andere bekende Nederlanders. Deze worden dan enigszins gewijzigd, al is het alleen maar dat een hoofdletter veranderd wordt in een kleine letter zoals voor ad melkert, of een toevoeging waardoor betekenisverandering plaats vindt zoals Camiel Zeurlings. Ook prins pils is aanwezig, een bijnaam voor prins Willem Alexander in zijn studententijd. Veel pseudoniemen refereren aan seks of zijn zonder meer seksistisch, zoals lekkerwif, eerstneukendanpraten, al of niet verbasterd zoals laardepul (i.p.v. paardenlul) en behang de lul (i.p.v. lul-de-behanger).

Dan is er de categorie die iets zegt over een achterliggende (negatieve) mening over moslims/islam van degene die de bijdrage levert: Fatwabuster, Islamofiel, geiteneuker (in verschillende spellingen, ook wel met een q) en kruisvaarder. Ook verwijzingen naar etnische herkomst komen voor: Turrukje, mocrosoft, Marokkaan. Let wel, het gaat hier niet om de eigen etnische herkomst maar om de groepen die mikpunt zijn van spot, hoon en beledigende of discriminerende opmerkingen. Er zijn enkele verwijzingen naar extreemrechts zoals Pegida, EU en 'eigen volk eerst'. Enkele namen verwijzen naar de controversiële discussie over islam

en de partijen daarin zoals Linkse Kerk en ‘vrijheid-van-spreken’. Wikipedia noemt een serie persoonsnamen achter de pseudoniemen van een aantal voormalige en huidige schrijvers en columnisten. In dit onderzoek gaat het echter om de inhoud van de bijdragen en niet zozeer om welke persoon die bijdrage heeft geleverd. Dat is tevens de reden waarom beide redacties niet zijn benaderd voor dit onderzoek.

De namen van posters op PowNed wijken niet veel van het GeenStijl-format af zoals de volgende voorbeelden laten zien. We treffen dezelfde categorieën aan zoals alledaagse items, seksistische verwijzingen en verwijzingen naar politici of andere BN-ers: eerstneukendanpraten, flying drekbak, mafkaan, weekendwarrior, orange willem, premier Trutte, zichtbaar afwezig, ouwe rukker T, zuur van zult, scheten-wapper, obstiopaat, tietenliefhebber, Bokito ergo sum en Ko Ranzig. Om maar enkele te noemen. Ook hier verwijzingen naar etnische herkomst: MarokkaandieopNLtuft. Een poster noemt zich zelfs jodenkiller.

De comments

In het volgende staat een aantal kwantitatieve basisgegevens over de posts die reaguurders zoal plaatsen op beide blogs.

Op PowNed reageert een relatief veel groter aantal posters op moslim/islam-materiaal (afgekort MI) in de artikelen dan op GeenStijl, zelfs iets meer dan twee keer zoveel. Ook het gemiddelde aantal comments per poster op deze onderwerpen is er relatief meer dan twee keer zo groot.

GeenStijl

Totaal aantal posters die een bijdrage hebben geleverd:	109 190	
Totaal aantal posters met meer dan vijf posts:	48 284	(44.22%)
Aantal reacties op inbreng over MI:	40 680	(37.26%)
Aantal reacties op inbreng over met meer dan 5 posts:	13 685	(12.53%)
Gemiddeld aantal comments per poster:	7 292 559/ 109 190 = 67	
Gemiddeld aantal comments per poster in MI materiaal:	924 773/ 4 0680 = 22.7	

PowNed

Totaal aantal posters die een bijdrage hebben geleverd:	25 967	
Totaal aantal posters met meer dan vijf posts:	11 867	(45.70%)
Aantal reacties op MI materiaal:	19 748	(76.05%)
Aantal reacties op MI materiaal met meer dan 5 posts:	8 857	(34.11%)
Gemiddeld aantal comments per poster:	18 512 16/ 25 967 = 71	
Gemiddeld aantal comments per poster in MI materiaal:	94 3187/ 1 9748 = 48	

Zoals in de inleiding al werd gesignaleerd plaatst een kleine kern van auteurs en posters de meeste artikelen en de meeste posts. Hieronder zien we hoe deze scheve verdeling onder de posters eruit ziet, in het algemeen en waar het gaat om het thema moslims en islam (MI).

Scheve verdeling van het aantal commentaren

GeenStijl

De 1% meest actieve posters schrijven 54% van de content.

De 5% meest actieve posters schrijven 78% van de content.

De 10% meest actieve posters schrijven 87% van de content.

De 20% meest actieve posters schrijven 94% van de content.

GeenStijl inbreng over MI

De 1% meest actieve posters schrijven 44% van de content.

De 5% meest actieve posters schrijven 70% van de content.

De 10% meest actieve posters schrijven 81% van de content.

De 20% meest actieve posters schrijven 89% van de content.

PowNed

De 1% meest actieve posters schrijven 40% van de content.

De 5% meest actieve posters schrijven 72% van de content.

De 10% meest actieve posters schrijven 84% van de content.

De 20% meest actieve posters schrijven 93% van de content.

PowNed inbreng over MI

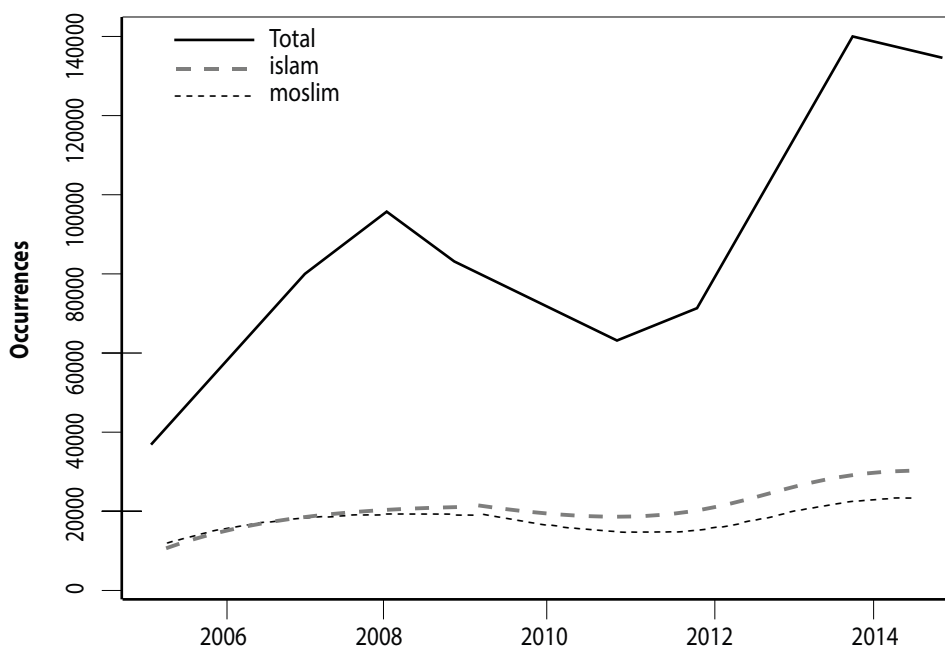
De 1% meest actieve posters schrijven 37% van de content.

De 5% meest actieve posters schrijven 69% van de content.

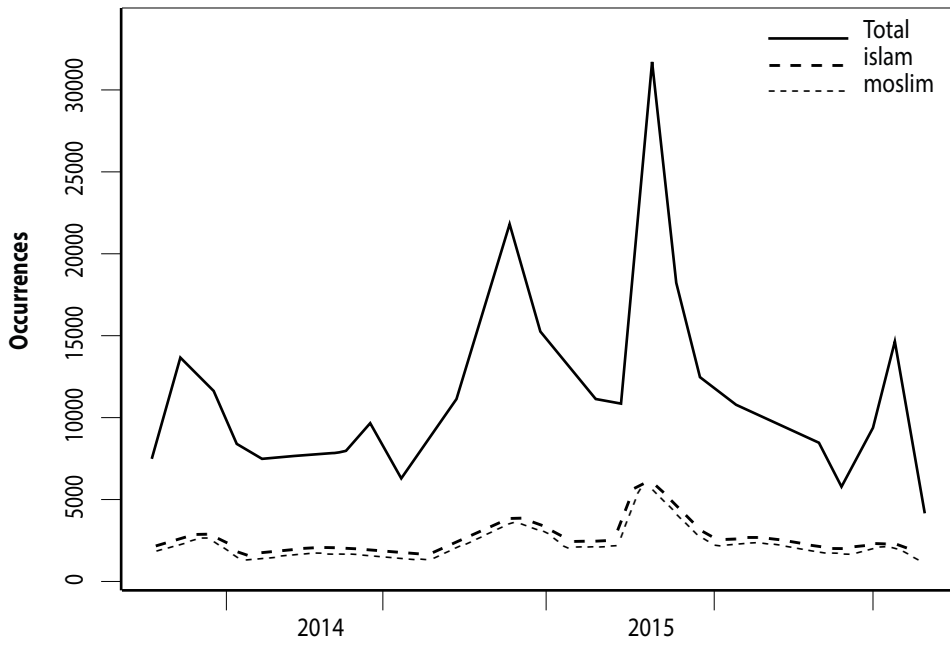
De 10% meest actieve posters schrijven 81% van de content.

De 20% meest actieve posters schrijven 91% van de content.

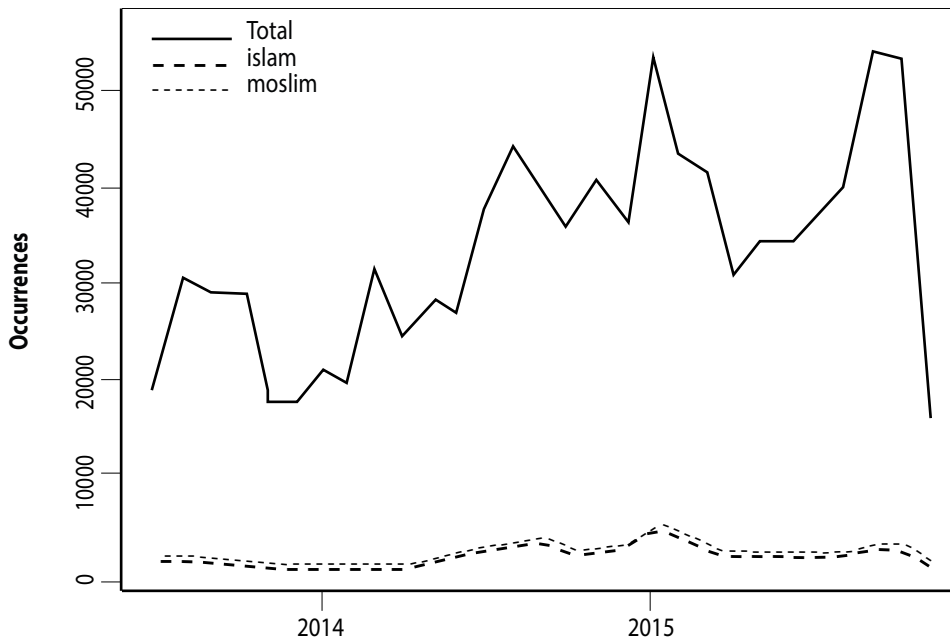
De volgende grafieken laten de frequenties van moslims/islam comments zien in relatie tot het totaal aantal comments.

Grafiek 3.1. posts: totaal, moslims, islam, GeenStijl

Grafiek 3.2. posts: totaal, moslims, islam, GeenStijl2j

Grafiek 3.3. posts:totaal, moslims, islam, PowNed

In tegenstelling tot de auteurs van artikelen op beide weblogs komt er veel overlap voor onder de posters. 14 717 usernamen komen op beide voor. Dit wil zeggen dat 57% van de PowNed users ook post op GeenStijl.

9 208 usernamen komen in beide weblogs voor in bijdragen over moslim/islam. 7650 posters met meer dan 5 posts komen in beide weblogs voor. 3976 posters met meer dan 5 posts komen in beide weblogs voor in bijdragen over moslims/islam.

Na deze beknopte informatie over de weblogs GeenStijl en PowNed, de auteurs en posters op beide weblogs en vooral kwantitatieve informatie over hun bijdragen, worden de bijdragen over moslims/islam in het volgende hoofdstuk in een bredere context geplaatst.

4. Moslims/islam-bijdragen in discursieve context

Dit hoofdstuk omvat een aantal basisgegevens over het verzamelde materiaal. De aantallen bijdragen over moslims/islam zijn weinigzeggend als we niets weten over het totaal aan bijdragen en over het aantal bijdragen over tenminste enkele andere onderwerpen. Om de bijdragen over moslims/islam in die bredere discursieve context te plaatsen en de betekenis ervan beter te kunnen duiden zijn behalve de totalen van artikelen en posts op beide weblogs hieronder data over enkele andere veel bediscussieerde groepen opgenomen die eveneens te maken hebben met discriminatie. Het gaat om vrouwen (query femini & vrouwen), vluchtelingen & migranten (query vluchtel migrant) en Marokkanen (query Marokkan). Daarnaast wordt ingegaan op de frequentie van de centrale begrippen 'moslim' en 'islam'. Tenslotte komt de top vijftien van de meest voorkomende begrippen aan de orde en samengestelde woorden waarin de begrippen moslim en islam voorkomen, evenals de top vijftien veel voorkomende woordparen die in de discussie over moslims/islam een rol spelen.

GeenStijl

Artikelen

Totaal:	37 413	
Moslim islam:	3 230	(8.63%)
Femini vrouwen:	2 526	(6.75%)
Vluchtel migrant:	624	(1.67%)
Marokkan:	539	(1.44%)

Het overzicht laat zien dat 8.63% van alle artikelen betrekking heeft op het thema moslims/islam. Een kleiner percentage, maar toch nog veel artikelen gaan over vrouwen (6.75%), terwijl de scores van artikelen over vluchtelingen en migranten (1.67%) en over Marokkanen (1.44%) een stuk lager liggen.

Comments op artikelen met sleutelwoorden

Comments totaal:	7 292 559	194 per artikel
Moslim/islam:	786 532	244 per artikel
Femini/vrouwen:	494 585	196 per artikel
Vluchtel/migrant:	132 924	213 per artikel
Marokkan:	136 280	253 per artikel

Op artikelen met het sleutelwoord moslims/islam wordt relatief veel gereageerd, zoals het overzicht hierboven laat zien. Het aantal comments is groter dan het gemiddelde aantal comments op alle artikelen, groter dan de comments op de artikelen met de sleutelwoorden vrouwen en vluchtelingen/migrant maar minder groot dan het aantal comments op de artikelen die over Marokkanen gaan.

Comments met sleutelwoorden

Comments totaal:	7 292 559	
Moslim/islam:	261 815	(3.59%)
Femini/vrouwen:	74 824	(1.03%)
Vluchtel/migrant:	26 792	(0.37%)
Marokkan:	31 121	(0.43%)

Los van de artikelen waarop ze reageren is afzonderlijk gekeken naar posts, die de sleutelwoorden moslims/islam, femini/vrouwen, Vluchtel/migrant en Marokkan bevatten. Posts met het sleutelwoord moslims/islam komen veel voor (3.59%), meer dan posts met het sleutelwoord vrouwen (1.03%). Minder dan 1% scoort het aantal posts met het sleutelwoord Marokkanen (0.43%) en nog minder het aantal over vluchtelingen/migranten (0.37%).

GeenStijl2jr

De volgende gegevens laten zien dat het relatieve aandeel moslims/islam-bijdragen in de laatste 2 jaar groter is dan in de hele bestaansperiode. Het aandeel moslims/ islam groeide van 3,59% naar 15,6%. Dat geldt ook, maar in veel mindere mate voor de andere sleutelwoorden.

Artikelen

Totaal:	9717	
Moslim/islam:	1518	(15,6%)
Femini/vrouwen:	834	(8,6%)
Vluchtel/migrant:	442	(4,5%)
Marokkan:	215	(2,2%)

De reacties op artikelen met sleutelwoorden zijn daarentegen in vergelijking iets lager.

Comments op artikelen met sleutelwoorden

Totaal:	1 635 755	168 per artikel
Moslim/islam:	298 994	197 per artikel
Femini/vrouwen:	125 191	150 per artikel
Vluchtel/migrant:	87 685	198 per artikel
Marokkan:	45 434	211 per artikel

Het aantal reacties met sleutelwoorden is relatief gegroeid, vooral met betrekking tot moslims/ islam.

Comments met sleutelwoorden

Totaal:	1 635 755	
Moslim/islam:	93 974	(5.74%)
Femini/vrouwen:	20 652	(1.26%)
Vluchtel/migrant:	15 733	(0.96%)
Marokkan:	10 292	(0.63%)

PowNed

Voor PowNed zien we het volgende beeld wat betreft artikelen, reacties op artikelen en posts met sleutelwoorden in het algemeen.

Artikelen

Totaal:	47 454	
Moslim/islam:	14 656	(30.88%)
Femini/vrouwen:	10 476	(22.08%)
Vluchtel/migrant:	5150	(10.85%)
Marokkan:	2810	(5.92%)

Een groot aantal, 30.88% van alle 47.454 artikelen op PowNed, heeft betrekking op het thema moslims/islam. Een kleiner percentage, maar toch nog veel artikelen gaan over vrouwen (22.08%), terwijl de scores van artikelen over vluchtelingen en migranten (10.85%) en over Marokkanen (5.92%) een stuk lager liggen. Opvallend is dat op alle onderdelen, moslims, vrouwen, vluchtelingen/migrant en Marokkanen, de percentages artikelen op PowNed beduidend hoger liggen dan op GeenStijl, vooral voor moslims/islam (respectievelijk 30,88% en 8,63%).

Comments op artikelen met sleutelwoorden

Comments totaal:	1 851 216	39 per artikel
Moslim islam:	943 187	64 per artikel
Femini vrouwen:	677 149	65 per artikel
Vluchtel migrant:	422 560	82 per artikel
Marokkan:	271 827	96 per artikel

Op artikelen met het sleutelwoord moslims/islam wordt relatief veel gereageerd, beduidend meer dan op het gemiddelde aantal reacties op alle bijdragen, ongeveer evenveel als op de bijdragen met het sleutelwoord vrouwen en minder dan op bijdragen over vluchtelingen/migrant en Marokkanen maar ook hier net als bij GeenStijl minder dan op de artikelen over Marokkanen. Het aantal comments per artikel in het algemeen op PowNed is wel beduidend lager dan op GeenStijl (respectievelijk 168 en 39).

Comments met sleutelwoord

Reacties totaal:	1 851 216	
Moslim/islam:	91 207	(4.93%)
Femini/vrouwen:	22 792	(1.23%)
Vluchtel/migrant:	18 308	(0.99%)
Marokkan:	8 733	(0.47%)

Los van de artikelen waarop ze reageren is afzonderlijk gekeken naar posts met de sleutelwoorden. Posts met het sleutelwoord moslims/islam komen veel voor (4.93%) iets meer zelfs dan op GeenStijl en meer dan posts met het sleutelwoord vrouwen (1.23%). Minder dan 1% scoort het aantal posts met het sleutelwoord vluchtelingen/migrant en nog minder het aantal over Marokkanen (0.47%). Deze gegevens wijken niet veel af van die van GeenStijl, hoewel Marokkanen daar iets hoger scoren dan vluchtelingen/migrant en.

De reacties met sleutelwoorden lopen procentueel gezien niet sterk uiteen.

Vergelijking GeenStijl en PowNed (2013-2015)

We zien hieronder dat een groot aantal van alle artikelen en posts op GS2jr (2013-2015) betrekking heeft op het thema moslims/islam.

Tabel 4.1. **GeenStijl2jr en PowNed artikelen en comments, algemeen en met sleutelwoord MI**

	Art alg	Comments	Art MI	Comments MI	% art	% com
GS2jr	9.717	1635.755	1.518	93.974	15.6%	5.7%
PN	47.454	1851.216	14.656	91.207	30.8%	4.9%

PowNed heeft in het algemeen en ook over moslims/islam veel meer artikelen geplaatst. Het aantal (algemene) comments loopt weinig uiteen. Dat is ook het geval bij moslims/islam comments.

Ontwikkeling in tijd van artikelen en comments

Hieronder wordt de kwantitatieve ontwikkeling in tijd van artikelen en comments in tabellen en figuren weergegeven. Dit gebeurt voor alle artikelen en comments en voor de bijdragen over moslims/islam. Er is sprake van een forse toename van de laatste, in absolute aantallen maar ook procentueel. Waren er op GeenStijl in 2005 113 moslims/islam-artikelen, in 2015 waren dit er na een gestage groei 595. Eenzelfde beeld laten de comments zien: 33.261 in 2005 oplopend tot 135.533 in 2015. Het aantal algemene artikelen en reacties liep eveneens op en daarom is het goed naar de percentages te kijken. In 2005 ging 6.6% van het aantal artikelen over moslims/islam, in 2015 16.9%, tweeënehalf keer zoveel. In 2005 ging 12.5% van de comments over moslims/islam, in 2015 24.7%, bijna twee keer zoveel.

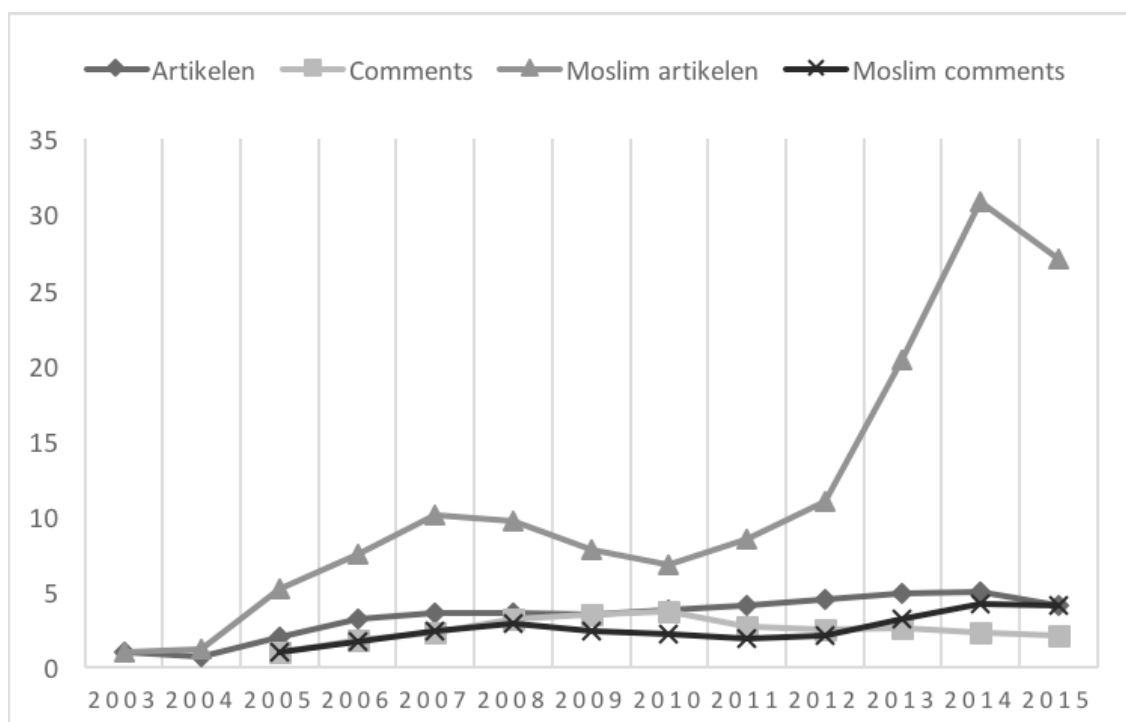
Ook PowNed laat ten opzichte van 2014 voor 2015 een stijging van MI-bijdragen zien voor zowel de artikelen als de comments.³⁴ De MI-artikelen stegen met 7.9% van 29.3% naar 37.2 en de comments met 11.1% van 48.6% naar 59.7%. Opmerkelijk is dat het totaal aantal artikelen en reacties op PowNed in deze periode een daling laat zien. In absolute aantallen stegen de MI-artikelen op PowNed van 6000 in 2014 naar 6409 in 2015 en de comments van 376.472 naar 426.387.

³⁴ 2013 wordt hier buiten beschouwing gelaten omdat het hier slechts een half jaar betrof en de weblog pas net bestond. Voor beide weblogs is de periode vanaf 15 november 2015 tot 31 december 2015 niet meegerekend.

Tabel 4.2. **GeenStijl, artikelen en comments (2003-2015)**

Jaar	Artikelen	Comments	MI artikelen	MI comments	% MI artikelen	%MI comments
2003	853		22		2,6	
2004	579		27		4,7	
2005	1711	266829	113	33261	6,6	12,5
2006	2743	487760	165	56793	6	11,6
2007	3066	601602	221	78342	7,2	13
2008	3096	838855	212	94539	6,8	11,3
2009	2966	919631	171	80275	5,8	8,7
2010	3207	980653	150	71230	4,7	7,3
2011	3469	708546	186	61192	5,4	8,6
2012	3829	665265	242	69078	6,3	10,4
2013	4128	677733	448	105390	10,9	15,6
2014	4242	597350	678	139140	16	23,3
2015	3524	548335	595	135533	16,9	24,7

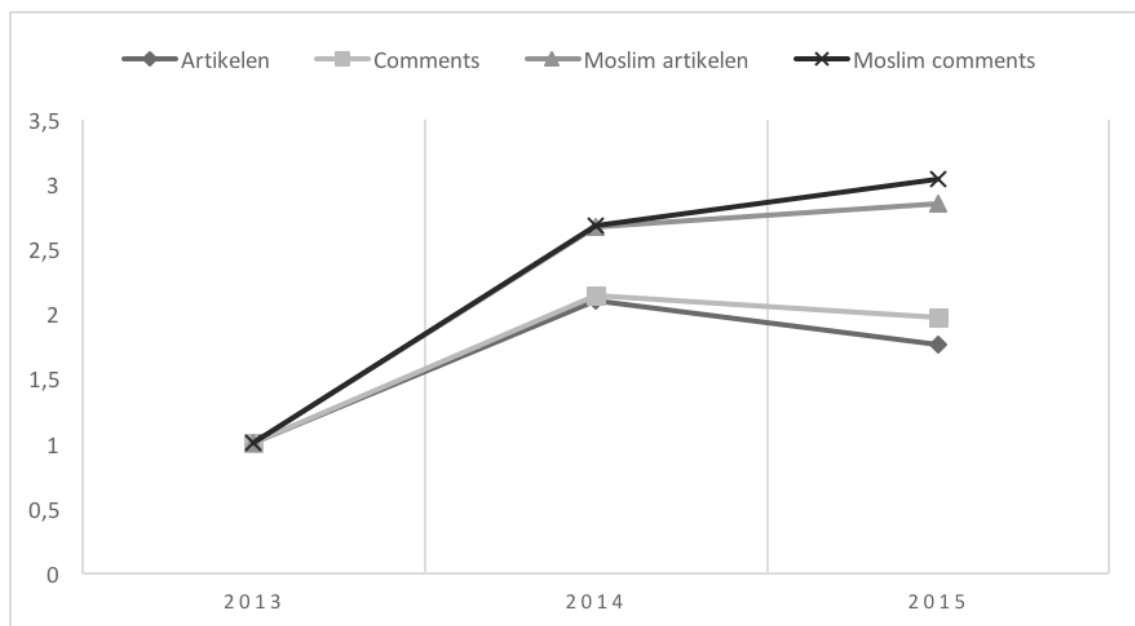
De volgende grafiek laat de relatieve groei zien vergeleken met het eerste jaar (waarde 1) van artikelen/comments en MI-artikelen/comments op GeenStijl. Vooral een sterke groei van MI-artikelen valt op.

Grafiek 4.1. *GeenStijl (MI) artikelen en comments, 2003-2015*

Tabel 4.3. PowNed, artikelen en comments (2013-2015)

Jaar	Artikelen	Comments	MI artikelen	MI comments	% MI artikelen	% MI comments
2013	9764	362195	2247	140328	23	38,7
2014	20511	774941	6000	376472	29,3	48,6
2015	17179	714080	6409	426387	37,3	59,7

De volgende grafiek laat voor PowNed de relatieve groei vergeleken met het eerste jaar zien van algemene artikelen en comments en MI artikelen en comments. Het valt op dat de bijdragen MI sterker zijn gegroeid dan de algemene bijdragen.

Grafiek 4.2. PowNed (MI) artikelen en comments 2013-2015

Samengevat de sleutelwoorden 'moslim' en 'islam' scoren relatief hoog op de onderzochte weblogs, vooral in de jaren 2013-2015. PowNed scoort hoger dan GeenStijl. Op artikelen over moslims/islam wordt op beide weblogs meer dan gemiddeld gereageerd. Dat geldt ook voor de andere sleutelonderwerpen die vergeleken werden. Zij brachten soms meer (PowNed op alle sleutelonderwerpen, GeenStijl op Marokkan) en soms minder (GeenStijl op vrouwen/femini en vluchteling/migrant) reacties teweeg dan bijdragen met de sleutelwoorden moslims/islam.

Woordfrequenties

Het spreekt vanzelf dat de woorden 'moslim' en 'islam' veel voorkomen (zie onderstaande overzichten). Om deze aantallen beter te kunnen plaatsen zijn hierbij de top 15 van meest voorkomende begrippen in de comments weergegeven. Kijk bijvoorbeeld hoe vaak Nederlander en mens voorkomen. Deze begrippen scoren lager dan moslim. Bij de redactionele artikelen van GeenStijl komt Nederlander (3.625) vaker voor dan moslim (2.841) en islamitisch (1.823). De volgende lijstjes geven voor beide weblogs de meest voorkomende begrippen in de comments weer.

GeenStijl comments, 15 meest voorkomende begrippen

Moslim	162724	Denk	54240
Islam	128486	Wilder	51108
Mens	92543	Link	48842
Nederland	91991	Word	45901
Goed	87244	Grot	42935
Is	73101	Islamitisch	41033
Land	68463	Allemaal	38718
Niet	66937	Vrouw	37647
Allen	66616		

GS-comments2jr, 15 meest voorkomende begrippen

Moslim	51683	Vrouw	13054
Islam	49525	Nl	13054
Mens	35423	Jod	12687
Nederland	35056	Tijd	12438
Goed	30854	Problem	12258
Land	28010	Ander	11675
Islamitisch	15938	Wilder	11629
Politiek	14321		

PowNed comments, 15 meest voorkomende begrippen

Mens	93023		
Nederland	78189	Denk	41985
Goed	73871	Islam	39631
Land	72223	Allemaal	34801
Jar	61043	Geld	30701
Is	60091	Beter	29514
Moslim	59804	Tijd	29359
Allen	58251	Eu	28536

Samengestelde woorden

‘Moslim’ en ‘islam’ komen ook voor in samengestelde woorden. Moslim komt op GeenStijl comments in volgorde van frequentie (>50) voor in combinatie met:

Samengestelde woorden met moslim

Moslim terrorist	623	Moslimfascist	87
Moslimextremist	605	Moslimdiscriminatie	80
Moslimhaat	440	Moslimgekkies	78
Moslimfundamentalist	389	Haatmoslim	65
Moslimextremisme	248	Nepmoslim	64
Kutmoslim	213	Knuffelmoslim	63
Kudtmoslim	117	Moslimradical	66
Moslim bash	155		

M.u.v. moslimdiscriminatie bevatten al deze toevoegingen een negatieve kwalificatie. De meeste samengestelde woorden uit dit overzicht hebben een haatdragende, beledigende en kleinerende teneur. Hetzelfde geldt voor enkele samengestelde woorden met 'islam' uit de volgende lijst. Islam komt er in volgorde van frequentie (>100) voor in combinatie met:

Samengestelde woorden met islam

Islamofobie	1712	Geislamiseerd	339
Islamofob	1621	Zelfislamisering	279
Gematigde islam	1195	Islamietj	200
Islamofiel	767	Islamdebat	184
Islamietjes	729	Islamterreur	123
Islamofascist	517	Islamknuffelaar	109

Woordparen

De volgende overzichten laten de top 15 lijst van frequenties van andere begrippen zien.

GS-comments 15 meest voorkomende woordparen

Vrijheid	Meningsuit	7220	Islamitisch	Land	4328
Ieder	Geval	6435	Mid	Oost	4142
D	6	6207	Islam	Is	3803
Jar	Geled	6047	Moslim	Nederland	3703
Politiek	Correct	5924	Gematigd	Moslim	3461
Geert	Wilder	5014	Link	Recht	3424
Moslim	Zijn	4457	Norm	Waard	3369
Niet	Moslim	4447			

GS-comments 2jr 15 meest voorkomende woordparen

Zwart	piet	10755	Geert	wilder	2164
D	6	7355	Islamitisch	land	1860
Jar	geled	5544	Norm	waard	1763
Mid	oost	3843	Mens	zijn	1729
Politiek	correct	3269	Niet	moslim	1639
Mens	will	2609	Vrouw	kinder	1628
Vrijheid	meningsuit	2532	Link	recht	1576
Afgelop	jar	2201			

Wat opvalt in de top vijftien is dat er tamelijk veel overeenkomsten zijn op het gebied van veel voorkomende woordparen in de verschillende bijdragen. Dat geldt zeker voor een aantal woordparen die voor dit onderzoek van belang zijn, maar ook voor een aantal meer neutrale woordcombinaties die hier buiten beschouwing worden gelaten. Tabel 4.4. laat de overeenkomsten zien voor enkele relevante veel voorkomende woordparen.

Tabel 4.4. **Veel voorkomende woordparen**

	Vrijheidvmeningsuit	GWilders	Pol correct	Zw Piet	IS	normen&waarden
PNcom	x	x	x	x	-	x
GScom2j	x	x	x	x	-	x
GScom	x	x	x	x	-	x
GSart.	x	x	x	x	x	-
GSart2j	x	x	x	x	x	-.
PNart.	-	x	x	x	x	-

De woordparen ‘Geert Wilders’, ‘politiek correct’ en ‘Zwarte Piet’ komen in alle onderdelen van de weblogs veel voor en ‘vrijheid van meningsuiting’ in alle behalve in PowNed artikelen. ‘Normen en waarden’ komen niet voor in de artikelen maar wel in de comments en ‘Islamitische Staat’ juist wel in de artikelen op beide weblogs.

Na deze kwantitatieve overzichten komen in het volgende hoofdstuk de onderwerpen aan de orde die besproken worden als het over moslims en islam gaat. Hierbij ligt het accent op de comments.

5. Topic analyse

In dit hoofdstuk volgt een overzicht van een aantal belangrijke topics en de begrippen die het meest geassocieerd zijn in de comments op PowNed en GeenStijl. Zulke overzichten zijn ook gemaakt van de redactionele artikelen, maar vanwege de leesbaarheid is er vanaf gezien om hier alle overzichten weer te geven. Wel zijn alle overzichten gebruikt voor de analyse van de belangrijkste topics in het discours op GeenStijl en PowNed.

Veel woorden worden door het computerprogramma afgekort zodat meer verbuigingen en vervoegingen meegenomen kunnen worden. Onbetekenende woorden zoals lidwoorden en voegwoorden, de zogenaamde stopwords, en usernames zijn uit de overzichten verwijderd. De onderwerpen staan in willekeurige volgorde. De relatieve grootte is afleesbaar aan het getal (onder *omvang*) dat bij de topic wordt vermeld.

Topics PowNed comments

De belangrijkste topics op PowNed comments zijn de volgende:

Religie, cultuur, ideologie; Turkije, Koerden, PKK, islamitisch onderwijs; homoseksualiteit, religie en wetenschap; economie; antizwart racisme; het Midden-Oosten-conflict en Rusland/Oekraïne; gender- en sekseverhoudingen; vluchtelingen(opvang); Marokkanen/criminaliteit(sbestrijding); oorlog Syrië, PVV/Wilders, NL politiek en partijen.

Begrippen	Omvang
<p><i>Religie, cultuur, ideologie</i> moslim, islam, jod, islamitisch, weggejorist, land, nederland, gelof, allah, religie, dod, wereld, koran, mens, vrijheid, aanslag, geweld, mohammed, gelov, link, cultur, isis, vred, moskee, christen, wester, europa, west, samenlev, profet, vrouw, politiek, ideologie, nazi, vermoord, ongelov, terrorist, oorlog, volk, arabisch, godsdienst.</p>	1863.80
<p><i>Turkije, Koerden, PKK, islamitisch onderwijs</i> turk, turkij, erdogan, koerd, schol, Nederland, pkk, land, weggejorist, genocid, islamitisch, onderwijs, Koerdisch, leerling, armen, Europa, universiteit, ottoman, rijk, isis, NAVO, student, volk, Mehmet, seculier, Koerdistan, Nederlander, dictator, geschiedenis, oost, kobani, diploma, steun, docent, akp, nederturk, onderzoek, leger, allochton, kinder, gebied, wester.</p>	235.60
<p><i>Homoseksualiteit, religie en wetenschap</i> homo, god, kerk, gelov, kater, gelof, religie, bijbel, jesus, katholiek, boek, mens, paus, wetenschap, christelijk, christen, wereld, religieuz, oud, bewijs, hetero, christendom, wetenschapp, eeuw, wetenschapper, dod, godsdienst, homoseksualiteit, kinder, theorie, christus, christ, gay, atheïst, evolutie, priester, natuur, huwelijk, heilig, onzin, onderzoek, waarheid, planet, homoseksueel, feit, religies.</p>	466.88

Economie

geld, nederland, werk, betal, euro, kost, land, gat, miljard, belast, miljoen, ban, betaald, mens, uitker, economie, bank, griekenland, minder, maand, zorg, pol, griek, nederlander, nieuw, beter, brussel, bedrijf, gratis, zak, nodig, sted, pvda, schuld, ander. 1305.03

Antizwart racisme

zwart, piet, blank, nederland, racism, neger, racistisch, sinterklas, kinder, mens, racist, nederlander, wit, discriminatie, cultur, land, slavernij, weggejorist, feest, discussie, slav, sint, kleur, traditie, donker, allochton, afrika, gekleurd, link, discriminer, ras, tradities, quinsy gario, huidskleur, gediscrimineerd, man, anti, slaf, surinam, kinderfeest, afrikan. 445.99

Conflict Midden Oosten en Rusland/Oekraïne

rusland, israel, russ, russisch, land, palestijn, poetin, hamas, israelisch, putin, oorlog, oekrain, jod, oost, gebied, west, europa, gaza, navo, raket, oekrain, burger, kiev, krim, bevolk, volk, propaganda, nazi, bezet, wereld, conflict, dod, militair, palestina, ukrain, leger, reger, org, feit, amerikan, international, youtub, amerika, schiet, wapen, separatist, grot, duitsland, gas, 1177.41

Gender en sekseverhoudingen

vrouw, kinder, har, kind, ouder, man, meisjes, schol, moeder, weggejorist, jong, verkracht, vader, dochter, lekker, cultur, pedo, soort, sek, leeftijd, hoer, foto, normal, hoofddoek, ziek, natur, meid, mevrouw, dames, opvoed, sex, neuk, pedofiel, mooi, thuis, jongen, wijf, leuk, huwelijk, drag, moslima, trouw, india, moslim, oud. 733.01

Vluchtelingen(opvang)

land, vluchtel, nederland, europa, mens, asielzoeker, duitsland, weggejorist, geld, problem, allemal, huis, opvang, grenz, afrika, zwed, nederlander, link, europes, miljoen, veilig, merkel, bevolk, gratis, cultur, kinder, kost, volk, illegal, uitker, gelukszoeker, weg, vlucht. 1275.99

Marokkanen/criminaliteit(sbestrijding)

marokkan, nederland, politie, criminel, weggejorist, rechter, nederlander, dader, agent, slachtoffer, man, minder, dod, paspoort, allochton, straf, soort, tuig, marokko, aangift, land, wet, strat, moord, gedrag, advocat, autochton, verdacht, burger, recht, samenlev, jongen, gast, jong, familie, straff, auto, justitie, geweld, schiet, volgen, mocro, werk, veroordeeld, criminaliteit. 1301.06

Oorlog Syrië

assad, land, oorlog, isis, amerikan, obama, iran, irak, syrie, wapen, leger, west, amerika, militair, terrorist, wereld, syrie, dod, vliegtuig, steun, rebell, vecht, moslim, usa, europa, wester, reger, olie, vijand, burger, egypt, aanslag, macht, rusland, hel, afghanistan, syrisch, strijder, strijd, oost, nieuw, soldat, bomm, president.

1260.04

PVV/Wilders, NL politiek en partijen

pvv, wilder, partij, pvda, politiek, nederland, link, stemm, vvd, geert, rut, verkiez, recht, minder, land, democratie, volk, kamer, politici, zetel, cda, kabinet, pechtold, weggejorist, reger, nederlander, kiezer, macht, democratisch, den hag, burger, mens, peiling, beleid, meerder, politicus, zegt, samsom, media, oploss, fortuyn, brussel, mening, europa.

989.82

Topics GeenStijlcomments

De belangrijkste topics op GeenStijlcomments zijn de volgende:

Aanslagen, islamkritiek; MO-conflicten(oorlog); Marokkanen, integratieproblemen, criminaliteit; gender- en sekseverhoudingen; de islam, andere religies, wetenschap; vluchtelingen(beleid), EU; dieetvoorschriften, islamitische gebruiken, andere religies; Geert Wilders, vrijheid van meningsuiting, van Gogh, cartoons, film; IS en reacties politiek en media; Nederlandse politiek, PVV; islam, religie, vrijheid van godsdienst.

Begrippen**Omvang***Aanslagen, islamkritiek*

moslim, nederland, fuckj, gelof, ayan, ali, recht, dod, mohammed, maximo, theo, post, link, verdonk, lucas, geweld, samir, nederlander, pim, rita, profet, aanslag, gogh, hakbar, terrorist, vermoord, trouwen, moord, allochton, allah, koran, lekker, bush, leuk, amerikan, pastor, hirs, imam, donner, god.

488.00

MO-conflicten(oorlog)

jod, land, israel, oorlog, palestijn, islamitisch, israel, wereld, iran, moslim, west, turkij, amerikan, hamas, arabisch, irak, dod, europa, leger, oost, turk, egypt, volk, obama, arabier, amerika, militair, mid, gebied, steun, vred, assad, olie, conflict, gaza, wester, bevolk, macht, rusland, afghanistan, miljoen, erdogan, anti, wapen, syrie, geschiedenis, genocid, kinder, democratie, pakistan, terrorist, reger.

1275.49

Marokkanen, integratieproblemen, criminaliteit

marokkan, nederland, schol, turk, allochton, kinder, nederlander, blank, zwart, problem, cultur, ouder, moslim, islamitisch, autochton, land, groep, racism, criminel, politie, marokko, onderwijs, samenlev, minder, racist, discriminatie, jonger, amsterdam, piet, gedrag, wijk, racistisch, werk, tuig, link, kind, onderzoek, pvda, paspoort, sted, afkomst, jong, wit, strat, opvoed, moco, gemeenschap, maatschappij, criminaliteit, generatie. 1281.20

Gender en sekseverhoudingen

vrouw, har, mann, hoofddoek, moslima, homo, man, drag, nederland, moslim, meisjes, burka, ander, cultur, verbod, achter, mevrouw, meisj, boerka, verkracht, hoer, gelof, respect, islamitisch, land, wet, recht, lekker, gelijk, kinder, dames, sharia, hoofddoekjes, weiger, huwelijk, allah, hoofddoekj, foto, dochter, discriminatie, vrijheid, verplicht, rechter, kind, religie, regel, vrouwelijk, meid, onderdruk, kleding. 775.31

Islam, andere religies en wetenschap

god, gelov, religie, mar, ander, christen, bijbel, christendom, kerk, boek, mens, christelijk, jesus, all, allah, koran, wereld, wetenschap, waarheid, religieuz, katholiek, godsdienst, jod, eeuw, hel, wetenschapp, religies, aard, dod, kinder, christ, mohammed, onderzoek, natur, heilig, woord, atheïst, macht. 1276.68

Vluchtelingen(beleid) EU

land, mar, nederland, geld, europa, mens, werk, betal, problem, miljoen, vluchtel, euro, all, europes, sted, politiek, belast, minder, burger, miljard, uitker, tijd, zorg, binn, nieuw, bevolk, brussel, volk, weg. 2274.66

Dieetvoorschriften, islamitische gebruiken, andere religies

Moslim, halal, moskee, eten, nederland, allah, lekker, dier, vles, amsterdam, slacht, ramadan, weggejorist, hond, mekka, kop, nieuw, varken, rotterdam, islamitisch, stad, feest, haram, tijden, auto, schap, kerk, vark, gemeent, bid, verbod, buurt, beest, geslacht, suikerfeest, vret, varkensvles, jod, drink, kerst, holland. 695.83

Geert Wilders, vrijheid van meningsuiting, van Gogh, proces, cartoons, film

wilder, vrijheid, film, geert, meningsuit, rechter, nederland, word, beled, mening, uitsprak, recht, carton, fitna, woord, debat, mohammed, omroep, publiek, beledigd, bedreig, geweld, politiek, weggejorist, advocat, geenstijl, kritiek, vrij, theo, media, vara, boek, rutger, inhoud, humor, gogh, strafbar, filmpj, feit, journalist, vervolg, proces, haatzaai, uitzend, enait, discussie, krant, programma. 694.30

IS en reacties politiek en media

nederland, isis, weggejorist, islam, politie, aanslag, dod, youtub, soort, den hag, politiek, geweld, man, terrorist, minder, mens, gutmensch, gewon, onthoofd, vred, filmpj, volk, zien, kinder, bakito, oorlog, rut, allah, kalifat, wegkijk, sted, media, slachtoffer, vlag, npo, west, twitter, paspoort, jihadist, link, syri, demonstratie, burger, politici. 1123.19

Nederlandse politiek, PVV

wilder, pvv, partij, pvda, link, politiek, geert, nederland, stemm, recht, vvd, mar, cda, stem, verkiez, democratie, kamer, kabinet, ander, zetel, fortuyn, reger, anti, stemmer, politici, standpunt, kiezer, pechtold, macht, democratisch, gelijk, problem, pim, rut, allochton, socialist, politicus, volk, minder, liberal, debat, extrem, groenlink, mening, hitler. 1693.32

Islam, religie, vrijheid van godsdienst

moslim, islam, mar, ander, mens, islamitisch, land, nederland, problem, vrijheid, gelof, koran, geweld, jod, religie, wereld, cultur, samenlev, politiek, wester, groep. 9060.14

Belangrijkste overkoepelende topics

De acht topics die de meeste continuïteit laten zien in alle onderzochte onderdelen (artikelen en comments) gaan over de thema's: Islam als een religie, - gender en sekseverhoudingen (w.o. homoseksualiteit en pedofilie), - vluchtelingen en hun opvang in nationaal en Europees verband, - antizwart racisme, - problemen rond integratie, vooral van Marokkanen, - de crisis in het Midden-Oosten, - PVV en de Nederlandse politiek, - islamkritiek, vrijheid van meningsuiting, moord op Van Gogh en gevolgen. Deze topics wordt in verband met hun relevantie voor de onderzoeksvragen hieronder besproken. Daarbij wordt aandacht besteed aan samengestelde woorden, frequenties en begrippen die binnen de topics karakteristiek zijn voor het discours op de weblogs.

Topic religie

De islam als religie is een belangrijk thema op de onderzochte weblogs. Hoe wordt er inhoudelijk op de weblogs over dit geloof gesproken? Om hier zicht op te krijgen is ingezoomd op de topics binnen deze categorie en zijn de frequenties en bijbehorende posts bestudeerd van een aantal sleutelwoorden als koran, sharia, profeet. In deze discussies komen ook aan de orde: theologische aspecten zoals de vijf belangrijke gedragsregels (vasten/bedevaart ed.), verschillen tussen richtingen als soennieten, sjiieten en alevieten, de betekenis van specifieke Koranteksten, de geschiedenis van het offerfeest, de betekenis van woorden en begrippen als kalief, shariavoorschriften en de vroege geschiedenis van de islam.

De noodzaak en (on)mogelijkheid van de islam om een fase van Verlichting door te maken en het al of niet bestaan van een gematigde vorm van islam en van gematigde moslims trekken

ook de aandacht. Ook komt hier de islam in relatie tot andere godsdiensten, vooral het christendom en het jodendom, aan de orde. Er wordt bijvoorbeeld ingegaan op het verschil tussen profeten bij de verschillende religies, het verschil in (opvattingen over) het gebruik van geweld, de houding tegenover homoseksualiteit, de evolutie(leer), de inhoud van de bijbel en de aanspraken van moslims over de goddelijkheid van de koran. Daarnaast is een belangrijk onderwerp hoe er in de islam wordt omgegaan met de vrijheid van meningsuiting. Ook de discussie of de islam primair een religie is, een cultuur of een ideologie wordt hier besproken.

Veel gedane beweringen in deze topic zijn de volgende: moslims steunen IS en het terrorisme; het geloof is schuldig aan de misstanden in de moslimwereld; moslims vormen een sekte; islamofobie is een gezonde afkeer van de religie islam; de islam is niet een religie van vrede; wij mogen ook geen kerk bouwen in moslimlanden; de islam is een ideologie die de samenleving ontwricht; haat tegenover andersgelovigen is de ware islam; de islam staat gelijk aan een ziekte, wereldkanker, duivelsgeloof, ebola, hard drugs, kwaadaardige epidemie en IS. In verband met de veiligheid moeten we overgaan tot een totale verwijdering van moslims uit Europa. De overwegende opinie is dat er geen gematigde islam bestaat.

In de volgende drie voorbeelden uit PNcomments komen veel items aan de orde die in deze analyse vaker terugkeren en die belangrijke componenten vormen in het stigmatiseringsproces ten aanzien van moslims. Zij illustreren hoe racisme ten aanzien van moslims opereert. Het gaat om de vermeende achterlijkheid, de leugenachtigheid en het gewelddadige karakter van moslims/ islam. Het taalgebruik is hyperbolisch.

‘Islam=Onderwerping. Het is een godvergeten duivelse doodcultus die zijn weerga niet kent. Stilstand, achteruitgang, onderdrukking, dood en verderf waar ter wereld het mohammedanisme ook maar opduikt. Geheel volgens het verderfelijke en leugenachtige voorbeeld van die vroegmiddeleeuwse, achterlijke, ongeletterde, krankzinnige, moordlustige en van haat doordrenkte pedofiele roverhoofdman uit de zandbak. Een ieder die bij zijn volle verstand de verderfelijke en barbaarse woestijnideologie van Mo aanhangt of verdedigt is kapot geïndoctrineerd, niet goed bij z'n hoofd of puur kwaadaardig’ (Bezek 9 aug 2014)

In het volgende voorbeeld wordt veelvuldig gebruik gemaakt van herhaling. Er lijkt geen eind te komen aan de opsomming van wat allemaal achterlijk is als het over moslims/islam gaat.

‘Achterlijk geloof, achterlijke overtuigingen, achterlijke geloofsbeleiders, achterlijke Imam's, achterlijke Koran, achterlijke Mohamed, nog achterlijker Allah, achterlijke ezelneukers, achterlijke burka's, achterlijke haatbaarden, achterlijke IS, achterlijke hoofddoeken, achterlijke soepjurken, achterlijk suikerfeest, achterlijk opgedrongen geloof, achterlijke haatpaleizen, achterlijke knuffelmarokkanen, achterlijke shariawijken en ga zo maar door, alles wat er mee te maken heeft, er bij in de buurt komt, of er ook maar enige vorm van affiniteit voor uit....achterlijk!’ (Myrna1965 1 juni 2015)

De volgende poster zet ironie in als stijlmiddel om een haatdragende boodschap over moslims beter voor het voetlicht te brengen:

‘We moeten stelling nemen, want niet elke moslim is hetzelfde.’ Ik kan niet anders dan die meneer volmondig gelijk geven. De een steelt de ander roofst weer een ander hakt er met de bijl op los en een andere moslim is gewent om iemand de strot door te snijden. Verder zijn er nog moslims die kinderen verkrachten in naam van de profeet en als ultieme geloofsbelijdenis een zelfmoordaanslag plegen. Kortom een gemeleerd gezelschap maar die allen over de zelfde kam te scheren gaat mij te ver. Veel te ver.’ (botbot 25 okt 2014)

Booslim

In plaats van moslim wordt ook wel het neologisme booslim gebruikt. Redacteuren en posters willen hiermee verwijzen naar de vermeende boosheid en boze toon van moslims. De auteur van de volgende passage uit een artikel op GeenStijl bereikt een overdreven versterkend effect door eindeloos te herhalen hoe boos moslims wel niet zijn. Zij doet dit o.a. door te werken met staccato-zinnen die geen onderwerp of werkwoordsvorm hebben. Ook de zin ‘woede is een drijfveer, een middel en een doel’ is een vorm van herhalen. Verder zien we nabootsing van gebrekkig Nederlands (‘op de mediaas’) en ironie in ‘omdat mensen ze lichtgeraakt noemen’. Ze neemt hier een loopje met, anticipeert op, de beeldvormingskritiek: ze zijn niet lichtgeraakt maar worden alleen maar zo genoemd!

‘Alsmar boos. Op alles en de wereld. Op Katy Perry. Op vrouwen. Op rechterhanden. Op elkaar, vooral heel veel op elkaar. booslims nemen elkaar voortdurend de maat of de ander wel verwoed genoeg gelooft en zoniet: boos. Boos op democratie. Boos op dieren. Boos op kinderen. Boos op treinen en gebouwen. Boos op boeken, boos op beelden. Boos op voedsel en op fastfood. Boos op seks. Boos op facebookmeisjes. Boos op homo’s en op hetero’s. Boos op cultureel erfgoed, andermans maar ook hun eigen. Boos op hoerige vrouwen, boos op gehoofddeckte vrouwen. Boos op lieve ezeltjes en op Miss Piggy. Boos op de snackbar en boos op Mars. Boos op humor en chronisch boos op de mediaas. Boos op Woezel en Pip. En als ze niks hebben om boos op te zijn, dan zitten ze in de moskee en leren dat Allah voortdurend boos op hen is. Het is een boos-maken-of-boos-zijn wereld voor de booslims. Woede is een drijfveer, een middel en een doel in de islam, en dat zal de rest van de wereld weten. De booslimrazernij beheerst hun en daarmee onze wereld en zien we terug in de media in een scala van nieuwsberichten. Van amusant-knullig piswoest gestampvoet omdat mensen ze lichtgeraakt noemen tot verwoestende oorlogen en aanslagen. En wie daar op zijn/haar beurt boos om wordt, is islamofob maar dat is logisch. We doen het vandaag eens anders, de veertienkoppige GS researchredactie heeft een lijstje van zaken bij elkaar gerechercheerd waar booslims NIET BOOS van worden’ (A. Nanninga 5 maart 2014)

Booslim wordt op GeenStijl begin 2009 voor het eerst gebruikt. Het gebruik ervan stijgt snel tussen augustus 2012 en oktober 2012, daarna is de curve wisselend. Een voorbeeld van een GS- post waar bedreigingen worden geuit:

‘Het beste is dat we, net als die booslims, ook een dodenlijst op stellen. Zet daar de foto’s van de organisatoren en alle de haatpredikers op dan kan er op ze gejaagd worden. Dat zal ze leren!!!!!!!’ (Sakehead 16 febr. 2015)

Muzelman

Een andere term die we tegenkomen op beide weblogs is muzelman. Het is een archaïsche term die stamt uit de zestiende eeuw. Muzelman stamt etymologisch af van het Perzische *musliman*. Het hiervan afgeleide begrip *musulman* wordt in het Frans nog algemeen gebruikt voor moslims in tegenstelling tot andere Europese talen waarin variaties op ‘moslim’ gebruikt worden. Opmerkelijk is dat muzelman (*muselmänner*) in de concentratiekampen van de nazi’s werd gebruikt voor en door joden. Getuigenverlagen uit de kampen maken hier regelmatig melding van. Ik heb in de wetenschappelijke literatuur gezocht naar meer achtergrond informatie maar er is weinig over te vinden, hoewel het verschijnsel steeds vaker wordt opgemerkt. Het gebruik van dit begrip in de context van de vernietigingskampen van de nazi’s is weinig onderzocht.

Vermoedelijk werd het gebruikt omdat dit begrip met negatieve connotatie verwees naar een houding van apathie en berusting, een (vermeend) stereotype eigenschap die moslims en joden zouden delen. Primo Levi vermeldt het gebruik van dit begrip in Auschwitz in zijn boek ‘Is dit een mens’(1958).³⁵ Hij stelt dat oudere kampbewoners het woord muzelman gebruikten voor de zwakkeren die gedoemd waren binnenkort te sterven, de mensen die zich tussen leven en dood bevonden, onverschillig waren geworden voor alles om hen heen en geen relatie meer onderhielden met hun omgeving. Hij oppert dat het wellicht te maken heeft met hun gebogen houding die doet denken aan moslims tijdens het gebed of met de banden die zij om het hoofd dragen. Latere analyses wijzen op een diepere betekenis, dat van ultieme onderwerping van de gelovigen aan de wil van God, zoals de kampslachtoffers totaal onderworpen waren aan het regime van de Führer.³⁶ Nader onderzoek kan wellicht meer licht werpen op hoe dit begrip in het kampidoom terecht kwam en welke functie het daar vervulde, maar hoe het ook zij, tegenwoordig wordt de term vooral gebruikt voor (mannelijke) moslims vanwege de negatieve bijbetekenis.

Het gebruik van muzelman op GeenStijl (776 hits) steeg geleidelijk tot 2007 en zakte daarna even geleidelijk weer af naar een beperkt fluctuerend lager niveau. Het gebruik hiervan op PowNed (169 hits) steeg geleidelijk tot begin 2014 en daalde daarna slechts weinig. Muzelman wordt op de weblogs vooral gebruikt als denigrerend en kleinerend alternatief voor moslims. Dit wordt nog eens extra benadrukt door een veel voorkomend verkleinwoord zoals in: ‘miezerige muzelmannetjes’. Het heeft de connotatie van middeleeuwse achterlijkheid. Een voorbeeld uit PowNedcomments dat overigens ook uiterst seksistisch is:

‘Snap vooral die linkse wijven met hun “Welkom vluchtelingen” spandoeken niet. Snappen ze dan echt niet dat dit een heel ander soort man is dan de sullige Hollandse lulletjes rozewater? Eerst de “Dolle Mina” uithangen. Gelijke rechten voor de vrouw! Nu verwelkomen ze degene die hun verworven rechten met de grond gelijk zullen maken. Of denken ze dat ze deze kerels kunnen doodknuffelen, en in de “praatgroep” op andere gedachten kunnen brengen. Nee stelletje achterlijke dozen, jullie dochters zullen gehooftdoekt moeten bukken voor de Muzelmannen. De Hollandse man zal zich bekeren tot de Islam, en jullie niet kunnen redden.’ (Magilla Gorilla 4 okt 2015)

³⁵ http://www.humanistischecanon.nl/auschwitz/primo_levi_is_dit_een_mens__1958_

³⁶ <http://cambridgeforecast.org/MIDDLEEAST/MUSELMANN.html>

Tabel 5.1. **Religie items**

	GSart	GSart2jr	GS-posts	GS posts2jr	PNart	PN-posts
Islam	2408	1307	157.066	56.280	1723	53.134
Gematigde Islam	10	7	638	261	1	148
Geen gematigde Islam	0	0	144	62	0	31
Moslim	2059	955	145.154	39.454	1014	52.195
Gematigde Moslim	16	17	1.556	601	5	485
Geen gematigde Moslims	1	1	69	30	0	38
Jihad	451	355	7.592	3.363	694	6.837
Radicale islam	27	21	646	231	26	199
Profeet	146	77	5.438	1.946	75	2.836
Koran	279	176	16.382	5.035	100	5.738
Sharia	369	192	8.726	3.799	99	3.237
Taqiyya	21	15	751	333	0	239
Booslim	65	45	878	646	0	714
Muzelman	18	1	776	167	2	169
Jodendom	21	14	1.295	405	7	579
Christendom	63	38	5.687	1.960	29	1.722
Verlichting	60	35	2.255	797	0	822

Gematigde islam

Het is een regelmatig bediscussieerd onderwerp in het islamdebat, online en offline: bestaat er een gematigde islam of niet? (zie in tabel5.1.) Veel reaguurders zijn van mening dat er maar één islam bestaat die eenduidig en onveranderlijk is en per definitie niet gematigd kan zijn:

‘Vandaar dat elke enquête onder moslims steeds weer zulke schokkende cijfers oplevert als het gaat om joden, homo’s, islamkritiek, vrouwen, sharia, terrorisme, etc. Er is geen gematigde islam omdat er maar één islam is. Die is vrij eenvoudig (rovend, verkrachtend, moordend en plunderend rondtrekken).’ (PN-com Dandruff 7 okt 2015)

Taqiyya

Het begrip taqiyya staat voor de geoorloofde leugen tegen niet gelovigen. Het speelt een centrale rol in het toeschrijven aan moslims van de eigenschap onbetrouwbaar te zijn, één van de kenmerken in het stigmatiseringsproces. Waar tegenstanders van de islam ervan uitgaan dat moslims te allen tijde mogen veinzen en bedriegen wordt het onmogelijk gemaakt in een dialoog nader tot elkaar te komen. Hans Jansen, de islamkenner die zich steeds meer ontwikkelde tot een anti-islamactivist en korte tijd voor de PVV in het Europees parlement zat, gebruikte het begrip regelmatig in zijn bijdragen op GeenStijl. Hij duidde het begrip aan als ‘spaarzaamheid met de waarheid’. Een voorbeeld uit PowNed.com:

‘Je kan geen overtuigd moslim zijn en tegelijkertijd trouw zijn aan vrijheid, democratie en het Koninkrijk der Nederlanden. Dat gaat gewoon niet samen, je hoeft maar een paar pagina’s in de koran te lezen om te weten dat geen enkele moslim te vertrouwen is omdat hun geloof voorschrijft dat ze zich goedaardig moeten voordoen tot ze genoeg macht hebben om de ongelovige honden te onthoofden en te veroveren. Geen enkele moslim is te vertrouwen door deze zogenaamde taqiyya.’ (Pantheist 29 aug. 2015)

In dit citaat komt het vaak voorkomend verschijnsel voor waarbij (al of niet vermeende) eigenschappen en gedragingen van moslims direct worden afgeleid en daarmee ‘verklaard’ vanuit teksten in de koran of hadith, het verschijnsel van *textual slavery*, het slaafs verklaren vanuit in religie gezaghebbende teksten. Hetzelfde gebeurt in het antisemitisch discours voor joden vanuit de Thora. Het verschijnsel lijkt bij christenen minder voor te komen. Het heeft dan ook te maken met de wijze waarop discriminatie opereert om machtsverhoudingen in stand te houden.

Topic gender

Een veel besproken topic gaat over gender, met name de positie van de vrouw in de islamitische cultuur en hoe de sekseverhoudingen zijn. Een belangrijk thema is hoe zij zich kleedt en de betekenis daarvan. Hierbij staat de hoofddoek centraal. Ook op de positie van westerse vrouwen, homoseksualiteit en pedofilie wordt geregeld ingegaan. Seksueel geweld komt in deze topic eveneens aan de orde. Hieronder worden de observaties rond deze deelonderwerpen apart voor beide blogs besproken en enkele voorbeelden gegeven. In hoofdstuk 6 komt het thema gender opnieuw aan de orde.

PowNed

De posts op PowNed gaan veel over vrouwen in het algemeen waarbij moslims terloops aan de orde komen. De uitingen zijn vaak grof en behalve discriminerend voor moslims ook erg seksistisch zoals onderstaande citaten laten zien. Verschillende deelonderwerpen worden besproken. Er vindt bijvoorbeeld een discussie plaats over pedofilie en de veranderde houding rond dit verschijnsel. Het misbruik van een aantal scholieren door een lerares wordt uitgebreid becommentarieerd. Met name komt de mening naar voren dat er ten aanzien van vrouwen en pedofilie veel milder wordt gereageerd dan wanneer het gaat om misbruik door mannen. Het boerkaverbod is eveneens een gespreksonderwerp evenals de zogenaamde pedagogische tik.

Enkele citaten uit de topiccategorie moslims en vrouwen op PowNed comments:

‘Zij heeft een moslimvader, vrienden. Zij is half Palestijns, dat zijn untermenschen en het kwaad van deze wereld.’ (Arbijan 30 okt 2015)

Het gebruik van *untermenschen* in dit citaat is ontleend aan racistische nazistische theorieën over de superioriteit van sommige groepen mensen en inferioriteit van anderen. Destijds werden deze verschillende groepen aangeduid als ‘rassen’. Met name joden werden in het nazisme afgeschilderd als *untermenschen* die dan ook niet als mensen hoefden worden behandeld. Dat maakte de weg vrij voor het uitmoorden van deze bevolkingsgroep.

Het volgende citaat getuigt van een extreme mate van gecombineerde vrouwen- en moslimhaat. Het geeft een voorbeeld van intersectionaliteit, in een meer Nederlandse term ook wel kruispunt-denken genoemd.³⁷ Bij intersectionaliteit grijpen verschillende vormen van onderdrukking op elkaar in waarmee ze elkaar wederzijds versterken. Duidelijk wordt in dit citaat hoe de twee onderdrukkingsmechanismen elkaar versterken ter meerdere eer en glorie van de islamofobe, misogyne macho-man:

‘Eindelijk goed nieuws in moslimland. Zouden ze in het westen ook moeten doen. De neukkunsten laten nogal te wensen over in gebieden zoals Engeland en Nederland. (...)lijkt me geil om gestraft te worden door een geil goedgekont moslimteefje. Daarna zuigen. (...) het was al duidelijk dat ze in moslimland lekker vroeg beginnen met neuken(...) geen dag verstrijkt zonder dat islamitische degeneratie een next level aantikt...hoe zou het die wereld vergaan zonder die troep – weggejorist - (...) neuken godverdomme en muil open hoer...dat was het wel zo n beetje, meer heb je als man toch ook niet nodig. ..alles voor de man.’ (PN-com MoslimMolen 13 mei 2015)

GeenStijl

Hier is meer dan op PowNed sprake van opiniestukken en een uitwisseling van meningen over de positie van vrouwen en sekseverhoudingen, ook al gaat het er ook hier vaak grof aan toe. De besproken onderwerpen gaan onder meer over:

De mate van uitsluiting van moslimvrouwen;

De wens om meer vrouwelijke artsen aan te stellen, vooral voor moslimmannen;

Een TV programma over de positie van moslimvrouwen gepresenteerd door voormalig GroenLinks fractievoorzitter Femke Halsema (hier femke halalsema genoemd);

Seksuele m/v verschillen en de gevolgen voor seksualiteit en relaties;

Standpunten van imams over vrouwen;

De hoofddoek, bijvoorbeeld in de sport, en hoe zit het nou met het douchen erna?

Dwang van mannen tot dragen van een hoofddoek;

De sharia en sharia-bepalingen over vrouwen;

Een hoofddoekverbod versus een verbod van andere religieuze uitingen zoals een kruisje;

Positieve discriminatie;

De huwbare leeftijd, ook vroeger in christendom en in de joodse godsdienst;

Gemengd zwemmen en een uitspraak van de rechtbank hierover;

Inteelt en de mate waarin het in moslim families voorkomt;

(Geen) hand geven;

³⁷ <https://tweedesekse.wordpress.com/2009/04/16/kruispuntdenken-intersectionaliteit/>, geraadpleegd op 15 januari 2017.

Steniging;

Balkenende (hier genoemd 'bakellende') en handtastelijkheid, 'maar niet bij moslimvrouwen'; De (vermeende) behoeften van Nederlandse vrouwen.

Dit laatste onderwerp komt bijvoorbeeld aan bod in de volgende post op GeenStijl die niet alleen getuigt van islamofobie maar ook van een hoge mate van seksisme. Opnieuw zien we hier een voorbeeld van intersectionaliteit. De spreker denkt te weten wat motieven, wensen en voorkeuren van vrouwen zijn en spreekt in hun plaats:

'Islam maakt meer kapot dan je lief is. Vrouwen gaan echt niet voor de lol halfnaakt over straat op onhandige hakken lopen. Stiekem willen ze een bevestiging krijgen over hoe lekker en sexy ze wel niet zijn. Denk overigens niet dat ze zitten te wachten op het gesis van een rifaap of opdringerige onbeschofte moslimmannen. Ze willen normale aandacht van normale mannen.' (Trekvogel 14 sept 2014)

Een tegengeluid is zeldzaam maar komt soms voor. De volgende GS- poster signaleert de selectieve verontwaardiging rond de positie van vrouwen onder medereaguerders.

'ieder bericht over een moslimman die zijn vrouw misbruikt, over moslimlanden waar vrouwen niet mogen rijden en/of gestenigd worden, wordt onder hoge verontwaardiging breed uitgemeten en tegelijkertijd wordt roomblanke westerse feministe honend weggezet als een jankend, verongelijkt, nooit tevreden nest.' (GSBach 28 nov 2013)

Zie voor een verdere bespreking van genderitems p.146 ev.

Topic vluchtelingen

Vooraf nadat vanaf midden 2015 de toestroom van asielzoekers naar Europa en Nederland toeneemt wordt er veelvuldig gediscussieerd over dit thema. Het gaat vooral over de grote aantallen, hun opvang en het beleid op verschillende niveaus, internationaal, Europees en landelijk. Het probleem wordt als volgt gedefinieerd: er komt een tsunami aan vluchtelingen. Asielzoekers worden in de watten gelegd en er wordt veel aan hen verdiend, terwijl de overheid Nederlanders in de kou laat staan. Dan kun je ook problemen verwachten. Afwisselend worden voor de betreffende mensen de termen asielzoeker, vluchteling en gelukszoeker gebruikt, maar ook statushouder en illegalen komen voor. In verscheidene bijdragen op PowNed comments wordt onderscheid gemaakt tussen echte vluchtelingen en asielzoekers die 'in de criminaliteit belanden'. De voorbeelden in deze paragraaf zijn afkomstig uit PNcomments

De terminologie:

Asielzoekers (5499 hits), vluchteling (11.795 hits) en gelukzoeker (862 hits) vertonen vanaf begin 2014 een voortdurend sterk stijgend lijn in frequentie van gebruik. Statushouder (32 hits) komt slechts een beperkt aantal keren voor. Ook hier dezelfde stijgende lijn vanaf 2014. Illegalen scoort 866 hits maar deze term wordt ook algemener gebruikt voor migranten zonder verblijfspapieren.

De metafoor van de tsunami (527 hits) wordt veel gebruikt om aan te geven dat het hier om een oncontroleerbare toevloed gaat die het land zal overspoelen. Het gebruik van tsunami kent

een voortdurend stijgende lijn vanaf begin 2014. Tsunami wordt veel gebruikt in combinatie met: moslim, islamitische, barbaren, gelukszoekers, asiel, (parasiterende) immigranten, dobbernegers, foute islamieten.

‘dat merk je wel als je slachtoffer wordt van deze tsunami van Moslims en ander tuig(...)’ (The walking bob 26 aug. 2015)

De hulp aan vluchtelingen wordt vaak, zoals in onderstaand citaat, afgezet tegen de sociaal-economische problemen van Nederlanders. Hierbij wordt de suggestie gewekt dat vluchtelingen worden voorgetrokken. Het contrast wordt uitvergroot. Zo worden groepen burgers tegen asielzoekers opgezet. Ingespeeld wordt op één van de kenmerken van het proces van stigmatisering dat bij het theoretisch kader werd besproken: het zijn profiteurs. De enorme kosten van opvang worden besproken en de verdiensten van de ‘asielindustrie’, waaronder advocaten die wegens die verdiensten procedures zouden rekken.

‘Nederlanders moeten intussen een hoog bedrag aan eigen risico betalen. Anders kom je niet voor medische zorg in aanmerking. Inmiddels zijn er enkele honderdduizenden landgenoten die zelfs de gewone maandelijkse premie voor de ziektekosten niet meer kunnen ophoesten. Ondertussen zet het kabinet de bloemetjes buiten door aan asielzoekers ongelimiteerd medische zorg en huisvesting aan te bieden. Asielzoekers krijgen gratis en voor niets alles vergoed. Ze krijgen alles voor niks vanaf dag 1 dat ze in Nederland zitten. Ook op het gebied van huisvesting begint het nu de spuigaten uit te lopen. Gemeentes kunnen het aantal aan immigranten te verstrekken huizen niet meer bijbenen. Ondertussen komen gewone Nederlanders jarenlang op een wachtlijst te staan.’ (Vivaldi 19 okt 2014)

Als verantwoordelijken voor de vluchtelingenproblematiek wordt gewezen naar mensensmokkelaars en naar lokale, nationale en internationale overheden. De praktijken van mensensmokkelaars (453 hits en vanaf begin 2014 een sterke stijging in frequentie van gebruik) worden aan de kaak gesteld en er worden voorstellen gedaan om mensensmokkel aan te pakken.

Verschillende alternatieven voor het overheidsbeleid van opvang in azc's en het doorlopen van asielprocedures worden als oplossingen voor de problematiek aangedragen. Opvang in de regio is hiervan een populaire maar ook voorstellen om de vluchtelingen direct terug te sturen ('opschepen en terugvaren') komen vaak voor. Vooral economische vluchtelingen (220 hits) moeten worden teruggestuurd, zo vinden veel posters. Het sluiten van de grenzen wordt regelmatig genoemd (137 hits). Sommige posters keren zich tegen het redden van bootvluchtelingen in nood omdat zij het zien als een uitnodiging om hier 'gratis geld' te komen halen. Hoewel 'gratis geld' (1222 hits) ook meer algemeen gebruikt wordt zoals in verband met het ontvangen van een uitkering en in relatie tot steun aan Griekenland, zien we een stijgende lijn in het gebruik van de terminologie vanaf begin 2014 in relatie tot vluchtelingenproblematiek. Ook in het volgende citaat komt een van de kenmerken van stigmatisering naar voren: het zijn profiteurs die niet bijdragen aan de samenleving:

Voor die moslims die elke maand hun hand ophouden voor gratis geld hebben ze wel een grote bek !! Als ze nu beginnen met dat geloof om te zetten in werken dan zijn wij zo uit de crisis :-) of staat er ook een regel in dat grote boek van sinterklaas (wij geloven alleen in gratis geld, en werken is voor varkens):-) .maar dat zal dan niet kloppen omdat varkens lui zijn hmmm'. (Jetstream 29 juli 2013)

Grenzen sluiten wordt vanaf begin 2014 steeds vaker geopperd als middel om de vluchtelingenstroom tegen te gaan. Niet alleen in relatie tot de vluchtelingenproblematiek maar ook als middel om jihadisten te weten.

'Iedereen denkt dat grenzen sluiten betekend een groot hek om europa betekend, das een denkfout. Waarom denk je dat? Weet je wat grenzen 'sluiten' om te beginnen betekend? Iedereen die hier komt via die migratiegolf niet inschrijven, burgerschapsprocedure starten, vluchtelingenstatus geven, papierwerk in orde maken, ID kaart geven, de toegang geven tot het Nederlandse juridisch systeem, de toegang geven tot sociale voorzieningen, een huis geven, een uitkering geven, etc. Dat ze die 5km ook door het bos over de grens komen zal best... Het probleem is dat ze daarna bij het gemeentekantoor aankloppen en een woning toegewezen krijgen. dat moet je niet meer doen. Om te beginnen.' (peterdh 29 sept. 2015)

Ook 'eigen land opbouwen' scoort hoog als oplossing voor de vluchtelingen problematiek. Eigen land (3329 hits) komt in relatie tot deze discussie in verschillende betekenissen voor. Het wordt gebruikt voor 'ons eigen land': 'Als ik in mijn eigen land varkensvlees wil eten, doe ik dat ! en voor 'hun eigen land': 'Vervolgens alle Syriërs terug naar eigen land om de boel weer op te bouwen.' Een van de argumentatiestrategieën die vaak wordt ingezet om maatregelen geaccepteerd te krijgen is het 'om bestwil' argument. In het volgende citaat komt naar voren dat het sluiten van grenzen voor hun eigen bestwil is. Opnieuw worden vluchtelingen gezien als profiteurs:

'De oplossing is grenzen dicht en zo min mogelijk mensen binnenlaten. Dan worden de mensen in de 'armer' landen ook eens gestimuleerd om hun land op te bouwen. Ik weet niet of je het weet, maar Afrika is economisch groeiende. Als de mensen daar nu eens de schouders er onder zetten kunnen ze over 50 zo niet 100 jaar een mooie toekomst tegemoet gaan. Maar in plaats daarvan willen ze liever gratis geld in Europa waardoor de opbouw van Afrika stagneert. Mede mogelijk gemaakt door Links Europa dat ze hier met open armen verwelkomt en daarmee desastreus is voor de ontwikkeling van Afrika en het Midden-Oosten. Links en verder denken dan de neus lang is, ik moet de eerste nog tegen komen.' (Freelux 7 aug. 2015)

Vluchtelingen opvangen en voorzien in hun basisbehoeften wordt gezien als uiterst onrechtvaardig tegenover de eigen bevolking. Niet alleen worden ze in het volgende citaat afgeschilderd als profiteurs omdat ze uitkeringen krijgen maar ze zouden berekenend zijn door eindeloos te procederen. Vluchtelingen opvangen wordt geïnterpreteerd als een daad van uiterste onrechtvaardigheid ten opzichte van de 'eigen' bevolking:

'Mensen die hier hun gehele leven hun bijdrage hebben geleverd worden in de kou gezet. Figuren die hier nog nooit een cent hebben bijgedragen worden in het zonnetje gezet, eindeloos opgevangen en voorzien van uitkeringen en gratis

ingerichte woningen. En maar eindeloos procederen tot het volgende algemeen pardon. Je kunt het geld maar 1 keer uitgeven en het is op dit moment duidelijk waar het meeste geld naar toe gaat.’ (Boer Willem 25 september 2014)

Discussie is er ook naar aanleiding van de protesten tegen de vestiging van azc’s (1375 hits). Protestacties worden gebagatelliseerd. De mate van seksueel geweld zou erom vragen:

‘Als het je om kwantiteit gaat deel dan de groepen door het aantal incidenten EN bedenk dat niet alle incidenten gemeld worden. Mij gaat om “kwaliteit”, tien spandoeken en hakenkruizen op azc’s, honderd spandoeken en hakenkruizen op azc’s al zijn het er een miljoen, vrouwen aanranden is altijd heul veel erger ;)’ (Soepel 17 okt. 2015)

Hier worden vluchtelingen gecriminaliseerd door impliciet te stellen dat zij vrouwen aanranden. Terwijl posters het ogenschijnlijk voor vrouwen opnemen wordt uiterst vrouwvijandig gereageerd op vrouwen die het opnemen voor de vluchtelingen. Zodra daar sprake van is worden ze aangesproken op hun uiterlijk en mikpunt van (verbeeld) seksueel vernederend handelen dat erop gericht is haar even haarfijn te wijzen op hoe de machtsverhoudingen liggen. Bij voorkeur wordt dan bovendien gewezen op de ‘ander’, de moslim man. Zo kan de witte man buiten schot blijven. Het in de media veel besproken en bespotte ‘daar moet een piemel in’ is wel het prototype geworden van dit soort uitingen:

‘Tja... Die mevrouw die pro-azc is... Daar moet inderdaad een piemel in! Waarschijnlijk zou ze die van manlief of een man naar keuze zijn, maar als ze een jaar of 20/30 jonger was geweest, was ze zeker de keuze van aardig wat hormonaal getraumatiseerde asielzoekers kunnen zijn...’ (Guillaume 21 okt 2015)

Brandstichting is bovendien een logisch gevolg van het beleid van de machthebbers:

‘Zolang de Europese machthebbers asielzoekers blijven toelaten die helemaal geen vluchteling zijn zullen er azc’s in de fik worden gestoken. Cynisch, maar het is niet anders.’ (Koonkluk Huis 25 aug. 2015)

Topic problemen rond integratie/Marokkanen

Bij de topic *problemen rond integratie* gaat het om een veelheid van integratie gebonden zaken zoals islamitisch onderwijs en het algemene onderwijs, criminaliteit maar ook radicalisering van jongeren. Er is vooral veel aandacht voor de problemen met de integratie van Marokkanen en voor de criminaliteit onder Marokkaanse jongeren. Van deze discussie worden hier enkele voorbeelden gegeven uit PowNed comments. Een belangrijke onderwerp rond Marokkanen is de ‘minder, minder’-uitspraak van Wilders. Wat bedoelt Geert Wilders er eigenlijk mee? Verschillende interpretaties worden besproken. En is het discriminatie, ook daarover buigen de reaguurders zich. (zie voor verdere bespreking van ‘minder, minder’ de topic PVV en de Nederlandse politiek).

Een andere aanleiding om het over Marokkanen en criminaliteit te hebben is de overval op een juwelierszaak in Deurne, waar de eigenares de overvallers doodschoot. Samengevat is de grote lijn in de discussie de volgende. Marokkanen zijn vaker crimineel en krijgen vaker een uitkering, ze misdragen zich tegenover vrouwen, het zijn hoerenlopers, ze kopen alleen

bij Marokkanen - dus wat hebben we aan ze? - en ze kunnen niet met vrijheid omgaan. Met de meisjes gaat het goed maar de jongens willen niet deugen. Er wordt gewezen op de verantwoordelijkheid van ouders. Ouders krijgen het verwijt dat ze de taal niet leren en niet kunnen opvoeden. Het gevolg is dat de integratie volledig mislukt is en autochtonen de dupe zijn. Welke aanpak moet worden gekozen, zo vraagt men? Moet het een aanpak voor allen zijn of alleen voor degenen die niet deugen (*het tuig*)? Suggesties die gedaan worden zijn gedwongen uitzetten (*optiefen*) dan wel vrijwillig laten vertrekken, of opsluiten in kampen. De discussie over Marokkanen vertoont een stijgende lijn tot eind 2013 en daarna een daling. Behalve met Marokkanen worden burgers van Marokkaanse komaf ook wel aangeduid als Mocro. In een klein aantal posts heten ze Rifapen of Rifratten naar de Noord-Marokkaanse regio de Rif waar veel Marokkaanse Nederlanders vandaan komen.

Tabel 5.2. **Marokkanen items**

	GSart	GSart2j	GS-posts	GS-posts2j	PNart	PN-posts
Marokka	318	142	16.072	5.952	294	10.857
Mocro	28	15	5.224	2.665	28	2.648
Rifaap	2	3	424	155	2	266
Rifrat	0	0	51	15	0	28

Waar de termen Rifapen en Rifratten worden gebruikt is de toon meestal zeer agressief en bedreigend, opruiend zelfs. Enkele voorbeelden van het gebruik van deze termen op PN-comments:

‘Racisme, my ass. Die negers hebben het net als de rifapen hier gewoon voorzien op makkelijke slachtoffers. Ik troost me met de gedachte dat we de doodstraf gelukkig nog hebben en uitvoeren.’ (Captainobvious 23 aug. 2013)

Dit citaat is een voorbeeld van impliciet dreigement. Het is algemeen bekend en dat zal ook deze reaguurder weten dat Nederland al lang geen doodstraf meer kent. De uiting wijst op het toepassen van eigenrichting.

‘Uitleggen heeft helemaal geen zin bij dit soort tuig. Mladic wist hoe je deze rifratten moest aanpakken’. (Snelhuidsduivel 27 mei 2014)

Hier wordt gerefereerd aan de genocide op Bosnische moslims tijdens de oorlog in de jaren negentig in het voormalig Joegoslavië. De Servische generaal Mladic speelde een belangrijke rol in deze oorlog. Mladic staat terecht voor het oorlogstribunaal in Den Haag wegens oorlogsmisdaden. De uitspraak wordt in 2017 verwacht. Ook de opmerking in dit citaat is een impliciet dreigement.

‘Ooit waren er potenrammers. Volkomen fout volk dat zonodig homo’s moest molesteren. Zou het tijd zijn voor zgn rifaaprammers? Op rifapen jagen en die genadeloos bijbrengen dat we ze uitkotsen, onder andere wegens het belagen van mensen.’ (Puinbak 5 maart 2014)

In bovenstaande uiting wordt eveneens bedreigd met geweld. Terwijl gelijksoortige praktijken voor homo’s worden afgewezen worden ze voor Marokkanen aanbevolen! In het volgende citaat wordt het gebruik van geweld tegenover Marokkanen gelegitimeerd. Zij begonnen immers!

‘Ratten van je af slaan: altijd + veel. Door veel rifratten tegelijk belaagd? Dan zijn zwaardere wapens geoorloofd. Let wel: slechts ter verdediging.’ (Doitdoit 13 aug 2015)

Bij grote uitzondering richt een poster zich direct tot een moslim die een bijdrage leverde. Dit gebeurt in onderstaand citaat uit GS-comments. Het levert overigens een weinig respectvol betoog op dat vol staat van groepsgerichte dreigementen en beledigingen, zowel tegen moslims als tegen Marokkanen:

‘Moslim is geen ras, maar die geloofsovertuiging is een probleem. De joden, christenen, katholieken en al het overige geloof, behalve de moslims, laten iedereen met rust en of ze nou pedo of whatever zijn, proberen ze niet hun geloof op te leggen en veroordelen andere personen met een andere geloofsovertuiging niet. De moslims, oftewel haatbaarden, willen de hele wereld bekeren en verafschuwen de westerse cultuur, terwijl ze hier wel hun handje ophouden, hun zakken vullen en (helaas dankzij ons linkse GWS partijen) ook nog subsidie krijgen om hun haat te verspreiden. En ik weet niet welke krant je leest, (als je überhaupt Nederlands kan lezen) maar er staat soms een bericht over een ziekelijke pedo in die gearresteerd wordt en daarvoor ook behandeld/gestraft wordt. Verder staat de krant vol met berichten over zinloos geweld, overvallen, homo’s die afgerost worden en fraude in welk opzicht dan ook. Als er in dat artikel niet expliciet “blanke Nederlander” staat, weten we allemaal over welke bevolkingsgroep het gaat. Wat betreft het misbruiken van gastarbeiders, jou ouders worden nog steeds onderhouden door de staat en daar hebben ze recht op. Maar helaas heeft hun nageslacht geen fatsoen en schijt aan elke vorm van opvoeding, laat staan de wetgeving in ONS land. En over dat hacken, bewijst weer dat deze religie ziek is en denkt boven elke wet te staan. Integratie betekend dat de “import gelukszoeker” zich heeft aan te passen aan de normen en waarden van het land waar hij zijn zakken wil vullen en dus niet dat het land zich aan moet passen aan hem! En ik heb er geen moeite mee om te zeggen dat al die haatbaarden, rifratten, zandvlooien, kamelenbeffers, schapenneukers, bontkraagjes, oftewel de nageboortes met lange teentjes en korte lontjes zonder fatsoen met een licht tintje, afkomstig uit noord afrika eens flink aangepakt moeten worden en bij een tweede overtreding van de wet ons land uit gezet moeten worden, inclusief familie en aanverwante familie.’ (effe vissen 22 sept 2013)

Het bovenstaand citaat vertoont naast bedreigende en beledigende inhoud veel andere, meer subtiele kenmerken van discriminerend taalgebruik. Allereerst staat een positieve presentatie van alle geloofsrichtingen behalve moslims/islam (*laten iedereen met rust.. proberen niet op te*

leggen.. veroordelen niet) tegenover een negatieve ander-presentatie (*willen bekeren.. verafschuwen westerse cultuur.. handje ophouden.. zakken vullen*). Er wordt sterk gegeneraliseerd, opnieuw komt de profiteurs gedachte sterk naar voren, moslims worden in verband gebracht met allerlei vormen van criminaliteit en moeten zich aanpassen. De argumentatie is erop gericht hen buiten te sluiten, ze horen er niet bij (*ONS land*) en moeten uiteindelijk uitgezet worden, waarbij een tweede overtreding van de wet slechts een welkome aanleiding lijkt omdat de voorgestelde maatregel ook *familie en aanverwante familie* treft, een collectieve strafmaatregel dus waarbij het verschil tussen familie en aanverwante familie onduidelijk blijft, hetgeen doet vermoeden dat verre achterneven evenzeer kunnen worden getroffen.

Topic crisis in het Midden Oosten

Een belangrijke topic gaat over de verschillende aspecten van de *crisis in het Midden Oosten*. Hierbij komt het Israël-Palestina conflict aan de orde. Er wordt gesproken over de geschiedenis van het conflict, over de oorzaken en mogelijke oplossingen. Verder komen de betrokken partijen aan de orde waaronder Hamas. Steeds meer wordt ook gesproken over de oorlog in Syrië, het optreden van IS en in het algemeen over het islamistisch terrorisme, ook in andere landen zoals in Afghanistan. Veel aandacht is er voor de rol van Turkije, ook t.a.v. Koerden en Armeniërs, de rol van Rusland en het internationale, Europese en Nederlandse beleid ten aanzien van de crisis in het Midden-Oosten.

Topic islamkritiek, vrijheid van meningsuiting, Van Gogh

Dit is een cluster van onderwerpen waarin wordt ingegaan op islamkritiek, vrijheid van meningsuiting en de (gevolgen van de) moord op cineast Theo van Gogh in 2005. Waar houdt islamkritiek op en begint discriminatie van moslims? Is er eigenlijk wel vrijheid van meningsuiting in dit debat en in Nederland in het algemeen? Dat zijn de onderwerpen die in deze topic aan de orde komen. Veel uitingen gaan over het belang van de vrijheid van meningsuiting. Reaguurders hechten veel waarde aan dit grondrecht en discussiëren erover of dit recht absoluut is of grenzen kent en waar die dan liggen. Ook wordt de reikwijdte van dit recht besproken: geldt het voor iedereen? Altijd of alleen als het in het straatje te pas komt? Geldt het ook voor uitingen die we niet waarderen? Vinden we van anderen, bijvoorbeeld van links, dat ze de vrijheid van meningsuiting respecteren of passen zij het selectief toe? Dat wordt links nogal eens verweten. De opmerking van een poster dat de vrijheid van meningsuiting alleen geldt voor Wilders ontlokt bij diverse reaguurders reacties waarbij in onderstaand voorbeeld uit PN-comments links mikpunt is:

‘Nee hoor, die geldt voor iedereen. Alleen linkse mensen vinden dat stront in iemands gezicht gooien (is ludiek!), en ramen bekladden en stenen door ruiten gooien ook bij de vrijheid van meningsuiting horen. Is dus niet zo. ‘(En nu is het genoeg! 13 april 2015)

Sommigen zijn van mening dat de erkenning van discriminatie en racisme de vrijheid van meningsuiting in de weg zit. Theo van Gogh wordt gezien als strijder voor de vrijheid van meningsuiting, hoewel er ook posters zijn die van mening zijn dat hij bij uitstek antisemitisch is. De moord op van Gogh wordt gezien als een keerpunt in de Nederlandse geschiedenis omdat de vrijheid van meningsuiting het aflegde tegen het ‘gevaar van de islam’ en moslims

‘stonden te juichen’. Wie naar dit gevaar wil wijzen haalt van Gogh er regelmatig bij evenals Pim Fortuyn, hoewel hij niet vermoord is door een moslim.

Veel reaguurders zijn van mening dat er op islamkritiek (592 hits op GeenStijl, 84 op PowNed) een taboe rust. Islamkritiek wordt in hun ogen gewantrouwd, verdacht gemaakt en gedemoniseerd. Het zou doelbewust worden omgebogen tot moslimhaat, islamofobie en racisme. In dit volgende citaat uit PN-comments is te zien hoe een reaguurder zelf komt tot zo'n ombuiging door het toepassen van *textual slavery* van islamkritiek naar *afkeer van ALLE moslims*:

‘ Zoek eens het woord ongelovige op in je Koran of ga naar Koran-online en zoek op de term en zie welke kwalificaties aan hem toegeschreven worden. De meest positieve soera luidt dat als een ongelovige zich weerhoudt van kritiek op de Islam en moslims geen strobreed in de weg legt, hij met rust gelaten moeten worden. Voor het overige is hij de grootst denkbare zondaar, onbetrouwbaar, zonder moraal, ongeschikt als vriend voor een moslim, brandhout in de hel, leugenachtig en als de ongelovige het waagt om islamkritiek te leveren of de profeet te bespotten, dan is het de plicht van iedere moslim hem te doden. Voor mij is dat al voldoende om een afkeer tegen ALLE moslims te hebben. Wanneer je namelijk moslim bent, zie je de Koran als het letterlijke woord van God en beschouw je alles wat erin staat als de volledige en onveranderlijke waarheid. ’ (sjaakdelinksesul 16 sept 2008)

In het volgende PN-comments citaat zien we een reactie van een moslim die niet alleen een complottheorie hanteert over daders van aanslagen zoals de aanslag op 11/09 maar zich ook antisemitisch uit. Het citaat dat maar liefst 60 keer werd geplaatst, illustreert een polariserende wisselwerking als gevolg van extreme standpunten die over en weer worden ingenomen:

‘Voor alle duidelijkheid de Moslims zitten hier NIET achter maar wij zijn zelf slachtoffers geworden bij deze aanslag. Dit zijn duidelijk Joodse/Amerikaanse praktijkjes. Dat er (Allah Akbar) word geroepen wat niet eens een arabisch accent was, wil nog niet zeggen dat het moslims waren. Echt jammer en zielig dat er nog mensen bestaan die in deze media leugens en Joodse praktijkjes geloven. Maar gelukkig zijn er nog slimme mensen dit wel zien. die de waarheid in deze beelden wel zien. die zien dat de moslims hier niet achter zitten. allemaal gespeeld....’ (marokkaanseNL 9 januari 2015)

Topic antizwart racisme

De topic *antizwart racisme* gaat in op de Zwarte Pietendiscussie maar ook op bijvoorbeeld de slavernij, het kolonialisme en het racisme in de Verenigde Staten. In dit topic nemen het debat, de controverses en de strijd rond de verandering van het Sinterklaasfeest een sleutelpositie in. Dat de Zwarte Pietendiscussie zo'n prominente plaats inneemt in moslims/islam materiaal roept mogelijk vraagtekens op. Toch is dat minder verbazingwekkend dan het lijkt. Gloria Wekker wees er in haar analyse van emailprotesten die kunstenaars in 2008 ontvingen in reactie op een pleidooi voor verandering van Zwarte Piet al op dat moslims vreemd genoeg prominent figureren in deze teksten. Moslims worden verantwoordelijk gesteld voor alles wat mis is in de samenleving, zo constateerde zij.³⁸

³⁸ G. Wekker, *White Innocence: Paradoxes of Colonialism and Race*, Durham & London, Duke University Press, 2016, p. 155

Dat een oer-Nederlands feest voorwerp van kritiek is geworden, wordt door posters van beide blogs heel hoog opgenomen. Dit heeft niet alleen te maken met het gegeven dat het om een geliefde Nederlandse traditie gaat - hoewel de aandacht ervoor jaren lang terug liep en lange tijd steeds meer werd verdrongen door het kerstfeest - maar zeker ook met het feit dat de kritiek het verschijnsel racisme betreft, een taboe bij uitstek. Daarnaast draagt het feit dat de kritiek vooral verwoord wordt door Surinaamse Nederlanders bij aan de verontwaardiging en de weerstand tegen verandering bij de voorstanders van handhaving van de traditionele Piet. Het vraagstuk rond de noodzakelijke verandering van de Pietfiguur in het Sinterklaasfeest is sterk gepolitiseerd geraakt en is bij uitstek voorwerp van polarisatie, offline op straat en in het openbaar maar ook online. Voor de tegenstanders van verandering van de figuur van Zwarte Piet is de behoefte aan verandering van Piet een symbool geworden voor het verschijnsel dat 'je als Nederlander steeds minder te zeggen hebt in eigen land'. Daar moet paal en perk aan gesteld worden en dus moeten degenen die dat vinden weggevoerd worden: 'Nederland is van ons en andere die hier graag willen wonen en werken, de rest.. spullen pakken .. opzouten. En van Zwarte Piet blijf je af.' De reacties zijn hyperbolisch. Het algemene gevoel is dat een Nederlandse traditie en daarmee de Nederlandse cultuur en geschiedenis kapot worden gemaakt door de 'usual suspects', de 'policor elite', een groep activisten uit de voormalige koloniën en de moslims. De volgende voorbeelden uit PN-comments geven een indruk van de reacties:

'de policor elite moet over van alles iets te zeiken hebben en dus maken ze er een racistisch verhaal van. Niet u, niet ik maar de policor elite maakt het racistisch Ik heb nog nooit een Afrikaan ontmoet die het racistisch vindt.' (James Lastig 15 okt 2013)

Dit terwijl 'wij' het toch zo opnemen voor minderheden:

'Blijf met je poten van de nl geschiedenis af. ... Volgens mij is zwarte piet nog homo ook, lippen opgemaakt, raar hoedje, pofbroek.' (dedwarligger 15 okt 2013)

We zien regelmatig een argumentatieve strategie van omkering: niet wij maar zij zijn racistisch:

'Een roet-piet? Dat klinkt wel erg als roetmop – weggejorist - en raszuiver' (Patrizio 31 aug 2014)

Sterker nog, niet alleen zijn wij slachtoffer van hun racisme, we worden ook nog eens door hen tot racist gemaakt:

'en wat racisme aangaat daar heb ik nooit last van gehad en vind het nog steeds erg. Maar door deze gore, vieze etterbakken ben ik nu wel racistischer geworden ten opzichte van dit soort dat kinderfeestjes misbruikt om aandacht te trekken. Bedankt Gario³⁹. Klootzak. Je hebt je ras meer schade toegebracht dan duizend Zwarte Pieten. Vuile kutneger. Zo klaag me dan nu maar aan.' (Dondiego espana 19 okt 2015)

³⁹ Gario is één van de activisten die zich inzetten voor de verandering van Piet.

Kritiek op het racistische karakter van de Pietfiguur wordt gedelegeerd. De noodzaak om in te grijpen en dit de kop in te drukken wordt kracht bijgezet met een doemscenario waarin niet de verandering van Piet maar het verdwijnen van het traditionele feest als zodanig wordt gekoppeld aan een definitieve overwinning van de dreigende islam die nu al zegeviert door misbruik te maken van onze liberale waarden:

‘De aandachtsegeile zwartepiet haters vast niet, die stoppen niet tot ze hun ‘waan’ zin hebben. Het gaat ze helemaal niet om racismebestrijding. sterker nog ze zijn zelf racist, het gaat hen alleen om de huidskleur - weggejorist - elke misstand uit welke groep minderheden ook moeten wij accepteren als cultuur of godsdienstvrijheid maar ons sinterklaasfeest moet aan de wilgen omdat de connotatie volgens sommige teveel in het koloniale verleden ligt? .. Probeer je in te zetten voor echte misstanden in dit land, ipv je druk te maken over de kleur van een kindervriend. stakker... Het houdt niet op, niet vanzelf!!! Over 20 jaar kun je hier lachen als de sharia wordt afgeroepen en die dag gaat komen.’ (waxmask 5 okt 2013)

Voorstanders van verandering worden buiten de gemeenschap geplaatst en recht van spreken wordt hen ontzegd:

‘vinden mensen onze cultuur niet leuk, dan kunnen ze of Nederland verlaten of gewoon hun snoet dichthouden.’ (waxmask 5 okt 2013)

Niet alleen Zwarte Piet komt in deze topic categorie aan de orde, ook andere onderwerpen die zijn gerelateerd aan het koloniale verleden worden besproken. De Nederlandse betrokkenheid bij de slavenhandel wordt veelvuldig gebagatelliseerd. Enkele belangrijke argumentatie strategieën hierbij zijn het benadrukken dat niet-westerse volkeren, Afrikanen en Arabieren, zelf ook slaven hielden of zelfs nog steeds houden, dat Nederlanders het ten tijde van de slavenhandel niet veel beter hadden en dat (positieve zelfpresentatie) wij dit instituut tenslotte hebben afgeschaft. Bovendien, ‘het houdt een keer op’. Als je hier steeds op terug komt ben je aan het zeuren. Als je dan een zwarte huidskleur hebt wordt de denigrerende term ‘neger’ gebruikt en heet je ‘zeurneger’ of ‘huilneger’. Andere samengestelde woorden met ‘neger’ in dit topic en ook in andere topics zijn: ‘dobberneger’ (bootvluchtelingen), moslimneger, beroepsneger en zandneger (vooral voor Marokkanen). Ook de denigrerende afkorting ‘negertje(s)’ komt regelmatig voor. Het woord ‘neger’ piekte in meerdere jaren in de aanloop naar het Sinterklaasfeest, evenals Zwarte Piet. De term ‘neger’ scoorde 5413 hits op PowNed, 1472 op GS2jr en 3718 op GeenStijl. Deze cijfers illustreren dat de discussie de afgelopen jaren is verhevigd maar dat is genoegzaam bekend.

Topic PVV/Nederlandse politiek

Bij de topic *PVV en de Nederlandse politiek* gaat de discussie over de PVV en de andere parlementaire politieke partijen, politici en volksvertegenwoordigers.

De hoge scores van de PVV op PowNed (zie tabel 5.3.) comments contrasteren sterk met de scores van reguliere partijen als PvdA (11.223), VVD (7.062), D66 (6.269), SP (3150) en CDA (2.697). Dat geldt eveneens voor leiders van deze partijen in vergelijking met Geert Wilders zoals Rutte (7.365, VVD), Pechtold (3.114, D66), Roemer (302, SP), Asscher (1.486, PvdA), Samsom (1.049, PvdA) en Spekman (546, PvdA). Van hen wordt na premier

Rutte Pechtold het meest genoemd. Pechtold is de politicus die zich het meest expliciet richt tegen Wilders. Dit is vermoedelijk de achtergrond van de relatief hoge score van deze politicus. Deze uitkomsten corresponderen grotendeels met die van de Social Indicator. Op de Social Indicator die Robin Effin ontwikkelde om de social media-invloed van politici te meten scoorde Geert Wilders van 33 onderzochte politici eveneens het hoogst, in volgorde gevolgd door Rutte, Pechtold, Roemer en Asscher.⁴⁰

Tabel 5.3. **PVV items**

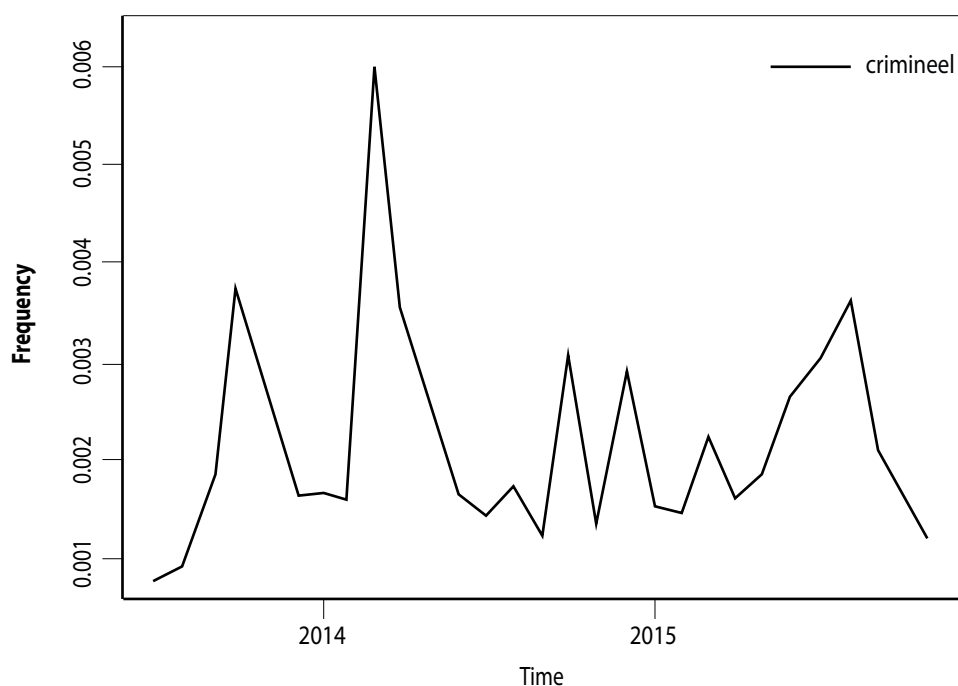
	GSart	GSart2j	GS-posts	GS-posts2j	PNart	PN-posts
Geert Wilders	538	328	49.173	11.816	485	23.805
PVV	371	179	18.421	6.307	556	16.102
Minder, minder	13	15	375	375	15	721

Over Geert Wilders wordt in het algemeen positief gesproken. Posters weiden uit over zijn bedoelingen, daden en uitspraken en de reacties erop. Waar hij al of niet vermeend het mikpunt is van links komen zij voor hem op. Maar er zijn ook enkele kritische bijdragen over Wilders en de PVV (*'geert is van het padje', 'partij van de onvrede' en 'weggegooide stem'*). In individuele bijdragen wordt Geert Wilders een held, visionair, oom en savior genoemd.

De kwalificaties van andere politici zijn minder positief. Over deze politici en hun partijen wordt in het algemeen denigrerend, beledigend en haatdragend gesproken. Pechtold wordt regelmatig kereltje of (miezerig) mannetje genoemd maar ook engerd, vuile demagoog, irritant, lulletje zonder ruggengraat, volksverlakker, grootvizier, HauptSturmFührer, complete idioot, slippendrager van Brussel of Mohamed Pechtold. Rutte vertelt leugens of sprookjes, is een flapdrol eerste klas, een smerige klootzak en een lachende jakhals. Spekman is vooral mikpunt wegens zijn corpulente gestalte en outfit. Vooral zijn slobbertrui moet het ontgelden. Samsom heet een gladjanus, eco-terrorist en machtswellusteling te zijn. De reacties op Asscher zijn in het algemeen minder fel, al beschuldigt iemand hem ervan een Wildersracist te zijn.

De sympathie en invloed van Geert Wilders is ook op een andere manieren merkbaar. Eind 2013 bood Geert Wilders de wereld een nieuwe vlag aan met de volgende 'verklaring van waarheid en bevrijding': 'De Islam is een leugen, Mohamed een crimineel en de Koran vergif.' Een sticker met dezelfde tekst werd breed verspreid en zelfs in de Tweede Kamer op de deuren geplakt. In de periode na de lancering van deze slogan door Geert Wilders steeg het gebruik van 'crimineel' in de comments op de weblogs aanmerkelijk. Voor leugen en vergif is dit technisch gesproken met het BTT-programma kwantitatief moeilijker vast stellen omdat leugen ook veel in andere contexten wordt gebruikt en vergif deel uitmaakt van andere woorden zoals vergiffenis.

⁴⁰ http://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-17722-9_15

Grafiek 5.1. *Crimineel GS-com2jr*

Het taalgebruik op beide weblogs sluit ook op een andere manier nauw aan bij dat van Geert Wilders. Veel gebruikte woorden vinden bij hem hun oorsprong. In het lexicon van Wilders dat Jan Kuitenbrouwer samenstelde in 2012 worden de volgende woorden genoemd: barbaar (‘een typisch Wilders-woord’), dhimmi(tude), haatbaard, haathut, haatimam, islamisering, kaffir, kalifaat, (moslim) kolonisten, kopvoddentaks, koran, moskee, Paard van Troje, sharia.⁴¹ Vaak is er een direct effect als de PVV-er een bepaalde krachtterm introduceert of uitspraak doet. Dit is zichtbaar in het gebruik van bijvoorbeeld kopvod. Nadat Wilders bij de Algemene Beschouwingen op 16 september 2009 het voorstel voor een kopvoddentaks had geïntroduceerd steeg het gebruik van kopvod op beide weblogs aanmerkelijk. Ook de term haatbaard liet een gelijksoortige ontwikkeling zien. Wilders gebruikte het bij de Algemene Beschouwingen van 2009 waarna de term op GeenStijl een absoluut hoogtepunt bereikte dat pas in mei 2012 zou worden voorbij gestreefd. Hetzelfde gebeurde met de ‘minder, minder’ uitspraak.

‘Minder, minder’

De ‘minder, minder’ oproep van Wilders is aanleiding voor veel commentaar. Half maart 2014 vroeg Wilders in Den Haag op een bijeenkomst naar aanleiding van de verkiezingsuitslag aan zijn aanhangers of zij meer of minder Marokkanen in de stad wilden. Die riepen toen ‘minder, minder, minder’ en Wilders antwoordde ‘Daar zullen we voor zorgen’. Het gevolg hiervan was een flink verlies van zetels voor de PVV en algehele verontwaardiging in het land over zijn optreden. Binnen de PVV reageerde een kwart van zijn aanhangers hierop negatief en veel PVV-vertegenwoordigers in vertegenwoordigende organen verlieten de partij. De regering en politieke partijen in alle politieke gremia verklaarden dat ze weigerden met de PVV samen

⁴¹ Zie ook: J. Kuitenbrouwer, *De Woorden van Wilders en hoe ze werken*, Amsterdam: De Bezige Bij 2010.

te werken zolang Wilders zijn standpunt niet introk. Tot op heden heeft hij dit niet gedaan, ook niet nadat hij op 9 december 2016 door de Rechtbank Amsterdam was veroordeeld wegens groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie). De oproep van Wilders om minder Marokkanen werd op beide weblogs ook gebruikt voor moslims, vluchtelingen en in een klein aantal gevallen, variërend op de uitspraak van Wilders, voor allerlei andere zaken. Er werden allerlei toevoegingen gebruikt zoals ‘kansloze ruifvreeters’, ‘van jouw soort’, ‘van dit soort kkmuslims’, ‘baarden van Troje’. ‘Minder, minder’ ging functioneren als een code waarbij het eigenlijk niet nodig was nog meer te zeggen om te weten waar we het over hebben. Een voorbeeld van navolging van ‘minder, minder’ op GeenStijl is de volgende:

‘En dan maar klagen als je verkracht wordt. Nou bij deze begrijp ik de kleding voorschriften van de islam een stukje beter voor wat het dient, en tegen wat het dient, namelijk hongerige mannen die helaas meer weg hebben van dieren dan een menszijnde smile-emoticon Mohim, maak je geen zorgen als je als een Kim khardash langs mij loopt, deze jongen houdt zich nog wel in, maar er zijn een hoop die zich niet zullen inhouden, just saying. Een gewaarschuwd mensen telt voor 88(vroeger dacht ik dat 88 het grootste getal was wat bestond) Oke beslemmadoei”. Dus wanneer de NL dames zich niet aan de regels van de Islam houden, vragen ze erom om verkracht te worden. minder, minder, minder!!! ‘ (zed is dead 23 okt. 2015)

De poster grijpt een verondersteld lot van Nederlandse dames aan om zijn oproep voor minder, minder kracht bij te zetten. Ontmenselijking is één van de (al of niet bedoelde) effecten van het opereren van racisme. We zien dat de reaguurder dit aanwendt in zijn betoog over *hongerige mannen die helaas meer weg hebben van dieren dan van mensen*, niettegenstaande zijn smile-emoticon die kennelijk bedoeld is om deze bewering te verzachten. Uiteraard gaat het hier niet over de niet-moslimman die zich nog wel *inhoudt*, net al *deze jongen!* Dat hij vooral doelt op Marokkanen wordt duidelijk uit het gebruik van verschillende Marokkaanse woorden. Dat zijn sympathie ligt bij het neonazistische gedachtegoed komt naar voren uit het gebruik van 88, een verwijzing naar de letter H, de achtste van het alfabet. De code staat voor Heil Hitler. In onderstand citaat wordt ‘minder, minder’ aangegrepen om links te beschuldigen van antisemitisme.

‘Goede teksten is een nogal rekbaar begrip. Voor de gemiddelde GroenLinkser en SP-er zijn “ Hamas, Hamas, joden aan het gas” en “alle joden moeten dood” prima leuzen. Alleen met “minder, minder” hebben ze wat meer moeite.’ (PN-com spanarchist 10 aug 2014)

Ook tegengeluiden komen voor:

‘Ik doe in zulke gevallen altijd de ‘Joden check’. Oftewel vervang het woord Moslim, Christen, Fin of Marokkaan door Jood en kijk of je schrikt. “Willen jullie meer of minder Joden?” - minder, minder, minder “Dan gaan we dat regelen” Jep, ik vind het eng en ik snap dat Marokkanen hierdoor beledigt zijn en angstig worden. Gewoon een domme en gevaarlijke uitspraak van Geert.’ (GS-com kicktherabbit 9 okt. 2014)

En

‘Na de minder, minder, minder Goebbels-speech van Wilders hoeft echt niet opnieuw aangetoond te worden dat de PVV een enge haatclub met volgzame bruinhemden is. Wie daar op stemt, is een verderfelijke racist waar ik niets mee te maken wil hebben.’ (GS-com Flodder 14 mei 2014)

Ter afsluiting

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste topics besproken, die de meeste continuïteit laten zien in alle artikelen en comments. Zij gaan over de thema's: Islam als een religie - gender en sekseverhoudingen (w.o. homoseksualiteit en pedofilie), - vluchtelingen en hun opvang in internationaal en Europees verband, - - problemen rond integratie, vooral van Marokkanen, - antizwart racisme, - de crisis in het Midden-Oosten - PVV en de Nederlandse politiek, - islamkritiek, vrijheid van meningsuiting, Van Gogh. Daarbij werd aandacht besteed aan samengestelde woorden, frequenties en begrippen die binnen de topics karakteristiek zijn voor het discours op de weblogs. Stellingen en beweringen rond de besproken onderwerpen werden in hoofdlijnen weergegeven. Discriminerend en beledigend taalgebruik komt binnen veel topics voor, niet alleen als het gaat om moslims, ook vrouwen, vluchtelingen en Marokkanen moeten het regelmatig ontgelden. Bij vluchtelingen is de centrale notie dat zij profiteurs zouden zijn. Marokkanen zijn bij uitstek mikpunt van haatdragend verbaal geweld en dreigementen met fysiek geweld.

6. Dominante frames

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de achterliggende interpretatiekaders of frames die op de weblogs voorkomen als er over moslims/islam wordt gesproken. Frames maken het mogelijk betekenis te geven aan de sociale werkelijkheid, dit sociaal te delen en zo voor langere tijd een interpretatiekader rond bepaalde onderwerpen te vestigen.⁴² Frames zijn behulpzaam bij het definiëren van een situatie, het duiden van oorzaken van verschijnselen en het vinden van oplossingen voor problemen. Moslims en islam worden op GeenStijl en PowNed vaak geframed als een culturele of politieke dreiging of zelfs als object van haat, onder meer via de woorden die in het discours over moslims/islam veel gebruikt worden. In dit hoofdstuk wordt een aantal van deze lexicaal items besproken. Door de tekst heen zijn grafieken en tabellen opgenomen van lexicaal items die een belangrijke rol spelen bij de representatie van moslims/islam als culturele of politieke dreiging of object van haat.

Moslims/islam als culturele dreiging

De culturele dreiging die van moslims uitgaat worden wel vertolkt door te verwijzen naar ‘onze normen en waarden’ waarbij in het meer fatsoenlijke discours de vrijheid van meningsuiting, beschaafd zijn en de principes van de rechtsstaat bijzonder worden benadrukt. In tabel 6.1. zijn een de scores van aantal items rond vrijheden en de rechtsstaat opgenomen.

Tabel 6.1. **Items vrijheden en rechtsstaat**

	GSart	GSart2j	GS-posts	GS-posts2j	PNart	PN-posts
Vrijheid meningsuiting	172	95	6.982	2.285	102	2.641
Godsdienstvrijheid	12	6	599	180	9	166
Normen/waarden	73	48	4.440	1.506	45	2.421
Rechtsstaat	45	36	1.151	500	28	567
Grondwet	58	32	3.090	1.011	67	1.615
Beschaafd	93	69	5.538	2332	28	2.923

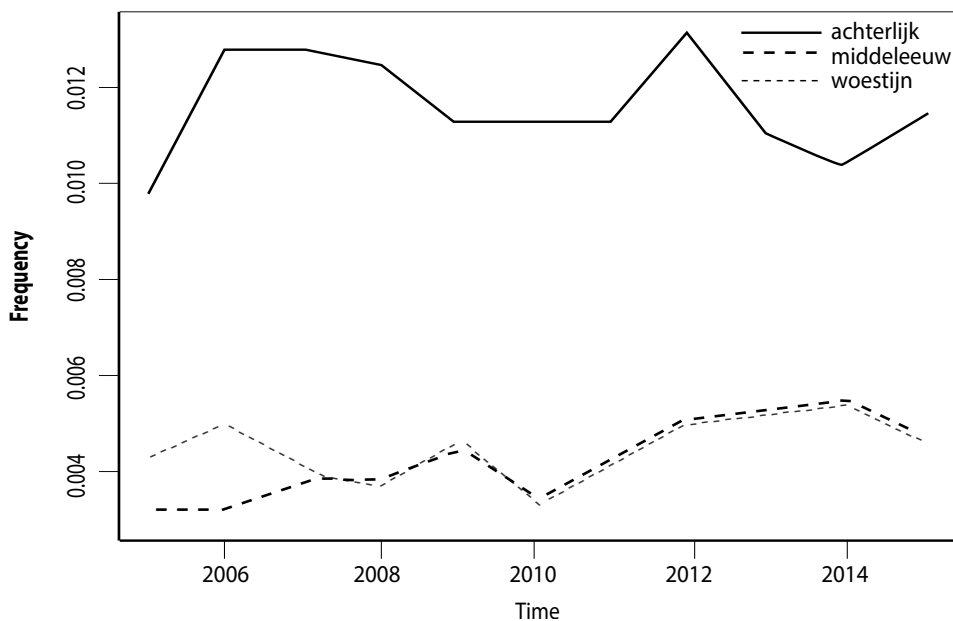
Godsdienstvrijheid scoort in deze tabel zichtbaar lager dan de andere items. Vooral de vrijheid van meningsuiting, waarden en normen en beschaafd zijn scores hoog.

In meer recht voor zijn raap online discours en/of discriminerende uitingen worden in dit verband wel woorden als ‘achterlijk’, ‘middeleeuwen’ en ‘woestijn’ gebruikt waaruit deze ervaring van culturele dreiging spreekt. Deze concepten brengen mede tot uitdrukking dat ‘wij’ in alles het tegenovergestelde zijn van ‘zij’. Wij zijn immers van deze tijd, allemaal gelijk,

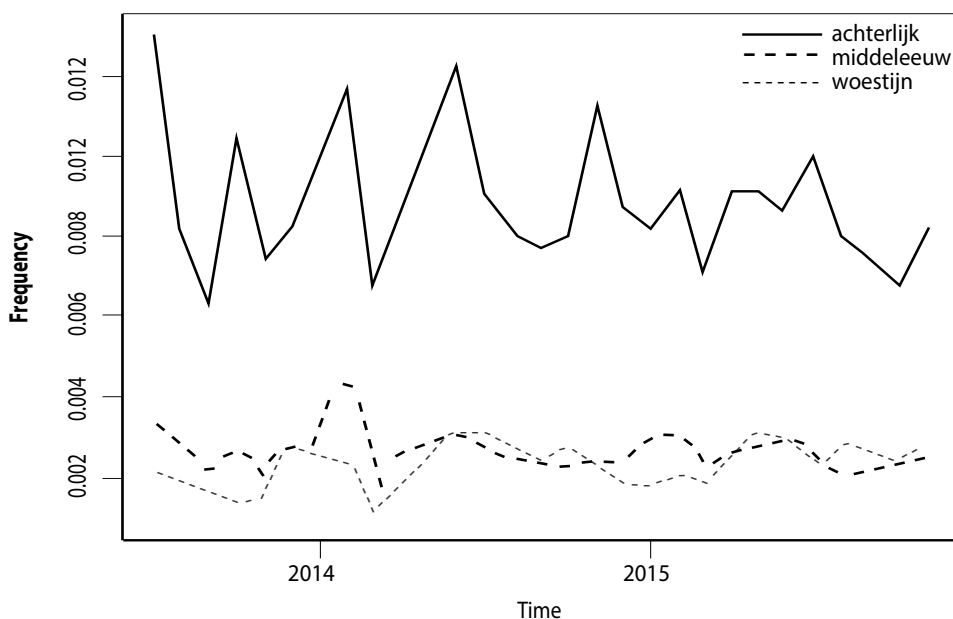
⁴² B. van Gorp, ‘Het reconstrueren van frames via inductieve inhoudsanalyse: uitgangspunten en procedures’, Boom Lemma Tijdschriften, KWALON 35, jrg 12 no 2, 2007.

beschaafd, vrijheidslievend en vol ontwikkelingspotentie. De (vermeende) culturele dreiging wordt afgeweerd door de achterlijkheid en dus de inferioriteit van ‘de ander’ te benadrukken en daarmee impliciet of expliciet de eigen superioriteit. Of het nu in meer of minder fatsoenlijke begrippen wordt gegoten, het discours wordt sterk gekenmerkt door het bekende mechanisme van positieve zelf- versus negatieve ander-presentatie dat zoveel voorkomt in bevooroordeeld taalgebruik. Ook de grote aandacht voor gender/seksualiteit moet in dit kader worden gezien.

Hieronder wordt eerst de relatieve frequentie van de begrippen achterlijk, middeleeuwen en woestijn visueel inzichtelijk gemaakt. Daarna worden de termen afzonderlijk besproken. Vervolgens wordt ingegaan op het thema gender/seksualiteit.

Grafiek 6.1. Items culturele dreiging GS-comments

Grafiek 6.2. Items culturele dreiging PowNedcomments

Achterlijk

Het woord ‘*achterlijk*’ komt veel voor op de onderzochte blogs, met name in de reacties. In de artikelen komt het minder tot veel minder voor. Bij PowNed slechts 9 keer en dan gaat het bovendien niet direct over moslims/islam. Bij GeenStijl 160 keer en ook hier heeft een deel geen directe betrekking op moslims/islam.

Tabel 6.2. **Achterlijk**

	GS-art	PNart	GS-comments	GScom2j	PNcomment
Achterlijk	160	9	10.355	3.469	7.540
Achterlijke moslim	1	0	240	57	38
Achterlijke cultuur	7	0	524	138	308
Achterlijk geloof	1	0	240	57	94
Achterlijke ideologie	3	0	136	75	61

GeenStijl

Tabel 7.2 toont aan dat deze term op GeenStijl vooral in de laatste twee jaar heel vaak gebruikt is. Bijna een derde van het gebruik van ‘achterlijk’ gebeurde in de laatste twee jaar, van in totaal 12 jaar. *Achterlijk* wordt hier in moslims/islam artikelen 160 keer gebruikt. Het wordt vooral gebruikt voor de ideeën, afkomst, gebruiken, praktijken, instituties en handelingen van moslims. Exceptioneel heeft het betrekking op anderen en andere zaken zoals bijvoorbeeld op links, de bijbel, het kabinet, geneuzel en kaaskoppen.

Een geschatte 10% van het gebruik van de term achterlijk in comments verwijst niet direct naar moslims of islam hoewel het wel voorkomt in artikelen die gaan over moslims/islam. Het wordt bijvoorbeeld gebruikt in de betekenis ‘ik ben niet achterlijk’ of politici wordt verweten achterlijk te zijn of het wordt gebruikt om het commentaar van anderen te diskwalificeren zoals in ‘achterlijk geneuzel’. De andere 90% refereert aan moslims, hun ideeën, gebruiken, handelingen, onderlinge verhoudingen, instituties ed. Voorbeelden zijn ‘achterlijke haatbaarden’ en ‘achterlijke analfabeten’. Het gebruik van de term is vaak, zoals de tabel laat zien, direct gekoppeld aan de islam als religie zoals in ‘achterlijk woestijn geloof’, of aan de islam als cultuur zoals in ‘achterlijke culturele tradities’ of aan islam als ideologie, zoals in ‘achterlijke woestijnideologie’.

Ook worden essentiële onderdelen van de religie zoals de profeet Mohamed of het gebedshuis in verband gebracht met achterlijkheid zoals in ‘het achterlijke waanidee van de schizofrene Mohamed’ en (de moskee als) ‘broedplaats van achterlijkheid’. Diverse keren wordt gerefereerd

aan het gelijk van de vermoorde politicus Pim Fortuyn die in 2002 als eerste Nederlandse politicus de islam karakteriseerde als ‘achterlijke cultuur’. *Achterlijk* komt in de comments onder meer voor in combinatie met:

ideologie, godsdienst, geloof, woestijngeloof, geitengeloof, cultuur, profeet, waanidee van de schizofrene Mohamed, analfabeten, haatbaarden, vrouwen hatende achterlijkheid, islamitische cultuur, culturele tradities, baardmannen in de islamitische wereld, broedplaats van achterlijkheid. Let wel, deze lijst is niet uitputtend.

Enkele voorbeelden van het gebruik van ‘achterlijk’ in de GS- posts zijn de volgende:

‘Achterlijk zijn is de plicht van alle moslims.’ (Jan Dribbel 5 nov. 2015)

De poster plaatst deze opmerking in de context van een discussie over de oorzaak van genetisch defecten en het verband met neef/nichthuwelijken.

‘Strontziek wordt je van die achterlijke moslims.’ (meneer Q 22 okt. 2014)

PowNed

Veel van de posts met ‘achterlijk’ hebben betrekking op moslims in gebieden elders in de wereld, vooral in conflictregio’s maar een deel gaat ook over moslims in Nederland.

Enkele voorbeelden van dit gebruik van ‘achterlijk’:

‘Ik krijg kuthoofddoelpijn van al die achterlijke moslims!’ (Prins pils 21 mei 2015)

‘Beter door een stel lesbo’s opgevoed dan door achterlijke moslims. Hoewel ik liever had gezien dat dat kind door hetero’s zou worden opgevoed. Homo en lesbo zijn tenslotte niet echt datgene wat moeder natuur bedoelt.’ (PN-com Puinbak 2 febr 2014)

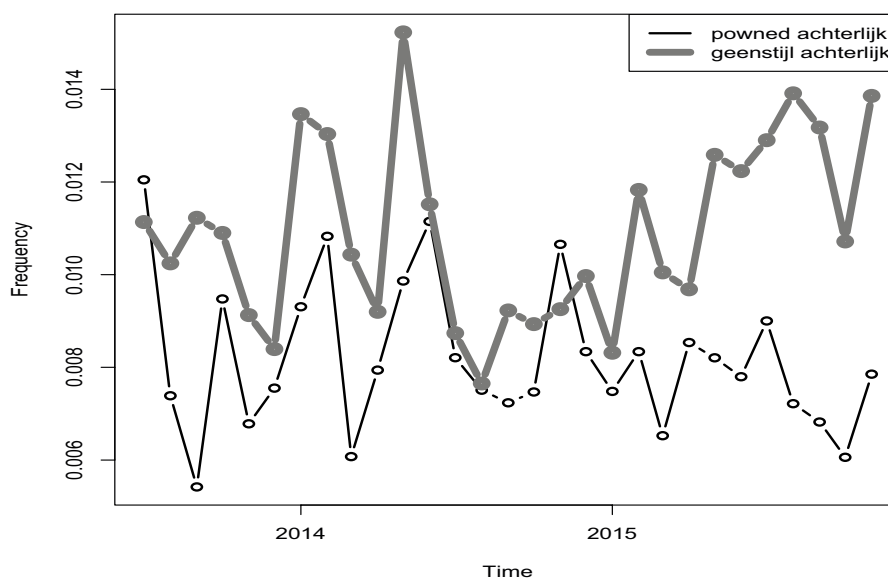
De context van deze opmerking is de discussie over pleegzorg door lesbische stellen voor kinderen met een islamitische achtergrond.

‘Sterph, achterlijke moslima trijders, sterph!’ (eerstneukendanpraten 15 juni 2015)

Sterph komt op PN-comments 135 keer voor. Het merendeel van deze verwensingen komen van de hier geciteerd poster. Op GS-com wordt het 115 keer gebruikt. Let op de schrijfwijze van sterph. Het is niet de enige keer dat reaguurders een bewust niet-fonetische schrijfwijze hanteren. Dit gebeurt op de weblogs regelmatig zoals bijvoorbeeld ook bij ‘neuqen’ en ‘deaud’. De eigen stijl die auteurs, en posters op GeenStijl hebben ontwikkeld en die later werd overgenomen op PowNed maakt deel uit van de aantrekkingskracht van de weblogs. Zo’n eigen stijl is er op het gebied van spelling, grammatica en woordenschat. Verschillende woorden (neologismen) komen elders in dit rapport aan de orde. Op hun beurt namen GeenStijl-posters weer veel jargon over van andere, minder bekende weblogs als retcool.com en van straattaal. Intussen is er sprake van GeenStijl-sociolect waarbij enkele woorden zo algemeen geaccepteerd zijn dat ze het Jaarboek Taal van Van Dale hebben bereikt. De karakterisering van GeenStijl door de eigenaar, de TMG-groep, als ‘creatief’, ‘recht-voor-zijn-raap’

en producent van ‘gestoorde onzin’ verwijst mede naar dit soort stijlkenmerken (zie p.17). Dit geldt ook voor het gebruik van humor. Humor is niet ongebruikelijk in de dynamiek van machtsrelaties. Het brengt superioriteit tot uitdrukking. We lachen om mensen die we minder vinden of letterlijk belachelijk vooral waar ze deel uitmaken van geminachte groepen. Humor heeft zo een belangrijke functie in uitsluitingsmechanismen. Het draagt bij aan processen van delegitimering en in diskrediet brengen. Moslims zelf daarentegen worden in de publieke beeldvorming regelmatig weergegeven als verstoken van een gevoel voor humor en snel op de teentjes getrapt.⁴³

De volgende figuur toont de frequentie van het gebruik van het woord achterlijk voor beide weblogs. Zichtbaar is dat het verloop grillig is, ups en downs kent en dat het gebruik van achterlijk op GeenStijl vaker voorkomt dan op PowNed.

Grafiek 6.3. Achterlijk

Er zijn andere lexicale items die impliciet beogen de achterlijkheid van de islam en moslims te benadrukken. Dit geldt bijvoorbeeld voor Middeleeuwen, woestijn of zandbak en Neanderthaler.

Tabel 6.3. **Achterlijkheid items**

	GSart	GSart2j	GS-posts	GS-posts2j	PNart	PNposts
Middeleeuw	175	99	4109	1653	15	2098
Woestijn	81	43	3373	1288	3	2138
Zandbak	26	15	2829	1548	0	2109
Neandertha	4	2	154	68	2	175

⁴³ Zier voor een verdere uitwerking van humor in relatie tot islamofobie: Z. Zimbardo, 'Cultural Politics in Humor in (de)normalizing Islamophobic Stereotypes', in *Journal of Islamophobia Studies* 2 (1), p.59-81.

Woestijn

Bepaalde delen van de moslimwereld zijn geografisch gesproken woestijngebieden. Dat geldt vooral voor het Arabische schiereiland en de Sahara. De woestijn brengt associaties met zich mee van dorheid, onvruchtbaarheid en gebrek aan ontwikkeling. Deze associaties oproepen is de achtergrond van het veelvuldig gebruik van ‘woestijn’ in uitingen over moslims en islam.

Woestijn komt in het bestudeerde internet discours voor in combinatie met: smerige, achterhaalde, kut(je), pedofiele, barbaren, politiek correcte, koppen, volk, paradijzen, gespuis, debielen, gekkies, bende, tuig, iq, hoofdjes, kinderen, gebroed, imbecieltjes, gajes, moslims, gehandicapte Marokkaanse psychoten, volk, gebroed, geitenneuker, huwelijken, rif tokkies, marokjes.

Op GeenStijl comments komen we de volgende samengestelde woorden met woestijn tegen:

Samengestelde woorden met woestijn

Woestijn	1905	woestijnrovers	20
Woestijnvolkeren	491	woestijncultuur	19
Woestijnzand	102	woestijngebied	18
woestijnland	70	woestijngodsdienst	17
woestijnbewoner	66	woestijn geloof	41
Woestijnrat	50	woestijnlanden	15
woestijncultuur	41	woestijnzon	14
woestijn god	78	woestijnaap	12
woestijnreligie	52	woestijn nazi	12
woestijnideologie	26	woestijnbarbar	12
Woestijnen	20		

Veel voorkomende woordcombinaties met woestijn zijn:

Islamitische woestijnvolkeren	285	Islamitisch woestijnland	37
Roepend woestijn	156	Ga woestijn	26
Terug woestijn	100	Woestijn moslim	23
Lekker woestijn	45		

Herkenbaar is de oproep ‘dan ga je toch lekker terug naar je woestijn!’ Deze komt in vele variaties naar voren. Voorbeelden in de zinscontext van het gebruik van ‘woestijn’ als deportatiedoel in GeenStijl-comments:

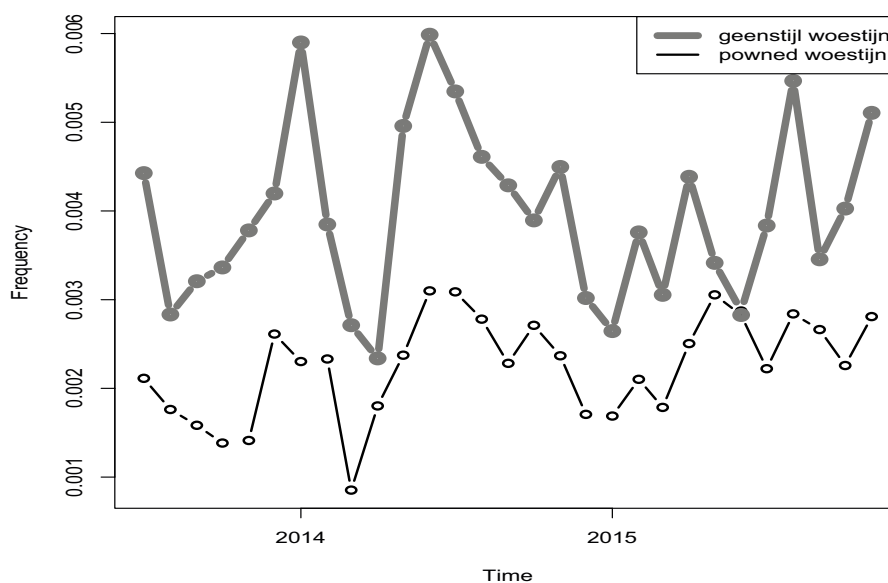
‘Laat elk land ter wereld moslims in de woestijn dumpen en hup een radio actief hek eromheen’ (HaarAltijdGoed 16 febr. 2015)

‘Of liever nog verder weg in een woestijn. Bouw daar gratis huizen omheen(...) een moskee hoort in een woestijnland met een weerbarstig klimaat, niet in Nederland.’ (28 aug. 2014 the real McCoy)

‘Rot toch op naar woestijn of rimboe van herkomst!’ (Prince Buster 30 nov. 2014)

Als alternatief voor woestijn wordt ook wel zandbak gebruikt. De posters doen dit opmerkelijk vaak, bijna net zoveel als zij woestijn gebruiken.

De volgende figuur toont de frequentie van het gebruik van het woord woestijn op beide blogs. Ook hier is het verloop grillig; we zien ups en downs en het gebruik van woestijn op GeenStijl komt vaker voor dan op PowNed.

Grafiek 6.4. Woestijn

Neanderthaler

Neanderthaler komt veel voor in reactie op gewelddadige acties van islamistisch extremisten. Vaak wordt het woord gebruikt in combinatie met barbaars, zandbak en primitief. Twee voorbeelden uit GeenStijl comments:

‘Ik vrees dat we hier met een besneden Neanderthaler te maken hebben’ (Adviseur 13 sept.2015)

Door het gebruik van *besneden* wordt quasi-impliciet naar moslims verwezen.

‘Wat doen al die onderontwikkelde Neanderthaler-moslims hier?’ (dikke tieten 7 april 2006)

Middeleeuwen

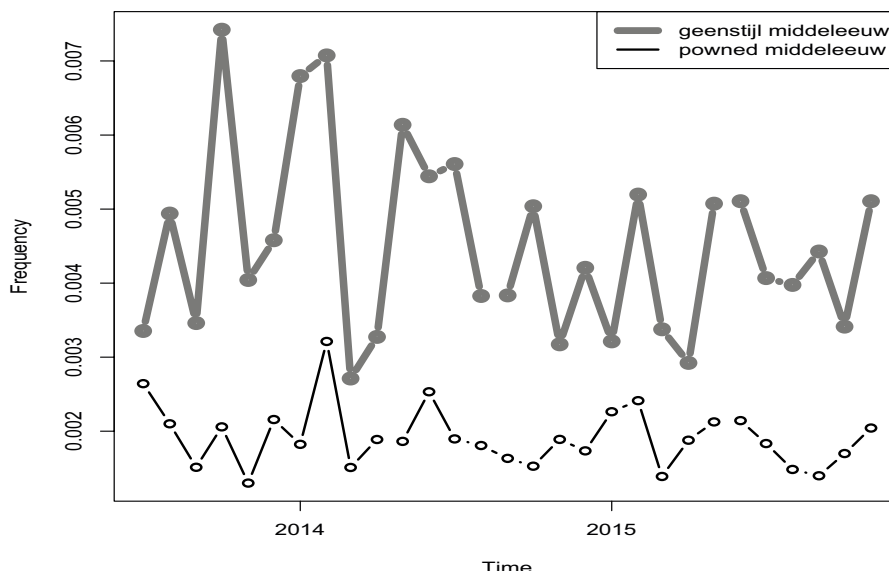
De historische periode van de Middeleeuwen wordt wel gezien als een periode van stagnatie en een algeheel gebrek aan ontwikkeling, met uitzonderling wellicht van religie dat in die periode prominent aanwezig is en het hele leven in zijn greep lijkt te hebben. De donkere Middeleeuwen staan tegenover de jaren van Verlichting erna. Deze associaties oproepen is de achtergrond van het veelvuldig gebruik van *middeleeuwen* in uitingen over moslims en islam. Middeleeuwen komt als zelfstandig naamwoord of bijvoeglijk naamwoord voor in combinatie met: teksten, opvattingen, ideologieën, taferelen, idioten, inteelt, achterlijkheid, onzin, koppensnellen, thuisgronden, barbaren, islam, doodcultus, praktijken, gedachtengoed, wetten, denkbeelden, kudt, kul, cultuur, tyfusvolk, sharia, wetgeving, fascist rechtsgevoel,

kudtsprookje, woestijnculturen, toestanden, droom, onwetendheid, concept, fascistische haatideologie, randdebielen, veroveringsideologie, zandbakideologie, gewauwel, barbarij, boek, religie, beschaving, onderdrukking, woestijnstrijders, schurken, klote minaretten, gedrag, gedachtengoed, mindset, plunderende profeet Mohamed.

Een voorbeeld van het gebruik van middeleeuwen in de zinscontext:

‘Dat de meeste moslims qua ontwikkeling in de middeleeuwen zijn blijven hangen is hun probleem. Dus zeker geen uitkering voor dit achterlijke schaap’ (GS-com reconquista 8 sept. 2006)

De volgende figuur toont de frequentie van het gebruik van het woord middeleeuwen voor beide weblogs. Hier zijn het verloop en de kenmerken hetzelfde als bij achterlijk en woestijn.

Grafiek 6.5. Middeleeuwen

De verschillende items die hierboven werden besproken laten zien dat directe en indirecte verwijzingen naar achterlijkheid van moslims op GeenStijl meer voorkomen dan op PowNed.

Gender en seksualiteit

Bij de perceptie van moslims en islam als culturele dreiging neemt gender een centrale rol in, met name de positie van de moslimvrouw en in relatie daarmee seksualiteit. De term ‘moslima’ is het woord voor een islamitische vrouw dat recent in Nederland is ingeburgerd. Het gebruik van ‘moslima’ piekte even in 2006, was hoog tussen 2008 en 2011 en is sindsdien steeds meer afgenomen. De begrippen die rond gender en seksualiteit gebruikt worden gaan over kleding, uiterlijk, seks en seksuele onderdrukking zoals hoofddoek, kopvod, kopvodden-tax, sluier, jurk, soepjurk, seks, slavin, verkracht. Tenslotte worden ook wel de diermetaforen van de broedkip en de pinguïn gebruikt om vrouwen mee aan te duiden. In dit register van gender en seksualiteit komen we ook inteelt, homo en pedo vaak tegen. De jurk komt ook bij mannen voor naast andere items die naar hun uiterlijk verwijzen zoals haatbaard en baardaap.

Tabel 6.4. **Items gender en seksualiteit**

	GSart	GSart2j	GS-posts	GS2j	PNart	PN-posts
Moslina	157	78	5798	1576	41	1363
Hoofddoek	160	62	8914	2622	54	2942
Sluier	29	11	995	326	24	405
Kopvod	20	12	1246	337	0	443
Jurk	94	0	2905	1099	25	1571
Soepjurk	8	2	230	166	1	108
Seks	195	89	3669	1384	640	5162
Slavin	6	8	234	118	8	200
Verkracht	109	61	5090	2137	250	5155
Broedkip	3	3	38	20	0	44
Pinguin	1	1	253	54	0	50
Inteelt	6	3	1311	644	8	1108
Homo	282	121	11911	3880	358	10516
Pedo	49	29	4085	1435	100	4680

hoofddoek

Als het gaat over de positie van de vrouw neemt de hoofddoek een centrale plaats in. Offline wordt discriminatie van moslims vaak verbaal of fysiek tot uiting gebracht tegenover vrouwen met een hoofddoek zoals de verslagen van meldorganisaties en politie laten zien (zie deel 1 van dit rapport). Op de weblogs is de hoofddoek eveneens veelvuldig het mikpunt. In plaats van hoofddoek wordt ook wel ‘sluier’ gebruikt en de denigrerende term ‘kopvod’.

In GS-art wordt hoofddoekje een aantal keren gebruikt als pars-pro-toto-metafoor voor vrouwelijke moslims, bijvoorbeeld: ‘hoofddoekjes beginnen te krijsen zodra...’ (Johnny Quid 26 nov. 2013) en ‘hoofddoekjes met een mening’ (Pritt Stift 9 febr. 2015).

In PN-art komt de hoofddoek voor in opiniërende reguliere discussies over de voor- en nadelen van het dragen ervan, wel of niet, met voorbeelden van sociale situaties zoals in de klas, bij een omroep ed. Denigrerend en haatdragend taalgebruik rond de hoofddoek is er afwezig.

De volgende bloemlezing van voorbeelden van het gebruik van hoofddoek in GeenStijl comments laat zien welke betekenissen er allemaal aan dit kledingstuk worden gehecht. Hoofddoeken zijn ‘een symbool voor een fascistische ideologie’, ‘het brandmerk, de uiting van demografische oorlogsvoering’, ‘de ontkrachting van het individu’, ‘politiek bepaalde tempelregels’, ‘een teken van de onderwerping aan de satanische islam’, ‘bewuste provocatie’, ‘een uiting van onderwerping aan de profeet’ en ‘de SS uniformen van de moslim meisjes’.

Ergo, hoofddoeken zijn achterlijk, een teken van onderwerping, ja zelfs een bewust ingezet wapen in politieke strijd en oorlogvoering. Ze horen niet thuis in de westerse wereld.

Naast hoofddoekje zijn er nog enkele andere metaforen die voor moslimvrouwen worden gebruikt, zoals broedkip en pinguïn.

Broedkip

De diernaam broedkip en pinguïn worden gebruikt om te benadrukken dat moslimvrouwen vooral dienen om kinderen op de wereld te zetten en dat zij dit onevenredig veel doen, niet zomaar maar in het kader van een politieke strategie. Een voorbeeld van het gebruik van pinguïn uit GS-comments:

‘Sterker nog; dat staat een pinguïn in een Burka die er nog een stuk of 6 heeft gebaard of gaat baren. Alleen al op aantallen gaan we het keihard afleggen tegen dit tuig. Zowel hier als daar.’ (Dick Luyenlomp 15 okt. 2015)

Jurk

Het kledingstuk de jurk komt ook veel voor als er over moslimvrouwen wordt gesproken. De term ‘soepjurk’ wil verwijzen naar de vormloosheid van de moslimkledij in tegenstelling tot westerse kledij waarin lichaamsvormen goed uitkomen. Maar ook als het gaat over mannen komt de jurk veel voor zoals in: ‘baardman in jurk’, ‘oude mannen in jurk’, ‘vieze mannen in jurk’, ‘jurk sjeiken’. Een Amsterdamer becommentarieert in het volgende voorbeeld de manier waarop moslims gekleed zijn:

‘Wonend in Amsterdam struikel ik over waggelende pinguïns en mannen met vlasbaardjes, jurk en gepunnikte hoofddekseis. Hoe ze erbij lopen moeten ze helemaal zelf weten maar waar het voor staat daar walg ik van. Mag dat?’ (PN-com juntatiger 11 april 2014)

De spreker gebruikt hier een disclaimer (..moeten ze helemaal zelf weten maar...). Kennelijk mogen ze het toch niet helemaal zelf weten! De metafoor van de pinguïn die in deze passage wordt gebruikt moet de zwarte chador verbeelden maar ook verwijst het naar fysiek voorkomen en een waggelende gang, naar de vormloosheid en het overgewicht die men graag toeschrijft aan moslimvrouwen.

Baard

We zagen al dat in teksten over moslimmannen ook ‘jurk’ regelmatig voorkomt. Daarnaast zijn er andere verwijzingen naar het uiterlijk, vooral de baard. Baard wordt gebruikt in combinatie met haat in haatbaard en met aap in baardaap, maar ook met pedo, profeet van de haat, valse, duivelse, man. Een voorbeeld van het gebruik van baard in de zinscontext:

‘Waar komen ze eigenlijk vandaan, die baardmannen, kunnen ze dan niet snel weer daarheen verdwijnen, moeten we ze nog meer dan 72 maagden beloven voordat ze massaal en vrijwillig de pijp aan maarten geven. (GS com eman resuym 6 juli 2007)

De pars-pro-totometafloor ‘haatbaard’ (GS 4817, GS2jr 1977 en PN 2333 hits) komt veel voor. Het wordt niet alleen gebruikt voor moslimextremisten, IS, aanhangers van IS en fundamentalisten, al of niet vermeend. Het wordt heel vaak gebruikt voor moslimmannen in het algemeen. Mannen en vrouwen samen: ‘haatbaarden en hoofddoeken’.

Een voorbeeld waar zowel de jurk als de baard in voorkomt, verwoord in een typerende ironisch GeenStijl stijl:

‘Zo Reaguurdertjes met jullie grote mond over de islam. Jullie hebben nu de kans om eens met een echte imam te babbelen. Altijd al willen weten wat er onder die jurk zit, hoe vaak ze hun baard kammen en of ze wel eens met hun zwager handen schudden? Vraag het de imam eens lekker zelf.’ (GS-art Pritt Stift 27 juni 2006)

In de comments wordt voor moslims vaak de term islamietjes gebruikt (929) GS-com2jr (256), PN-com (250). Hiermee wordt niet alleen een kleinerend effect beoogd maar ook gerefereerd aan homoseksualiteit. Mietje is immers een term voor homo met een negatieve connotatie. Het is afgeleid van de term sodomiet, een ander woord voor een homoseksueel maar het verwijst ook naar verwijfd door de meisjesnaam Mie of Mietje. Een voorbeeld:

‘IslaMIETJE, ik snap moslims dan ook niet, zijn nog erger dan refo s, beetje omhoog liggen met je reet naar Mekka hopen dat je anaal wordt genomen door Mo himself.’ (GS-com Bo Dreksma 5 april 2014)

Opvallend rond het thema gender is dat moslims nagenoeg nooit verbeeld worden in positief stereotiepe termen als primair exotisch zoals in het verleden in het koloniale discours wel het geval is geweest. Bestond er in het historisch oriëntalisme vooral een fascinatie voor het onbedekte lichaam en de seksuele aantrekkingskracht van de oriëntaalse vrouw, in de huidige postkoloniale beeldvorming lijkt men gebiologeerd door het bedekte asexuele lichaam, vooral maar niet alleen van vrouwen.

Moslims en islam als politieke dreiging

Naast de culturele dreiging die moslims in de islamofobe perceptie vertegenwoordigen worden zij ook wel gezien als een politieke dreiging. De islam wordt daarbij beschouwd als de politieke ideologie van een totalitair systeem dat zich verschuilt achter religie. Het wordt

vergeleken met het fascisme en zou het net als deze er op uit zijn om de wereld te overheersen. De vergelijking met fascisme komt in de volgende PowNed post bijvoorbeeld naar voren in de oorlogszucht, de slavenjachten en genocide die de moslims wordt toegeschreven en in het gebruik van de term *lebensraum* dat vooral joden zou dwingen de grote Europese steden te verlaten, met als implicatie dat het weer net zo gaat als ten tijden van het nazisme:

‘Elke islamitische leider schreeuwt al om oorlog sinds het ontstaan van de islam. Het is niet zoals jij zegt “schijt hebben aan het doodschieten van de verkeerde in oorlogstijd”. Maar zelfs al zou dat zo zijn, dan zijn er nog steeds vele werelden van verschil tussen “schijt hebben aan” en “jacht maken op bevolkingsgroepen”. Daarbij werkt de strategie van de islam wel degelijk, want al eeuwenlang spreid het islamitisch lebensraum zich uit, alle niet-moslims voor zich uit jagend. Islamitisch gebied wordt nooit vrijwillig multicultureel; alleen een sterke legermacht kan de slavenjachten en genocides op niet-moslims soms verhinderen, of zelfs terugdringen. Daarom schreeuwen islamisten en socialisten altijd dat we ons niet mogen verdedigen tegen islamitisch geweld. Europa verdedigt zich daarom niet meer. Dat is niet “Politiek Correct”. Dus inmiddels verlaten steeds meer autochtonen en vooral joden de grote Europese steden. Als gevolg van de islamisering. Die, zoals hierboven al bleek, steevast gepaard gaat met stelselmatig verkrachten van ongelovigen. En maar klagen over “islamofobie”. (Dandruff 17 okt 2015)

De volgende poster heeft weinig woorden nodig om (vermeende) moslims af te schilderen als fascist. We zien hoe kleding hier als markeerpunt wordt gebruikt:

‘bruinhemden zijn djellaba’s, mijn vriend, mijn andere kant van dezelfde medaille.’
(Zoltan 14 mei 2015)

Leden van SA, de paramilitaire tak van de nazipartij NSDAP, werden naar de kleur van hun uniform bruinhemden genoemd.

(Historische) beelden over de islamitische dreiging worden onderbouwd met theorieën over de westerse beschaving. De Koran wordt bestempeld als een fascistisch boek. Politiek links vervult in deze visie een collaborerende rol, hetgeen ook in het citaat hierboven zichtbaar is. Dit verklaart waarom we zo vaak het verwijt ‘NSB-er’ tegenkomen in het anti-islam discours op het internet. Andere termen die uitdrukking geven aan de verwerpelijke rol en collaboratie van ‘links’ en de ‘elite’ zijn: dhimmi, Farizeeër, Gutmensch, weg-met-ons, linkse kerk en politiek correct. Zij worden hieronder besproken.

Ook genderitems worden ingezet om de dreiging van politieke overheersing te benadrukken. We zien dit bijvoorbeeld in het gebruik van de diermetafoor broedkip dat hierboven al aan de orde kwam. Aan het gebruik van de diermetafoor broedkip dat moet benadrukken dat moslimvrouwen vooral dienen om kinderen op de wereld te zetten en dat zij dit onevenredig veel doen, wordt een politieke motivatie gekoppeld. Kinderen baren is een vorm van jihad met als doel door getalsmatige overmacht politieke overheersing tot stand te brengen. Diermetaforen komen voor in combinatie met slaaf zoals bij ‘Slaven en broedkippen’, ‘broedkip en huishoudsloofje’, ‘broedkip en keukenslaaf’.

Een voorbeeld in context:

‘De infiltratie is al lang begonnen. De broedkippen van de islam persen gemiddeld 3x zoveel kinderen uit als de Nederlander. Wie denkt dat dit onbewust is heeft het mis. Men weet donders goed waar ze mee bezig zijn. Een vorm van jihad waar de, overigens onderdrukte, vrouw maar al te trots op is’ (Verzetje 25 november 2013)

Een veel voorkomende notie die wordt gebezigd om uitdrukking te geven aan de politieke dreiging is de ‘vijfde kolonne’ (afwisselend geschreven met een c of een k, met vijfde soms in letters of soms in cijfers). Hieronder worden dit begrip en andere concepten die verwijzen naar dit gedachtegoed onder de loep genomen.

Tabel 6.5. **Politieke dreiging**

	GS-art	Gsart2j	PNart	GScom	GScom2j	PNcom
Vijfde colonne	31	24	0	773	592	324
Fascisme	40	34	7	2520	913	1040
Islamofascisme	3	1	0	236	73	39

Vijfde colonne

De term ‘vijfde colonne’ werd voor het eerst gebruikt in de Spaanse burgeroorlog (1936). Het suggereert een georganiseerde samenzwering van vijandelijke krachten die de vijand van binnenuit ondersteunen en ondermijnend werken voor het verzet. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het begrip in Europa algemeen gebruikt voor nazi’s in de bezette landen en collaborateurs zoals NSB-ers in Nederland maar ook voor Duitsers in het algemeen. Tijdens de Koude Oorlog werden communisten ermee aangeduid. Het gebruik van dit begrip voor moslims raakte vooral in zwang nadat de cineast en publicist Theo van Gogh het had gebruikt in een column. Op 29 september 2003 schreef hij in de column ‘Paarden van Troje’: ‘Terwijl de Vijfde Colonne van geitenneukers marcheert als nooit tevoren en autochtone Nederlanders massaal de grote steden verlaten, predikt de burgemeester⁴⁴ als een soort Don Quichotte de windmolens van een abjecte samenleving, waarin vrouwen-, joden- en homohaters vrij spel krijgen’(...).

In bijdragen op de onderzochte weblogs wordt nog regelmatig naar Van Gogh verwezen. Het begrip vijfde kolonne is er ingeburgerd en komt regelmatig voor, evenals het begrip geitenneukers uit deze passage dat verderop nog zal worden besproken.

Enkele voorbeelden van het gebruik van ‘vijfde colonne’ in GS:

‘dat we in Nederland een omvangrijke vijfde colonne hebben die spuugt op onze grondwet en juicht bij de sharia.’ (GS-art, Pritt Stift 22 sept. 2014)

⁴⁴ Van Gogh doelde hier op de toenmalige burgemeester Job Cohen.

De auteur gaat in op het onderzoek van Ruud Koopmans naar de mate waarin fundamentalistische opvattingen door moslims gesteund worden. Dit citaat bevat een van de kenmerken van het stigmatiseringsproces: ze houden zich niet aan onze normen en waarden!

‘Fortuyn en Theo van Gogh hebben gelijk! Stopt de vijfde colonne in Europa’ (Witte Grunneger 25 okt. 2014)

‘Weg met deze islam-kolonisten, deze vijfde kolonne en hun linkse Quislings!’ (Dubbeldibbel 27 febr. 2015)

De pro-Nazi Quisling was van 1942-1945 minister-president van de collaborerende regering van Noorwegen. In 1945 werd hij ter dood veroordeeld en geëxecuteerd. Sindsdien wordt zijn naam gebruikt als een synoniem voor collaborateur en verrader. In het islamofobe discours is politiek links daarbij mikpunt. Vaak worden ze weergegeven als NSB-ers maar deze *Dubbeldibbel* trekt dat breder.

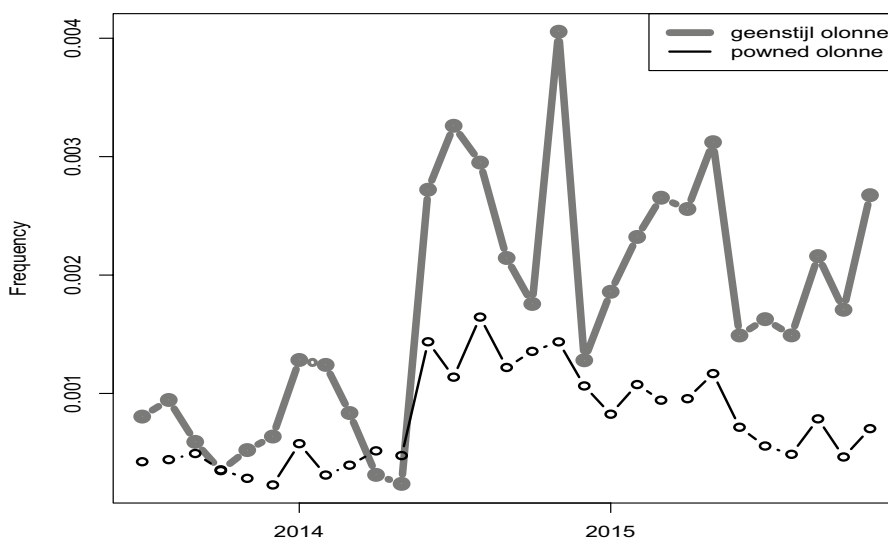
Ook op PowNed komt het gebruik van vijfde kolonne voor. Opnieuw wordt het stigma van de profiteur ingezet:

‘Die vijfde kolonne geitenneukers die alleen hun hand op kunnen houden’ (Gary Gunstone 22 juni 2014)

Kamerleden met een moslim-achtergrond worden eveneens zonder onderscheid des persoons wegens hun religieus-culturele herkomst afgeschilderd als onbetrouwbaar:

‘Onze moslim vijfde kolonne in de Kamer’ (smdyasc, 5 december 2013)

De volgende grafiek toont de frequentie van het gebruik van de term *vijfde kolonne* voor beide blogs. Zichtbaar is dat ook hier het verloop grillig is, ups en downs kent en dat het gebruik van vijfde kolonne op GeenStijl vaker voorkomt dan op PowNed.

Grafiek 6.6. Vijfde colonne

De vijfde kolonne van moslims is in de islamofobe samenzweringsideologie de vooruitgeschoven post in Europa van de islamitische kolonisator uit het Midden Oosten. Dit beeld komt offline veelvuldig naar voren in de diverse werken van ideologen die moslimdiscriminatie theoretisch proberen te onderbouwen zoals Bat Ye'or, de auteur van het boek *Eurabië*, en hun adept Geert Wilders die in zijn boek "Marked for Death" veelvuldig van deze theorieën gebruik maakt.⁴⁵ Het is wijdverbreid onder anti-islam propagandisten en eveneens leidend voor veel van Wilders' volgers die in de afgelopen jaren hun bijdragen gepost hebben op websites als Dutch Faith Freedom, Eurabië.nl, Forum voor de Vrijheid, Pim Fortuyn.nl en het Vrije Volk. Nationaal en internationaal is de theorie een bron van inspiratie geweest voor mensen als Hirsi Ali, Hans Jansen, Oriana Fallaci, Pamela Geller en Robert Spencer. Ook de terrorist Anders Breivik liet zich door deze ideologie inspireren toen hij een aanslag pleegde op sociaal democratische jongeren die bijeen waren voor hun idealen.⁴⁶ Dat blijkt uit zijn Manifest⁴⁷ dat hij via internet publiceerde op de dag dat hij de aanslagen pleegde in Oslo en op het eiland Utoya. In het Eurabië-genre moet speciaal de sociaal democratie het ontgelden die eveneens van dergelijke vormen van collaboratie met het nieuwe 'islamfascisme' wordt beticht. Sociaal democraten zouden Europa in ruil voor olie in de jaren zeventig hebben verkwanseld aan oliesjeiks die toegang tot westerse landen wilden voor de gastarbeiders. Sociaal democraten zijn dan ook speciaal doelwit van haatcampagnes en zelfs in sommige gevallen geweld zoals door Anders Breivik in Noorwegen maar ook in Nederland waar zij zich inzetten voor de opvang van vluchtelingen.

Collaboratie

Overheid, politiek, de media en de multi-culti's wordt verweten de dreiging van de islam of het proces van islamisering te hebben gefaciliteerd. Op veel manieren wordt dit aspect van collaboratie tot uitdrukking gebracht. In de tabel wordt een overzicht gegeven van een aantal begrippen die verwijzen naar deze collaboratie.

Tabel 6.6. **Collaboratie items**

	GSart	GSart2j	GS-posts	GS posts2j	PNart	PN-posts
Gutmensch	6	5	2922	2256	0	1696
'weg-met-ons'	5	1	421	302	0	282
Farizeeër	0	0	142	62	1	131
Dhimmi	39	33	3397	795	0	406
NSB	9	4	2084	755	16	1668
Linkse kerk	28	10	1525	504	20	541
Policor	58	46	2169	1303	4	1370
Politiek correct	66	29	3753	1859	7	2158
Geite(n)wollen sok	6	1	433	94	0	73

⁴⁵ Zie voor een bespreking van *Marked for Death*: I. van der Valk *Monitor Moslim discriminatie*, p. 36-38.

⁴⁶ Zie voor een uitvoerige analyse over Anders Breivik en zijn ideologische achtergronden in het Eurabië genre: S. Bangsted, *Anders Breivik and the Rise of Islamophobia*, London: Zed Books 2014.

⁴⁷ In dit manifest verwees hij vele malen naar Wilders, zijn uitspraken over de islam en zijn film *Fitna*.

NSB

NSB is de afkorting van de Nationaal Socialistische Beweging, de politieke partij die collaboreerde met de nazi's in de Tweede Wereldoorlog. De aanduiding NSB functioneert tegenwoordig als codewoord voor landverraders. In verschillende variaties wordt in GS comments naar de NSB verwezen. Bijvoorbeeld bij NSB Handelsblatt, dat natuurlijk staat voor NRC Handelsblad. Let op de dubbele letter t aan het eind, een verduitsing die de functie vervult om de associatie met nazisme en fascisme te versterken. Verder wordt dit ook toegepast bij NSB66 voor D66 en bij NCTB(NSB), de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding. Ook anti Zwarte Pietactivisten worden betiteld als NSB-ers. De volgende voorbeelden tonen het gebruik van NSB in de zinscontext:

‘Links riekt naar Moslim-NSB’ (GS-com Elvis Costello 7 jan. 2010)

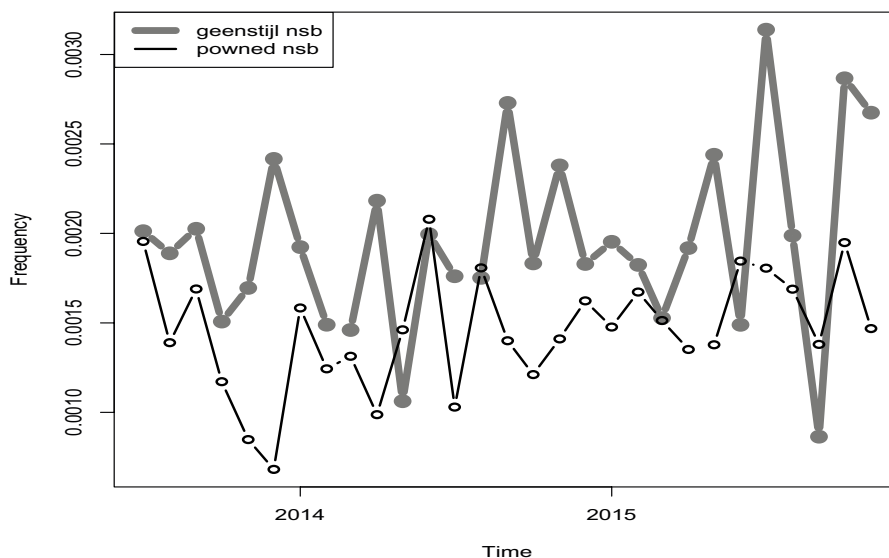
‘Stelletje NSB-ers daar op het Binnenhoff’ (PN-com Sjaak uit Dordt 19 aug 2015)

Ook hier vervult een verduitsing door de toevoeging van een extra-f aan Binnenhof de functie om de associatie met nazisme en fascisme te versterken. Een voorbeeld uit PN-art:

‘Mensen als Timmerfrans zijn de nieuwe NSB-ers en landverraders’ (PN-com Koningin Wildemina 25 mei 2014)

Hier wordt gedoeld op Frans Timmermans, de voormalige minister van Buitenlandse Zaken en huidige Eurocommissaris die zich inzet voor de bestrijding van antisemitisme en islamofobie.

De volgende figuur toont de frequentie van het gebruik van de term NSB voor beide blogs. Zichtbaar is dat ook hier het verloop grillig is, ups en downs kent en dat het gebruik van NSB op GeenStijl vaker voorkomt dan op PowNed.

Grafiek 6.7. NSB

Naast het meer politiek gekleurde beeld van de eigentijdse NSB-er afkomstig uit de recente geschiedenis treffen we de dhimmi, die rechtstreek is ontleend aan de islam, de Farizeeër die stamt uit de bijbel en de meer apolitieke Gutmensch. Zij allen personifiëren voor de posters de Hollander die met de moslimfascisten collaboreren. In dit vertoog figureren ook de ‘linkse kerk’, ‘policor’ en zelfs een ogenschijnlijk onschuldig item als de geitenwollen sok.

Farizeeër

Dit woord staat voor schijnheilige, hypocriete personen, oftewel doortrapte huichelaars. Oorspronkelijk waren Farizeeërs een joodse sekte die de regels stipt wilde naleven. De connotatie van schijnheiligheid stamt uit het Nieuwe Testament. In de jaren voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de term gebruikt voor NSB-ers. Bekend geworden is het versje over landverraders die de NSB-krant verkochten: ‘Op de hoek van de straat staat een NSB-er/ ’t is geen man, ’t is geen vrouw/ Maar een farizeeër/ Met de krant in de hand/ Staat hij daar te venten/ Hij verkoopt zijn Vaderland voor wat losse centen.’ In de huidige tijd en vooral in de context van discussies over islam en moslims wordt de term gebezigd voor mainstream politici, met name voor degenen ‘heulen met de vijand’ (de moslims).

‘Mweh inderdaad..Of je nu bewust en actief naar een preek van een Imam of die van een plucheklevende politicus gaat staan te luisteren is inderdaad lood om oud ijzer. Farizeeër zijn ze allen. “De grootste dreiging is het geloof. Politiek of religieus. Kies je heiland en dat is meteen je laatste vrij keus’ (CumGranoSalis 13 april 2015)

Dhimmi

Dhimmi, dat letterlijk beschermd betekent, is een begrip uit de vroege islam. Het werd gebruikt voor de gemeenschappen van christenen en joden, en later ook leden van andere religies die onder het islamitisch bestuur vielen. Zij werden beschermd in ruil voor de afdracht van speciale belastingen. Hun burgerrechten waren beperkt. In de islamofobe ideologie wordt van moslims verondersteld dat zij als zij eenmaal de macht hebben alle niet-moslims in een staat van dhimmitude willen brengen. Opnieuw is hier een vorm van textual slavery zichtbaar.

Dhimmi is ook de naam van een boek van Bat Ye’or, een Britse auteur die in Zwitserland woont, die deze opvatting heeft uitgewerkt. Zij behoort tot een internationaal netwerk van anti-islamideologen. Dit begrip wordt veel gebruikt door posters op beide weblogs. Op GeenStijl scoort dit begrip het hoogst van alle begrippen die verwijzen naar het thema collaboratie (zie tabel 6.6.). Posters reageren ook op elkaar, vaak bevestigend soms met een tegengeluid waarbij het er fel aan toe kan gaan. Hier een reactie van GeinPonempie op Koreaanse slet op GS comments. Hij/zij neemt geen blad voor de mond en noemt degene op wie hij reageert *stupid dhimmi*:

‘ @ De koreaanse slet Een bruinhemd (fascist) ben ik absoluut niet, maar dit slinkse godwinnetje van je verraad je wel voor wat je bent, een zeer laag bij de gronds graftakke slet! Ik ben niet de veroorzaker ik heb al die figuren hier niet binnen gelaten, maar struikel er wel spreekwoordelijk elke dag over in mijn stad. En bang uitgevallen ben ik al helemaal niet, maar projecteer jij lekker je eigen onvermogen en zwakheden op een ander, dat doet je kennelijk goed en het laat je ware aard aan ieder die het leest zien. Stupid dhimmie die je bent! Ik heb helemaal niet tegen

nieuwkomers, wel tegen aanhangers van de doodscultus genaamd islam. Ik ben geen xenofob, of racist en voel me verder ook niet aangesproken door waar je me voor uitmaakt maar het is zo abject dat ik je toch even van replek bedien. Verder kan je van mij ongezien de tering genieten koreaanse slet.’ (GeinPonempje 1 sept 2009)

Gutmensch

De Gutmensch, in meer Nederlandse terminologie ook wel goedmensch genoemd, is een niet te verwaarlozen verschijnsel in het discours van reaguurders op zowel PowNed (totaal 1696) als op GeenStijl (2922) waarvan een groot deel in de laatste 2 jaar (2256), al geven de artikelen daar niet vaak aanleiding toe. In de artikelen op PowNed komt de Gutmensch geen enkele keer voor, bij GeenStijl zes keer. Wat wordt nu precies bedoeld met die Gutmensch? Het begrip is uit het Duits afkomstig waar het in de jaren negentig in zwang raakte en duikt sinds een jaar of tien ook in Nederland op, vooral op het internet maar ook in offline bijdragen aan de islamofobe theorievorming. Het is historisch geanalyseerd door Thijs Kleinpaste in een artikel voor de Groene Amsterdammer.⁴⁸ Het begrip wordt gebruikt in een discours dat erop is gericht om te polariseren, te stigmatiseren en in diskrediet te brengen door een tegenstander af te schilderen als bevooroordeeld, links en naïef en niet bereid taboes te doorbreken. De Gutmensch leent zich uitstekend voor de creatie van een vijandbeeld. Hij/zij is vooral ‘een verrader, een collaborateur en een huichelaar’ zo stelt Kleinpaste, zeer bruikbaar dus voor het islamofobe discours waarvan het beschimpen van mainstream politici en het uitspelen van samenzweringstheorieën volgens welke sociaal democratische politici in de jaren zeventig ons mooie Europa hebben uitgeleverd aan Saudische sjeiks, integraal deel uitmaken. In het publieke domein is het onlosmakelijk verbonden met het verwijt van politieke correctheid. Het is een schimpwoord waarmee de ‘drammerige wereldverbeteraar’ wordt aangeduid ‘die uit naam van een schijnbaar humanistisch streven de kanker is in het lichaam van de samenleving.’ Waar de Gutmensch voorkomt zijn behalve de NSB het ‘weg-met-ons’, de Farizeeër, policor en de dhimmi nooit ver weg. Ook deze begrippen duiden op collaboratie. Het volgende citaat uit GS-comments illustreert de argumentatie voor de visie van de islam als bedreigende ideologie waarbij links een collaborerende rol speelt:

‘Even een wat meer serieuzere tegel van mij over de ‘linkse’ (of hier ook wel aangeduid met: ‘gutmenschen’, ‘wegkijkers’, ‘polcor’s’, ‘ dhimmy’s’). Waarom zien dit soort types nog steeds niet in dat zij diegene zijn die het fout zien? Waarom komen er van dat soort verwrongen reacties als, we zijn (woord is onleesbaar, ivdv) en extreem-rechts zal wel groeien hierdoor? Mijn theorie is dat dit soort types het universele uitgangspunt hanteren van de ‘goede mens’. Deze types zien alle moslims in Europa als goede mensen, behoudens de ‘extremisten’. Goede mensen kiezen altijd voor het goede, ook voor hun omgeving, ongeacht of ze gelovig zijn of niet. Christen of Moslim. Welnu, daar gaat het dus niet om. Veel moslims zijn gewoon ok. Waar het wel om gaat is de bundeling van ideeën van de islam die verder gaan dan de religie. De bundeling van ideeën waarmee de islam samenlevingen inkleedt en beheerst. De bundeling van ideeën, die zich vertaalt in een ideologie. Een ideologie dit verklaart dat de islam, sh’ria boven welke wetgeving dan ook staan: een politieke ideologie. Deze ideologie leunt op moslims: voor een klein deel op extremisten, maar voor

⁴⁸ De Groene Amsterdammer, 17 december 2015 p. 52-55.

het grote deel op ‘gematigde’ moslims. Deze moslims kiezen uiteindelijk voor de Oemma (nl.wikipedia.org... met als gevolg verdere islamisering. Dit betekent effectief een sluipmoordenaar met betrekking tot de waarden van de Moderne Westerse samenleving. DAAR gaat hem om. Niet om de mensen, maar de ideologie die floreert over de hoofden van de moslims heen (zo u wilt). De islam kan nooit alleen als religie worden gezien, gebeurt dat wel dan weet je dat als Europese samenleving dat je een keer aan de beurt bent. Geloven is prima, maar geen beïnvloeding van de samenleving door een geloof. - Wij Europeanen willen geen verdere islamisering van onze samenleving ! Daarom: PEGIDA !!’ (Bernard Couperus 9 januari 2015)

In dit citaat wordt enerzijds een onderscheid gemaakt tussen de islam en de moslims, anderzijds wordt gesteld dat moslims de pijlers zijn van de ideologie die een sluipmoordenaar is van de westerse samenleving. Moslims worden geacht allen dezelfde keuzes te maken: voor de Oemma. Hier spreekt weer het kenmerk *textual slavery* door en het voortdurend generaliseren.

Linkse kerk en policor

De term ‘linkse kerk’ werd voor het eerst gebruikt door Pim Fortuyn en is sindsdien gangbaar geworden onder tegenstanders van het linkse gedachtegoed. Het wordt vaak gebruikt in combinatie met (het verwijt van) politieke correctheid, afgekort en gebruikt als bijvoeglijk naamwoord in ‘policor’ zoals in:

‘policor gezanik over racisme met van die walgelijke zelfpijpende policor goedmensen’
(Modom 7 aug 2015)

Het concept linkse kerk is treffend geanalyseerd door Jan Blommaert in zijn publicatie ‘Links van de kerk, De linkerzijde en de multiculturele samenleving’: ‘Aan zogeheten leden van de zogeheten linkse kerk wordt elke vorm van rationaliteit ontzegd, elke vorm van objectiviteit, elke vorm van goede intenties (...) Er wordt dus niet ingegaan op argumenten, er worden geen tegenargumenten gegeven, dat hoeft allemaal niet: links wordt simpelweg uit het debat weggevlakt (...). Linkse standpunten worden, met andere woorden, onbespreekbaar gemaakt. Er komt meteen een politieke correctheid in actie die ze als vals, misleidend en kwaadwillig voorstelt. Linkse standpunten zijn dus rechtse taboes, en die taboes hebben hun grond in de systematische demonisering van links (...) er is een rechtse kerk en ze bezondigt aan precies die fouten die ze de linkse kerk aanwrijft’.⁴⁹

Geitenwollen sok

De metafoer van de geitenwollen sok komt veel voor. Geitenwollen sokken waren in de jaren zestig/zeventig in de mode. Het waren de jaren van de flowerpower, de bloei van links en de sociaal democratie. Ze worden ook tegenwoordig nog wel gedragen, vooral als werksokken voor mensen die in de buitenlucht werken. Het gebruik van ‘geitenwollen sokken’ staat in het discours op beide blogs voor soft, links, naïef, sukkelig en wordt als metafoer veel gebruikt voor welzijnswerkers en politici, vooral van de PvdA zoals de voormalige burgemeester van Amsterdam Job Cohen en de huidige voorzitter van de PvdA Hans Spekman. Geitenwollen sok komt voor in combinatie met woorden als flauwe kul en geleuter. Niet zelden wordt gebruik gemaakt van alliteratie. Voorbeelden zijn: ‘geitenwollen sokken sukkelbrigade’ en ‘geitenwollen sokken sukkelpolitici’.

⁴⁹ J. Blommaert, ‘Links van de kerk, De linkerzijde en de multiculturele samenleving’, J. Blommaert & KifKifVzw 2011, p. 11-12. Te downloaden op www.kifkif.be

Object van haat

Een aantal gebruikte items lijkt vooral te worden gebruikt met het doel te vernederen, kleineren, beledigen en choqueren. Dit geldt bijvoorbeeld voor het gebruik van verschillende diermetaforen om moslims mee aan te duiden. De geit is wel de belangrijkste, maar ook apen, ratten, varkens, honden en, zoals we eerder in dit rapport al zagen, pinguïns komen voor. Het gebruik van geiten metaforen is in het moslimvijandige discours vooral populair geworden door uitspraken van Theo van Gogh in zijn column ‘Paarden van Troje’ van 29 september 2003 waarin hij sprak over de ‘Vijfde Colonne van geitenneukers’ (zie p. 151). Tabel 6.7. geeft een kwantitatief overzicht van enkele veelgebruikte haatitems, waaronder haat en haten die heel vaak voorkomen in de comments.

Tabel 6.7. **Haat items**

	GS-art	GS-art2jr	GS-posts	GS-posts2jr	PN-art	PN-posts
Geit	62	23	3877	948	19	1788
Geite(n)neuk (q)	11	5	832	168	0	234
Haat	706	425	24480	10380	461	15130
Haten	118	77	2600	1166	20	2046

Geit

Een aantal vooral bijvoeglijke naam woorden die op GS-comments2jr in combinatie met ‘geit(en)’ voorkomen zijn: achterlijke, jihadistische, fascistische, middeleeuwse, tyfus, vieze, vuile, smerige, middeleeuwse, pedofiele, vijfde colonne, uitkeringstrekkende, criminele, horde, domme, vrouwen hatende, achtergestelde, barbaarse. Enkele voorbeelden van het gebruik van geit zijn:

‘Alle rifratten, kamelen jockeys, berberapen en geitenneukers eruit!!!’ (jimbo888 15 aug 2014)

Let hierbij op 888 in de username. Dit getal wordt symbolisch gebruikt en staat in het extreemrechtse jargon voor Heil Hitler, de 8e letter van het alfabet. De schrijver maakt hiermee voor ingewijden zijn band met het neonazisme duidelijk.

Neuken wordt ook wel met een q geschreven, bijvoorbeeld in het volgende citaat uit een post op GS-comments: ‘geen betere geitenneuer dan een dode geitenneuer’

Geitenneuken is niet het enige begrip waarbij geiten in verband worden gebracht met moslims. In de tabel is te zien hoe vaak geit wordt gebruikt en welke combinaties veel voorkomen.

Enkele redacteuren van GeenStijl brengen moslims eveneens in verband met geiten:

‘Van harte welkom, volgende week op de Dam, met uw geitenleren pet en halal befje’ (Pritt Stift 23 mei 2010)

Een voorbeeld op GS-comments:

‘Hoe groot zijn die internaten? Een paar honderd geitenkoppen?’ (I teach you 4 mei 2014)

Een voorbeeld in de zinscontext:

‘Waar komen ze eigenlijk vandaan, die baardmannen, kunnen ze dan niet snel weer daarheen verdwijnen, moeten we ze nog meer dan 72 maagden beloven voordat ze massaal en vrijwillig de pijp aan maarten geven. Of moeten we gewoon alle geiten met HIV injecteren?’ (GS-com eman resuym 6 juli 2007)

Er zijn posters die het niet laten bij diermetaforen maar impliciet of expliciet laten weten dat moslims minder zijn dan dieren. De volgende reaguurder op PowNed comments doet dit. Zijn ironische stijl moet de boodschap kennelijk enigszins verzachten:

‘dat je toch als arm varken doet eindigen op de stoep van zo n haathut, triest! Ik wil ook die haatbaarden niet vergelijken met een varken, daar doe je die dieren tekort mee. Gewoon moslims, dat dekt alles wel.’ (Mozeskriebels 22 juli 2013)

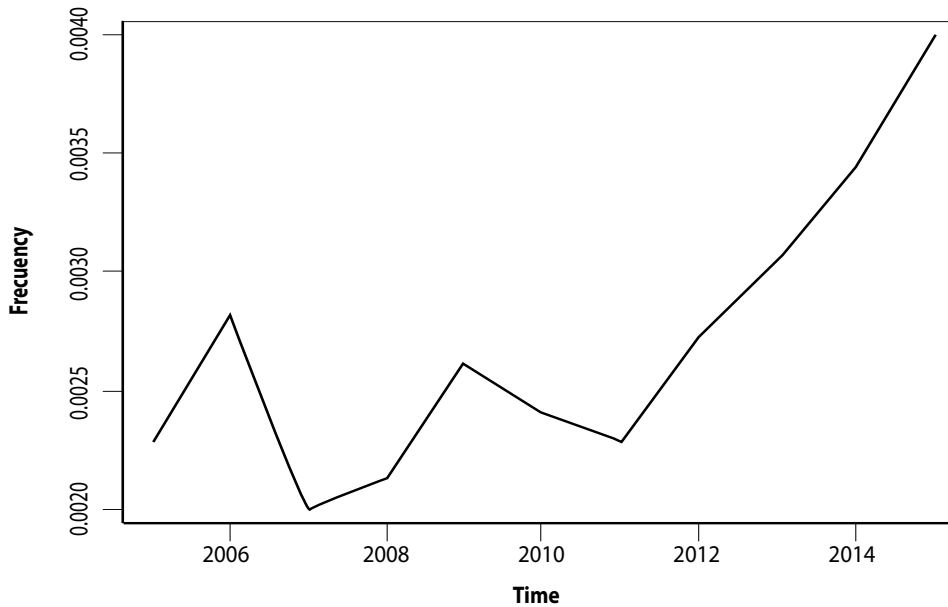
Haat

De term ‘haat’ zelf is een veel gebruikt woord, als zelfstandig naamwoord en als toevoeging evenals het werkwoord haten.

Haten komt in PowNed-posts 2046 keer voor en in GS2jr-posts 1166 keer. Moslims haten volgens posters op de weblogs homo’s, joden, christenen, vrouwen, dieren, on- of andersgelovigen, de democratische vrijheden en cultuur, de westerse normen en waarden, Europeanen, ons, het Westen en elkaar. Volgens de poster van het volgende citaat omdat het in ‘hun handboek’ staat (opnieuw een voorbeeld van *textual slavery!*) De reaguurders zelf haten in hun eigen ogen de islam of hooguit religie in het algemeen, terwijl de Gutmensch in hun ogen vooral zichzelf haat. Een voorbeeld op GeenStijl:

‘Moslims zullen haten. Staat in hun handboek gedrukt. Vandaag de joden in het westen, de joden, de christenen en de ongelovigen in de zandbak, en morgen alles, ook hier.’ (Tricephalus 13 juli 2014)

Op GeenStijl is vanaf 2011 een sterke groei te zien in het gebruik van haten, zoals de grafiek laat zien:

Grafiek 6.8. *haten GeenStijl*

Haat komt in GS-comments voor in combinatie met o.a. boek (254, vooral verwijzend naar de Koran), baarden, fantasie, gevoelens, predikers, leer, zaai (2068), tempel (72), jurken, boodschap, kakkerlakken, schreeuwende mannen, sites, hoofden, haartjes, zelf, sjeiks (110), plempsel, hut (197), imam (166), geld, passages.

Bij woordcombinaties komt haatzaai voor in combinatie met Wilders

In PowNed artikelen komt haat voor in combinatie met: rassen, homo, baarden, imam, prediker, joden, moslim, club, adelaar, vrouwen.

Haat komt bijvoorbeeld in combinatie met paleis voor om moskeeën mee aan te duiden zoals in de volgende citaten van GS-comments:

‘Mission impossible voor de gedachten politie want dan kan waarschijnlijk 1/3 van de nl se bevolking worden vervolgt voor het mogelijk denken tot aanzetten tot brandstichting in een haatpaleis, trouwens ik vind een molotov cocktail nog te aardig zou eerder zeggen atombom erop, dijken doorbreken en onder water laten lopen, de moslims hebben verzaagt in hun integratie’ (pietka 4 jan. 2015)

Door aan te geven dat het hun eigen schuld is (ze willen niet integreren) moet de impact van deze wel heel gewelddadige voorstellen verzacht worden. Dit is een voorbeeld van wat wel *impression management* wordt genoemd, bedoeld om een negatieve indruk van degene die de uiting doet tegen te gaan.

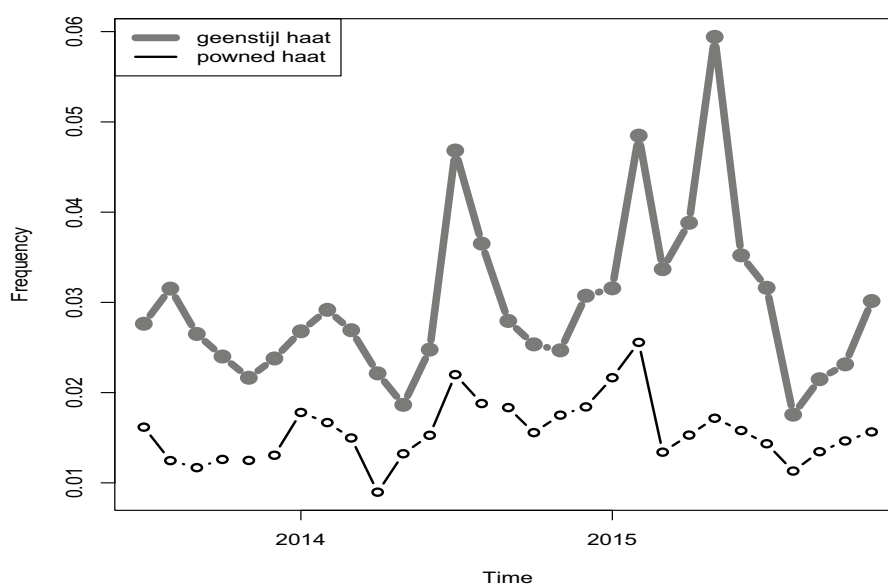
‘moet je dat varken zien zitten in z,n haatpaleis!’ (Tuinier 7 febr. 2015)

‘Islam is haat en barbarij, met beschaving heeft islam niets te maken’ (smyasc 31aug. 2014)

‘Ik roep bij deze op tot haat tegen moslims, joris, kom er maar in...’ (deu Zige 22 april 2008)

De laatste opmerking is een uitnodiging aan de moderators om de bijdrage *weg te jorissen*. Deze citaten zijn zeer haatdragend, niet alleen in woordkeuze maar ook in de voorstellen tot handelen. Impliciete of expliciete oproepen tot geweld zijn geen uitzondering. Dat geldt ook voor het volgende voorbeeld op GS-comments:

‘Napalm over die troep, volledig uitroeien met baard en het kudd geloof dat alleen maar staat voor haat. Gematigde moslim is hetzelfde als een gematigde terminale kanker. Je gaat aan allebei dood’. (Baronwater 3 sept. 2014)

Grafiek 6.9. Haat

De grafiek laat een grillig verloop van de term haat zien en de grootste frequentie van gebruik op GeenStijl.

De moskee: doelwit van haat

Het begrip haat wordt regelmatig gebruikt in de discussie over moskeeën. Vanaf 2013 is er een voortdurend stijgende lijn in het gebruik van ‘moskee’ op PowNed-comments. Soms wordt voor een moskee het woord haathut gebruikt. Vanaf begin 2014 worden steeds meer de termen haatpaleis en megamoskee gebruikt.

Tabel 6.8. **Gebedshuis items**

	GS-art	GS-art2j	GS-posts	GS-posts2j	PN-art	PN-posts
Moskee	341	179	11.556	4.377	288	5.824
Haatpaleis	9	9	61	46	0	35
Haathut	8	8	251	181	0	223
Haattempel	0	0	71	42	1	59
Haatimam	43	36	386	251	16	155
Megamoskee	15	15	129	111	9	82

Eind 2014 werden verschillende moskeeën in Zweden in brand gestoken. Dat leidde tot commentaar en reacties op het internet w.o. de onderzochte blogs. Vlak daarna laaide ook de discussie op over de bouw van een nieuwe moskee in Gouda ter vervanging van drie bestaande kleinere moskeeën en in Leiden werd een moskee in aanbouw bezet. De commentaren hadden vaak een sterk negatieve en agressieve inslag zoals de voorbeelden uit PN-comments hieronder laten zien. In het eerste citaat zien we een voorbeeld van het bekende discursieve mechanisme *blaming the victim*. Gesuggereerd wordt dat moslims zelf moskeeën in brand steken:

‘kerken zijn niet verzekerd, regelen ze zelf. Wanneer gaan we hoofdafhakoproepen veroordelen? Zou me niet verbazen als ze zelf een moskeetje een beetje beklieperd hebben. Beetje kaalkop zou zo’n hok toch wel tot de grond kunnen laten afbranden lijkt me.’ (holenmens 3 januari 2015)

‘Ajuus!.....alle haathutten met de leden erbij de zandbak in.’ (MoslimMolen 17 juni 2015)

‘gewoon bulldozeren die haathut’ (guurderdanguur oct 2015)

De volgende poster verbreedt de oproep tot brandstichting naar joodse gebedshuizen:

‘op zich een goed idee maar dan ook de fik in de synagoge, de moskee of een andere haathut’ (aanalleskomteineind 7 aug 2015)

De volgende poster bekent al jaren geleden op een moskee in Amsterdam te hebben geschoten en dreigt dit opnieuw te doen als er een moskee in zijn omgeving zou worden gebouwd:

‘Aan de Legmeerstraat staat ook een haat hut. 30 jaar geleden heb ik met mijn jacht geweer de speakers van die haathut geschoten. Ik wist niet dat die er hingen toen ik er ging wonen, kwam er dus op vrijdag achter, Dezelfde avond eraf geschoten. Ik woon nu op een plek waar geen haat hutten zijn, als er hier 1 komt ga ik weer schieten’ (parakalor 27 mei 2015)

‘Kunnen we die haathut niet openen door met een beetje shovel door de deur te rijden? Open isopen zeg ik maar. Ow en haal die minaretten neer. Een moskee heerst over het gebied dat je vanaf een minaret kunt zien’. (Babels toren 8 nov. 14)

Opnieuw zien we hier een voorbeeld van *textual slavery*: het gedrag of een verwacht streven naar politieke overheersing wordt verklaard vanuit oude bronnen over de islam.

Afsluitend

Dit hoofdstuk liet zien hoe moslims en islam vaak worden geframed als een culturele of politieke dreiging, onder meer via de woorden die in het discours veel gebruikt worden. De culturele dan wel politieke dreiging die uitgaat van moslims is intussen een standaard interpretatiekader geworden. In dit hoofdstuk zijn een aantal lexicale items die dit interpretatiekader vormgeven besproken. De gebruikte concepten brengen mede tot uitdrukking dat ‘wij’ in alles het tegenovergestelde zijn van ‘zij’. De (vermeende) *culturele dreiging* wordt afgeweerd door de achterlijkheid en dus de inferioriteit van ‘de ander’ te benadrukken en daarmee impliciet of expliciet de eigen superioriteit te benadrukken. Ook de grote aandacht voor gender/seksualiteit moet in dit kader worden gezien. De fascinatie voor het lichaam van vooral de moslimvrouw is groot. Naast de culturele dreiging die moslims in de islamofobe perceptie vertegenwoordigen worden zij ook wel gezien als een *politieke dreiging*. De islam wordt daarbij beschouwd als de politieke ideologie van een totalitair systeem dat zich voordoet als een religie. Politiek links vervult in deze gedachtegang een collaborerende rol. Een andere interpretatiekader is het frame van de moslims en islam als *object van haat*. Ondanks het moderatiebeleid komen aan haatuitingen gekoppelde oproepen tot geweld voor. Een hele serie gebruikte items lijkt vooral te worden ingezet met het doel te vernederen, kleineren, beledigen en choqueren. De term haat is zelf een veelgebruikte toevoeging. Een aantal gebruikte items, vooral neologismen en samengestelde woorden stammen direct uit het discours van Geert Wilders. Na introductie van verschillende termen en slogans door Wilders is op de weblogs een verhoogd gebruik ervan te zien. Dit geldt bijvoorbeeld voor kopvod, crimineel en ‘minder, minder’.

7. *Weggejorist*: zelfreinigend vermogen

Mede onder invloed van klachten en meldingen bij meldorganisaties en activiteiten van het OM om online discriminatie te vervolgen is er door providers in de loop van de tijd steeds meer gemodereerd waarbij strafbare uitingen werden verwijderd. Ook adverteerders oefenden soms druk uit om strafbare uitingen te verwijderen. Op GS werd dit proces van verwijdering naar de voornaam van degene die met deze taak was belast *weggejorissen* genoemd. Dit raakte vervolgens meer algemeen ingeburgerd in het online discours. Hieronder zien we het aantal en de percentages van verwijderde uitingen op het onderwerp moslims/islam. Ook hier is ter vergelijking gekeken naar alle verwijderde uitingen en naar de verwijderde uitingen in de rubrieken vrouwen, vluchtelingen/ migranten en Marokkanen.

We zien in onderstaand overzicht dat PowNed verhoudingsgewijs ongeveer twee maal zo vaak verwijderde dan GeenStijl. Als we naar de onderlinge verhoudingen kijken dan vertonen de beide weblogs in die zin overeenkomst dat de verwijderde uitingen op de vier thema's (moslims, vrouwen, vluchtelingen/migranten en Marokkanen) steeds hoger zijn dan die bij het totaal aantal posts. Bij deze onderwerpen wordt dus relatief veel verwijderd. De volgorde in aantal verwijderde uitingen loopt bij beide op van vrouwen, naar moslims, vluchtelingen en Marokkanen waarbij de laatste, Marokkanen, na moslim/islam het hoogste percentage laat zien.

In totaal zijn er op GeenStijl van 7.292.559 posts 153.761 uitingen verwijderd omdat zij mogelijk strafbaar waren of althans als te discriminerend werden beschouwd door de moderator cq Joris. Meer dan een tiende daarvan gingen over moslims/islam, veel minder uitingen gingen over vrouwen, vluchtelingen/migranten en Marokkanen zo laat tabel 7.1. zien. De percentages verwijderde uitingen namen op alle items in de laatste 2 jaar toe (zie tabel 7.2.). Het aandeel moslims/islam binnen de verwijderde posts is wel veel sterker gegroeid dan het aandeel van de andere items.

Tabel 7.1 **Verwijderde uitingen op GS**

GS	verwijderd	aantal posts	verw%	verwd posts%
Totaal posts	153 761	7 292 559	2.11%	
Waarvan:				
moslim/islam	19 820	786 532	2.52%	12,8%
femini/vrouwen	11 779	494 585	2.38%	7.6%
vluchtel/migrant	3 467	132 924	2.61%	2,2%
marokkan	3 785	136 280	2.78%	2,4%

Tabel 7.2. **Verwijderde uitingen op GS2jr**

GS 2jr	verwijderd	aantal posts	verw%	verwdposts%
Totaal posts Waarvan	43 492	1 635 755	2.66%	
moslim/islam	9 161	298 994	3.06%	21.06%
femini/vrouwen	3 294	125 191	2.63%	7.57%
vluchtel/migrant	2 588	87 685	2.95%	5.95%
marokkan	1 595	45 434	3.51%	3.67%

Toch is het aantal verwijderde uitingen relatief veel lager dan bij PowNed zoals onderstaande tabel laat zien. Dit betekent ofwel dat er op PowNed strakker wordt gemodereerd of dat er meer mogelijk strafbare uitingen worden gepost. Hoe het ook zij, op PowNed werden van de 1.851 216 posts 78.453 uitingen weggejournalist, verwijderd omdat zij mogelijk strafbaar waren of althans als te discriminerend/beledigend werden beschouwd. Maar liefst meer dan de helft daarvan ging over moslims/islam, iets minder dan de helft over vrouwen, ruim een kwart over vluchtelingen/migranten en een vijfde over Marokkanen.

Tabel 7.3. **Verwijderde uitingen op PN**

PN	verwijderd	aantal posts	verw%	verwd posts%
Totaal posts Waarvan:	78 453	1 851 216	4.24%	
moslim/islam	46 164	943 187	4.89%	58.8%
femini/vrouwen	32 417	677 149	4.78%	41.3%
vluchtel/migrant	21 353	422 560	5.05%	27.2%
marokkan	16 306	271 827	6.00%	20.7%

Tabel 7.4. **Aandeel verwijderde uitingen (in %)**

	GS	GS2jr	PN
MI	12,8	21,6	58,8
Femini/vrouwen	7,6	7,6	41,3
Vlucht/migrant	2,2	6	27,2
Marokkan	2,4	3,7	20,7

Verwijderingen en het blokkeren van posters

Met het BTT-programma is het mogelijk te zien wanneer en bij welke users weggejorist is toegepast en hoe vaak. Ook kan bekeken worden door wie over weggejorist werd gesproken. Users gebruiken ‘weggejorist’ bijvoorbeeld in hun posts als aanduiding dat zij een strafbare opmerking willen plaatsen maar dat anticiperend op de mogelijkheid te worden weggejorist, niet doen. PowNed-comments geeft in de quick search functie 49.410 hits voor weggejorist in moslims/islam materiaal. Dit zijn de verwijderingen inclusief het commentaar erop of opmerkingen erover. Circa 3200 keer werd door posters een opmerking gemaakt met weggejorist. 46 164 keer werden bijdragen daadwerkelijk weggejorist.

Soms wordt over *weggejorist* gesproken in combinatie met de toevoeging ‘en opgerot’. Deze aanduiding wordt door de moderatoren gebruikt als niet alleen de uiting is verwijderd maar ook de poster zelf voortaan wordt geblokkeerd. ‘*Weggejorist* en opgerot’ komt in totaal 2430 keer voor op PowNed. Omdat hier ook discussiebijdragen verdisconteerd zijn is het niet mogelijk het exacte aantal posters te noemen dat toegang tot PowNed is ontzegd maar het zijn er zeker meer dan 2000. Discussie gaat er soms over of men terecht is *weggejorist* of niet. Sommige posters protesteren, anderen wensen het elkaar toe te worden *weggejorist*. Een voorbeeld van de discussie over ‘*weggejorist* en opgerot’:

‘heeft onze staatsuitvreter nog steeds geen - weggejorist en opgerot - gekregen na alle vuilnis wat hij hier neergooit? Sjonge, er zijn er voor minder door Joris gekielhaald!’
(Strapatsers, 18 mei 2014)

Van 25.595 GeenStijl reaguurders werden tussen 1 en 4.446 uitingen verwijderd. Op de twee reaguurders die het hoogst scoorden na – van deze twee werden respectievelijk 4.446 en 1185 uitingen verwijderd- werden alle anderen minder dan 925 keer *weggejorist*. Van een groot aantal van deze reaguurders werden alle of op één na alle bijdragen *weggejorist*. Vaak ging het hierbij om een grote hoeveelheid bijdragen. Een groot aantal reaguurders blijft dus ondanks Joris’ inspanningen hardnekkig terugkomen met bijdragen die volgens de moderator mogelijk strafbaar zijn wegens discriminatie of (groeps)belediging.

Tabel 7.5. ‘*Weggejorist en opgerot*’ – uiting verwijderd en poster wordt geblokkeerd

GeenStijl	geblokkeerd	totaal	percentage
Totaal	8 661	7 292 559	0.12%
moslim/islam	1 127	786 532	0.14%
femini/vrouwen	620	494 585	0.13%
vluchtel/migrant	204	132 924	0.15%
marokkan	298	136 280	0.22%

GeenStijl2jr

Totaal	2 676	1 635 755	0.16%
moslim/islam	582	2 98 994	0.19%
femini/vrouwen	204	125 191	0.16%
vluchtel/migrant	146	8 7 685	0.17%
marokkan	126	45 434	0.28%

Powned

Totaal	3 123	1 851 216	0.17%
moslim/islam	509	943 187	0.05%
femini/vrouwen	161	677 149	0.02%
vluchtel/migrant	297	422 560	0.07%
marokkan	75	271 827	0.03%

Het komt het voor dat de poster na te zijn weggejorist of geblokkeerd terugkomt onder een ander pseudoniem. Soms kiest men na te zijn *weggejorist* in tweede instantie voor minder aanstootgevende bewoordingen, bijvoorbeeld op PowNed:

‘Ben weggejorist zal het anders omschrijven. Nederland is misschien wakker? Islam is de voedingsbodem voor jihadgekken, sommigen ontkennen dat maar waarom roepen ze bij het afsnijden van een kafirhoofd dan altijd :allahs hakkenbar of zo iets .Heb ze nog nooit leve jesus, of boeddha is de grootste horen roepen! Mocht ik het mis hebben dan hoor ik het graag!’ (Jackholland 4 sept 2014)

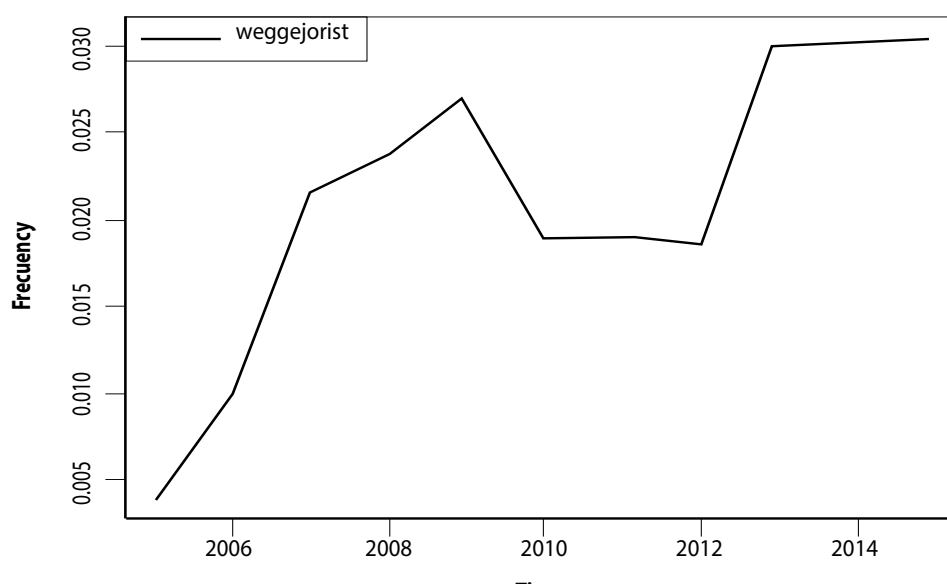
Ook op GeenStijl gebruiken users ‘*weggejorist* en *opgerot*’ als aanduiding dat er niet alleen een strafbare opmerking is verwijderd maar ook de poster wordt geweerd en in een aantal gevallen de discussie daarover. Maar dit gebeurt minder vaak dan op PowNed: 1264 keer waarvan bijna de helft (639) in de laatste twee jaar. In de vergelijkbare periode wordt er op PowNed bijna vier keer zo vaak ‘*weggejorist* en *opgerot*’ als op GeenStijl.

Een voorbeeld commentaar op het *wegjorissen*:

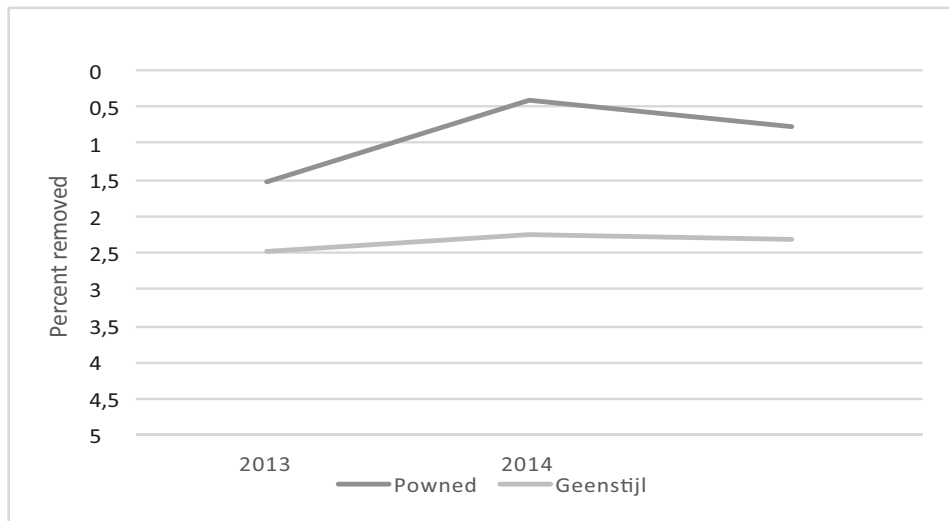
‘Bij Nu.nl is de fatsoenspolitie de baas. Waag het niet om concreet iets aan te geven, want je wordt *weggejorist*(..) ik ben daar for life *weggejorist* omdat ik ooit schreef dat de islam wereld gelijkenis vertoonde met een kwaadaardig gezwel. Erg toch...vreselijk, je schaamt je rot...’ (Banno 22 juni 2015)

Sommige posters op GeenStijl roepen op tot meer nuance en matiging in de discussie, maar veel zijn het er niet:

‘Bedankt voor je waarschuwing. Ik wil jou trouwens ook waarschuwen, vanuit een eerlijke en oprechte betrokkenheid. Een op de tien reaguurders eindigt in ‘*weggejorist* en *opgerot*’ nadat ze door het constante opstoken tegen moslims hier, een zeer extreme oproep tot geweld jegens een bepaalde minderheid doen. En straks eindig je bij de NVU ofzo, waar je Breivik loopt te verheerlijken. Dat willen we natuurlijk niet! Dus hou je zelf in de gaten en blijf de nuance inzien. Ook al is dat hier een vies en politiek correct woord, het is wel heel belangrijk in het leven. Blijf mild, kalm en vriendelijk. En wees geen extremist zoals velen hier je voorgingen.’ (Turrukje 11 dec 2013)

Grafiek 7.1. *Weggejorist GS*

Grafiek 7.2. Weggejorist PN-comments en GS-comments2jr

Inhoudelijk doen de *weggejoriste* comments in deze studie niet mee omdat zij immers niet meer zichtbaar waren op het moment dat de gegevens voor dit onderzoek werden gedownload.

Afsluitend

Verwijderde uitingen stonden in dit hoofdstuk centraal. Op PowNed werden relatief veel meer uitingen verwijderd dan op GeenStijl. Of dit betekent dat er strenger wordt gemodereerd of dat er op PowNed vaker strafbare uitingen worden geplaatst wordt uit de gegevens niet duidelijk. Op GeenStijl blijft een groot aantal reaguurders ondanks Joris' inspanningen hardnekkig terugkomen met bijdragen die volgens de moderator mogelijk strafbaar zijn wegens discriminatie of (groeps)belediging. Inhoudelijk doen de *weggejoriste* comments in deze studie niet mee maar deze gegevens over verwijderde uitingen zeggen wel iets over het zelfreinigende vermogen waar het gaat om het weren van strafbare uitlatingen. Ook gaan reaguurders soms met elkaar in discussie waar zij vinden dat een ander te ver is gegaan in zijn/haar uitlatingen. Daarvan hebben we in eerdere hoofdstukken verschillende voorbeelden gezien. Daarnaast kunnen we ook iets te weten komen over het zelfreinigend vermogen als het om het weren van discriminerende uitingen gaat door te kijken hoe er gesproken wordt over discriminatie items en over politieke groepen die de grenzen van de rechtsstaat opzoeken. Wat vinden posters eigenlijk van discriminatie? Wat zeggen ze over dit onderwerp? Leeft het? Wie maakt zich eraan schuldig? Wie is slachtoffer? Hoe staan posters tegenover extreemrechtse en anti-islamgroeperingen? Hierover gaan het laatste hoofdstuk.

8. Postsover discriminatie, extreemrechts en anti-islamgroepen

Gekeken is of er ook discussie wordt gevoerd over verschillende vormen van discriminatie en achterliggende ideologieën als racisme, antisemitisme, islamofobie, vrouwenhaat en homofobie en in welke betekenis deze begrippen besproken worden. Ook kijken we in dit hoofdstuk naar de aandacht voor oude en nieuwe extreemrechtse en anti-islamgroeperingen behandeld en of zij de sympathie van de posters hebben.

Discriminatie-items

Allereerst in een tabel de frequenties waarin discriminatie items voorkomen.

Tabel 8.1. **Discriminatie items**

	GS-art	GS-art2jr	GS-posts	GS-posts2j	PN-art	PN-posts
Racisme	135	104	4420	2380	124	4715
Discriminatie	101	47	5068	1895	189	4655
Islamofobie	81	64	1215	737	13	556
Antisemitisme/ Jodenhaat	132	126	2300	1308	90	1 805
Homohaat/ Homofobie	25	17	456	212	20	299
Vrouwenhaat/ Vrouwenonderdrukking	33	22	506	188	2	146

De tabel laat zien dat vooral discriminatie, racisme en antisemitisme/ jodenhaat hoog scoren. De algehele tendens op beide weblogs is om discriminatie te ontkennen. Het wordt gezien als iets wat ‘erbij gehaald wordt’, een ‘kaart’ die wordt getrokken. Als het – volgens de posters - al voorkomt dan gaat het toch wel om discriminatie van autochtonen waarbij daders vooral moslims en links zijn. Er worden bijvoorbeeld discussies gevoerd over Zwarte Piet en over positieve discriminatie. Het ‘trekken van de discriminatiekaart’ wordt vooral gezien als instrument van links om een gezonde discussie te ontwijken. Hetzelfde geldt voor racisme. Een vorm van discriminatie die in het algemeen door posters op beide weblogs wel wordt erkend is antisemitisme. Aan deze vorm van discriminatie maken volgens de posters met name moslims en links zich schuldig. Vrouwenhaat en vrouwenonderdrukking worden uitsluitend toegeschreven aan moslims. Islamofobie daarentegen is een verzonnen verschijnsel, dat vooral wordt gebruikt om terechte islamkritiek te delegitimeren, het bestaat niet of is hooguit een terechte angst veroorzaakt door moslims. Het komt niet veel voor maar sommige bijdragen over discriminatie zijn ronduit discriminerend zoals de volgende twee voorbeelden van antisemitisme laten zien:

‘Die zwarten in het zuiden van de VS konden toch gewoon achterin de bus zitten? Wat een gezeik was dat zeg. Zat stoelen om uit te kiezen. Maar nu mag een buschauffeur opeens geen zwarten meer weigeren... pfff... een ondernemer mag toch zelf wel bepalen wie hij als klant wil en wie niet? Ik heb een kroeg en ik weiger joden. Moet kunnen toch? Het is gvd wel mijn kroeg he. Wat komt de volslagen doorgeslagen regering mij vertellen voor wie ik wel en geen koffie moet zetten. En wat krijgen we straks? Homo leraren die mijn kinderen leren dat homo zijn ok is, terwijl ik ze als streng chhhrrristelijk op wil voeden met het idee dat twee mannen bah-vies zondig zijn? Waar zijn we beland??’
(MDA 19 mei 2015)

‘Ik ben echt helemaal fucking klaar met die kudtjoden. Wat zou jij doen als ze met bulldozers de woning waar je vrouw en kinderen in zitten komen platwalsen. Ik ben normaal neutraal in deze zaak, maar het is goedverdoeme nou een keer afgelopen. En maar roepen dat ze zo zielig waren in de oorlog. Sjodetyfus op. Smerige fascist.’
(benniehelemaaltof 14 juli 2006)

Extreemrechts en anti-islamgroepen

Deze paragraaf gaat in op de aandacht die op de beide weblogs wordt besteed aan oude en nieuwe extreemrechtse en anti-islamgroeperingen en of zij de sympathie van de posters hebben. Het gaat om de al langer bestaande groeperingen de Nationale Volks Unie (NVU) en de Vlaams Nederlandse groep Voorpost. Zij hebben immers de anti- moslims/islam standpunten van Wilders geleidelijk steeds meer overgenomen. Relatief nieuwe sterren aan het anti-islamfirmament zijn de bewegingen Pegida en Identitair Verzet. Voor alle vier geldt dat zij in aandacht en sympathie op beide weblogs ver achterblijven bij de aandacht en sympathie die de PVV/Wilders ten deel valt. Ook wordt ingegaan op de manier waarop posters zich uitlaten over Anders Breivik.

Pegida

Van deze groepen scoort Pegida het hoogst: 966 PN-com, 460 GS-com, 260 GS-com2jr, 67 PN-art en 11 GS-art. De Pegida discussie gaat vooral over wat voor organisatie dit is, of ze extreem rechts zijn of niet, of hun ingenomen standpunten juist zijn of niet. De reacties op de uit Duitsland overgewaaid anti-islam beweging Pegida die zich vanaf eind 2014, begin 2015 ook in Nederland manifesteert, zijn een stuk positiever dan de reacties op de NVU en Voorpost. De aanleiding voor deze discussies zijn merendeels de demonstraties die in Duitsland en Nederland door de beweging worden georganiseerd. Het gaat hierbij zowel om Pegida Duitsland als Nederland, bijvoorbeeld na een oproep voor een demonstratie in Utrecht op 11 oktober 2015. Er is discussie over aard en doelstelling, waarvoor overwegend steun wordt uitgesproken:

‘ik ben een forse voorstander van het terugdringen van islamisering van de EU en NL in het bijzonder. Pegida voldoet aan mijn wens en dat zie ik graag verschijnen’ (GS-com Banno22 15 okt 2015)

‘islam=fascisme. pegida = anti-islam= antifascisme’ (PN-com Donkersloot 11 okt. 2015)

Of er worden positieve effecten aan Pegida-acties toegeschreven :

‘door de demonstratie van Pegida in Utrecht en die gemaskerde aanval in Woerden op een opvang van 148 hebben we bij de Pvv weer meer Utrechters en Woerdenaars bijgekregen’. (PN-com Jan Onbewoond 11 okt 15)

Maar soms klinkt ook kritische distantie:

‘die Pegidagasten zijn foute boel dat weet iedereen’ (GS-com Eurotokkie 5 nov 2015)

NVU

De NVU komt op PN-comments 239 keer aan de orde, op GS 201, waarvan 49 in de laatste 2 jaar. In de artikelen wordt maar enkele keren over de NVU gesproken. Bijna altijd distantiëren posters zich van de NVU, vooral wegens het neonazistisch en antisemitische karakter van de Unie. De NVU en andere neonazi activisten worden regelmatig kaalkoppies genoemd. Discussie over de NVU op PN-comments vindt vooral plaats in februari 2015 naar aanleiding van een actie van de NVU tegen de vestiging van een nieuw moskeegebouw in een voormalige kazerne in Gouda en rond 27 oktober van datzelfde jaar na een optreden van voorman Custers bij de TV talkshow Pauw de dag ervoor. De toon van de 239 posts op PN-comments is veelal kritisch vooral wegens het neonazistische karakter:

‘De NVU is een ontzettend lomp en vooral dom volk’ (pattater 27 okt. 2015)

Andere posters noemen NVU-ers naast kaalkoppies malloten of mafkezen. Het negatieve beeld dat algemeen bestaat van de NVU wordt soms ter discussie gesteld:

‘We zelfcensureren de NVU weg en krijgen er een moskee voor in de plaats’ (Michello 28 febr. 2015)

Steun en disclaimers zijn in de minderheid maar komen voor:

‘ik ben geen fan van de NVU maar hoopte dit keer wel dat ze in actie zouden komen’ (bashgost 27 febr. 2015)

Verkiezingen, demonstraties, zoals in Den Haag in sept 2014, acties als in Purmerend tegen een islamitische basisschool, eveneens in september 2014 en optreden in de media in oktober 2015 zijn op GS comments de aanleiding voor 201 posts over de NVU. Ook hier geldt: meestal moet men niet veel weten van de NVU en soms wordt er steun uitgesproken, of voor de NVU of voor de acties tegen islamisering.

Voorpost

Voorpost scoort nog lager dan de NVU, 10 hits op PN-comments en 60 op GS-comments, waarvan 8 in de afgelopen 2 jaar. De aandacht voor deze groep is in de loop der jaren duidelijk verminderd. In de artikelen op PowNed komt Voorpost niet voor, op GS één keer. Op GS gaan 60 comments in op Voorpost. Veel reacties dateren uit 2005. Vaak distantiëert men zich:

‘Marokkaans geboefte dien je uit te roeien. Keihard. Maar niet door Voorpost of wat voor kaalkoppenfront dan ook’ (starf*cker 25 maart 2005)

‘Bovendien ik ben ook tegen de islamisering van Europa, maar een beroep op nationale identiteit door middel van hooligan-achtig straatactivisme is niet de oplossing. Sterker nog Voorpost, Identitair verzet etc geven islamkritiek een slechte naam.’ (6 juli 2015 Dubbeldibbel)

Identitair Verzet

Identitair Verzet scoort iets hoger dan Voorpost: 27 hits op PN en 28 op GS, in de artikelen slechts enkele keren. Op PN-comments gaat het o.m. om reacties van de groep Pro Patria op de eigen beweging en de relatie met Identitair Verzet. Ook distantiëren sommigen zich:

‘achter Pro Patria staat Identitair verzet, dat is een foute extreemrechtse club. Maar ze doen hun best maar, met demonstreren, ik zal ze geen strobreed in de weg leggen.’ (malang 14 jan. 2015)

Op GS-comments wordt van geweld bij de protesten tegen de opvang van vluchtelingen afstand genomen:

‘Heb jij niet gezien wat er is gebeurd in Steenwijk? Heb jij niet gezien wat er is gebeurd in West Knollendam (of all places). En dat is alleen nog maar het geweld van de afgelopen twee maanden. Het geweld dat mede uit jouw naam wordt gepleegd. Het geweld dat hier continu wordt gedownplayed.’ (Gifkikkert 2 nov. 2015)

Een disclaimer

‘Soort van lachwekkend klein extreemrechts met de gebruikelijke voorkeur voor het Volk en allerlei oud-Germaanse lettertypen. Niettemin vind ik hun actie met zo’n scooterslot rond het hek van die Islamitische Jihad School best grappig en eigenlijk gewoon terecht.’ (Peyronie 18 juni 2013)

Tabel 8.2. **Extreemrechtse en anti-islam politieke stromingen**

	GS-art	GS-art2jr	GS-posts	GS-posts2jr	PN-art	PN-posts
Geert Wilders	538	328	49.173	11.816	485	23.805
PVV	371	179	18.421	6 307	556	16.102
Voorpost	1	0	60	8	0	10
NVU	6	4	201	49	11	239
Pegida	11	11	460	460	67	966
Identitair Verzet	3	3	28	28	5	27
Kaalkop	19	5	1 232	127	4	409
Breivik	40	12	13	1 183	403	697

Extreemrechts en neonazistische groeperingen kunnen op weinig sympathie rekenen op de beide weblogs. Dat blijkt wel uit de term kaalkoppies die veel wordt gebruikt om de sympathisanten van deze groeperingen mee aan te duiden. Opmerkelijk is dat er in de beginperiode van GS (2005- 2010) veel vaker over kaalkoppies werd gesproken dan in de afgelopen jaren. Sinds de opkomst van PowNed is het gebruik van kaalkop op dit weblog drie keer zo groot als op GS2jaar. Terwijl de politieke partijen en vooral de sociaal democratie en D66 mikpunt zijn van kritiek en spot oogsten Wilders en zijn PVV veel lof. Veel posters staan welwillend tegenover de anti-islambeweging Pegida.

Hoe wordt er in de onderzochte weblogs over Breivik gesproken, de terrorist die in 2011 in Noorwegen aanslagen pleegde?

Anders Breivik

In GScomments wordt met afkeuring over Anders Breivik en zijn aanslagen in Noorwegen gesproken, maar ook verzachtende woorden, relativering, legitimatie van zijn daden en ontkenning komen voor, zoals de hierna geciteerde voorbeelden laten zien. We treffen er ook disclaimers aan:

Disclaimers:

‘Anders Breivik heeft ondanks zijn daden gewoon gelijk’ (Caudillo 21 mei 2013)

Relativering:

‘Kan maar zo zijn dat men over 50 jaar spreekt over Breivik als een ware profet.’
(Beun de Haas 21 juni 2012)

‘Iemand die de islam omhelst is bijna nog gekker dan Breivik’ (Solidstate 21 juni 2012)

Legitimatie:

‘Maar dat er iets moet gebeuren staat vast. Anders Breivik is toch niet zomaar tot zo’n waanzin aktie overgegaan.’ (M. Been 7 dec 2012)

Ontkenning (van extreemrechtse achtergrond):

‘links en Breivik gaan hand in hand’ (Cogito 23 maart 2012)

Enkele posters durven, aarzelend of niet, hun ondersteuning uit te spreken. Sommige van hen vinden het zelfs nodig zich te bewapenen:

‘Voor het overige moeten we onszelf bewapenen. Breivik heeft helaas gelijk – Vernietig het kalifaat.’ (Bisbisbis 27 juli 2014)

‘Ik voel wel enige ideologische verwantschap met Breivik en ik vind Wilders plus de PVV ook te links’ (sjaak de linkselul 16 maart 2012)

Anders Breivik zag bij uitstek de moslims als politieke en als culturele dreiging. Veel mensen herkennen zich in zijn woorden in het Manifest maar dat geldt zelden voor zijn daden, hoewel verzachtende woorden op de onderzochte weblogs voorkomen.

Afsluitend

In dit hoofdstuk is gekeken hoe er gediscussieerd wordt over verschillende vormen van discriminatie en achterliggende ideologieën. Omkering en ontkenning kenmerken de wijze waarop over discriminatie-items wordt gesproken: of er is geen sprake van, of het treft de 'wij'-groep en de daders zijn moslims en links. Antisemitisme wordt wel meer erkend als vorm van discriminatie. Terwijl de anti-islam partij PVV veel sympathie oogst kunnen extreemrechts en neonazistische groeperingen op weinig sympathie rekenen op de beide weblogs.

9. Ter afsluiting: samenvatting en conclusies

In dit onderzoeksverslag staan bijdragen over moslims/islam op de weblogs GeenStijl en PowNed centraal. In dit slothoofdstuk komen de hoofdlijnen van bevindingen en conclusies naar voren. Zij volgen de onderzoeksvragen die in hoofdstuk 2 werden gesteld.

De data van PowNed die voor dit onderzoek zijn gebruikt betreffen de periode van 10 juli 2013 tot 12 november 2015. De data van GeenStijl lopen van 5 mei 2003 tot 12 november 2015 én een categorie '2 jaar'. Deze categorie bestrijkt eveneens de periode 10 juli 2013 – 12 november 2015. Deze categorie is ingevoerd voor een betere vergelijking tussen GeenStijl en PowNed dat veel korter bestaat. De data zijn verder onderverdeeld in artikelen en comments. Om een indruk te geven van de omvang van de data die bij dit onderzoek zijn betrokken: bijna 85.000 artikelen waarvan bijna 18.000 over moslims/ islam en ruim 8 miljoen comments waarvan ruim 260.000 over moslims/islam. Deze data werden kwantitatief en kwalitatief geanalyseerd met behulp van het programma *Big Text Tool* en een discourse –analytische benadering.

Auteurs en posters

Ruim een derde van de posters op GeenStijl schrijft over moslims/islam en drie vierde van de posters doet dat op PowNed. Posters plaatsen hun comments zelden of nooit onder hun eigen naam. Op PowNed doen de auteurs van redactionele artikelen dit wel, op GeenStijl meestal ook, maar soms worden pseudoniemen gebruikt of alleen een voornaam. Usernames van reaguurders refereren o.m. aan het dagelijks leven, aan seks, verwijzen naar BN-ers zoals politici of dragen een negatieve mening uit over moslims/islam. Een klein aantal auteurs heeft een groot aantal artikelen geschreven. Dat geldt ook voor de posters en hun comments. De 1% meest actieve posters leverde een derde tot de helft van de content met sleutelwoord moslims/islam. Er is geen zichtbare overlap van auteurs van redactionele artikelen op beide weblogs. Die is er wel wat betreft de posters. Meer dan de helft van de PowNed users plaatste ook posts op Geen Stijl.

Thema moslims/islam in context

Om de bijdragen over moslims/islam in een bredere discursieve context te plaatsen en de betekenis ervan beter te kunnen duiden zijn naast moslims/islamdata op beide weblogs kwantitatieve data verzameld over posts met de sleutelwoorden 'vrouwen', 'vluchtelingen/migranten' en 'Marokkanen'. De vergelijking met deze sleutelwoorden levert het volgende beeld op. De sleutelwoorden moslims/islam scoren relatief hoog, vooral in 2013-2015. 8.6% van alle artikelen op GeenStijl gaat in op moslims/islam. Een kleiner percentage, maar toch nog veel artikelen, bevat het sleutelwoord vrouwen, terwijl de scores van artikelen over vluchtelingen en migranten en over Marokkanen een stuk lager liggen. Posts met het sleutelwoord moslims/islam komen op GeenStijl eveneens veel voor (3.6%), meer dan posts met het sleutelwoord vrouwen. Veel minder scoort het aantal posts met het sleutelwoord Marokkanen en nog minder het aantal over vluchtelingen/migranten.

Een derde van alle artikelen op PowNed, heeft betrekking op het thema moslims/islam. Een kleiner percentage, maar toch nog veel artikelen, gaat over vrouwen, terwijl de scores van artikelen over vluchtelingen en migranten en over Marokkanen een stuk lager liggen.

Opvallend is dat over alle genoemde onderwerpen de percentages artikelen op PowNed beduidend hoger liggen dan op GeenStijl. Bijna een derde van de posts op PowNed bevat het sleutelwoord moslims/islam. Dit is meer dan posts met het sleutelwoord vrouwen. Onderaan bij PowNed staat het aantal posts met het sleutelwoord vluchtelingen/migranten en Marokkanen. Deze wijken niet veel af van die van GeenStijl, hoewel Marokkanen daar iets hoger scoren dan vluchtelingen/migranten.

Ontwikkeling in tijd

Het aantal moslims/islam posts en artikelen is op beide weblogs in de loop van de tijd sterk gestegen, in absolute aantallen maar ook procentueel. Waren er op GeenStijl in 2005 113 moslims/islam-artikelen, dit groeide gestaag tot 595 in 2015. Eenzelfde beeld laten de comments zien: 33.261 in 2005 oplopend tot 135.533 in 2015.

Een nog grotere stijging van moslims/islam bijdragen is in 2015 vergeleken met 2014 op PowNed te zien. In absolute aantallen stegen de moslims/islam-artikelen van 6000 in 2014 naar 6409 in 2015 en de comments van 376.472 naar 426.387. Het discours over moslims/islam is agressiever geworden.

Overkoepelende topics en interpretatieframes

Belangrijke onderzoeksvragen waren in welke thematische kaders er over moslims/ islam wordt gesproken en vanuit welke frames of interpretatiekaders. De top van overkoepelende topics die bij beide blogs de meeste continuïteit laten zien gaan over de thema's: - Islam als een religie, - vluchtelingen en hun opvang in nationaal en Europees verband, - gender en seksevenhoudingen, - antizwart racisme, - problemen rond integratie, vooral van Marokkanen, - de crisis in het Midden-Oosten - PVV en de Nederlandse politiek, - islamkritiek, -vrijheid van meningsuiting, Van Gogh. Deze topics werden meer in detail inhoudelijk bestudeerd. Moslims en islam worden op beide weblogs vaak geframed als een culturele of politieke dreiging, onder meer via de woorden die in het discours over dit onderwerp veel gebruikt worden. Moslims/islam als culturele dan wel politieke dreiging zijn intussen offline en online een standaard interpretatiekader geworden. In dit rapport zijn een aantal lexicale items besproken die dit interpretatiekader vormgeven. Door de tekst heen zijn grafieken en tabellen opgenomen van frequenties van gebruik van begrippen die een belangrijke rol spelen bij de representatie van moslims/islam als culturele of politieke dreiging. De *culturele dreiging* die van moslims uitgaat wordt wel vertolkt door te verwijzen naar 'onze normen en waarden' waarbij in het meer fatsoenlijke discours de vrijheid van meningsuiting en de principes van de rechtsstaat bijzonder worden benadrukt. Dat gebeurt ook op beide weblogs. In meer recht-voor zijn-raap online discours en/of discriminerende uitingen worden in dit verband wel woorden als 'achterlijk', 'middeleeuwen' en 'woestijn' gebruikt waaruit deze ervaring van culturele dreiging spreekt. Deze concepten brengen mede tot uitdrukking dat 'wij' in alles het tegenovergestelde zijn van 'zij'. Wij zijn immers van deze tijd, allemaal gelijk, vrijheidslievend en vol ontwikkelingspotentieel. De (vermeende) culturele dreiging wordt afgeweerd door de achterlijkheid en dus de inferioriteit van 'de Ander' te benadrukken en daarmee impliciet of expliciet de eigen superioriteit te benadrukken. Ook de grote aandacht voor gender/seksualiteit moet in dit kader worden gezien. De fascinatie voor het lichaam van vooral de moslimvrouw is groot maar ook aan het uiterlijk van de man wordt veel gerefereerd. Kleding, haardracht en andere uiterlijke kenmerken van moslim mannen en vrouwen worden door reaguurders geaccentueerd als symbolen van de vermeende afwijzing door moslims van de Nederlandse samenleving, haar gewoonten, culturele tradities, normen en waarden. Scherpe kritiek op, verwerping en bespottung van deze uiterlijke kenmerken zijn

er op gericht acceptatie door moslims van de Nederlandse levenswijze in al haar aspecten af te dwingen. Verwijzingen naar het lichaam en de kleding functioneren als markeerpunten in een racialiseringsproces dat moslims isoleert van de rest van de samenleving, hun herkenbaarheid vergroot en de samenleving aldus potentieel voorbereid op verdergaande discriminatie van de afgezonderde groep.

Naast de culturele dreiging die moslims in de islamofobe perceptie vertegenwoordigen worden zij ook wel gezien als een *politieke dreiging*. De islam wordt daarbij beschouwd als de politieke ideologie van een totalitair systeem dat zich voordoeft als een religie. Het wordt op één lijn gesteld met het fascisme en zou er net als deze op uit zijn om de wereld te overheersen. Een veel voorkomende notie die in dit verband wordt gebezigd is de metafoor van de 'vijfde colonne'. Hiermee wordt gedoeld op de moslimmigranten die in West-Europa verblijven en die van binnenuit de westerse samenleving zouden proberen te ondermijnen. Bij het frame van politieke dreiging speelt de vrouw de rol van baringsmachine.

Politiek links vervult in dit perspectief een collaborerende rol. Waar de islam wordt gezien als het nieuwe fascisme, zijn de vermeende vrienden van de islam de nieuwe NSB-ers. Verschillende concepten, die verwijzen naar linkse collaboratie, zijn in dit rapport onder de loep genomen zoals *linkse kerk* en de meer apolitieke *Gutmensch*.

Een andere interpretatiekader is het frame van de moslims en islam als *object van haat*. Ondanks het moderatiebeleid komen aan haatuitingen gekoppelde oproepen tot geweld voor. Een hele serie gebruikte items lijkt vooral te worden ingezet met het doel in diskrediet te brengen, te kleineren, vernederen, beledigen en choqueren. Dit geldt bijvoorbeeld voor het gebruik van verschillende diermetaforen om moslims mee aan te duiden. Ze illustreren hoe racisme werkt om mensen te dehumaniseren. Processen van dehumaniseren gingen in de geschiedenis vaak vooraf aan golven van racistisch geïnspireerd geweld. Hoewel dit daar niet noodzakelijkerwijs op hoeft te volgen, kan deze kennis niet worden genegeerd. De term haat is zelf een veelgebruikte toevoeging, bijvoorbeeld bij het woordgebruik rond moskeeën en bij moskee betrokkenen: *haatpaleis*, *haathut* en *haatimam*. *Haatbaard* wordt meer in het algemeen gebruikt voor moslimmannen. Veel samengestelde woorden waarin moslim en islam voorkomen hebben een kleinerende, beledigende betekenis.

Veel gebruikte begrippen, vooral neologismen en samengestelde woorden, stammen direct uit het discours van Geert Wilders. Na introductie van verschillende termen en slogans door Wilders is op de weblogs een verhoogd gebruik ervan te zien. Dit geldt bijvoorbeeld voor kopvod, crimineel en 'minder, minder'. Wilders zet niet alleen de toon maar ook vaak de inhoud van het anti-moslimvertoog door het aanreiken van neologismen en spottermen. Hem volgen in zijn taalgebruik is één van de manieren waarop reaguurders hun steun voor Wilders en zijn PVV uiten. Terwijl de politieke partijen en vooral de sociaal democratie en D66 mikpunt zijn van kritiek en spot oogsten Wilders en zijn PVV veel lof. Ook de anti-islam beweging Pegida wordt op kleine schaal welwillend bejegend. Extreemrechts en neonazistische groeperingen daarentegen kunnen op weinig sympathie rekenen op de beide weblogs. Dat blijkt wel uit de term kaalkoppies die veel wordt gebruikt om de sympathisanten van deze groeperingen mee aan te duiden.

Verwijderingen

Mede onder invloed van klachten en meldingen is er door providers in de loop van de tijd steeds meer gemodereerd waarbij extreme/strafbare uitingen worden verwijderd. Op GeenStijl werd dit proces van het verwijderen van een strafbaar geachte uiting naar de voornaam van degene die met deze taak was belast *wegjorissen* genoemd. Bij beide weblogs is het aantal verwijderde uitingen in de vier rubrieken (moslims, vrouwen, vluchtelingen/migranten en Marokkanen) steeds hoger dan de verwijderde uitingen het totaal aantal posts. De volgorde in verwijderde uitingen loop bij beide op van vrouwen, naar moslims, vluchtelingen en tenslotte Marokkanen. Posts met het sleutelwoord Marokkanen bevatten kennelijk het vaakst discriminerende uitingen. In totaal zijn er op GeenStijl van meer dan 7 miljoen posts er ruim 153.000 geheel of gedeeltelijk verwijderd omdat verwijderde passages mogelijk strafbaar waren of althans door de moderatoren als discriminerend werden beschouwd. Bijna 20.000 daarvan gingen over moslims/islam, meer dan 11.000 over vrouwen, bijna 4000 over Marokkanen en ruim 3000 over vluchtelingen/migranten. De percentages verwijderde uitingen op GS2jr zijn vergeleken met haar hele bestaansperiode toegenomen. Dat geldt voor alle rubrieken. Toch is het aantal verwijderde uitingen relatief veel lager dan bij PowNed. Het aandeel moslims/islam in de verwijderde uitingen groeide met bijna 10% het sterkst.

Op PowNed werden in de onderzochte periode van de bijna 2 miljoen posts er meer dan 78.000 geheel of gedeeltelijk verwijderd. Iets meer dan 46.000 daarvan ging over moslims/islam, ruim 32.000 over vrouwen, ruim 21.000 over vluchtelingen/migranten en iets meer dan 16.000 over Marokkanen. Op PowNed werden relatief twee keer zoveel uitingen verwijderd als op GeenStijl. Het aantal *weggejoriste* uitingen is in de loop der tijd sterk toegenomen. Van een aantal posters werd niet alleen één of meerdere keren een uiting verwijderd maar zij werden zelf van de weblogs geweerd. Dit overkwam meer dan 2000 posters op PowNed, rond de 1200 op GeenStijl waarvan rond de 600 op GS2jr. PowNed scoort op dit punt duidelijk hoger. Er werd ruim drie keer zo vaak geblokkeerd. Uit de gegevens wordt niet duidelijk of dit betekent dat er strenger wordt gemodereerd of dat er meer strafbare uitingen worden geplaatst. Een groot aantal reaguurders op GeenStijl blijft ondanks Joris' inspanningen hardnekkig terugkomen met bijdragen die volgens de moderator mogelijk strafbaar zijn wegens discriminatie of (groeps)belediging.

Het wegjorissen van uitingen en blokkeren van posters die over de schreef gaan kunnen worden gezien als de belangrijkste instrumenten van het zelfreinigende vermogen van beide weblogs. Daarnaast worden discussies gevoerd tussen posters over de aanvaardbaarheid van uitingen, maar erg vaak komt dit niet voor. Ook worden af en toe grenzen getrokken waar sommige posters neigen naar sympathie voor extreemrechts.

Discriminatie-items

Tenslotte is gekeken of en hoe er gesproken wordt over discriminatie, racisme, antisemitisme, islamofobie, vrouwenhaat en homofobie. Vooral discriminatie, racisme en antisemitisme/jodenhaat scoren hoog. De algehele tendens op beide weblogs is om discriminatie te ontkennen. Het wordt gezien als iets wat 'erbij gehaald wordt', een 'kaart' die wordt getrokken. Als het – volgens de posters - al voorkomt dan gaat het toch wel om discriminatie van autochtonen waarbij daders vooral moslims zijn of mensen met links politieke opvattingen. Er worden bijvoorbeeld discussies gevoerd over Zwarte Piet en over positieve discriminatie. Het 'trekken van de discriminatiekaart' wordt vooral gezien als instrument van links om een

gezonde discussie te ontwijken. Hetzelfde geldt voor racisme. Een vorm van discriminatie die door veel posters op beide weblogs wel wordt erkend is antisemitisme. Aan deze vorm van discriminatie maken volgens de posters wederom met name moslims en links zich schuldig. Vrouwenhaat en vrouwenonderdrukking worden uitsluitend toegeschreven aan moslims. Islamofobie daarentegen wordt benaderd als een verzonnen verschijnsel, dat vooral wordt gebruikt om terechte islamkritiek te delegitimeren. Het bestaat niet of is hooguit een terechte angst veroorzaakt door moslims.

GeenStijl en PowNed vergeleken

Hoewel er onder andere door een overlap van posters veel overeenkomsten zijn tussen de bijdragen op beide weblogs vallen ook een aantal verschillen op. Moslims/islam nemen op PowNed een meer prominente plaats in. Meer posters gaan op het onderwerp in en er worden meer comments met deze sleutelwoorden gepost. Het aantal verwijderingen en geblokkeerde posters is eveneens groter. De scores op de lexicale items die de frames vorm geven laten een gevarieerd beeld zien. Hoewel bij beide sprake is geweest van een groei over tijd wat betreft bijdragen op dit onderwerp lijkt GeenStijl zijn eigen concurrent in het leven te hebben groepen.

Historische en eigentijdse beeldvorming

Een historische studie naar de beeldvorming over moslims/islam in de afgelopen 150 jaar identificeerde verschillende narratieven, soms negatief en soms positief waarvan een aantal nog voortleven in de huidige beeldvorming en debatten. De onderzochte beeldvorming over moslims/islam op beide weblogs is nagenoeg over de hele linie negatief. Slechts één van deze narratieven zien we nadrukkelijk bij beide weblogs terug in het online discours over moslims en islam: de visie die moslims ziet als agressieve strijders die uit zijn op overheersing van Europa en hun leefstijl willen opleggen. De moslims worden op de onderzochte weblogs primair gezien als een culturele dreiging en een politieke dreiging. Zij zijn het object van discussie in online uitwisseling tussen leden van de 'wij'-groep van Nederlandse Nederlanders. Zelden is er sprake van uitwisseling. De moslim als subject in vormen van dialoog of tegenspraak is op een enkele uitzondering na afwezig. De overheid en de politieke en media elites worden verantwoordelijk gehouden voor de voorkeursbehandeling die moslims in de ogen van posters ten deel valt ten koste van de gediscrimineerde wij-groep, die in die visie met recht slachtoffer kan worden genoemd.

De andere narratieven die de historische beeldvorming over de islam overleefden, de islam als exotisch oriëntalisme, het debat over de bronnen van de Europese beschaving – christendom, jodendom en de verlichting – en de visie dat het bij de islam vergeleken met het christendom om een inferieure godsdienst zou gaan, zijn min of meer afwezig in het bestudeerde online discours. Moslims worden er nagenoeg nooit verbeeld in positief stereotiepe termen als primair exotisch zoals in het verleden in het koloniale discours wel het geval is geweest. Dit wordt vooral duidelijk uit de manier waarop gender wordt benaderd. Bestond er in het historisch koloniale oriëntalisme vooral een fascinatie voor het onbedekte lichaam en de seksuele aantrekkingskracht van de oriëntaalse vrouw, in de huidige postkoloniale beeldvorming lijkt men gebiologeerd door het bedekte aseksuele lichaam van islamitische vrouwen, terwijl mannen de eigenschap wordt toegedicht seksuele gevoelens niet te kunnen beheersen. De visie dat het om een inferieure godsdienst zou gaan is eveneens afwezig. Vermoedelijk is dit het geval omdat de meeste posters geen religieuze achtergrond lijken te hebben. Terwijl de

ondeugden van de islam worden afgezet tegen de deugden van christendom en jodendom zijn er ook posts die zich afzetten tegen alle religies. Ook de discussie over de wortels van de Europese beschaving – het vierde narratief - wordt niet echt gevoerd.

Discussie of discriminatie?

Het discours over moslims en islam is bij beide weblogs gecentreerd rond actuele vraagstukken en gebeurtenissen en rond anekdotes. Er wordt door reaguurders op elkaar gereageerd. Een echt debat is echter opvallend vaak afwezig en als er al sprake van is, is het weinig diepgaand. Theoretische benaderingen, historische kennis en wetenschappelijk onderbouwde beweringen ontbreken nagenoeg over de hele linie. Posters maken gebruik van de onwetendheid van bezoekers, verspreiden niet gestaafde beweringen onder het mom van deskundige kennis en zetten zo de lezers op tegen moslims. Er wordt veel op moslims gescholden. Ofschoon veel discriminerende/mogelijk strafbare teksten op initiatief van de moderatoren werden verwijderd blijft het discriminerende, beledigende en soms opruiende karakter van veel uitingen ten aanzien van moslims en islam op beide weblogs goed zichtbaar.

Veel anti-moslim discours op de weblogs heeft een sterk stigmatiserend en discriminerend karakter. Moslims worden veelal gezien als homogene groep wier gedragingen, attitudes en meningen geheel en al worden bepaald door het feit dat zij moslim zijn. Hun identiteit als moslim bepaalt hoe zij denken en handelen en niet een mix van identiteitskenmerken waarvan religieuze affiliatie er mogelijk één is en die verder bestaat uit kenmerken die te maken hebben met leeftijd, geslacht, sociaaleconomische kenmerken als beroep en opleiding, etnisch-culturele herkomst en individuele persoonlijkheidskenmerken, zoals voor de ‘wij’-groep als vanzelfsprekend wordt beschouwd. Zelfdefinitie en het articuleren van eigen motieven, meningen en attitudes worden moslims ontzegd waar hun motieven, attitudes, meningen en gedragingen in een directe lijn worden verklaard vanuit religieuze leerstellingen, vanuit ‘koranvastheid’, een verschijnsel dat wel *textual slavery* wordt genoemd. Dat denken en gedrag van moslims direct kan worden afgeleid uit de leerstellingen van de religie wordt gezien als een wetmatig gegeven, zoals dit in het biologisch racisme gebeurde voor de ‘natuurlijke’ gevolgen van fysieke kenmerken van geracialiseerde subjecten.

De verschillende dimensies van het stigmatiseringsproces komen herkenbaar naar voren. Moslims, vooral vluchtelingen, worden verbeeld als profiteurs die economisch niet bijdragen aan de samenleving. Zij worden weergegeven als onbetrouwbaar. Zij zouden onze waarden niet delen en niet bijdragen aan het welzijn van de samenleving als geheel. Het onderzoek laat zien hoe visuele en tekstuele markeerpunten of symbolen een rol spelen in dit proces van stigmatisering en racialisering. Het geheel ademt een sfeer van groeps polarisatie waarin het mechanisme van positieve zelf – en negatieve ander presentatie een belangrijke rol speelt. In de laatste twee decennia van de vorige eeuw was dit sociaalpsychologische mechanisme evenmin ongebruikelijk als het over nieuwkomers ging. Een belangrijk verschil is dat het sinds het einde van de jaren negentig, begin 2000 onder invloed van zaken als de Rushdie affaire, 11/09 en de toename van islamistisch terrorisme gegoten wordt in termen van religie. Het internet dat vanaf halverwege de jaren negentig opkwam en later de sociale media hebben bovendien gezorgd voor een bredere verspreiding waarmee de negatieve beeldvorming meer gehoor en weerklank heeft gevonden. Het maatschappelijk debat waarin moslims/islam steeds prominenter zijn gaan figureren als discussieonderwerp voor niet-moslims wordt sinds een aantal jaren steeds meer gekenmerkt door verruwing en opschuivende normen en waarden. Dat gegeven is al

enige tijd zichtbaar en wordt regelmatig ter discussie gesteld, al of niet vergezeld van uitingen van bezorgdheid. Dit onderzoek laat zien hoe deze verruwing rond moslims/islam vorm krijgt op twee populaire weblogs. Opmerkelijk is hoe er geleidelijk gewenning plaats vindt. Wie schrikt er nog van opmerkingen die discriminerend en beledigend zijn ten aanzien van moslims, migranten en vluchtelingen, van voorstellen om hun rechten te beperken, ja zelfs hen te deporteren? Uitingen die op een bepaald moment verontwaardiging wekken worden enkele jaren later normaal gevonden of oogsten slechts marginale kritiek. Toch wekt het verbazing dat het beledigende en discriminerende taalgebruik en de *hate speech* van digitale knokploegen jegens vaak in Nederland geboren en getogen medeburgers met een moslim achtergrond jaren lang bijna onopgemerkt kon doorgaan. Het aantal van circa 4000 klachten die internetmeldpunten ontvingen in de periode 2003-2015 is schamel te noemen als we het afzetten tegen het aantal *weggejoriste* uitingen en de vele beledigende en discriminerende uitingen die nog steeds online staan. Wellicht vormt dit onderzoek aanleiding om daar eens wat langer bij stil te staan en initiatieven uit te werken die het tij kunnen keren.

Afsluitend

Wat valt nu het meeste op in de uitkomsten van dit onderzoek naar bijdragen over moslims/islam op de weblogs GeenStijl en PowNed? Een relatief klein aantal reageerders zet de toon in wat maar nauwelijks een discussie genoemd kan worden. Op PowNed neemt het discours over moslims/islam een meer prominente plaats in. De beeldvorming over moslims/islam is op beide weblogs vrijwel over de hele linie negatief. Dit onderwerp wordt veelal benaderd in het perspectief van moslims als culturele of politieke bedreiging, of zij worden geframed als object van haat. Markeerpunten in het racialiseringsproces van moslims dat plaats vindt op beide blogs hebben vaak betrekking op kleding en uiterlijk van zowel vrouwen als mannen. In dit proces worden moslims apart gezet van de rest van de samenleving en wordt hun herkenbaarheid vergroot. Het wegjorissen van uitingen en blokkeren van posters die over de schreef gaan is het belangrijkste instrumenten van het zelfreinigende vermogen van beide weblogs. Hoewel moderators grote aantallen uitingen hebben verwijderd (*weggejorist*) is beledigende, discriminerende en choquerende content nog steeds in overvloed aanwezig. Veel gebruikte begrippen, vooral neologismen en samengestelde woorden, stammen direct uit het discours van Geert Wilders die veel sympathie en lof oogst. Dat geldt niet voor andere parlementaire partijen, vooral de PvdA en D66, die voorwerp zijn van hoon en spot, maar ook niet voor buiten parlementaire traditioneel extreemrechtse groepen.

Bijlage: Lijst van afkortingen

AD	Algemeen Dagblad
ADB	Antidiscriminatie Bureaus
ADV	Antidiscriminatie Voorzieningen
AIVD	Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
BTT	Big Text Tool
CD	Centrum Democraten
CDA	Christen Democratisch Appel
CERD	Committee on the Elimination of Racial Discrimination
CMO	Contact Orgaan Moslims en Overheid
CU	ChristenUnie
DTG	Demonstranten tegen Gemeenten
DSDA	Dutch Self Defense Army
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance
EMCEMO	Euro-mediterraan Centrum Migratie & Ontwikkeling
ENAR	European Network Against Racism
EU	Europese Unie
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
FN	Front National
FPÖ	Freiheitliche Partei Österreichs
GS	GeenStijl
IVBPR	Internationaal verdrag inzake burgerlijke en politieke rechten
KIS	Kennis Instituut Integratie en Samenleving
LBA	Landelijke Brancheorganisatie van Antidiscriminatiebureaus
LECD	Landelijk Expertise Centrum Discriminatie
LJN	Landelijk Jurisprudentie Nummer
LPF	Lijst Pim Fortuyn
MDRA	Meldpunt Discriminatie Regio Amsterdam
MDI	Meldpunt Discriminatie Internet
MIND	Meldpunt Internet Discriminatie
MO	Maatschappelijke organisatie
NGO	Non-gouvernementele Organisatie
NJN	Nationale Jeugd Nederland
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSB	Nationaalsocialistische Beweging
NVU	Nederlandse Volksunie
OM	Openbaar Ministerie
OSF	Open Society Foundations
PN	PowNed
PVV	Partij voor de Vrijheid
PvdA	Partij van de Arbeid
Rb	Rechtbank
SCP	Sociaal Cultureel Planbureau
SGP	Staatkundig Gereformeerde Partij
SP	Socialistische Partij
SPIOR	Stichting Platform Islamitische Organisaties Rijnmond
SoO	Soldiers of Odin
TK	Tweede Kamer
TOM	Taakstraf Openbaar Ministerie
TON	Trots Op Nederland
VB	Vlaams Belang
VNL	Voor Nederland
VN	Verenigde Naties
VVD	Volkspartij voor Vrijheid en Democratie
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Over de auteur

Dr. Ineke van der Valk studeerde pedagogie/onderwijskunde en etnische studies en promoveerde in 2002 bij Geesteswetenschappen Universiteit van Amsterdam op een onderzoek in het raakvlak van tekstwetenschap en sociale wetenschappen. Vanaf midden jaren zeventig volgde zij de ontwikkeling van Nederland tot een etnisch diverse samenleving. Zij deed dit vanuit het veld als mensenrechtenactivist en opbouwwerker, vanaf de tweede lijn als beleidsadviseur en vanuit de wetenschap als onderzoeker gespecialiseerd in etnische diversiteit, de geschiedenis van migratie, racisme en extremisme. Momenteel is zij verbonden aan de afdeling Politicologie van de Universiteit van Amsterdam waar zij als gastonderzoeker het project Monitor Moslim Discriminatie initieerde. Haar eerdere publicaties gaan over racisme, islamofobie, beeldvorming, mensenrechten, burgerschap en inburgering, het minderhedenvertoog, migratiegeschiedenis en onderwijs en opvoeding. Haar boek *Islamofobie en Discriminatie* (AUP 2012) werd vertaald in het Engels, Frans, Duits en Italiaans. Andere boeken van haar hand zijn onder meer: *Harde Werkers, de geschiedenis van migranten langs Rijn & Lek (1945-1985)* (Walburgpers 2009), *Difference, Deviance, Threat* (Aksant 2002). Zij is coauteur van de publicaties *In en Uit Extreemrechts* (2010) en *Extreemrechts in Amsterdam* (2011), beide uitgaven van de Monitor Racisme & Extremisme van de Anne Frank Stichting/ Universiteit Leiden en *Een halve eeuw in Nederland*, Den Haag: Stichting Atlas 2016. Haar laatste publicaties op het gebied van moslim discriminatie zijn o.m.: *Dutch Islamophobia*, Zurich: LIT-Verlag 2015, *Monitor Moslim Discriminatie*, IMES Universiteit van Amsterdam 2015, *Incidenten bij moskeeën, risico en bescherming*, Universiteit van Amsterdam, 2016 en 'Racism, a Complex Human Rights Issue', in: B. Weston & A. Gear (eds.) *Human Rights in the World Community: Issues and Action*, University of Pennsylvania Press, 2016.

